

P O L S K A   A K A D E M I A   N A U K
I N S T Y T U T   J Ę Z Y K A   P O L S K I E G O

SŁOWNIK STAROPOLSKI

SUPLEMENT cz. I

(verba absentia)

pod redakcją naukową

EWY DEPTUCHOWEJ

opracowali

MACIEJ EDER, MARIUSZ FRODYMA, MAGDALENA KLAPPER,
DOROTA KOŁODZIEJ, MARIA KOZŁOWSKA, MARIUSZ LEŃCZUK,
LUDWIKA SZELACHOWSKA-WINIARZOWA, WACŁAW TWARDZIK,
ZOFIA WANICOWA, ZOFIA WÓJCIKOWA, FELICJA WYSOCKA

KRAKÓW 2014

3012

Część pracy wykonano w ramach projektu badawczego
Komitetu Badań Naukowych
(w 2011 r. projekt został przejęty przez Narodowe Centrum Nauki)
nr N N104 091837

Skład i łamanie
Wydawnictwo LEXIS

*Copyright by Instytut Języka Polskiego PAN w Krakowie
Printed in Poland*

ISBN 978-83-64007-10-1

Wydawnictwo LEXIS Sp. z o.o.
lexis@ijp-pan.krakow.pl

WSTĘP

Od Słownika staropolskiego do suplementu

I. Słownik staropolski

Pierwsza wzmianka o Słowniku staropolskim pochodzi z 1873 r., kiedy to na 1. posiedzeniu Wydziału Filologicznego Akademii Umiejętności padł pomysł opracowania słownika historycznego. Realizacja tej inicjatywy była możliwa dzięki zaangażowaniu kolejno takich uczonych, jak Jan Baudouin de Courtenay, Lucjan Malinowski, Jan Łoś, Kazimierz Nitsch i Stanisław Urbańczyk, pod którego redakcją mógł się ukazać w 1953 r. pierwszy zeszyt *Słownika staropolskiego*. Początkowo jednak przez kolejne 20 lat toczono dyskusje nad projektami słownika, nad okresem, który miał obejmować i nad sposobem zbierania materiałów, prowadzono prace przygotowawcze, a także zaczęto gromadzić wypiski. Jednak brak wyraźnej koncepcji i jednolitego kierownictwa opóźniał realizację pomysłu. W 1895 r. Jan Baudouin de Courtenay, o którym S. Urbańczyk pisze, iż „uważany on może być w dużym stopniu za duchowego ojca *Słownika staropolskiego*”¹, przygotował instrukcję opracowania hasła słownikowego oraz ułożył schemat do opisu zabytków epoki objętej słownikiem, a także sam zajął się ekscerpcją Psalterza floriańskiego. W 1900 r. opuścił jednak Kraków i dopiero w grudniu 1902 r. redakcję objął Jan Łoś, który wraz z młodszymi pracownikami prowadził prace mające przygotować materiały do redagowania słownika. Wobec niesprzyjających okoliczności do redagowania jednak nie zdołał przystąpić (sam zajmował się i ekscerpcją, i wyborem przykładów, równocześnie dużo czasu poświęcając na przedsięwzięcia wydawnicze). Jedną z przyczyn takiego stanu rzeczy był wzmożony ruch wydawniczy po odzyskaniu niepodległości. Dzięki temu jednak istotnie został wzbogacony staropolski materiał, który miał wejść w skład słownika². Po śmierci J. Łosia (1928) urzędowa opieka nad przyszłym słownikiem przeszła w ręce Kazimierza Nitscha, faktycznym jednak kierownikiem prac był Henryk Oesterreicher. Prace postępowały i z czasem opracowano wszystko co ważniejsze, tak że można było przystąpić do prac redakcyjnych. Wybuch wojny przerwał jednak pracę. Udało się ocalić przeznaczoną przez Niemców do zniszczenia kartotekę i w warunkach konspiracji wznowić prace w Bibliotece Jagiellońskiej. Po wojnie faktyczne kierownictwo objął w 1946 r. Stanisław Urbańczyk. Dzięki zwiększeniu wymiaru godzin pracy i przyjęciu nowych pracowników powstały warunki dla zasadniczego etapu prac, mianowicie redakcji artykułów. W 1953 r. ukazał się pierwszy zeszyt *Słownika staropolskiego* pod auspicjami PAN, która przejęła *Słownik* od PAU, uznając w nim „przedsięwzięcie kulturalne szczególnej doniosłości”.

¹ S. Urbańczyk, *Wstęp* [w:] *Słownik staropolski*, t. I, s. I.

² W 1935 r. wykaz źródeł do opracowania wynosił 72 pozycje, a w chwili wydania 1. zeszytu *Słownika* (1953 r.) wykaz ten zawierał 245 pozycji. Warto dodać, że w chwili ukończenia Sstp (2002 r.) wykaz ten liczył 748 pozycji, zaś dzisiaj trzeba do tego dodać jeszcze 18. Jest to liczba użytych skrótów. Pod wieloma z nich kryje się od kilku do kilkudziesięciu wydanych rękopisów, np. w R XXII jest ich 11, w R XXV – 47, w *Zab* – 33.

Słownik staropolski jest dziełem zbiorowym. Opracowany został w Pracowni Słownika Staropolskiego (od 1975 Pracownia Języka Staropolskiego) przez zespół liczący w ciągu prawie 50 lat jego wydawania łącznie 31 osób. Kierownikiem tego zespołu był redaktor naczelny prof. S. Urbańczyk (1909–2001). Nie można pominąć zasług doradców naukowych odpowiedzialnych za łacińskie definicje oraz konsultujących hasła z dziedziny historii gospodarczej czy prawa. W każdym tomie podany jest skład zespołu biorącego udział w jego opracowaniu.

Po wydaniu ostatniego zeszytu (76), którego redakcję prowadził zespół Pracowni kierowanej po śmierci S. Urbańczyka przez W. Twardzika (do 2008 r.), opracowano *Opis źródeł Słownika staropolskiego*, który ukazał się w 2005 r.³, a w 2007 r. wydano *Indeksy do Słownika staropolskiego*⁴. W 2011 r. ukazały się *Indeksy do Opisu źródeł Słownika staropolskiego*⁵. Niezależnie od tych prac zespół Pracowni brał udział w projekcie grantowym pod kierownictwem W. Twardzika pt. *Biblioteka zabytków polskiego piśmiennictwa średniowiecznego*⁶, obejmującego krytyczne wydanie zabytków językowych ciągłych wraz z fotografiami. Fotografie i nowe odczytania przyczyniły się w pewnym stopniu do weryfikacji wydanych artykułów hasłowych i uzupełnienia kartoteki Pracowni. Nie była to jedyna podstawa źródłowa do dalszych prac nad słownictwem najstarszej doby.

II. Suplement

Wkrótce po wydaniu ostatniego zeszytu Słownika zajęto się uzupełnianiem ekscerpcji materiału oraz przystąpiono do jego opracowywania. Kontynuacja prac nad staropolską leksyką była możliwa w dużym stopniu dzięki uzyskanemu finansowaniu z Komitetu Badań Naukowych w ramach projektu grantowego pt. *Skarbnica leksyki staropolskiej*⁷. Środki finansowe pozwalały wówczas na udział w pracach doświadczonych leksykografów, którzy nie mogli być zatrudnieni na etatach (osiągnęli wiek emerytalny). Po zakończeniu projektu nadal pracowali oni nad suplementem, poświęcając swój prywatny czas i siły oraz służąc bezcenną wiedzą. Opracowane przez nich materiały wchodziły w skład suplementu, który równocześnie był przygotowywany w ramach finansowania statutowego przez zespół Pracowni.

III. Informacje o Suplemencie cz. I

Suplement cz. I⁸ podobnie jak *Słownik staropolski* obejmuje słownictwo czasów najstarszych aż po rok 1500. Liczy 1150 haseł. Zawiera słownictwo, które nie ma poświadczeń w Sstp. Są to nowe hasła. Ich opracowanie wymagało szczególnej uwagi, tym bardziej że najczęściej spotykamy się z jednorazowymi poświadczeniami dla danego hasła.

We Wstępie do pierwszego zeszytu Sstp S. Urbańczyk pisze: „słownik nasz zawiera prawie wyłącznie słownictwo z rękopisów ogłoszonych drukiem” i trzeba dodać, że ogromna większość słownictwa pochodzi z tzw. zabytków językowych ciągłych. W S I z tych zabytków ciągłych pochodzą wyrazy najczęściej pominięte wskutek niepełnej ekscerpcji. Została ona skrupulatnie uzupełniona.

³ *Opis źródeł Słownika staropolskiego*, red. W. Twardzik we współpracy z E. Deptuchową i L. Szelachowską-Winiarzową, Kraków 2005.

⁴ M. Eder i W. Twardzik, *Indeksy do Słownika staropolskiego*, Kraków 2007.

⁵ *Indeksy do „Opisu źródeł do Słownika staropolskiego”*, opracował M. Frodyma, Kraków 2011.

⁶ *Biblioteka zabytków polskiego piśmiennictwa średniowiecznego*, płyta DVD, IJP PAN, Kraków 2006.

⁷ Projekt badawczy N N104 091837 pod kier. E. Deptuchowej wykonali: M. Frodyma, W. Twardzik, L. Szelachowska-Winiarzowa, Z. Wanicowa, F. Wysocka w latach 2009–2012. W roku 2011 projekt został przejęty przez Narodowe Centrum Nauki.

⁸ Dalej używam skrótów: dla Suplementu cz. I – S I, dla Suplementu cz. II – S II.

Przede wszystkim jednak w S I wykorzystaliśmy materiały z wydań glosowanych rękopisów, bezpośrednio z rękopisów, do których dostęp dzięki ucyfrowieniu bibliotek i archiwów stał się ułatwiony⁹, i będących w posiadaniu Pracowni nieopublikowanych odczytań polskich glos i kontekstów łacińskich (tzw. ekscerptów paleografa), czyli odczytań wykonanych w większości przez J. Reczka, E. Belcarzową, F. Wysocką oraz przez zatrudnioną przy projekcie grantowym A. Zajchowską. Większość tych polskich wyrazów (leksemów, haseł) pochodzi bowiem z łacińskich zabytków językowych, w których wyraz polski jest najczęściej tylko pojedynczą glosą. Niejednokrotnie jedyną w większym tekście, np. łacińskiego kazania czy traktatu filozoficznego, dokumentu stwierdzającego przywileje, fundacje, ustalenia granic posiadłości, nadania itp. lub w słowniczkach tematycznych, np. z zakresu medycyny, przyrody czy prawa, a także z tekstów poetyckich czy tekstów pisanych prozą autorstwa starożytnych twórców. Często na podstawie wydania polskich glos, najczęściej w wyborze, docieraliśmy do rękopisów łacińskich, by uzyskać pełny kontekst, umożliwiający podjęcie badań nad znaczeniem, a przede wszystkim pozwalający zweryfikować odczytanie glosy. Tak było np. w wypadku *Katalogów Rękopisów Biblioteki Jagiellońskiej (CatCodJag)*¹⁰, w których informacje o glosach traktowaliśmy jako wskazówkę, gdzie szukać glos i kontekstów łacińskich. Trzeba zaznaczyć, polegaliśmy tylko na odczytaniach wydawcy, który podawał materiał niekompletny, bez odpowiednich kontekstów łacińskich lub z jednym łacińskim odpowiednikiem. Nie zawsze też była poprawnie odczytana przez wydawcę polska glosa. Staraliśmy się jednak dotrzeć do wskazanego rękopisu i odczytać jak najszerszy tekst towarzyszący polskiej glosie, potrzebny do ustalenia postaci hasła i znaczenia. Często było to możliwe dzięki coraz szerszemu w ostatnich latach dostępowi w Internecie do rękopisów średniowiecznych. Większość rękopisów zawierających glosy, z których materiał wykorzystaliśmy w S I, zdołaliśmy pozyskać (w wypadku rękopisów Biblioteki Jagiellońskiej nieodpłatnie) i stworzyć własną „biblioteczkę cyfrową”. Pracownia nie prowadziła jednak regularnej kwerendy rękopisów. Poszukiwania takie wymagają zatrudnienia dobrze przygotowanych specjalistów – paleografów, czasu i odpowiednich środków finansowych.

Aneks uzupełnień do *Słownika staropolskiego* liczy około 30 tys. kartek. Aneks ten zawiera dwójakiego rodzaju materiał, mianowicie taki, który nie wszedł do *Słownika staropolskiego*, gdyż pojawił się już po wydaniu zeszytów na dane litery¹¹, oraz taki, który wyekscerpowano po zakończeniu publikacji Sstp. Aneks ten zresztą jest stale uzupełniany w ramach bieżącej doraźnej kwerendy, którą objęte są wydawnictwa źródłowe oraz teksty rękopiśmienne przechowywane w archiwach i bibliotekach. Zawarty w aneksie materiał podzieliliśmy na dwa zbiory. Podział ten znajduje odzwierciedlenie w opracowaniu suplementu w dwóch częściach. Pierwsza część zawiera hasła, które nie były poświadczone w *Słowniku staropolskim*, część druga obejmuje hasła, które już w nim są poświadczone, ale w suplementie znajdują się w wyborze dokonany według określonych kryteriów (wszystkie poświadczenia starsze niż XV-wieczne oraz przykłady XV-wieczne starsze od cytowanych w *Słowniku staropolskim*, nowy wariant fonetyczny, nowe znaczenie, nowa forma gramatyczna, nowa funkcja składniowa, nowy „frazologizm”). Listy haseł zarówno wchodzących do S I, jak i do S II nie można jednak uznać za zamkniętą. Stale znajdują się nowe wyrazy, które zasilają kartotekę Pracowni.

Pewną pomocą w wydzieleniu haseł do S I był indeks zawierający tzw. *verba absentia*, stanowiący jeden z indeksów wydanych w 2007 roku przez W. Twardzika i M. Edera *Indeksów do Słownika*

⁹ Sama Pracownia posiada wcale bogaty zbiór zdjęć cyfrowych potrzebnych kart rękopisów (oprócz tradycyjnych fotokopii i mikrofilmów):

¹⁰ Skrót za *Opisem źródeł Słownika staropolskiego*.

¹¹ Do tomu VI (1973), gdy po wydaniu odpowiedniego zeszytu na daną literę zauważono, że jakieś hasła, które winny być opracowane wcześniej, nie zostały uwzględnione przez redaktorów, były one dołączane na końcu kolejnych publikowanych tomów. Później tej praktyki zaniechano, żeby nie opóźniać wydawania zeszytów na kolejne litery.

staropolskiego. Jednak już w trakcie opracowywania materiału do S I okazywało się, że część słownictwa zamieszczona w tym indeksie została zakwalifikowana do drugiej części suplementu (np. *międzyrowy* to hasła *Miedzy* 'między' i *Rów*), wyrazy podane w nim jako nieodczytane zdołano po sprawdzeniu w szerszym kontekście i w rękopisie prawidłowo transkrybować (np. *!claska*, *!sclerbyą* to hasła **Klaskać**, por. S II, **Szczerba**, por. S I), w niektórych przypadkach zmieniono postać hasła w wyniku szczegółowych badań (np. *climec* to hasło **Kliniec**, por. S I, *białonowy* to hasło **Bielonowy**, por. S I). Po opracowaniu haseł do S I okazało się, że zawartość tego indeksu i S I różni się znacznie. Postanowiliśmy jednak umieścić podtytuł do tej części suplementu określenie *verba absentia*, gdyż ono najkrócej informuje o jej zawartości.

IV. Zasady redakcyjne

Dla podkreślenia integralności Suplementu cz. I ze Słownikiem staropolskim przyjęliśmy podstawowe zasady opracowania haseł takie jak w *Słowniku staropolskim*¹². Postanowiliśmy zachować taki sam format, tzn. z podziałem na 2 szpalty i numeracją wierszy podaną między szpaltami.

W opracowaniu artykułów hasłowych wprowadzamy jednak kilka innowacji w następującym zakresie:

1. Znormalizowanie użycia wielkich i małych liter (Bóg, osoby Trójcy Świętej, Matka Boża, Boska).

2. Uaktualnienie pisowni łącznej i rozłącznej według dzisiejszych zasad (partykułę *nie* z imiesłowami przymiotnikowymi – czynnym i biernym – piszemy łącznie).

3. Kwalifikatory gramatyczne oddzielamy przecinkiem od kwalifikatorów znaczeniowych (np. **Kaprowie** *coll.*, *bot. forma*, **Kokorzyce** *pl. tantum*, *bot. forma*).

4. Zaraz po hasle, jeżeli wyraz jest odmienny, podajemy wykaz form gramatycznych (najczęściej jest to tylko jedna forma) z oznaczeniem miejsc, gdzie je można znaleźć. Formy podajemy w ortografii dzisiejszej, ale w brzmieniu staropolskim. W odróżnieniu jednak od praktyki stosowanej w *Słowniku staropolskim*, opracowujemy wykaz form dla każdego hasła bez względu na liczbę poświadczeń. W ten sposób nawet wtedy, gdy hasło jest ilustrowane tylko jednym cytatem (a tak jest w większości haseł), po główce hasła jest podawana forma, w jakiej wyraz hasłowy występuje w cytacie¹³. Przyjęcie tej zasady pozwoli w przypadku S II uniknąć skomplikowanego opracowywania form w powiązaniu z materiałem zamieszczonym w *Słowniku staropolskim*. Ponadto opracowanie form dla wszystkich poświadczeń może stanowić podstawę dla np. opracowania słownika fleksyjnego języka staropolskiego czy ewentualnego korpusu tekstów staropolskich.

5. Jeżeli wyraz występuje w rodzaju męskim i żeńskim, a jedna z tych form jest już poświadczona w *Słowniku staropolskim*, to w S I zamieszczamy wyraz w drugiej formie, jeśli wyrazy te nie mają wspólnych końcówek fleksyjnych w przypadkach zależnych (np. w S I **Wybora**, w Sstp **Wybór**).

6. Pozostajemy przy określaniu rodzaju przymiotnika w liczbie mnogiej według tego, jaki był gramatyczny rodzaj określanego rzeczownika w liczbie pojedynczej (mimo że w l. mn. została już przeprowadzona nowa regulacja rodzajów).

7. Jeżeli wyraz hasłowy ma poświadczenie tylko z końcówką fleksyjną łacińską, po znaczeniu dajemy kursywą w nawiasie informację: *z fleksją łacińską* (np. **Czałuna**, **Opuszyna**).

8. W definicjach kontynuujemy przyjęty w *Słowniku staropolskim* zwyczaj i nie stawiamy przecinka w połączeniach *ten kto*, *ten co*, *taki który* itp.

¹² Zob. *Słownik staropolski*, red. S. Urbańczyk, *Wstęp*, s. VII–XII.

¹³ Dla przypomnienia podam, że w Sstp katalog form opracowywano tylko wtedy, gdy cytaty poświadczały co najmniej cztery różne formy.

9. Nie zawsze możliwe jest ustalenie znaczenia. Bywa tak np. wtedy, kiedy wskutek zniszczenia rękopisu uszkodzona została zapiska, a wyraz hasłowy jest czytelny, ale wieloznaczny. Dajemy wówczas materiał jako dokumentację z odpowiednią informacją (np. **Wydlawić**).

10. Kiedy w definiowaniu nazw botanicznych nie można jednoznacznie określić (ustalić) znaczenia, podajemy obie możliwe nazwy po polsku i po łacinie oddzielając je spójnikiem „albo” (a.), np. **Kukorzec**... ‘wilczomlec sosnka, *Tithymalus cyparissias Lam.*’ a. ‘wilczomlec lancetowaty, *Tithymalus esula Hill.*’.

11. W nazwach botanicznych będących zestawieniami przymiotnika z rzeczownikiem za podstawę bierze się rzeczownik i on jest traktowany jako hasło materiałowe. Jeśli oba wyrazy nie są dotąd notowane w Sstp, to przymiotnik występuje tylko jako hasło odsyłaczowe w S I. Natomiast jeżeli rzeczownik jest już notowany w Sstp, a przymiotnik pojawia się po raz pierwszy, to jest on traktowany jako hasło odsyłaczowe, ale z odesłaniem do S II, w którym będzie umieszczone hasło materiałowe (np. **Naski** cf. **Koper** (S II)).

12. Jeżeli wydawca błędnie czyta dany zapis polski, podajemy odczytanie wydawcy w nawiasie okrągłym, poprzedzając je skrótem *var.*:, np. pod hasłem **Komoska**... *crisolocanna* (*var.*: *crisolotamia*), pod hasłem **Łońszczę**... *lonsczø* (*var.*: *lansczø*). Ponadto dajemy w stosownym miejscu alfabetycznym odsyłacz (*cf.*) od postaci odczytanej przez wydawcę (lub podanej przez niego transkrypcji) do ustalonego przez redakcję hasła, pod którym ten wyraz się znajduje, np. **!Lansczø** cf. **Łońszczę**. Jeżeli hasło to będzie zamieszczone w S II, w nawiasie jest podawana o tym informacja, np. **Rostir** cf. **Kofter** (S II), **!Scropty** cf. **Krówka** (S II).

13. Część nowych haseł w S I powstała wskutek poprawy dostrzeżonych w czasie opracowywania błędów w transliteracji i transkrypcji wydawców tekstów średniowiecznych (np. **Skroczyć**) lub niepoprawnych interpretacji materiału przez redaktorów słownika (np. **Znany 2b**); w planowanej erracie znajdzie się informacja o poprawce i odsyłacz do hasła w S I.

Określenie znaczenia często połączone było z ogromnymi trudnościami i bynajmniej nie chodzi tu o zwykłe trudności właściwe każdemu leksykografowi, który mając cytaty, musi zmieścić je w sztywnych kategoriach i określić znaczenie hasła. W S I trudności są liczniejsze i większe. Podstawowe utrudnienie to brak kompetencji językowej, którą posiadamy w odniesieniu do języka rodzimego współczesnego, gdyż pracujemy na materiale dawnym. Niejednokrotnie trudno jest odgadnąć sens staropolskiego zdania, jakiejś zapiski sądowej, albo orzeczenia w prawie magdeburskim. Były one zapewne jasne, lub przynajmniej sensu można się było domyślić, znając sytuację, w jakiej je sformułowano.

Podstawowa trudność wynika z małej, zazwyczaj jednostkowej ilości przykładów dla danego hasła. Są to na ogół wyrazy mało znane, najczęściej *hapaksy*, i przez to mało zrozumiałe.

Fragmentaryczność zapisu, zwłaszcza przy glosach, których wydawcy – szczególnie w dawniejszych wydaniach – nie podawali wystarczających kontekstów łacińskich czy nieraz nawet odpowiednika łacińskiego, które ułatwiłyby wyjaśnienie sensu glosy to kolejna przyczyna trudności. Nowsze wydania tekstów glosowanych są pod tym względem lepsze, chociaż ich autorzy ograniczają się do podania najbliższego kontekstu, bardzo ograniczonego do koniecznego minimum. Tam, gdzie to możliwe, redaktorzy suplementu sięgali do rękopisów, już to bezpośrednio, już to za pośrednictwem fotografii cyfrowych, aby odszukać, jaki to rodzaj tekstu, jakie kazanie czy traktat, o czym mowa w tekście przed wpisaną glosą i po. W S I staraliśmy się podawać jak najszersze konteksty, zwłaszcza z nieopublikowanych źródeł.

Zapewne uwagę korzystającego z suplementu zwróci uwagę duża liczba słownictwa specjalistycznego, jak np. nazwy botaniczne, prawne czy z zakresu teologii i religii. Ograniczone środki finansowe nie pozwoliły nam na korzystanie z pomocy specjalistów w takim zakresie, jak tego wymagało opracowanie. Musieliśmy polegać głównie na naszych studiach i poszukiwaniach w literaturze

specjalistycznej i słownikach. Bywało i tak, że na próżno zwracaliśmy się o radę do specjalisty prawnika, historyka sztuki i innych, którzy byli bezradni wobec tego staropolskiego materiału. Być może suplement przynoszący nowe słownictwo i dający próbę jego objaśnienia stanie się podstawą pod przyszłe studia specjalistów. Trudno uwierzyć, że opracowanie artykułiku, który w druku zajmie 2–3 wiersze, pochłaniało nieraz kilka lub kilkanaście godzin pracy, a nawet i kilka dni.

V. Informacje o Opisie źródeł

W roku 2005 został wydany opracowany przez zespół Pracowni *Opis źródeł Słownika staropolskiego*. *Opis* zawiera pełny alfabetyczny spis skrótów źródeł wykorzystanych w *Słowniku* wraz z ich rozwiązaniami oraz informacjami o danych bibliograficznych wydań, proveniencji, miejscu przechowywania i sygnaturze źródeł, o autorach i pisarzach i datowaniu rękopisów, o rodzaju materiału językowego itd. Po *Wstępie* do S I zamieszczone jest uzupełnienie do tego *Opisu źródeł* obejmujące wszystkie dodatkowe źródła wykorzystane w S I. Trzeba też wspomnieć, że w S I ukazują się skróty źródeł cytowanych w Sstp, ale z dodaniem *Rp*, np. *RostRp*, *RRp*, *CatCodJagRp*. Piszemy tak wtedy, gdy cytujemy materiał z wydanego już źródła (rękopisu), ale pominięty przez wydawcę, np. **Radaczek**, **Rozpatrzyć**, **Sagan**. Podstawą cytatu są wtedy nieopublikowane odczytania pominiętych fragmentów będące w posiadaniu Pracowni, dla których nie stosujemy osobnego skrótu.

VI. Zakończenie

W S I, podobnie jak w *Słowniku staropolskim*, artykuły hasłowe nie są sygnowane inicjałami imion i nazwisk. S I jest w pełnym tego słowa znaczeniu dziełem zbiorowym, zespołowym, pracą osób, które swoje kwalifikacje zdobyły w wieloletniej pracy nad *Słownikiem staropolskim* pod red. S. Urbańczyka, i osób, które swoją drogę naukową rozpoczęły od ekscerpcji i wstępnego opracowywania haseł do suplementu. Na wydawany S I składają się prace wykonane w ramach finansowania statutowego oraz finansowane w ramach projektu badawczego pt. *Skarbnica leksyki staropolskiej* N N104 091837 (2009–2012). Również w ramach tego projektu finansowane były prace paleograficzne oraz konsultacje latynistyczne i w niewielkim stopniu z zakresu historii prawa.

Do rąk badaczy staropolszczyzny oddajemy pozycję przygotowaną z największą naukową starannością. Towarzyszy nam poczucie, że zrobiliśmy co w naszej mocy, by stworzyć godne uzupełnienie cenne dla naszego kulturowego dziedzictwa *Słownika staropolskiego*.

Ewa Deptuchowa

Opis źródeł (uzupełnienie)

AKLitRp III Glosy z rkpsu Archiwum i Biblioteki Krakowskiej Kapituły Katedralnej nr Ms 150 (dawniej KP 150) niezamieszczone przez wydawcę *AKLit* III. Uzupełnienie materiału na podstawie nieopublikowanych odczytań z rkpsu wyrazów polskich wraz z kontekstami, sporządzonych przez Elżbietę Belcarzową (por. *OpźrSstp* s. 17, *AKLit* III poz. 7).

Arch Ekscerpty z ksiąg sądowych grodzkich i ziemskich z Archiwum Narodowego (dawniej Państwowego) w Krakowie: *CastrCrac*, *TerBiec*, *TerCrac*, *TerCzchov*. Uzupełnienie materiału na podstawie nieopublikowanych odczytań z rkpsów wyrazów polskich wraz z kontekstami, sporządzonych przez Elżbietę Belcarzową, Annę Zajchowską, Felicję Wysocką, Macieja Edera i Ewę Deptuchową (por. *OpźrSstp* s. 28–29, *Arch*).

BCzart rękopiśmienne ekscerpty – glosy z rękopisu znajdującego się w zbiorach Biblioteki XX Czartoryskich w Krakowie pod sygn. 1313 z r. 1481. Rękopis zawiera m.in. kronikę Wincentego Kadłubka i rozporządzenia biskupa krakowskiego Jana Bodzęty. Na s. 503–509 znajduje się traktat Izzydora z Sewilii *De institutione bone vite*, w którym zapisano kilkadziesiąt polskich glos interlinearnych. W S I wykorzystano jedną glosę (*spajać*) z datą *ca* 1481, odczytaną i wyekscerpowaną wraz z kontekstem przez Mariusza Leńczuka.

BiulBJ XIX Wolny Jerzy, Materiały do historii wagantów w Polsce średniowiecznej, Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej, R. XIX (1969), s. 73–89. ~ Na s. 78 autor zamieszcza cytat z pochodzącego z 1. połowy XV w. łacińskiego rkpsu Biblioteki Seminarium Duchownego (obecnie Biblioteka Diecezjalna) w Sandomierzu o sygn. C 424. Jest to rkps papierowy, pisany kilkoma rękami. Liczy 199 k., zawiera „Sermones per totum annum et de sanctis”. W S I wykorzystano jedną glosę (*tudacze*), datowaną XV *p. pr.*, zapisaną na k. 173v (J. Wolny podał błędnie k. 173r). Ekscerpca Marii Kozłowskiej.

CatCodJag VIII Sygnatury 1271–1353, opracowali Kowalczyk Maria, Kozłowska Anna, Markowski Mieczysław, Nowak Lucyna, Sobańska Anna, Tatarzyński Ryszard, Włodek Zofia, Zega Włodzimierz, Zwiercan Marian, Kraków 2004 (por. *OpźrSstp* s. 36, *CatCodJag*). ~ W S I wykorzystano materiał z rkpsu nr 1300 z około 1450 r., papierowego, pisanego kilkoma rękami. Zawiera m.in. na k. 1r–261v łaciński tekst czterech ewangelii z prologami oraz łacińskie kazania. W obu tekstach znajdują się polskie glosy, które wydawcy *CatCodJag* zamieszczają w wyborze na s. 183. W S I uzupełniano opuszczone przez wydawców *Katalogu* glosy, oznaczając je skrótem *CatCodJagRp* VIII, z nieopublikowanych odczytań z rkpsu wyrazów polskich wraz z kontekstami, sporządzonych przez Annę Zajchowską. Ekscerpca Ewy Deptuchowej.

CatCodJag IX Sygnatury 1354–1430, opracowali Kowalczyk Maria, Kozłowska Anna, Markowski Mieczysław, Nowak Lucyna, Sobańska Anna, Tatarzyński Ryszard, Włodek Zofia, Zega Włodzimierz, Zwiercan Marian, Kraków 2008 (por. *OpźrSstp* s. 36, *CatCodJag*). ~ W S I wykorzystano materiał z następujących rkpsów:

1. nr 1404 z lat 1450–1459, pergaminowy, pisany jedną ręką. Zawiera m.in. na k. 67v–139r kazania, w których na k. 119r występują polskie glosy; wydawcy *CatCodJag* zamieszczają je w wyborze na

s. 405. W S I ustalono datę XV *p. post.* i uzupełniano opuszczone przez wydawców *Katalogu* glosy, oznaczając je skrótem *CatCodJagRp IX*, z nieopublikowanych odczytań z rkpsu wyrazów polskich wraz z kontekstami, sporządzonych przez Annę Zajchowską. Ekscerpca Zofii Wójcikowej.

2. nr 1419 z 1413 r., papierowy, pisany w większej części jedną ręką. Zawiera kazania *de tempore* (*Pars aestivalis*) Iordana de Quedlinburgo. Na k. 9v zapisano polskie glosy, które wydawcy *CatCodJag* zamieszczają na s. 474. W S I ustalono datę XV *in.* Ekscerpca Zofii Wójcikowej.

3. nr 1421 z 1414 r., papierowy, pisany prawdopodobnie jedną ręką. Zawiera kazania *de tempore* Iordana de Quedlinburgo. W S I wykorzystano jedną glosę (*zdziałanie*), z datą 1414 r., opuszczoną przez wydawców *Katalogu*, dlatego też oznaczono ją skrótem *CatCodJagRp IX*. Materiał pochodzi z nieopublikowanych odczytań z rkpsu wyrazów polskich wraz z kontekstami, sporządzonych przez Annę Zajchowską.

CatCodJag X Sygnatury 1431–1500, opracowali Kozłowska Anna, Nowak Lucyna, Sobańska Anna, Tatarzyński Ryszard, Zega Włodzimierz, Zwiercan Marian, Kraków 2012 (por. OpźrSstp s. 36, *CatCodJag*). ~ W S I wykorzystano materiał z rkpsu nr 1490 z około 1420 r., papierowego, pisanego prawdopodobnie jedną ręką. Zawiera kazania *de tempore* i *de sanctis* Mikołaja Wigandi z Krakowa. Na k. 42r znajdują się polskie glosy, które wydawcy *CatCodJag* zamieszczają na s. 314. W S I ustalono datę *ca* 1420. Ekscerpca Zofii Wójcikowej.

CatCodJagRp I–VII Glosy, których nie zamieścili wydawcy *CatCodJag*. Materiał pochodzi z nieopublikowanych odczytań z rkpsów wyrazów polskich wraz z kontekstami, sporządzonych przez Elżbietę Belcarzową, Annę Zajchowską, Felicję Wysocką, Ludwikę Szelachowską-Winiarzową i Ewę Deptuchową. W S I opuszczone przez wydawców *Katalogu* glosy oznaczono skrótem *CatCodJagRp I–VII* z numerem strony, na której powinny być się znaleźć. W S I wykorzystano materiał z następujących rkpsów:

1. nr 188, nieopublikowane odczytania Elżbiety Belcarzowej (por. OpźrSstp s. 36, *CatCodJag I* poz. 1).

2. nr 359, nieopublikowane odczytania Anny Zajchowskiej (por. OpźrSstp s. 37, *CatCodJag II* poz. 1).

3. nr 463, nieopublikowane odczytania Anny Zajchowskiej i Felicji Wysockiej (por. OpźrSstp s. 37, *CatCodJag III* poz. 4).

4. nr 687, nieopublikowane odczytania Felicji Wysockiej (por. OpźrSstp s. 38, *CatCodJag V* poz. 2).

5. nr 774, nieopublikowane odczytania Anny Zajchowskiej (por. OpźrSstp s. 38, *CatCodJag VI* poz. 1).

6. nr 818, nieopublikowane odczytania Anny Zajchowskiej (por. OpźrSstp s. 38, *CatCodJag VI* poz. 8).

7. nr 836, nieopublikowane odczytania Anny Zajchowskiej, Ludwiki Szelachowskiej-Winiarzowej i Ewy Deptuchowej (por. OpźrSstp s. 39, *CatCodJag VI* poz. 10).

CatCodJagRp VIII cf. *CatCodJag VIII*

CatCodJagRp IX cf. *CatCodJag IX*

CracArtSuppl Cracovia artificum. Supplementa, oprac. Przybyszewski Bolesław, Wrocław 1985, 1988, Kraków 1993. ~ W 1917 r. Jan Ptaśnik ogłosił w wydawnictwie PAU *Cracovia artificum 1300–1500* (por. OpźrSstp s. 43, *CracArt*) wypisy z ksiąg miejskich i kościelnych odnoszące się do krakowskich rzemieślników-artystów. Zaczerpnięte z ksiąg archiwów Kapituły Metropolitalnej i Kurii Metropolitalnej w Krakowie materiały nie były jednak pełne. Bolesław Przybyszewski podaje, iż np. na 250 wypisów z najstarszej księgi Konsystorza Krakowskiego, opublikowanych w tomie *CracArtSuppl I*, J. Ptaśnik wynotował w *CracArt* tylko pięć. B. Przybyszewski przygotował *Supplementa* do *Cracovia artificum*, które miały uzupełnić zauważone w wydawnictwie J. Ptaśnika braki.

CracArtSuppl I Teksty źródłowe do dziejów kultury i sztuki z najdawniejszych oficjaliów krakowskich w latach 1410–1412 oraz 1421–1424. ~ Część pierwsza *Supplementów* do *Cracovia artificum* zawiera 250 wypisów źródłowych z t. 4. serii *Acta officialia*, które są przechowywane w Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie. Tom ten (4) zawiera najstarsze akta konsystorza i obejmuje zapisy z lat 1410–1412 oraz 1421–1424. W dokumentach łacińskich znajdują się pojedyncze polskie glosy wyróżnione przez wydawcę rozstrzelonym drukiem. Na końcu tomu zamieszczono indeks nazw osobowych i miejscowych oraz wyrazów pospolitych. Ekscerpcja Waława Twardzika.

CracArtSuppl III Teksty źródłowe do dziejów kultury i sztuki z archiwów kurialnych i kapitulnych w Krakowie 1441–1450. ~ Wydawnictwo zawiera teksty źródłowe dotyczące rzemieślników-artystów krakowskich wybrane z t. 1, 6, 8 i 9 serii *Acta Officialia* z Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie i z t. 1a serii *Acta capituli cathedralis Cracoviensis* z Archiwum Kapituły Metropolitalnej na Wawelu. Obejmuje 586 dokumentów łacińskich z lat 1441–1450, w których znajduje się kilkadziesiąt polskich glos wyróżnionych przez wydawcę rozstrzelonym drukiem. Na końcu zamieszczono m.in. indeks osób i miejscowości. Ekscerpcja Waława Twardzika.

DokArchWęg Dokumenty polskie z archiwów dawnego Królestwa Węgier. Documenta ad Res Poloniae pertinentia, quae in archivis veteris Regni Hungariae asservantur, t. II–III, wyd. i oprac. Sroka Stanisław A., Kraków 2000–2003.

DokArchWęg II Zawiera 202 dokumenty z lat 1451–1480, napisane wyłącznie w języku łacińskim, z czego 195 dokumentów opublikowano na podstawie oryginałów, pozostałe 7 z kopii. Wydawca objął kwerendą wszystkie archiwa byłego Królestwa Węgier przechowujące średniowieczne dokumenty. Z opublikowanych w tym tomie dokumentów i listów 171 znanych jest z drukowanego węgierskojęzycznego katalogu archiwum bardziowskiego, 10 dokumentów zostało wcześniej wydanych drukiem, a 21 nie było dotychczas ogłoszonych w żadnej postaci. Dokumenty przynoszą bogaty materiał do opisu stosunków gospodarczych na pograniczu polsko-węgierskim. Na końcu tomu zamieszczono indeks nazw osobowych i miejscowych. W dokumentach występują nieliczne polskie glosy, które wydawca wyróżnia rozstrzelonym drukiem. Ekscerpcja Waława Twardzika.

DokArchWęg III Zawiera 288 dokumentów i listów z lat 1481–1500, napisanych wyłącznie w języku łacińskim. Z wyjątkiem jednego dokumentu wydanego z kopii, wszystkie opublikowano na podstawie oryginałów. Zasięg kwerendy był taki sam jak w przypadku t. II. Z katalogu archiwum bardziowskiego znanych jest 257 dokumentów, 9 zostało wcześniej wydanych drukiem, a 21 nie było dotychczas ogłoszonych w żadnej postaci. Dokumenty zawierają bogaty materiał do opisu stosunków gospodarczych na pograniczu polsko-węgierskim. Na końcu tomu zamieszczono indeks nazw osobowych i miejscowych. W dokumentach występują nieliczne polskie glosy, które wydawca wyróżnia rozstrzelonym drukiem. Ekscerpcja Waława Twardzika.

DokPłoc I Zbiór dokumentów i listów miasta Płocka, t. I 1065–1495, wyd. Szacherska Stella Maria, Polska Akademia Nauk, Instytut Historii, Warszawa 1975. ~ Zawiera 264 dokumenty ze zbiorów Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie, wśród nich z przedrozbiorowego archiwum miejskiego Płocka, z płockiego Archiwum Diecezjalnego, pojedyncze dokumenty z innych archiwów polskich (Gdańsk, Kraków, Toruń), z archiwum państwowego w Pradze (Státní ústřední archiv) oraz ze zbiorów bibliotecznych (PAN w Krakowie i Kórniku, XX Czartoryskich w Krakowie). Na s. X podano wykaz wszystkich archiwów i bibliotek, z których pochodzą wykorzystane w publikacji dokumenty, a na s. XXIX–LI spis wszystkich wydanych dokumentów. Są to przywileje książęce i królewskie oraz dokumenty zawierające informacje o dziejach Płocka, jego funkcjach jako stolicy księstwa i ośrodka regionu, rozwoju społecznym, gospodarczym, przestrzennym i zabudowie, rolnictwie, rzemiośle, handlu, stanie majątkowym, kulturze materialnej i duchowej jego mieszkańców. Dokumenty pisane są po łacinie (zdecydowana większość) i w języku niemieckim. Występują

w nich pojedyncze polskie glosy, które wydawca podaje rozstrzelonym drukiem. Na końcu tomu znajduje się indeks osób i miejscowości. Ekscerpcja Waclawa Twardzika.

GLekRp Glosy z rkpsu nr Akc. 132/60 Biblioteki Jagiellońskiej, których nie zamieściła wydawczyni *GLek*. Uzupełnienie materiału na podstawie nieopublikowanych odczytań z rkpsu wyrazów polskich wraz z kontekstami, sporządzonych przez Ludwikę Szelachowską-Winiarową (por. *OpźrSstp* s. 68, *GLek*).

GórsJazRp (por. *OpźrSstp* s. 72, *GórsJaz*).

KsWójtKr Księga wójtowska krakowska 1442–1443. Registrum domini advocati Cracoviensis 1442–1443. Ze zbiorów Archiwum Państwowego w Krakowie przygotowali do druku Niwiński Mieczysław, Jelonek-Litewka Krystyna, Litewka Aleksander, Towarzystwo Miłośników Historii i Zabytków Krakowa. *Fontes Cracovienses* 3, Kraków 1995. ~ Zawiera 2241 zapisek składających się na najstarszą księgę wójtowską krakowską przechowywaną w Archiwum Narodowym (dawniej Państwowym) w Krakowie, w zespole akt staropolskich Archiwum Miasta Krakowa z lat 1300–1795 pod sygn. 82a. Księga wójtowska ma kształt dutki. Pisana jest w języku łacińskim, chociaż sporadycznie trafiają się zapiski w języku niemieckim. Wszystkie zapisy sporządzono jedną ręką. W dokumentach występują polskie glosy, które wydawcy wyróżniają rozstrzelonym drukiem. Wydawnictwo zawiera indeksy osobowo-geograficzny oraz rzeczowy. Ekscerpcja Waclawa Twardzika.

LibProscr Księga proskrypcji i skarg miasta Krakowa 1360–1422. *Liber proscriptio num et querelarum civitatis Cracoviensis 1360–1422*. Ze zbiorów Archiwum Państwowego w Krakowie wyd. Wyrozumka Bożena, Towarzystwo Miłośników Historii i Zabytków Krakowa. *Fontes Cracovienses* 9, Kraków 2001. ~ Wśród ksiąg średniowiecznej kancelarii miejskiej Krakowa zachowała się jedna księga dotycząca spraw kryminalnych, tj. księga proskrypcji, która jest przechowywana w Archiwum Narodowym (dawniej Państwowym) w Krakowie pod sygn. 863. Jest to rkps papierowy folio o wymiarach 29,5 cm x 22,5 cm, złożony z trzech składek liczących w sumie 64 karty. Wydanie obejmuje całość proskrypcji zawartych w rkpsie oraz kilka zapisek z księgi radzieckiej i księgi ławniczej krakowskiej z lat 1360–1422. Do tomu dołączone zostały wszystkie zapisy odnalezione przez Ambrożego Grabowskiego, tj. znajdujące się na k. 73, przypuszczalnie dotyczące lat 1360, 1362 i 1361 (w tej właśnie kolejności) i na k. 74, pochodzące z 1. połowy 1379 r. oraz na k. pergaminowej odnalezionej w zbiorach po A. Grabowskim, przesłanej do Archiwum z Ossolineum we Wrocławiu w 1956 r. Wydanie składa się z dwóch zasadniczych części. Pierwsza, zatytułowana *Proscriptiones*, obejmuje 1219 zapisek z lat 1360?–1422. Obok proskrypcji w księdze notowano zapisy dotyczące sporów. Zawartość drugiej części wydania, która nosi tytuł *Querelae*, stanowi 58 takich zapisów z lat 1362–1388. Pięć treściowo odmiennych zapisek z 1377 r. zostało umieszczonych w osobnej części zatytułowanej *Varia*. W *Aneksie* opublikowano najstarszy na ziemiach polskich wykaz proskrybowanych, tj. *Tabula proscriptorum Nizensis provincie*, który zawiera 53 zapiski z lat osiemdziesiątych XIII w. Na końcu tomu zamieszczono indeksy: nazw topograficznych, osobowy i rzeczowy. W wydanych zapiskach znajdują się pojedyncze glosy polskie wyróżnione przez wydawczynię kursywą. Ekscerpcja Waclawa Twardzika.

MPKJRp II Glosy z dwóch rkpsów Biblioteki Jagiellońskiej o numerach Akc. 73/54 i Akc. 70/54 pominięte przez wydawców w *MPKJ* II 311–327. Uzupełnienie materiału na podstawie nieopublikowanych odczytań z rkpsów wyrazów polskich wraz z kontekstami, sporządzonych przez Elżbietę Belcarzową. Glosy oznaczone zostały w S I skrótem *MPKJRp* II z numerem strony, na której powinny być się znaleźć w wydawnictwie (por. *OpźrSstp* s. 108, *MPKJ* II 311–327 poz. 3, 4).

OrmKrak Ormianie w średniowiecznym Krakowie. Wypisy źródłowe, wyd. Wyrozumka Bożena, Towarzystwo Miłośników Historii i Zabytków Krakowa. *Cracovienses Fontes Minores* 1, Kraków 2003. ~ B. Wyrozumka po przeprowadzeniu kwerendy we wszystkich średniowiecznych księgach miejskich Krakowa, Kazimierza, Stradomia, Kleparza i Garbar oraz po wyzyskaniu wszystkich dru-

kowanych ksiąg miejskich krakowskich, a nadto po dołączeniu informacji z ksiąg ziemskich i grodzkich oraz z akt oficjała krakowskiego wydała 127 zapisek z lat 1372–1501 dotyczących Ormian krakowskich. Zdecydowana większość tych zapisek jest pisana po łacinie, reszta po niemiecku. W wydanym materiale znajdują się pojedyncze glosy polskie, które wydawczyni wyróżnia rozstrzeżonym drukiem. Na końcu tomu zamieszczono trzy indeksy: nazw topograficznych, nazw osobowych i rzeczowy. Ekscerpcja Wacława Twardzika.

Paul II Zbiór dokumentów Zakonu Paulinów w Polsce, t. II 1464–1550, oprac. Zbudniewek Janusz, Warszawa 2004. ~ Na s. 85–290 zamieszczone są dokumenty z lat 1464–1500. Materiał został zaczerpnięty ze źródeł rękopiśmiennych przechowywanych w różnych archiwach i bibliotekach oraz z wydań. Na s. 13–26 J. Zbudniewek zamieszcza pełną listę źródeł i miejsc ich przechowywania. Publikuje najważniejsze dokumenty o charakterze ogólnozakonnym wydawane przez papieży i legatów, przywileje fundacyjne, akty prawne dotyczące nadań. Większość stanowią akta procesowe z oficjalatów: gnieźnieńskiego, krakowskiego, wieluńskiego i wiślickiego, a także z roków sądowych z wielu powiatów całego Królestwa Polskiego. Znalazły się tu ponadto różnorakie akta inwentarzowe, drobne zapisy testamentowe, korespondencja w sprawach personalnych, religijnych i politycznych. Liczne są dokumenty pośrednio związane z dziejami konwentów zakonu, a dotyczące głównie fundatorów i ich rodzin, podziałów majątkowych i sporów o zapisy testamentalne, w różnych sytuacjach nawiązujące nieraz do działalności paulinów. W łacińskich tekstach występują polskie glosy, których J. Zbudniewek nie wyróżnia. Na końcu tomu zamieszczono indeks osób, miejscowości i rzeczy. W S I uwzględniono materiały, które nie były wcześniej wydane. Ekscerpcja Wacława Twardzika.

PFRp III Glosy z rkpsu Biblioteki Uniwersytetu Wrocławskiego o sygn. Q IV 126, pominięte przez wydawcę w *PF III* 281–292. Uzupełnienie materiału na podstawie nieopublikowanych odczytań z rkpsu wyrazów polskich wraz z kontekstami, sporządzonych przez Elżbietę Belcarzową (por. *OpźrSstp* s. 121, *PF III* 281–292).

PFRp V Glosy z rkpsu Biblioteki Jagiellońskiej nr 2012 pominięte przez wydawcę w *PF V* 33. Uzupełnienie materiału na podstawie nieopublikowanych odczytań z rkpsu wyrazów polskich wraz z kontekstami, sporządzonych przez Elżbietę Belcarzową (por. *OpźrSstp* s. 126, *PF V* 1–52, II poz. 10).

RachKrólW Rachunki królewskie z lat 1393–1395 i 1412. Rachunki podrzectwa krakowskiego. Rachunki stacji nowosądeckiej, oprac. Wajs Hubert, Warszawa 1993. ~ Wydawnictwo zawiera rachunki podrzectwa krakowskiego z lat 1393–1395 z rkpsów o numerach ASK 1 i RK 4 oraz rachunki stacji nowosądeckiej z 1412 r. z rkpsów o numerach ASK 1 i RK 14. Rękopisy te znajdują się w zbiorach Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie. W zapiskach występują polskie glosy, które wydawca wyróżnia rozstrzeżonym drukiem. W wydawnictwie zamieszczono zbiorczy indeks nazw osobowych, miejscowych i pospolitych. Ekscerpcja Macieja Edera.

RostRp Glosy z rkpsu Archiwum i Biblioteki Krakowskiej Kapituły Katedralnej nr Ms 225 (dawniej KP 225), dwóch rkpsów Biblioteki Jagiellońskiej o numerach 774 i 1891 oraz rkpsu Biblioteki Narodowej Republiki Czeskiej nr VI A. 7 pominięte przez wydawcę w *Rost*. Uzupełnienie materiału na podstawie nieopublikowanych odczytań z rkpsów wyrazów polskich wraz z kontekstami, sporządzonych przez Ludwikę Szlachowską-Winiarzową (por. *OpźrSstp* s. 157–163, *Rost* poz. 1, 2, 6, 15).

RRp XXII Glosy z rkpsu Biblioteki Jagiellońskiej nr 2195 oraz z rkpsu Biblioteki Kapitulnej w Pradze o sygn. D XIX pominięte przez wydawców w *R XXII*. Uzupełnienie materiału na podstawie nieopublikowanych odczytań z rkpsów wyrazów polskich wraz z kontekstami, sporządzonych przez Elżbietę Belcarzową i Felicję Wysocką (por. *OpźrSstp* s. 136–137, *R XXII* 1–62 poz. 1; *R XXII* 319–349, poz. 1).

RRp XXIII Glosy i drobne zabytki języka polskiego pominięte przez wydawcę w *R XXIII* 268–319. Uzupełnienie materiału z trzech rkpsów na podstawie nieopublikowanych odczytań z rkpsów wyrazów polskich wraz z kontekstami, sporządzonych przez: a. Józefa Reczka z rkpsu Biblioteki

Jagiellońskiej nr 2251; **b.** Zbigniewa Wojasa i Felicję Wysocką z rkpsu Biblioteki XX Czartoryskich nr 1315, wyrazy polskie z tego rkpsu wypisał Mariusz Leńczuk; **c.** Elżbietę Belcarzową z rkpsu Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Lwowie, obecnie we Wrocławiu nr 824/I (por. OpźrSstp s. 138–139, *R XXIII* 268–319 poz. 2, 3, 11).

RRp XXIV Głosy i zapiski polskie z dwóch rkpsów Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Lwowie, obecnie we Wrocławiu o numerach 1490/II i 1945/II oraz rkpsu Biblioteki Uniwersytetu Wrocławskiego nr I F 754 pominięte przez wydawcę w *R XXIV* 317–390. Uzupełnienie materiału na podstawie nieopublikowanych odczytań z rkpsów wyrazów polskich wraz z kontekstami, sporządzonych przez Elżbietę Belcarzową (por. OpźrSstp s. 142–143, *R XXIV* 317–390 poz. 7, 10, 13).

RRp XXV Głosy z rkpsu Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Lwowie, obecnie we Wrocławiu nr 414/II pominięte przez wydawcę w *R XXV* 115–205. Uzupełnienie materiału na podstawie nieopublikowanych odczytań z rkpsu wyrazów polskich wraz z kontekstami, sporządzonych przez Józefa Reczka i Elżbietę Belcarzową (por. OpźrSstp s. 145, *R XXV* 115–205 poz. 6).

RRp XLVII Głosy z rkpsu Biblioteki XX Czartoryskich nr 2394 pominięte przez wydawcę w *R XLVII* 337–385. Uzupełnienie materiału na podstawie nieopublikowanych odczytań z rkpsu wyrazów polskich wraz z kontekstami, sporządzonych przez Felicję Wysocką i na podstawie ekscerptów Bożeny Wyrozumskiej (por. OpźrSstp s. 151, *R XLVII* 337–385 poz. 5).

RRp LIII Głosy z rkpsu Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Lwowie, obecnie we Wrocławiu nr 5158/II pominięte przez wydawcę w *R LIII* 59–138. Uzupełnienie materiału na podstawie nieopublikowanych odczytań z rkpsu wyrazów polskich wraz z kontekstami, sporządzonych przez Elżbietę Belcarzową (por. OpźrSstp s. 151–152, *R LIII* 59–138).

SKJRp I Głosy polskie z rkpsu Biblioteki Kapitulnej w Pradze o sygn. A XLIV pominięte lub źle odczytane przez wydawcę *SKJ I* 295–314. W S I wykorzystano jedną glosę (*pytlo*), datowaną XV p. pr., na podstawie nieopublikowanego odczytania z rkpsu, które sporządziła Elżbieta Belcarzowa (por. OpźrSstp s. 180, *SKJ I* 295–314).

SIOcc XLV 99–112 Rzepka Wojciech Ryszard, Wydra Wiesław, Staropolski kanon mszy z 1433 roku, Warszawa–Poznań 1989. ~ Autorzy publikują tekst mszy z polskimi glosami z rkpsu Biblioteki Narodowej w Warszawie o sygn. akc. 9889. Rkps zawiera kanon mszy (por. OpźrSstp s. 111, *Msza XVI*), żywot Maryi, liczne teksty liturgiczne, m.in. perykopy ewangeliczne, benedykcje, litanie z nutami i modlitwy. W S I wykorzystano jedną glosę (*świętokupieństwo*), datowaną ca 1450, zapisaną na k. 11r. Ekscerpca Ludwika Szelachowskiej-Winiarzowej.

StatSukRes Rękopiśmienne ekscerpty z dyplomu Archiwum Państwowego w Rzeszowie o sygn. 59/740/26. Dokument zawiera łaciński statut cechu sukienników nadany przez członków rady miasta Strzyżowa w 1491 r. Zapisano w nim jedną polską glosę (*obąknać*). Ekscerpca Mariusza Leńczuka.

WisłRp Głosy, których nie zamieścił wydawca *Wisł* ani wydawcy *CatCodJag*. Materiał pochodzi z nieopublikowanych odczytań z rkpsów wyrazów polskich wraz z kontekstami, sporządzonych przez Elżbietę Belcarzową, Annę Zajchowską, Felicję Wysocką i Ludwikę Szelachowską-Winiarzową. W S I opuszczone przez wydawcę głosy oznaczono skrótem *WisłRp* z numerem rkpsu, w którym występują. W S I wykorzystano materiał z następujących manuskryptów:

1. nr 1302, nieopublikowane odczytania Elżbiety Belcarzowej (por. OpźrSstp s. 199, *Wisł* poz. 12).
2. nr 1390, nieopublikowane odczytania Elżbiety Belcarzowej (por. OpźrSstp s. 199, *Wisł* poz. 13).
3. nr 1601, nieopublikowane odczytania Elżbiety Belcarzowej (por. OpźrSstp s. 199, *Wisł* poz. 15).
4. nr 1957 z XV w., papierowy, pisany kilkoma rękami. Zawiera komentarze i traktaty różnej treści, m.in. komentarze do Donata, filozofii moralnej, traktat Hugucja z Pizy *De verbis neutralibus*. Na

k. 112r–114r oraz 139v zapisano kilkanaście glos polskich interlinearnych. Uzupełnienie materiału na podstawie nieopublikowanych odczytań z rkpsu wyrazów polskich wraz z kontekstami, sporządzonych przez Annę Zajchowską. Ekscerpcja Ewy Deptuchowej. W S I cały materiał datowano *ca* 1460.

5. nr 2247 z XV w., papierowy, pisany w całości przez Macieja z Łabiszyna. Zawiera kazania *de tempore* i *de sanctis* oraz na okres Wielkiego Postu. Liczne glosy marginalne i interlinearne. Uzupełnienie materiału na podstawie nieopublikowanych odczytań z rkpsu wyrazów polskich wraz z kontekstami, sporządzonych przez Felicję Wysocką. W S I cały materiał datowano 1419–1453.

6. nr 2322, nieopublikowane odczytania Elżbiety Belcarzowej (por. OpźrSstp s. 201, *Wiśł* poz. 42).

7. nr 2339, nieopublikowane odczytania Elżbiety Belcarzowej (por. OpźrSstp s. 201–202, *Wiśł* poz. 44).

8. nr 2459 z XV w., papierowy, pisany kilkoma rękami. Zawiera teksty różnej treści, m.in. żywoty filozofów, kazania *de tempore*. Na k. 148r data 1425. W S I wykorzystano jedną glosę (*gibki*), z datą 1425, opuszczoną przez wydawcę. Materiał pochodzi z nieopublikowanych odczytań z rkpsu wyrazów polskich wraz z kontekstami, sporządzonych przez Ludwikę Szlachowską-Winiarową.

9. nr 2645, nieopublikowane odczytania Elżbiety Belcarzowej (por. OpźrSstp s. 203, *Wiśł* poz. 55).

IP
ZapłPlesz Najdawniejsze zapiski z księgi miejskiej Pleszewa (1428–1444), wydał Jurek Tomasz, Poznań 2011. ~ Pleszewska księga miejska przechowywana jest w zbiorach Archiwum Państwowego w Poznaniu, pod sygnaturą Akta miasta Pleszewa I 2. Jest to kodeks papierowy liczący 269 stron. Księga, prowadzona przez wielu pisarzy, zawiera zapiski z obrad rady miejskiej, w których znajdują się polskie glosy. Wydawca na końcu tomu zamieszcza indeksy: nazw osobowych i geograficznych, rzeczowy, wyrazów polskich oraz konkordancję chronologiczną. Ekscerpcja Zofii Wójcikowej.

ŻydKraK Żydzi w średniowiecznym Krakowie. Wypisy źródłowe z ksiąg miejskich krakowskich, oprac. Wyrozumska Bożena, Kraków 1995. ~ B. Wyrozumska, po przeprowadzeniu kwerendy we wszystkich zachowanych średniowiecznych księgach miejskich Krakowa, Kazimierza i Kleparza oraz jurydyki garbarskiej, wydobyła i wydała 1179 zapisek z lat 1301–1500 dotyczących Żydów krakowskich, z tego dotąd nieznanych około 1000. Wśród wykorzystanych dokumentów B. Wyrozumska wymienia źródła drukowane i rękopiśmienne z Archiwum Narodowego (dawniej Państwowego) w Krakowie oraz z Biblioteki Jagiellońskiej. Zdecydowana większość zapisek w języku łacińskim, pozostałe w niemieckim. Nieliczne glosy polskie zostały wyróżnione przez wydawczynię kursywą. Druk zapisek poprzedza wykaz wykorzystanych źródeł. Na końcu wydawnictwa zamieszczono indeksy: osobowy, nazw miejscowych i hasłowy oraz – z myślą o badaczach anglojęzycznych – angielsko-polski słownik haseł. Ekscerpcja Doroty Kołodziej.

Wykaz skrótów (uzupełnienie)

- astr. – astronomiczny
gr. – grecki
hypocor. – hypocoristicum
i.e. – id est
niem. – niemiecki
zn. – znaczenie
OpźrSstp – Opis źródeł Słownika staropolskiego *Opis źródeł Słownika staropolskiego*, pod red. W. Twardzika we współpracy z E. Deptuchową i L. Szlachowską-Winiarzową, Kraków 2005.
S I – Słownik staropolski. Suplement cz. I
S II – Słownik staropolski. Suplement cz. II (w przygotowaniu)

Antyfona forma: n. sg. antyfona MW 18v. 19v. 23r, etc.

Znaczenie: 'modlitwa kościelna śpiewana na początku psalmu lub hymnu, oratio initio psalmi vel hymni cantata, antiphona': Antifona: Wizwol MW 18v; Antifona: Wizwol, Panie, dusze gich od wszelkiego zawężu grzechow MW 19v, *sim. ib.* 23r. 40r. 63r, etc.; Antifona na psalm: Poruszmy szercza nasze ku nabożeynstwu MW 89r; Antifona na Magnificat: O bogoslawyona y wszythkyey chwały dosthoyna Anna szwyatha MW 95v; Antifona na psalmi: Pokładaymy zbawyenya naszego nadzyeą w szwyąthey Anny modlythwe MW 97v.

(Apostołowy) Apostołów forma: g. sg. neutr. apostołowa XV p. post. *GlKazB* IV 141.

Znaczenie: 'związany z apostołem, ad apostolum pertinens, apostolicus': Priusquam a Deo iudicari incipiemus, ipsi se diiudicemus, quia extunc non iudicabimur testante appostolo podlyg *swydeczthwa *apostolowa I ad Cor XI (I Cor 11, 31) XV p. post. *GlKazB* IV 141.

Apostołów cf. Apostołowy

Arabski forma: n. sg. m. arabski 1472 Rost nr 18.

Znaczenie: 'związany z Arabami albo z Arabią, ad Arabos seu ad Arabiam pertinens, Arabicus': Kly (leg. klij) arabski gummi Arabicum 1472 Rost nr 18.

Arcybiskupi, Jarcybiskupi forma: n. sg. m. arcybiskupi (1387) XVI *KodWP* VI 346; jarcybiskupi (1387) XVI *KodWP* VI 347.

Znaczenie: 'należący do arcybiskupa, ad archiepiscopum pertinens, archiepiscopalis': Prope molendinum nostrum (sc. archiepiscopi Bodzanthae), dictum vlg. arcybiskupi mlyn (1387) XVI *KodWP* VI 346; Cum molendino in flumine Crampa iam constructo et ipsum flumen Crampa ac monte sito circa flumen Velma, eundo a molendino arcybiskupi mlyn nostro predicto a sinistro parte usque ad flumen Crampa predictum *ib.*; Cum potestate piscandi a fluvio dicto Rakownyca usque ad molendinum jarcybiskupi mlyn predictum *ib.* 347.

(Arcydiakonowy) Jardziekanów forma: ac. sg. m. jardziekanow 1425 *Pyzdr* nr 790.

Znaczenie: 'należący do archidiacona, ad archidiaconum pertinens, archidiaconalis': Yako czso zayøli moy kmyecze dobitek kzandza yardzecanow, tho zayøli w szycze a w løkach we szcodze na mey dzedzine 1425 *Pyzdr* nr 790.

Babczany forma: n. sg. f. babczana 1475 RostRp s. 97.

Znaczenie: 'związany z którymś gatunkiem rośliny z rodzaju babka, sporządzony z jego użyciem, ad aliquam speciem plantae e genere plantaginum pertinens, e specie plantaginum confectus': Vt laxacio cessaret, que dicitur dissenteria... Bibat aquam paciens plantaginis vlg. bapczana 1475 RostRp s. 97. ~ W tym rękopisie kopista wprowadza polskie wyrazy w nom.

Babin forma: ac. sg. m. babin 1417 Kal nr 559.

Znaczenie: 'należący do baby, tj. matki któregoś z rodziców, ad matrem patris vel matris pertinens, avialis': Yako tho szwyadcø, ysz ye ('jest') wydzers[1]al dwanaczce lath w mirze w <p>ocoyw babyn posaag 1417 Kal nr 559.

!Badz cf. Być (S II)

Bagalny cf. Bogalny

(Bardzy) Bar-zy forma: ac. sg. m. barzy Rozm 5.

Znaczenie: 'szybki, rapidus': Postavylesz szyedm planet na nyebyeszeych y przykazalesz ym, by dzyerzely barzy byeg vcz<w>yrdzenya nyebyoss Rozm 5.

Barewnik forma: n. pl. barewnicy XV ex. *VergGeorg* 78.

Znaczenie: 'ten kto maluje sobie twarz, ciało (tu o rytualnych tatuażach), qui suam faciem, corpus pingit (hic de notis cuti ritualiter compunctis)': Aspice et extremis, granycznymy, domitum cultoribus orbem easque domos Arabum, pictosque Gelonos barewnicy XV ex. *VergGeorg* 78.

Barkać forma: praes. ind. 3. sg. barka XV p. post. *GlDom* 89.

Znaczenie: 'brykać, swawolić, bawić się, lascivire, lascive ludere': Iterum de locusta scribit idem poeta Ovidius: Llocusta tempore estivo non laborat, sed a rubo ad rubum saltus facit concinendo barką XV p. post. *GlDom* 89.

Bar-z 'mocno, bardzo, magnopere, valde': Radem sz nø gadal, bom yø barz milował XV p. pr. *AMP* XIII s. XXVIII; Pleczy myal myly Iesus nye bar schyrokye (leg. nie barz szyrokie) any barzo wåskye, alye maluczko nachylony a rovny Rozm 153.

(Bar-zkość) Ber-zkość forma: l. sg. (w) berzkości ca 1418 *JA* XIV 511.

Znaczenie: 'prędkość, szybkość, celeritas, agilitas': In subitacione v berskoscy, w rączosci ca 1418 *JA* XIV 511.

Bar-zy cf. **Bardzy****!Basra** '?': Basra psaldus XV in. *WistRp* nr 1302.**Batog** forma: n. sg. batog ca 1420 *WokTryd* nr 443.Znaczenie: 'bat, bicz, może zrobiony z wołowej skóry, flagrum, flagellum, forsan de pelle taurina factum': Batog taurea ca 1420 *WokTryd* nr 443.**Bazar** formy: g. sg. bazaru 1500 *ListTat* 175; ~ ac. sg. bazar 1500 *ListTat* 175.Znaczenie: 'przedmiot handlu, res, quae pretio emitur vel venit, merx': W Zawolskyey ordze rosstargnały szyć panovy myedzy ssobą y zabrały bazar, y s polowiczą bazarv poschly do Czirkass. Druga polowicza rosstargala szyć myedzy gymy (pro gyny?) 1500 *ListTat* 175.**Bazylik** bot. forma: n. sg. bazylik ca 1500 *RostRp* s. 63.Znaczenie: 'bazylika wonna, *Ocimum basilicum* L.': Basilik basilicon ca 1500 *RostRp* s. 63.**Bazylikon** bot. forma: n. sg. bazylikon XV ex. *GLLek* 36.Znaczenie: 'bazylika wonna, *Ocimum basilicum* L.': Basilycon basilicon XV ex. *GLLek* 36.**Bażan**, też pl. tantum **Bażany** zool. formy: n. sg. bażan XV in. *CatCodJag* IV 361; ~ n. bażany 1442 *RozRacz* 107v.Znaczenie: 'bażant właściwy, *Phasianus colchicus* L.': Illic gallus silue, gluchi czetrzew, hic describit, namque galli siluestris duobus. Spreueris pigriciam domestici galli quasi peregrinus gallus siluas preambulabat et non primo gallus siluestris, qui et phasianus, bazan, alio nomine dictus est, similis gallo domestico XV in. *CatCodJag* IV 361; Ffasianus est auis vlg. bazany 1442 *RozRacz* 107v.**Bażany** cf. **Bażan****Beblanie** cf. **Beblanie****Beblanie** czy **Beblanie** forma: n. sg. beblanie 1475 *RostRp* s. 97. 105.Znaczenie: 'może 'kruczenie w brzuchu, spowodowane przelewaniem się treści żołądka, jako oznaka zaburzeń trawiennych, intestinorum strepitus, murmur transfuso contento stomachi effectus, confusiones digestorias significans': Contra gulositates vlg. beblanye in ventre. Signum est venti 1475 *RostRp* s. 97, *sim. ib.* s. 105.**Bednarzowa** forma: g. sg. bednarzowe 1497 *KsRStWarsz* I nr 386.Znaczenie: 'żona bednarza, doliatoris uxor': Quod sibi (sc. Petro)... Stanislaus... satisfacit pro sorte sua de domo condam Mathie bednars, que sors sibi cessit post mortem sororis eius (sc. Stanislai) Dorothee bednarsowe 1497 *KsRStWarsz* I nr 386.**Ber-zkość** cf. **Bar-zkość****(Betfania) Betfania** forma: n. sg. Betfania *Rozm* 204.Znaczenie: 'dzień, w którym Chrystus dokonał swego pierwszego cudu w Kanie Galilejskiej, w którym objawił swą moc boską, dies quo Christus miraculum primum in Cana Galilaeae fecerat, suam potentiam divinam manifestavit': Prze troyakye zyavenye swyatosczy dzyen ten troyakym *ymyanyem vezvan. Napyrve y (sc. ji 'go') myenya Epyfanya, yesz szye stalo przez gvyazdą..., vtore zową *Teophonya, yesz szye stalo przy krzsczye bozem, trzeczye slowo Bethffanya po greckzv od tego, czo szye stalo na swaczbye (Bethphaniam <vocantes> eam, quae in nuptiis) *Rozm* 204.**Betfania** cf. **Betfania****(Bezczynić) Biezczyńić** forma: part. praes. act. adv. biezczyńić 1411 *Kościan* nr 447.Znaczenie: 'ubliżać, znieważać, contumeliam facere, contumeliare': Jaco Machna samocz warta prziszla i wiruczala Machnø z yey domu y gey rzeczi y gey byeszczine (leg. biezczyńić?) 1411 *Kościan* nr 447.**Bezdrożny** forma: n. sg. m. bezdrożny ca 1500 *GLPozn* 33.Znaczenie: 'prowadzący na manowce, per ambages ducens': Sed ad falsa deuius, bezdrożny, error abducit (est enim mentibus hominum veri boni naturaliter inserta cupiditas, sed ad falsa deuius error abducit) ca 1500 *GLPozn* 33.**Bezdzieżny** forma: n. sg. m. bezdzieżny 1470 *GLPolB* 23.Znaczenie: 'zmuszony, coactus, invitus': Talis pauper benivolus cicius aufugit iram, sed pauper *bezdzieżny... irascitur et comovetur 1470 *GLPolB* 23.**Bezecny** forma: n. sg. f. bezecna ca 1495 *ChrestWRz* 292.Znaczenie: 'zły, wstrętny, improbus, fastidiosus': Alye bezecna baba wielka *skaga ca 1495 *ChrestWRz* 292.**Bezpiecznie** 'bez zagrożenia, w pokoju, tute, sine periculo': Bezpyecznye (war. kal.: przespyszcznye) *confidentur (in diebus illis salvabitur Iuda et Israel habitabit confidenter Jer 23, 6) ca 1470 *MamLub* 212.**Bezprawy** forma: ac. sg. f. bezprawą *OrtOssol* 21, 1.Znaczenie: 'występny, zabroniony przez prawo, iniustus, lege prohibitus': Gdy woith foldruga o gło-wa, czyaszkye rany albo o ktorakoly bezprawą (*ib.* 91, 1, *OrtMac* 124: bezprawna) rzecz syrothną (criminalis orphanorum hominum) *OrtOssol* 21, 1.**Bezseny** forma: n. pl. f. bezsenne ca 1500 *R XLVII* 369.

Znaczenie: 'powodujący bezsenność, insomniam ferens': Tunc rozpacy szromotne, besenne, de

quocumque acti pessimo peccato ca 1500 R XLVII 369.

Biadaż 'wykrzyknik wyrażający żal, narzekanie, interiectio querimoniam, lamentationem exprimens': Krolczy stal na *Horse: Badas mne, mili Bose! A yus mne głołka boli, v Czechach ne *pa mey voli XV p. pr. ŚIPolW 26.

Białogęby forma: n. sg. m. białogęby 1499 GórsJazRp 276.

Znaczenie: (o koniu, de equo) 'mający biały pysk, os album habens': Valach szywy, byalogaby, *strelczy 1499 GórsJazRp 276.

Białonowy cf. **Bielonowy**

Białoskórnik formy: n. sg. białoskórnik 1465–75 KsMLubRp I 43v; ~ ac. pl. białoskórnik (1430) KodWP IX 210.

Znaczenie: 'rzemieślnik wyprawiający cienkie, wyższego gatunku, skóry, faber, qui albas i.e. pretiosiores pelles depsit, subigit, coriarius': In alia parte circuli tam vicini, quam sutores... possunt emere..., et hoc exceptis pellificibus et artificibus albae coreae, videlicet białoskórnik, qui non possunt emere (1430) KodWP IX 210; Cum byaloskórnyk 1465–75 KsMLubRp I 43v.

Białoświat astr. forma: n. sg. białoświat XV ex. GIWp 75.

Znaczenie: 'Droga Mleczna, Galaxias': Ista valent ad sequencia: retrogradacio zasyastap, retrogradus zasyastapny,... galaxia byaloswyath, parabelus (pro parallelus) równokrath, tropicus zassyawroth, antarcticus przeczynaw XV ex. GIWp 75.

Białozorca zool. forma: n. sg. białozorca XV med. GIWinc 151.

Znaczenie: 'sokół białozór, Falco gyrfalco Tacz': Ymo solus grifalconis, byalozorcza, aspectus, gl. illius auis in girum volantis XV med. GIWinc 151.

Biedzający się forma: n. sg. m. biedzający XV ex. GIgn 54.

Znaczenie: 'ten kto coś bada, docieka czegoś, qui investigat, exquiri': Qui venatori tribuit, non homini donat, sed arti nequissime, gl. venator spyeczacz vel byedzaczycy są XV ex. GIgn 54. ~ Głosa polska nawiązuje do przenośnego znaczenia łac. venator 'badający coś'.

Biegunka forma: n. sg. biegunka 1475 RostRp s. 97.

Znaczenie: 'rozstrój żołądka, zaburzenia żołądkowo-jelitowe, może też czerwonka, dissolutio stomachi, confusiones stomachi, intestinorumque, fortasse dysenteria': Item contra fluxum ventris al. ad restringendum *byeegnke. Accipe [...] masticam puluerisatam in tepida aqua 1463 CatCodJagRp VI 23; Vt laxacio cessaret ventris, que dicitur dissenteria vlg. byegunęą 1475 RostRp s. 97.

Bielawa forma: n. pl. bielawy (1426) 1624–5 KodWP IX 8.

Znaczenie: 'błotnista łąka porośnięta wetnianką, której kwiaty po przekwitnięciu zostawiają gęsty biały puch, używana jako pastwisko, pratum lutosum tectumque eriophoro, cuius flores marcescentes plumam albam et densam relinquunt, ad pascua destinatum': Exivimus, ubi locum pascuorum dictum bielawy civium Powidzensium invenimus,... ipsum regali allodio... adiunximus (1426) 1624–5 KodWP IX 8.

Bieleniec forma: n. sg. bieleniec ca 1420 WokTryd nr 504.

Znaczenie: 'naczynie do picia, kielich, kubek, czara, calix, poculum, patera': Belenez picarium ca 1420 WokTryd nr 504.

Bielić forma: part. praes. act. adv. bieląc XV p. post. GI Dom 77.

Znaczenie: 'rozjaśniać, wybielać, candefacere, adornare, unguentis pulchriorem reddere': In corporalibus rebus reprehendunt Deum omnes ille mulieres et virgines, que formam sibi a Deo in facie datam mutant, illam unguentis pulcrificando przyprawacz (leg. przyprawując), byelacz XV p. post. GI Dom 77.

Bielnica forma: ac. sg. bielnicę OrtMac 41, OrtOssol 37, 3.

Znaczenie: 'miejsce, gdzie się bieli płótno, locus, ubi lintea dealbantur': Załowały na nye, ysz gym zaplaczyły stho grzywyen przed <śędzią> za byelnycza (super dealbatorium), czo yesth w Opawye OrtMac 41, sim. OrtOssol 37, 3.

Bielonowy, Białonowy formy: n. sg. m. bielonowy 1472 Rost nr 1170; ~ ac. sg. m. białonowy XV ex. GILek 45.

Znaczenie: 'związany z bielonym, tj. lulką czarną, ad Hyoscyamum nigrum pertinens': olej bielonowy, białonowy 'olej otrzymywany z nasion lalki czarnego, oleum e seminibus Hyoscyami nigri presum': Byelon(ow)y olej oleum iusquiami 1472 Rost nr 1170; Wyeszmy... olej byalonowy XV ex. GILek 45.

Bielony cf. **Bielonowy**

Bierca cf. **Biorca**

Bierne forma: n. sg. bierne (ca 1364) StPPP I 226.

Znaczenie: 'danina, pobór, tributum, exactio': Statuimus..., quod omnes proventus, qui proveniunt in toto regno Poloniae, qui vlg. nuncupantur berne, omnes sub poena colli... debent reservari pro thesauro domini regis (ca 1364) StPPP I 226.

(Bierznować) **Birznować** forma: praet. 3. sg. m. birznował XV p. post. GIKörn II 190.

Znaczenie: 'udzielać sakramentu bierznowania, confirmationis sacramentum tribuere, confirmare': Archiepiscopus cum magno fauore suscipiens puerum ac confirmationem sacri crismatis ei tribuens, byrzmował, Adalbertum eum sua uoce appellauit XV p. post. GIKörn II 190.

Bieczynić cf. Bezczynić

Binka *forma: ac. sg.* binkę 1499 *KsRStWarsz I* nr 469.

Znaczenie: 'przepaska na głowę, crinale, vitta': Johannes aurifaber inscribit sue filie... unum argenteum cingulum... et unum crinile cum margaritis al. bynka 1499 *KsRStWarsz I* nr 469. ~ *Może należy rektyfikować na bindka.*

(Biorca) Bierca *forma: n. sg.* bierca 1381 *StPPP VIII* nr 1116, 1157, ca 1420 *WokTryd* nr 19.

Znaczenie: 'jakiś urzędnik pobierający opłaty, vectigalium coactor': Bercza officialis 1381 *StPPP VIII* nr 1116, *sim. ib.* nr 1157; Bercza tribunus ca 1420 *WokTryd* nr 19.

Birzmować cf. Bierzmować

(Bizmut) Wizmut *forma: n. sg.* wizmut 1472 *RostRp s. 4.*

Znaczenie: 'minerał, ruda manganu, tzw. braunsztyn, Lapis vitreatorum': Almadrusia, lapis magnesia, lapis vitreatorum, magnesia wzmout 1472 *RostRp s. 4.* ~ *Może wyraz niemiecki.*

Bliznek *forma: n. sg.* bliznek 1458 *DecrMCrac I* nr 190.

Znaczenie: 'bliźniak, geminus, gemellus': Gemellus al. blisnek 1458 *DecrMCrac I* nr 190.

Bobkowy *formy: n. sg. neutr.* bobkowe XV *ex. GILek 38;* ~ *ac. sg. m.* bobkowy XV *ex. GILek 46.*

Znaczenie: 'związany z bobkiem, tj. drzewem laurowym, pochodzący z drzewa laurowego, ad laurum nobilem pertinens, laureus': Bobcowe korzenie llaurus XV *ex. GILek 38;* Wy(ę)szmy... loy geleny a oley bobkowy równą my(ę)ra(ę) *ib.* 46.

Boczka 'miara objętości, tu ziarna potrzebnego do obsiania określonej powierzchni ziemi, mensura capacitatis i.e. grani ad agri modum certum consequendum destinati' (z fleksją tacińską): Ego Svdyvd... inscribo terram ad duas boczkas et pratum ad duos currus (1460) *KodWil I* 260, *sim. ib.* ~ *Białorutenizm.*

Bogadlny, Bogaldny *forma: n. sg. f.* bogadlna 1469 *DecrMCrac I* nr 1087; bogaldna 1497 *DecrMCrac II* nr 686.

Znaczenie: 'boży, pochodzący od Boga, tu o prawie zwyczajowym stanowiącym normę prawną, deificus, a Deo profectus, hic de consuetudine, more terrae': Quod ex quo... Dorothea... non est expedita de bonis paternis et maternis, nunc vero Anna, filia Dorothee, amittam suam Annam impetit pro bonis matris sue maternis et paternis, et cum utraque pars sit de fuso, extunc in prefatis bonis... euaalem habent porcionem. Et in eo sententia vestra pogadlna (*pro bogadlna*) est cassa 1469 *DecrMCrac I* nr 1087; Ex quo queritis ex iure scripto, utrum iuuenis existens XIII annorum poterit aliquid allegere in causis propositis contradicere per semetipsum, extunc iuuenis existens

XIII annorum habet etatis pubertatem et in iudicio potest contradicere... per semetipsum... de forma iuris scripti. Et ex eo sententia bogaldna non habet vigorem 1497 *DecrMCrac II* nr 686.

Bogaldny cf. Bogadlny

Bogalny *forma: g. sg. neutr.* bogalnego 1496 *DecrMCracRp II* nr 638.

Znaczenie: 'boży, pochodzący od Boga, tu o prawie zwyczajowym stanowiącym normę prawną, deificus, a Deo profectus, hic de consuetudine, more terrae': Obmissa concordia dixit Agnes, quod mater... fabri fuit iam ex eisdem bonis sufficienter dotata, et se per Paulum, legitimum maritum, ad ius revocavit hereditarium, cui vos ex iure deifico, al. bogalnego (*var.: bagalnego*), propter carenciam notarii scribendum ortilegium decrevistis rem amississe... Tunc et ipse (*sc. Iohannes faber*) nullum ius ad bona talia habere potest et Agnes rem suam non amisit de forma iuris 1496 *DecrMCracRp II* nr 638.

Bogobojnie (*o interpretacji tekstów biblijnych, de Scripturae Sacrae interpretatione*) 'przenośne w odniesieniu do życia moralnego, translate, tropologicze': Duchownye, czelestnye, nabosznye, bogoboynye 1455 *JA XIV* 485.

Bogostawieństwo *forma: ac. sg.* bogostawieństwo XV *med. ZabUPozn* 126.

Znaczenie: 'łaska zesłana przez Boga, błogostawieństwo, gratia a Deo missa, benedictio': Octawo, quia ei (*sc. Mariae*) benedictionem, bogoslawenstwo, omnium gencium contulit (*sc. Deus*), vnde dicit ad eam Elizabeth illud Lucae primo: Benedicta tu in mulieribus XV *med. ZabUPozn* 126.

Boleglowa *bot. forma: n. sg.* boleglowa XV *ex. GILek 37.*

Znaczenie: 'szczwół plamisty, Conium maculatum L.' a. 'szalej jadowity, Cicuta virosa L.': Boleglowa *cicucta XV *ex. GILek 37.*

!Bojkowyzną cf. Wujkowizna

Bożek *forma: n. pl.* bożkowie Rozm 92.

Znaczenie: 'wyobrażenie boga pogańskiego, idolum, simulacrum dei falsi': We wschem Eypczye nye byl nyeden kosczyol, v ktoremkolvye byly boskovye (simulacrum), aby nye stracony (*leg. stracony*) Rozm 92.

Brach cf. Grat (S II)

Bramować *forma: part. praet. pass. ac. sg. f.* bramowaną 1429 *ArchTerCrac IX* 49, 17.

Znaczenie: 'obszywać, lamować, zdożyć, circumsuere, obsuere, ornare': Onucam subductam VI belisznami [subductam] et gronostays bramowana, pro qua sibi dare, ut dicebatur, debuit XVII marcis, hic coram iudicio pro ipso exhibuit protestans in foro 1429 *ArchTerCrac IX* 49, 17.

Braninny *forma: g. du. f.* braninnu 1435 *Pozn* nr 1451.

Znaczenie: 'związany z wyciąganiem, wybieraniem, ad rem detrahendam pertinens': braninna przerebł 'ostatnia duża przerebła do wyciągania niewodu, foramen in glacie excisum, per quod rete piscatorium ex aqua detrahitur': Jsze pany Febronya... nye vrabyła poltorasta przerebłi przeze *dcztir, dwv zaclathnu y dwu branynu (leg. braninnu) gwałtowne..., yedno tu, gdzey <j>ey wsđano na wedercow 1435 Pozn nr 1451.

Bratanię forma: ac. pl. bratanięta 1483 KsN-Warsz I nr 971.

Znaczenie: 'syn lub córka brata, frater filius vel filia': Sic videns Swąthoslaus Wyeszolowicz, quod dicte sororine lucratae sunt dictam porcionem post amitam suam germanam, ipse revocavit mediam partem dicte porcionis super fraterinas, gl. sororinas, al. brathanyątha dicte Anne 1483 KsNWarsz I nr 971.

Brodnia forma: n. sg. brodnia (1356) 1550 KodMaz III 8; ~ i. sg. brodnią (1401) 1593 DokMp V 4.

Znaczenie: 'rodzaj sieci do łowienia ryb, rete quoddam piscibus capiendis destinatum': Insuper propter graciam speciale... piscaturam piscium in lacu nostro... cum rethe, quod brodna (var.: szrodna) vlg. dicitur et hamo nomine wada vlg. impartimur (1356) 1550 KodMaz III 8; Addimus... sculteto... piscaturam non remote a ripa piscinae nostrae... cum reti brodna (1401) 1593 DokMp V 4.

Brucnarz cf. Brukarz (S II)

Brukiesz forma: n. sg. brukiesz 1472 RachKról 99.

Znaczenie: (o gatunku sukna, de panni genere) 'wyrabiany w Brugii, in civitate Brugensi textus': Domino Thomae... decim ulnas panni brukesch ad mandatum domini cancellarii 1472 RachKról 99.

Bryżel forma: n. sg. bryżel ca 1479 WilkPozn II 12.

Znaczenie: 'różnobarwne obszycie szaty wierzchniej, limbus vestis variis coloribus obsutus': Nullus frater debet laborare ad vendendum circa jopulam volvendam cum brischel de diversis coloribus seu de alio colore, nisi quale jopula tale debet esse volvendum de eadem materia ca 1479 WilkPozn II 12. ~ **Możliwa też lekcja bryżel.**

Brzeziec forma: l. sg. (w) brzeźcu 1428 ArchTerCzchov III 40, 8.

Znaczenie: 'las brzozowy, silva betulis consita': Septem ar(vos vlg. sie)dlysska sibi assignat: unum [...] aream in graniciem residuam [...], septimum arvm vlg. w brzeźcu 1428 ArchTerCzchov III 40, 8.

Brzostowy forma: g. sg. m. brzostowego ca 1430 ArsKow 171.

Znaczenie: 'związany z brzostem, ad Ulmum campestrum L. pertinens': Smigma sic paratur. <Accipe> cineres vlg. popyolu brzostowego et sterora canina et fac lixinium ca 1430 ArsKow 171.

Brzuchowy forma: ac. sg. m. brzuchowy 1442 CracArtSuppl III 90.

Znaczenie: 'wyprawiony ze skóry zwierzęcej pochodzącej z części brzusznej, e pelle ventris animalis confectus': Stephanus plebanus... obligavit se restituere pellicem wlpinum, brzuchowi, Margarethe 1442 CracArtSuppl III 90.

Brzysk (?) formy: n. sg. brzysk ca 1470 MamLub 265; ~ ac. sg. brzysk ca 1470 MamLub 262.

Znaczenia: 1. 'hałas, krzyk, zgiełk, strepitus, clamor, tumultus': Tumultuantem brzysk albo rzak (GIGn 57: krzyk a rzak) czynącza (cum... Iesus... vidisset tibicines et turbam tumultuantem Mat 9, 23) ca 1470 MamLub 262.

2. 'rozruchy, zamieszki, commotio, seditio, tumultus': Tumultus brzysk albo zmyesanye (war. kal.: schebranye, zamyeschanye w ludzach, AKLit III 108: zamyeschanye, Rozm 509: zamyeschanye myedzy ludem; ne forte tumultus fieret in populo Mat 26, 5) ca 1470 MamLub 265.

~ **Bohemizm.**

Brzysko forma: n. pl. brzyska 1426 ArchTerCrac CCCXII 380. 385.

Znaczenie: 'pole, na którym rośł ber, tj. rodzaj prosa, campus, in quo Panicum italicum, i.e. genus milii crescebat': Prefato vero Iohanni tota thaberna cum ortulano loco predictae curie antique et tres aree... et medietas alterius arwi... penes viam *grothsca iacenti, cum agris okathky dictis Gnaszdowa brziszka... pleno iure... perpetualiter cessit 1426 ArchTerCrac CCCXII 380; Martinus et Iohannes fratres vterini de Ky(e)blo perpetuali diuisione pro agris herilibus ibidem in Kyeblo, ex qua... divisione ipsi Iohanni medium arwm agri retro curiam herilem circa viam *grothska et oc(a)tky agri dicta Gnaszdowa brziszka... cessit ib. 385. ~ **Zapewne już nomen proprium.**

!Bunthy cf. Bant (S II)

2. Burgrabi forma: n. sg. burgrabi OrtOssol 100, 1. 2.

Znaczenie: 'sędzia w sądzie prawa niemieckiego, iudex in iudicio iuris Teutonici, burgrabius': Tego człowyeką <jął> burgraby (burgrabius, OrtMac 136: burgrabya) prze gego rzeczy odmyany, słowie ysz myeszal rzeczą OrtOssol 100, 1; Tedy burgraby (OrtMac 136: burgrabya) postawyl tego yancza przed gayonym szadem ib. 100, 2.

(Burgrabin) Murgrabin forma: l. sg. f. (na) murgrabinej 1428 Kal nr 1026.

Znaczenie: 'związany z burgrabią, dotyczący burgrabiego, ad burgrabium pertinens': Ysze Przedslaw byl na crolewsky y na murgrabiney kaszni, a tam Wawrzynez... mv dal schecz ran crwawych 1428 Kal nr 1026.

Burmistrzowa cf. Burmistrzowa

(Burmistrzowa) Burmistrzowa forma: d. sg. burmistrzowie 1429 Pyzdr nr 916.

Znaczenie: 'żona burmistrza, *proconsulis uxor*': Yakom szye gya nye przisnal dlugu swego bratha dwudzestu a dwu grziwnu Anne, stare burmistrzewe ze Szrody, nyszey trzech lath 1429 *Pyzdr* nr 916.

Burzycz *forma*: n. sg. burzycz ca 1430 *GlKazB* II 12.

Znaczenie: 'ten kto niszczy, rujnuje, tu diabeł, qui delet, diruit, hic diabolus': Non desinit hostis antiquus, burzicz, nobis laqueos ad peccata ubique pretendere ca 1430 *GlKazB* II 12.

Byciedlny cf. **Bycielny**

(Bycielny) Byciedlny *forma*: n. sg. m. byciedlny ca 1470 *MamLub* 153.

Znaczenie: 'właściwy ludziom dobrym, życzliwy, taskawy, qui hominum bonorum est, benevolens, benignus': Biczedlni (*war. kal.*: luczsky) humanus (est enim in illa, sc. sapientia, spiritus unicus intelligentiae..., benefaciens, humanus, benignus Sap 7, 23) ca 1470 *MamLub* 153. ~ *Bohemizm*.

Bystrzec *forma*: ac. sg. bystrzec 1476 *AKLitRp* III 108.

Znaczenie: 'wartki potok, rivus rapidus, torrens': Egressus Ihus trans torrentem, za bistrzecz Cedron (*Katużn* 272: za rzeką Czedronową, *Rozm* 579: przez yeden maly potoczek, ktoremv dzyano Cedron), vbi erat ortus extra ciuitatem Ierosolimam (Jo 18, 1) 1476 *AKLitRp* III 108.

Bytnie 'substancjalnie, istotowo, modo substantiali, substantialiter': Cuilibet homini necessarium est ad salutem credere, quod caro Christi est veraciter, realiter et substancialiter, vyerne, prawdziue, bytnye, sub specie pani et vini XV *med. GlKazB* III 18; Caro Christi est vere, vyerne, realiter, prawdziwe, et substancialiter, istnye, bytnye, in substantia panis et vini *ib.*; Sicut tres persone divites sunt in una essencia deitatis indivise..., sic tres essencie... sunt in unitate personis Filii Dei veraciter, realiter et substancialiter ystnye, by<t>nye *ib.*

Cechować *forma*: inf. cechować XV ex. *GlGn* 54.

Znaczenie: 'opatrywać znakiem, oznaczać, signare, signum imprimere': Pastores solent oves signare czechovacz, snamyonacz XV ex. *GlGn* 54.

Cegbroke *forma*: n. sg. cegbroke 1426 *MMAe* XVI nr 991.

Znaczenie: 'most zwodzony, pons pendiculus': Item ante domos faciat duos parietes cum fenestris et <super> columnnas pendebit pons in vlg. czegbroke 1426 *MMAe* XVI nr 991. ~ *Germanizm*.

Ceklarzka *forma*: ac. sg. ceklarzka 1489 *ŻydKraK* 169.

Znaczenie: 'żona ceklarza, tj. pacholka mieskiego, uxor famuli in servitio civitatis': Judea Mar-

kowa misit citare Michalowa czecklarka et sola non paruit 1489 *ŻydKraK* 169.

Cerekwiany cf. **Cerkwiany**

(Cerkwiany) Cerekwiany *forma*: n. sg. neutr. cerekwiane 1403 *Kal* nr 106.

Znaczenie: 'związany z kościołem, należący do kościoła, ecclesiasticus, ad ecclesiam pertinens': Yako tho sedlisko ne gest coszczelne, czerequane, czo xandz Michal szalował na Clarø, ale gest geg 1403 *Kal* nr 106.

Chadzać *forma*: praet. 3. sg. f. chadzała 1438 *RtGn* nr 354.

Znaczenie: (o wodzie, de aqua) 'płynąć, przepływać, profluere, perfluere': Yako then row vischey gidze mimo trzidzessci lath y gim woda chadzała 1438 *RtGn* nr 354.

Chąsiebnie czy **Chąziebnie** 'podstępnie, ukradkiem, po złodziejsku, dolose, furtim, furum more': Czo Jarosław Vęcenczowi veprza zabil, to gi zabil s pravem sznamentu y yasno, medzi dobrimi ludzmi, ne chøsebne szcil (*leg. źdźył*) 1403 *Pyzdr* nr 220; Jako Micolay Potrowy ne wszanl chanszebne rzeczi na drodze yaco oszm grziwen ni gich vszithca mya 1415 *RtGn* nr 232; Yako przy tem bili, gdi Szczepan dal Dorotheie rany trzy, a ona tam chøszyebne ne wesła 1418 *Kal* nr 620; Yako kzandza Mycolayewego conya nye wyedzono w pana Micolayow dom chøszyebnye any go vsitka ma 1418 *Pyzdr* nr 550; Jaco ize Czema... Marcziua kmecza vcządzał tedy, kyedy mv drzewo noczną rzeczą gotowe bral w zapuszcze chązebne (*war. ib.*: chąsebne) 1420 *Kościan* nr 821; Jaco czsso pan Przybisław salował na pana Janusza Bosscowszkego, aby mv chąsebne na Sszzelicy a na Luchowe wylował, a druge ss szadzvybral ryby 1420 *ib.* nr 833; Jaco czsso Jadwiga przez swego procuratora zalowała na Marcziua Podrzeczskyego, aby ge dua konya vczadzono chąsebne 1421 *ib.* nr 899.

Chąziebnie cf. **Chąsiebnie**

Chelmiec *forma*: ac. sg. chelmiec (1398) 1532 *DokMp* I 280.

Znaczenie: 'wzniesienie, góra, collis, mons': Signa earundem granicierum notanter demonstraverunt..., quorum signorum primum nominaverunt quercum,... et ab isto quercu per montem al. chelmezc... et eodem flumine ad montem uno litore ad summitatem eiusdem fluvii (1398) 1532 *DokMp* I 280. ~ *Może już nomen proprium*.

Cherubin, Chierubim *formy*: n. sg. cherubin XIV ex. *Pocz* 232, *MW* 123r; ~ g. sg. cherubina XV *med. R* XXIV 367; ~ l. sg. (w) chierubim *Rozm* 45.

Znaczenie: 'jeden z chórów anielskich, angeli Cherubim dicti': Cherubyn i serafin <w>gløduyø se <w> ten blask wekuge swatlos<ci> XIV ex. *Pocz* 232;

Chori angelorum, sc. Cherubin et Seraphin Boga snayøczy, Boga myluyøczy sz cherubyna, sz seraphyna XV *med. R XXIV* 367; Cherubyn tez y seraphyn swiati wolaiø... rzekø: Ciebie dostoyna yest chwala y czeszcz, Gospodnye! *MW* 123r; To poselstvo... nad rosvm szyaga, bo tey (pro ten) w chyervbym grozny, w seraphyn mylovanym goraczy *Rozm* 45.

Chędogi *forma: ac. sg. m. chędogiego XV p. post. GIDom* 61.

Znaczenie: 'czysty, tu oczyszczony z grzechów, mundus, hic a peccatis mundatus': Prudens homo suum preciosum thesaurum... non recondit in vile vas, sed in mundum scrinium seu cistam. Sic Christus... suum preciosum thesaurum, id est gratiam Spiritus Sancti, nulli dabit, nisi quem invenerit in scrinio cordis sui mundum, chadogyego, et castum XV p. post. GIDom 61.

Chierubim *cf. Cherubin*

Chlebodarca *forma: n. sg. chlebodarca ca 1420 WokTryd* nr 225.

Znaczenie: 'ten kto jest hojny, szczodry, dobroczyńca, largus, liberalis, benefactor': Ch(ł)ebodarcza dapsilis ca 1420 WokTryd nr 225.

Chlebojecowy *cf. Chlebojedźcowy*

(Chlebojedźcowy) Chlebojecowy *forma: ac. sg. f. chlebojecowę 1401 RtKon* nr 131.

Znaczenie: 'dotyczący chlebojedźcy, tj. kogoś będącego na czymś utrzymaniu, ad familiare vel mercennarium, qui a domino alitur, pertinens': Iako mam schecz grziwen scodi o Micolaiowø wynø y *od iego *chleboieczowø wynø 1401 RtKon nr 131.

Chlewnik *forma: d. sg. chlewnikowi XV med. GIKazB* III 41.

Znaczenie: 'gospodarz, oberzysta, caupo, stabularius': Altera die protulit duos denarios et dedit stabulario chlewnikowy (Luc 10, 35, R XXIV 75: gospodarzowi, Rozm 333: onemv czlovyekv, ktory ten ystny goszczynecz opravyal) XV med. GIKazB III 41. ~ *Bohemizm semantyczny.*

Chłodność *forma: g. sg. chłodności ca 1425 WistRp* nr 1390.

Znaczenie: 'oziębłość, obojętność, animus tepidus, lentitudo': Tunc respondens Ihus ait illi: O mulier, magna est fides tua (Mat 15, 28), gl. recommendatur fidei magnitudo respectu tepiditatis, chłodnoszczy, Iudeorum, propter quam tepiditatem Iudei filiationem et mensam et dominacionem amiserunt ca 1425 WistRp nr 1390.

Chmielina *forma: n. sg. chmielina XV ex. GIWp* 79.

Znaczenie: 'pęd a. gałązka winorośli, clavicalae adhaerentes vitis': De vinaria vynna chmielina XV ex. GIWp 79.

Chmielny *forma: n. sg. m. chmielny 1402 ArchTerCrac* III 460, 9.

Znaczenie: 'chmielowy, humularius': Chczan (pro chrzan?) copany, chmelny kerz et issep 1402 ArchTerCrac III 460, 9.

Chochla *forma: n. pl. chochle 1444 DokMp* III 153. 154.

Znaczenie: 'żerdź służąca do przeciągania sieci pod lodem od jednej przerębli do drugiej, pertica, qua sagena ab uno foramine ad alterum in glacie excisum trahitur': Dum strenuus Clemens... cittaverat... dominum Nicolaum... custodem... cum triginta kmethonibus cum securibus et sagena, et chochlye arestatum et... mandavit, ut coram iudicio... dominus custos cum triginta kmethonibus et sagena, et chochlye pareret sub penis, prout ipsos arestavit super lacu..., qui dominus custos cum predictis triginta kmethonibus et cum sagena, chochlye et securibus comparuit 1444 DokMp III 153. 154.

Chrabąszcz *zool. forma: n. sg. chrabąszcz XV p. post. GIDom* 89.

Znaczenie: 'chrabąszcz majowy, Melolontha vulgaris Fabr.': De quibus scribit Ovidius et Avianus... Quia bruccus vlg. krowka al. chrabasc quodam tempore vernali querens victum volauit per pomeria ficuum XV p. post. GIDom 89.

(Chrapienie) Rapienie *forma: l. sg. (w) rapieniu XV p. post. GIKazB* III 104.

Znaczenie: 'wydawanie ochryplego głosu, tu przenośnie, rhonchus, raucitas, hoc loco translate': Corvo quippe recte comparantur heretici in viciorum nigredine, in raucitate, *wf rapyenyv, seu obliquitate doctrine XV p. post. GIKazB III 104.

Chrąszcz *cf. Chrząszcz*

Chromo 'kulawo, utykając, claudendo, claudicando': przyrzucen chromo (o koniu, de equo) 'okulały, claudus': Habet equum wrony, przyrzucen chromo, in cruribus XV *p. post. GórsJazRp* 281, *sim. ib.*

Chrząszcz *bot. forma: n. sg. chrząszcz XV ex. GILek* 41.

Znaczenie: 'szparag lekarski, Asparagus officinalis L.': Spargus secundum antiquos chr(z)ąszcz XV ex. GILek 41. ~ *Wydawczyni czyta chrąszcz.*

Chuchać *forma: praes. ind. 3. sg. chucha XV p. post. GIDom* 77.

Znaczenie: 'wydychać powietrze, afflare, spirare': Primo sacerdos flat, chucha, in faciem pueri et per hoc eicit spiritum immundum XV p. post. GIDom 77.

Chudzenie *forma: i. sg. chudzenim 1419-53 WistRp* nr 2247.

Znaczenie: 'czynienie chudym, umartwianie, maceratio, sui ipsius voluntaria castigatio': Expedit corpus spiritui subiugare ieiunio et maceracione chudzenym 1419-53 WistRp nr 2247.

Chwalca *formy: n. sg. chwalca ca 1500 GIKazB* I 69; ~ *n. pl. chwalce ca 1500 WistRp* nr 2322.

Znaczenia: 1. 'czciciel, cultor': Quis Dei cultor, chwalca, est..., hunc exaudit (sc. Deus) ca 1500 *GlKazB* I 69.

2. 'człowiek manifestacyjnie, na pokaz pobożny, dewot, superstitiosae pietatis ostentator, vir nimis religiosus': Sciendum, quod XXV sunt genera ypocritarum... Septimi dicuntur laudati, chwalcze, qui ad omnia opera sua vel audita, ut videantur in corde gerere Deum, dicunt: Laudetur Deus, cum in corde blasfement sicut fecit ille qui fracto flascone et effuso vino dixit: Laudetur Deus ca 1500 *WistRp* nr 2322.

Chwatlliwość *forma*: ac. sg. chwatlliwość XV p. post. *GlKazB* IV 137.

Znaczenie: 'zaraza, pestis, tabes': Nempe hodierni falsi expositores priuilegiorum... secundum iura et leges, vrzadow, iusto iudicio non solum sunt cauendi a fidelibus, verum eciam igne exterminandi, vypaleny, ne ceteri fideles ab eis contagionem non paciantur chwathlywoszcz gych sdradi nye czyrzpyely XV p. post. *GlKazB* IV 137.

Chwiejący *forma*: n. sg. f. chwiejąca ca 1430 *GlKazB* II 15.

Znaczenie: 'zmienny, niestały, mutabilis, inconstans': Exemplo istius mulieris mens in oratione debet esse fixa, non vaga ne chweyocza ca 1430 *GlKazB* II 15. ~ *Możliwa też lekcja niechwiejąca.*

Chytlivy *forma*: n. sg. m. chytlivy ca 1500 *GlPozn* 40.

Znaczenie: 'zarazliwy, contagiosus, pestibilis': Eo quod est morbus contagiosus chitliwi ca 1500 *GlPozn* 40.

Ciążny *forma*: n. sg. f. ciężna *Sul* 32.

Znaczenie: 'dotyczący ciąży, tj. zastawu, ad pignus pertinens': Paknalyby byla zaloba personna, tho gest czasna (si... quaestio fuerit personalis), yako gest o dlugy abo kthorekoly rzeczy ginsze zastawne..., skazvgemy, aby pozyczcza... myal pełną moc... przedanya... kthorekoly rzeczy gemv zasthanwyone *Sul* 32.

Ciek *forma*: n. a. ac. sg. ciek ca 1500 *GlGn* 131.

Znaczenie: 'strumień, tu przenośnie, rivus, hoc loco translate': Per flumen, czyek, Spiritus Sancti (item mensuram effluentem quia per flumen Spiritus Sancti totum mundum irrigabant) ca 1500 *GlGn* 131.

Ciemno 'niejasno, niewidno, obscure': Tako yvz mrok padl, yze bylo czyemno (tenebrae iam factae erant Jo 6, 17) *Rozm* 350.

Cieczeć czy **Cieńczyć** *forma*: praes. ind. 3. pl. cieczeją ca 1500 *GlPozn* 40.

Znaczenie: 'stawać się wąskim, cienieć, artum, tenuem fieri': Decem sunt signa, per que cognoscitur infirmus, utrum cito morietur corporaliter...

Quartum signum est, si nasus contrahitur vel si labia contrahuntur *vstczy *ssyą czyenczeyą ca 1500 *GlPozn* 40.

Cieńczyć cf. **Cieczeć**

Cieply *forma*: i. sg. f. ciepłą XV ex. *GlLek* 45.

Znaczenie: 'pośredni między gorącym a zimnym, tepidus': Thedy pyeczy tho wszytko w goranczym pyeczwo albo szmasz, albo posthaw v panwyczy, vancz pothym masz masczą czeplą XV ex. *GlLek* 45.

(Ciernisty) Cirnisty *forma*: n. sg. m. cirnisty 1421 *GlJag* 98.

Znaczenie: 'mający kolce, kolczasty, spinosus': Lectus peccatorum est consciencia, in qua anima tanquam in malo lecto quiescit, qui est spinosus czymisthi 1421 *GlJag* 98.

(Cierpkość) Cirkpkość *forma*: ac. sg. cirkpkość XV p. pr. *RRp* XXIV 356.

Znaczenie: (o jęczmieniu, de hordeo) 'ostrość, ościstość długich plewek (wąsów) w kłosie, asperitas palarum longarum spicae': Ordeum namque est cibus iumentorum exterius habens asperitatem *dzyrpkoszcz XV p. pr. *RRp* XXIV 356.

(Cierpliwie) Cirpliwie 'wytrwale, z uporem, constanter, pertinaciter': Secunda duricia fuit ei in hoc, quod dixit eam (sc. Christus mulierem chana-naeam) non esse de ouibus Israel vnde dixit: Non sum missus nisi ad oves, que perierunt domus Israel... Quantum ad secundam duriciam se habuit (sc. mulier chana-naea) magnanimiter barzo cyrplyvye ca 1500 *GlKazB* I 30.

(Cierpliwość) Cirpliwość *forma*: ac. sg. cirpliwość XV p. post. *GlDom* 78.

Znaczenie: 'zdolność godzenia się z losem, patientia': Tu, qui non habes (sc. divitias), habe pacienciam czyrplywocz XV p. post. *GlDom* 78.

(Cierpienoga) Cirkpienoga *forma*: n. sg. cirkpienoga 1475 *RostRp* s. 105.

Znaczenie: 'jakaś choroba nóg powodująca ich drętwienie, morbus quidam torporem pedum faciens': Informacio de paralisi. Nota contra infirmitatem paralis vlg. cyrpnyenoga. Recipe castoream et folia saluie, coque et bibe 1475 *RostRp* s. 105.

(Cierpny) Cirkpny *forma*: n. sg. f. cirkpna XV ex. *VergGeorg* 77.

Znaczenie: 'cierpki, gorzkawy, acerbus, amarus': Nec pingues vnam in faciem nascuntur oliue, orchades et radii, et amara, czyrpna, pausia bacca XV ex. *VergGeorg* 77.

Cięgno *forma*: n. a. ac. pl. ciężna ca 1400 *CatCodJagRp* I 195.

Znaczenie: 'część ręki od łokcia do palców, może też cała ręka, brachium, fortasse manus integra': Ipse (sc. Symeon) accepit eum (sc. Iesum) in ulnas suas (Luc 2, 28), *gl.* in vlna[n]s, id est inter brachias, vnde cyagna (*PF* V 58: na lokcze szwe,

EwZam 294: na lokczye svogye, Rozm 78: w svoye rącze) ca 1400 *CatCodJagRp* I 195.

Cirnisty cf. **Ciernisty**

Cirpkość cf. **Cierpkość**

Cirpliwie cf. **Cierpliwie**

Cirpliwoć cf. **Cierpliwoć**

Cirpnienoga cf. **Cierpnienoga**

Cirpny cf. **Cierpny**

(Ciwunczyzna) Tywunczyzna *forma: n. sg.* tywunczyzna (1442) *KodWil* I 195.

Znaczenie: (w Wielkim Księstwie Litewskim, in Magno Ducatu Lithuaniae) 'danina na rzecz ciwuna w postaci miodu, tributum, quod melle tivuno solvebatur': Ego Georgius... eclesie... do, dono... et... inscribo... mediam tunnam mel<l>is dictam tiwunczizna una cum media sexagena latorum grossorum (1442) *KodWil* I 195.

Clenie *forma: ac. sg.* clenie 1427 *Kościan* nr 1279, 1428 *ib.* nr 1333.

Znaczenie: 'uwalnianie rzeczy nabytej od rozszczeń osób trzecich, zastępowanie nabywcy w procesie z powodu rozszczeń osób trzecich, actus rem emptam in iudicio a cuiusvis vindiciis liberandi, loco emptoris coram iudice de vindiciis alicuius respondendi': Yzem ja skodzen dla tego [tego] rankoyemstwa, czszom ranczil za czlene dziedzini Campy za Micolay 1427 *Kościan* nr 1279; Yssze dla *nyewiczlanya langw Myechy<ni>na et Bargowa pan Micolay sządza sto grziwen scody podyal y ma, za gess czlentye Januss gemv ranczil za Osswalda 1428 *ib.* nr 1333.

(Cnie) Csnie 'uczciwie, jak należy, honeste, probe, ut decet': Yako Pyotr burmystrz z Coszmyna zachował szye czsnye a dobrze w myescze w Coszmynye a nye iest szadnego dobrego zdraczca 1420 *Pyzdr* nr 683.

Cnotliwie 'przykładnie, wzorowo, rectissime, optime': Apostoli... Christum secuti sunt primo personaliter comitendo, *gl.* id est post eum ambulando, ... tercio exemplariter et virtualiter, *czynothlywye, vivendo XV *med.* *GlKazB* III 23.

Cnotnie (o interpretacji tekstów biblijnych, de Scripturae Sacrae interpretatione) 'w sposób ukazujący moralne znaczenie tekstu, tropologicie': Item hystoriace gystnye uel recznye..., allegorice podobnye..., tropoloicze cznothnye..., anagoycze szwyrchowany<e> ca 1500 *GIPOzn* 60.

Cnotny *forma: g. sg. f.* cnotnej XV *med.* *RRp* XXIII 279.

Znaczenie: moc cnotna 'siła będąca źródłem doskonałości, vis quae fons perfectionis est': Et ab hoc quanto huiusmodi (sc. mortis) viciniores sumus, tanto maiori impetu ad amplectendam eam (sc. sapientiam) audiores concurramus, virtutis, moczy cznothney, enim motus, *gl.* processus poruschenye,

quasi naturalis in fine forcior est XV *med.* *RRp* XXIII 279.

Csnie cf. **Cnie**

Cukara, Cukiera *forma: n. sg.* cukara XV *ex.* *GlLekRp* 43. 44; cukiera XV *ex.* *GlLekRp* 43.

Znaczenie: 'cukier, też syrop, tj. słodki roztwór wodny lub owocowy, saccharum, etiam sirupus, i.e. liquor aquaticus vel e fructibus confectus': Item ad opilacionem splenis et epatis valet vinum decoctum cum ea addita czukara (*RRp* LIII 65: zucaro) ad materiam splenis et epatis sumantur radices feniculi, petroselini et coquantur cum succo centauree, addita czwkara (*RRp* LIII 65: zucaro) coletur et patienti detur ad bibendum XV *ex.* *GlLekRp* 43; Cvcurbita... est medicamentum... et cocta dissolutur in aqua et ista aqua addita *czuczata optimus siropius fit in acuto febricitantibus *ib.*; Canna mellis... transit in czukara *ib.*; Sed prius pone ezvlam in lacte vaccino per diem et noctem sepius inuouando et czvkara (*RRp* LIII 66: zukaro) et farinam triticeam, et fac inde pilulas *ib.*; Furfures... coquantur cum oleo amigdalino et bibuntur cum czukyera (*RRp* LIII 66: zucaro) matura, materias, que sunt in pectore [...] *ib.*; Oleum uel aqua eius (sc. nenuferis) ex floribus fit decoccio in aqua et additur czvkara (*RRp* LIII 68: zukara) et bibitur in distemperancia calida stringit fluxum spermatis *ib.*; Cum datur succus eius (sc. solatri) in potu uel ex succo (cum) czvkara (*RRp* LIII 69: in potu vel succo cum zukara) fiat syropus cum reubarbaro contra calefactionem epatis *ib.* 44.

Cukiera cf. **Cukara**

!Cyzukraynyey: *Gescye rod Israhelow y ksyøszøta, y kaplany, y nauczony, y *cyzukraynyey narod (alienigenae gentes, *Biblia taborska:* cyzokragny narod) *BZ* II *Esdr* 8, 70. ~ Wyraz czeski cizokrajny 'cudzoziemski' niezrozumiany i zniekształcony przez tłumacza.

Czałuna 'nakrycie łoża, opertorium lecti' (z fleksją łacińską): Item Agnes... omnia suppellectilia ante recessum suum versus curiam Romanam delegavit, sic quod Katherine filie iuniori delegavit 4 linthiamina, unam czalunam, item plumaticam meliorem, item duo mensalia 1423 *KsKaz* nr 2626.

Czapniczka *forma: n. sg.* czapniczka 1471 *KsNWarsz* I nr 746.

Znaczenie: 'zona czapnika, uxor eius, qui capitis tegimenta conficit': Andreas... cum... Philipo... recognoverunt dare eternam pacem... viro Mathis czapnyk pro relicto pie memorie Katherine czapniczka ipsorum sororis 1471 *KsNWarsz* I nr 746.

Czarownicza *forma: n. sg.* czarownicza 1442 *KsWójtKr* 55. 59.

Znaczenie: 'kobieta uprawiająca czary, incantatrix, venefica': Jan... cum uxore eius iurabunt...

Hancze, primo pro vituperacione, 2° dixit, quod esset czarowniczką 1442 *KsWójtKr* 55, *sim. ib.* 59.

Czasoczarewnik cf. **Czasoczarownik**

(Czasoczarownik) **Czasoczarewnik** *forma*: *n. pl. czasoczarewnicy* XV ex. *GlPozn* 39.

Znaczenie: 'wróźbita, przewidujący przyszłość, hariolus, haruspex': Species incantationum:... arioli szwyathoczarewnyzy,... aruspices czassoczarewny-
czy XV ex. *GlPozn* 39.

Czciciel *forma*: *i. pl. czcicielmi* ca 1431 *Msza* XII s. 212.

Znaczenie: (w kulcie religijnym, in cultu religiosi) 'ten kto oddaje cześć, czci, venerator, cultor': Przechybnay... thø swøthø swathoszcz..., *nyapyrzwey kthorø *tyobyce offyeruyemy sza czerkyew..., kthorø... szachowacz raczy po wszye zyemi yednako szlugø (leg. z sługą) thwym papyzeyem *nyaschim... y se wsythkimy... apostolskø wyarø czczyczelmy chwaløczymy (cum... apostolice fidei cultoribus, *Msza* VII: chwalačymy slugamy, IX. XIV: slugamy, III. VI. X. XVI: slugaam, IV: czczøczym(i), XV: sluzaczym(i), V: walacz(y)my, leg. fałacymi) ca 1431 *Msza* XII s. 212.

Czczot *zool. forma*: *n. sg. czzczot* XV p. post. *GlDom* 92.

Znaczenie: 'strzyżyk wole oczko, Troglodytes parvulus Koch.': Czeczoth pitriculus XV p. post. *GlDom* 92.

Czegodla 'dlaczego, quamobrem, quare, quapropter': Czegodla quapropter ca 1428 *PF* I 493.

(Czerstwienie) **Czrstwienie** *forma*: *n. sg. czrstwienie* XV ex. *GlGn* 55.

Znaczenie: 'wzmocnienie, pokrzepienie, confirmatio, refectio': Scit celestis medicus, quid daturus sit ad consolationem czrstwyeny XV ex. *GlGn* 55.

Czerwał *bot. forma*: *n. sg. czerwał* XV p. post. *R LIII* 66, XV ex. *GlLek* 37.

Znaczenie: 'mlecz zwyczajny, Sonchus oleraceus L.' a. 'mlecz kolczasty, Sonchus asper L.': Endiuia, cz(e)rwal (var.: czrwal), gl. mlyecz,... et scariola est eius species XV p. post. *R LIII* 66; Czerwał endiuia XV ex. *GlLek* 37. ~ *Wydawczyni Glos lekarskich czyta czerwał*

Czerwał cf. **Czerwał**

(Czerwiwy) **Czrwiwy** *forma*: *ac. pl. m. czrwiwie* XV in. *GlKazB* III 75.

Znaczenie: 'robaczywy, vermiculosus': Per arbores, que stant in stagnis et in luto, faciunt fructus czrwiwie, intelliguntur omnes luxuriosi XV in. *GlKazB* III 75.

(Czerwość) **Czrwość** *forma*: *d. sg. czrwości* 1476 *AKLitRp* III 108.

Znaczenie: 'zepsucie, zgnilizna (moralna), depravatio, putredo (morum)': Quid facturus sum

ego contra putredines, czyrvosczy, plenus fetore et errore, dies mei velud umbra pretereunt 1476 *AKLitRp* III 108.

Człowiecznie 'w sposób właściwy człowiekowi, po ludzku, humaniter, humanitus': Fratres, humanum dico propter infirmitatem carnis, bracza, człowieczne przycasz[ajuiø] prze mdłoszcz czala, vestre (Rom 6, 19) 1435 *GlKazB* II 53.

!Czprisz 'drag, rodzaj wiostła, vectis, genus remi': Quod de quolibet remo plaustris, quod paczina vocatur, sex grossos Bohemicales... a quolibet homine recipere deberent... et de quolibet remo navis al. falanga, <di>cto czprisz vlg. tres grossos predicte monete d(ebean)t percipere similiter 1377 *KodMaz* III 211.

!Czrwal cf. **Czerwał**

Czujnie 'gorliwie, pilnie, studiose, diligenter, vigilanter': Quia sicut homo aptat se vigilanter, czwyne, ad Deum et deuote operibus piis, oracionibus assiduis, certe apparebit tibi Dominus sicut pyus pater... tribuens dona sue familie 1448 *GlKazB* IV 71; Vnde tempore passionis Christi apostoli sancti dormirent et Iudas mercator pessimus tota nocte non dormiuit, sed vigilanter studuit, czwyne praczował szye, quomodo Christum Iudeis traderet XV p. post. *ib.* 143.

Czworo we czworo obwinąć 'obwinąć cztery razy, quater obvolvère': Namasz schyroky dlugy plat ot kolyana do przyshvy a tham ot cziala namasz plath tensze byalkyem zbythym spyenyonem, a thak ve troye abo ve czworo nogą obvyn tha massczią XV p. post. *BednMed* 74.

Czworonaście 'czternaście, quattuordecim': Ysze Chwał pobral czworonascz(e) scotu nyedzelnego po smyrczy swego oczsza, cu ktoreysze polowyczzy scotu Swyanchna prawo myala 1418 *Pyzdr* nr 522.

!Czygyel cf. **Szczygiel** (S II)

Czyńca *forma*: *n. sg. czyńca* XV ex. *RRp* XXIV 374.

Znaczenie: 'ten kto coś czyni, tu o sprawującym opiekę nad niepełnoletnim, qui aliquid agit, hic de tutore': Quanto tempore heres paruulus est, nihil differt a seruo, cum sit dominus omnium, sed sub tutoribus et actoribus, czincza y szprawcza (Gal 4, 2, *R* XXV 269: poth zasczczyczelmy y poth sprawczymy, *SKJ* I 54: pod opyekadlnyky, rzeczniky, *AKLit* III 106: rzecznicy, *MW* gl. 64: sdrządzielmi, *MamKal* 285: pod opyekayanczymy, *MamLub* 285: *podpyastvn aut opyekadlny, *PF* V 31: pod oprafcami, sprawcze vel samperze), est aliis usque ad prefnitum tempus a patre XV ex. *RRp* XXIV 374.

Czrstwienie cf. **Czerstwienie**

Czrwiwy cf. **Czerwiwy**

Czrwość cf. **Czerwość**

Z dala 'z daleka, e longinquo': Putabam... ad rationis regulam plus te ceteris animantibus accessisse, sed ut ex vana gratulacione convinco, adhuc permanes de longinquo s dala 1436 RRp XXIII 276.

Dalno 'w odległym czasie, niegdyś, dawno, antea, quondam': Multipharie, roszmaycze, multisque modis olym, dalno, Deus loquens patribus nostris in prophetis, nobis novissime diebus istis locutus est in Filio (Hebr 1, 1) XV med. GIWroc 84v.

Darca *forma: n. sg.* darca XV p. post. GIKórn II 191.

Znaczenie: 'ten kto daje, dawca, qui dat, dator': Eciam Spiritus Sanctus dicitur dator munerum, darca dar(o)w, qui fidelibus per suam gratiam dat ire de virtute in virtutem XV p. post. GIKórn II 191.

Darskoć cf. Dziarskoć

Data *formy: g. sg.* daty 1422 Pozn nr 1103, 1428 Kościan nr 1421, 1428 Pozn nr 1313, etc.; ~ *d. sg.* dacie 1423 Pyzdr nr 712; ~ *l. sg. (po)* dacie OrtOssol 73, 4.

Znaczenie: 'oznaczenie dnia, miesiąca i roku jakiegoś zdarzenia albo wykonania czynności, dies, mensis et annus constitutus, quo aliquid actum vel factum est': Jsze trzy lathą temu minąły tey daty, yaco pan Parzis obraczył panu... Potrowy sza yedenacze grossy sza pana Suczka 1422 Pozn nr 1103; Yako wisli latha dacze listowe, nysz posewny list wyszedł 1423 Pyzdr nr 712; Jacom wtenczasch, tey dati jaco dzysz, bylem nyemoczen prawa nyemoczą 1428 Pozn nr 1313; Isze wtenczasz y tey dati, kyedym myal swyathky wodzycz..., tedy poyal swyathky wodzycz 1429 ib. nr 1314; Jacom wtenczasch, tey daty prout heri, bilem nyemoczen prawa nyemocza ib. nr 1316; Isze pany Helska była w dzerzeniu oth teyg daty plathu teczo (pro tego) podług lysta asz do zywotha swego 1432 Kościan nr 1460; Mozely ten czlowyek, czo nayn lysth szwyadeczny mayv, vkazacz..., ysz zaplaczył ten dług po *dayczye tego lysta, tedy on tego długo (pro długv) bandze proszen OrtOssol 73, 4; ~ dzisiejsza data: Jaco wtenczasch, kedym myal swathky wodzycz zawicze, yaco dzischeyschey dati, przeciw Wscheborowy, tedy byl prawa nyemocza nyemoczen 1428 Kościan nr 1421; Jako dzyscheychy daty na roczech wylkych thu nye moglem bycz tegodla, yszem nyemoczen byl 1428 Pozn nr 1503.

Za dawna 'dawno, niegdyś, antiquis temporibus, antiquitus, olim': Quod molendinum in eodem fluuio iacet, eademque aqua ad ipsum molendinum meare et fluere debebit, prout ex antiquo, scha dawna (leg. za dawna), confluebat absque quavis contradiccione ipsius domini Petri 1442 StPPP II nr 3050.

Dawność *forma: d. sg.* dawnoci 1448 Pilz 276.

Znaczenie: 'przedawnienie, upływ czasu powodujący utratę prawa skargi lub nabycie prawa włas-

ności przez dotychczasowego posiadacza, praescriptio, usucapio, temporis spatium legibus constitutum, quo praeter lapso ius quoddam amittebatur vel alienius rei possessio acquirebatur': Ysze my ten kmezc sbegl przez czasv ode mye a thego kmezcza zazval w czasz v godzyną, nye dadzacz zemskiey dawnocy wyndz o tha sbyeglocz 1448 Pilz 276.

Dąbrownik *bot. forma: n. sg.* dąbrownik XV ex. GILek 39.

Znaczenie: 'miodownik melisowaty, Melittis melissophyllum L.': Dąmbrownyk mellissa siluestris XV ex. GILek 39.

Deptanie *forma: ac. sg.* deptanie 1431 ArchTerCrac IX 287, 1.

Znaczenie: 'przygniatanie przez stapanie, uciskanie nogami, actus calcandi, proculcandi, calcatio, actus pedibus ferendi': Iohannes... pro duabus maxillis ad faciem et pro calcacione al. deptanye ut dicebatur, per familiarem ipsius Iohannis illatam Boguslavam scultetissam de Zalesze uxorem Raphaelis iure euasit ex eo quia sibi eadem Boguslauramentum indulsit et familiares suos pro eisdem maxillis et calcacionem liberos dimisit perpetue 1431 ArchTerCrac IX 287, 1.

Dębica *forma: n. sg.* dębica (1437) DokMp II 243.

Znaczenie: 'las liściasty lub zarośla z przewagą dębów, silva minor atque inculta arborum frondentium, imprimis quercubus abundans': Alios duos mansos sive laneos in merica dicta dambicza in cruda radice et non excultos do et assigno (1437) DokMp II 243.

Dębie *coll. forma: ac.* dębie 1429 ArchTerCrac IX 123, 2, 1432 ArchTerCrac X 61, 34.

Znaczenia: 1. 'lasek dębowy, quercetum': Eciam predicti Dorothea et Przibislaus pro gayo dicto dabye ibidem iacente vltra riwlos al. nade stoky et leszczini ipsum Iurgam impetire non debebunt 1432 ArchTerCrac X 61, 34.

2. 'dęby ścięte, kloce dębowe, quercus caesae, trunci, stipites quercini': Et eciam pro eo (sc. me dampnificasti), quia eduxisti arbores glandes vlg. dabye ad tuum dominium 1429 ArchTerCrac IX 123, 2.

Dębny *formy: n. sg. m.* dębny 1438 SądZKr 205; ~ *ac. sg. m.* dębny 1425 DokMp V 292.

Znaczenia: 1. 'dębowy, zrobiony z drewna dębowego, querceus, e ligno querceo factus': Qui Iohannes (sc. iudex) consensit ipsam inscripcionem infra-scriptam fieri pro rato et grato, ita tamen quod prefatus Nicolaus... medietatem molendini sui quercini al. dambny, que... locati per... dominum Iohannem de Pilcza... in tricentis triginta marcis latorum grossorum datam,... in litteris seu privilegiis cum sigillis appensis clarius continetur 1438 SądZKr 205.

~ Može już nomen proprium.

2. 'porośnięty dębami, zaroślami dębowymi, *quercubus, virgultis quercinis vestitus*': Cui tamen sculteto... damus... et prenominate scultecie perpetue adiungimus unum laneum liberum vlg. *debny pro suo usu 1425 *DokMp* V 292.

(Dias) **Dyjas** *forma: n. sg. dyjas* XV p. pr. *ŚlPolW* 25.

Znaczenie: 'diabeł, czart, diabolus, daemon malus': Vy, neverni prasaczi, kdyes ky vam dyas kasal! XV p. pr. *ŚlPolW* 25.

Długowieki *forma: n. sg. m. długowieki* ca 1470 *MamLub* 184.

Znaczenie: 'długo żyjący, stary, longaevus, senex': Długowyelky (pro długowyelky, war. kal.: długo bydlanczy, mamotrekt mikułowski: dluhowieky) longews (longaevus et honorabilis, ipse est caput Is 9, 15) ca 1470 *MamLub* 184.

Dłużycza *forma: i. sg. dłużyczą* 1418 *Pozn* nr 953.

Znaczenie: 'drag, żerdź, asser, pertica': Yaco tho swaczczą, yaco Yan wlasl na pana Pomanow wosz y deptal gy, y klol nan dlucicza, na swego pana 1418 *Pozn* nr 953.

Dobrotliwość *forma: ac. sg. dobrotliwość* ca 1430 *GlKazB* II 25.

Znaczenie: 'łaskawość, dobroć, beneficentia, benignitas': dobrotliwość przodująca 'łaska boża uprzedzająca, gratia Dei praeveniens': Tunc vidit (sc. Iesus) Matheum hominem sedentem in theoloneo (Mat 9, 9). Non videre interdum significat beneplacitum aprobacionis... Alibi significat beneficium prevencionis dobrodliwocz przoduyczcø ca 1430 *GlKazB* II 25.

Doimać się *forma: praes. ind. 3. sg. doima* XV *med. GlWroc* 40r.

Znaczenie: 'uważać, sądzić, putare, aestimare, arbitrari': Arbitretur, id est estimatur dogyma sze (RRp XXIV 375: bądźże są domnymal, R XXV 161: bądźże są *domnymal, *EwKReg* 43: domnim(a)wa sobe, *Rozm* 570: bądźże *nnymyecz, RRp XXIV 367: bądźże mnymacz, R XXIV 84: bądźże mnimacz (poprawione inną ręką z mimal), *GlDom* 61: mny-macz sye bandze, *GlKazB* I 25: mny-ma sya; sed venit hora, ut omnis qui interficit vos arbitretur obsequium se praestare Deo Jo 16, 2) XV *med. GlWroc* 40r.

Dojście *forma: ac. sg. dojście* 1425 *Kościan* nr 1132.

Znaczenie: 'dostęp, aditus, accessus': Iaco xancz o path nye yachal przez dwye graniczy... a nye przecopał grobye panu Abramowy y gaczy na doyc(s)cze 1425 *Kościan* nr 1132.

Dokładać *forma: inf. dokładać* 1457 *KsNWarsz* I nr 468.

Znaczenie: 'dopowiadać, wyjaśniać, verba addere, explicare' (?): Ulterius prudentes domini dede-

runt ad terciam feriam, ut haberent dokładacz, ut starent in presencja stare 1457 *KsNWarsz* I nr 468.

Dokonałość formy: n. sg. dokonałość 1435 *GlKazB* II 51; ~ *ac. pl. dokonałości* XV *med. GlKazB* IV 92 ~ *l. sg. (w) dokonaności* 1448 *GlKazB* IV 80.

Znaczenie: 'pełnia, doskonałość, rei perfectae ratio, perfectio': Cum autem venerit, quod perfectum, dokonalosc, est (*SKJ* I 71: czo gest pewne), evacuabitur, wyproznono byadze (pro badzye), quod ex parte est (I Cor 13, 10) 1435 *GlKazB* II 51; In omnibus, sc. rebus mundi et earum decore et perfeccione, w doconalosczy, requiem... quesivi 1448 *GlKazB* IV 80; Anima nostra secundum esse ydeale ab eterno habuit tres perfecciones nobilissimas, wy(e)lebne trzsy dokonalosczy, racione quarum tria debet desiderare a Deo XV *med. ib.* 92.

Dokończenie *forma: g. sg. dokończenia* XV p. post. *PFRp* III 290.

Znaczenie: 'doprowadzenie do końca, ukończenie, actus conficiendi, perficiendi': Finito hoc libro, s dokonczenya thy k(s)yanszki, sit laus et gloria Christo XV p. post. *PFRp* III 290.

Dołkowy *forma: n. sg. m. dołkowy* 1442 *RozRacz* 68r.

Znaczenie: 'mający liczne dziury, doły, cavernosus': Cauernatus, perforatus uel cavernis plenus vlg. dolcovi 1442 *RozRacz* 68r.

Domostwo, Domowstwo *formy: n. sg. domowstwo* 1420 *Kościan* nr 1408; ~ *g. sg. domowstwa* 1417 *Kościan* nr 640; domostwa 1417 *Kościan* nr 640; ~ *d. sg. domowstwu* 1432 *Pozn* nr 1412.

Znaczenie: 'dom z zabudowaniami gospodarskimi, domus cum aedificiis ad eam pertinentibus': Yz Thomislaw... ne poszegl... Michalowy budowana, domowstwa (war. *ib.*: domostwa) yymena 1417 *Kościan* nr 640; Jaco tho szedlisco y domowstwo yest pane y tamo *gee mąsz otvarl 1420 *ib.* nr 1408; Jsze czo mą Basch ozalował o poldzewyaci grziwni groschi syrokich, tego mu nye snaya, yedno nadawky, czomu (*leg. naddawki, com mu*) cu domowstwu myal przidacz 1432 *Pozn* nr 1412.

Domowstwo cf. Domostwo

Dopuszczanie *forma: g. sg. dopuszczania* 1404 *RtKon* nr 171.

Znaczenie: 'uwalnianie od zobowiązań, actus aliquem a muneribus liberandi' (?): Iako pan Jandrzych kasal Stescowi precz presz gego dopuszczana 1404 *RtKon* nr 171. ~ *Może jednak corruptum pro odpuszczanie?*

Doradnie czy Doradno *forma: comparat. doradniej* ca 1500 *JA* IV 93.

Znaczenie: 'rozsądnie, prudenter, persuasibiliter': Sane, doradnyey, quemadmodum egrotantes necesse habent minus accipere, ne grauantur ita et post egritudinem sic tractandi, opatrzeny, sunt, ut cicius recreentur otrzesywały ca 1500 *JA* IV 93.

Doradno cf. Doradnie

Dosięgnięcie *forma: g. sg. dosięgnięcia XV p. post. CatCodJagRp IX 405.*

Znaczenie: 'osiągnięcie, zdobycie, impetratio, acquisitio, successus': Quicumque eiusce uestigationis, doszyęgnienya, iter incedere nititur, continuo uia illi omnis obcluditur et ante se nihil nisi deserta loca et inuia conspicit XV *p. post. CatCodJagRp IX 405.*

Doskonaność cf. Dokonałość (S II)

Dospomóc *forma: praet. 3. sg. m. dospomogł 1413 Kościan nr 489.*

Znaczenie: dospomóc wrzeszenia 'udzielić pomocy w urzędowym wprowadzeniu w posiadanie, aliquem auctoritate publica adiuvare, ut ad rerum immobilium possessionem admittatur': Jako pany Margorzatha wziwała swego dobicza, nisz trszy lata viszly, ale gey pan starosta wrzeszena ne doszpomogł, asz walki zaszyly 1413 *Kościan nr 489.*

Dowierzyć *forma: inf. dowierzyć 1421 Kościan nr 886. 887.*

Znaczenie: 'okazując komuś zaufanie, zgodzić się na coś, confidendo alicui approbare aliquid': Jacom bil gednaczem myedzy Dominikiem a Wyssemirem, a czy moczne puszczili na myą, gdzie bich ya jal a wczynil graniczą medzy Wilkowem a Snaty, to myely trzymacz pod zacladem stem grzywen, za ten rączil Michal... za Wyssemira, a kedim ya tamo vyal y wsul copyecz gedem, tedy Dominik puszczil na myą, a Vysemir my tego ne chczal dowyerzicz a tim ssą to rozeslo 1421 *Kościan nr 887, sim. ib. 886.*

Drażny *forma: n. sg. drażny 1477 RachKról 198. 207, 1478 ib. 234.*

Znaczenie: 'tragarz, portator': Eodem die draszny domine regine dedi quatuordecim grossos 1477 *RachKról 198;* Eodem die draszny domini regis dedi fertenom *ib. 207;* Item Martino draszny medium florenum 1478 *ib. 234.*

Dropiasty *forma: n. sg. m. dropiasty 1499 GórsJazRp 276.*

Znaczenie: 'nakrapiany, cętkowany, maculis sparsus, maculosus': Dropyasthy konyk str(z)elczy mały, sbroya str(z)elcza 1499 *GórsJazRp 276.*

Drwięka *forma: ac. sg. drwiękę 1428 ArchCastrCrac III 110, 586.*

Znaczenie: 'strażnik pilnujący wejścia, custos ianuae, ianitor': Anthonius... actor ianue custodem domini plebani de Budzinow vlg. dr[a]waka in termino personali pronunc[c]iavit et condemnavit iamdictum pro violenta recepcione duorum equorum 1428 *ArchCastrCrac III 110, 586.*

Drzewianka *formy: n. sg. drzewianka 1471 PłocEpRp 5, 221v; ~ ac. sg. drzewiankę (1497) 1499 ZapRpZakr 12, 138.*

Znaczenie: 'drewniane naczynie na masło, vas ligneum butyro servando factum': Duobus coclearibus, centero, drzewanka butiti (*pro butiri*) 1471 *PłocEpRp 5, 221v;* Jacobus... dare debet... vasculam butiri al. drzewyanka (1497) 1499 *ZapRpZakr 12, 138.*

Duchaczek *forma: n. pl. duchaczekowie ca 1500 WistRp nr 2322.*

Znaczenie: 'hipokryta, który ostentacyjnie okazuje żal za grzechy, aby zyskać uznanie u ludzi, hypocrita, qui paenitentiam pro peccatis agit, ut probationem apud homines impetret': Sciendum, quod XXV sunt genera ypocritarum. Primi dicuntur gabaculi, duchaczekowye, qui gemendo et suspirando percuciant pectus suum, vt videantur ab hominibus, qui dum hoc agunt, in corde suo trufantur *ca 1500 WistRp nr 2322.*

Duchanie *forma: g. sg. duchania XV in. GJag 102.*

Znaczenie: 'tchnienie lub czynność oddychania, actus afflandi, aspirandi': Duch od duchanya XV *in. GJag 102.*

Duchowność *formy: n. sg. duchowność XV ex. GJag 90; ~ g. sg. duchowności XV in. GJag 102.*

Znaczenia: 1. 'stan bycia duchem, existendi ratio animae propria': Duch od duchownoscy XV *in. GJag 102.*

2. 'sens przenośny, allegoria': Allegoria, duchownoszcz, est quando aliud sonat in littera et aliud in spiritu XV *ex. GJag 90.*

Dudło *forma: n. sg. dudło 1440 RozPaul 191v.*

Znaczenie: 'ten kto nieumiarkowanie je i pije, czy też ten kto żyje cudzym kosztem, qui supra modum edit et bibit aut aliorum impensis vivit': Parassitus... est histrio uel lecator vlg. dudło, paszyrzyth, a para, id est iuxta, et situs venter vel panis, quasi iuxta panem positus uel iuxta ventrem, vel dicitur qui iuxta parapsidem positus 1440 *RozPaul 191v.*

Duszaczek *forma: n. pl. duszaczekowie ca 1500 WistRp nr 2322.*

Znaczenie: 'hipokryta, który sprawia wrażenie bardzo uduchowionego, ciągle mówiąc o sprawach duchowych, hypocrita, qui dicendo continenter de rebus spiritualibus simulat se virum spiritualem esse': Sciendum, quod XXV sunt genera ypocritarum... Octaui dicuntur spiritelli, duszaczekowye, qui nolunt nisi de spiritu loqui et cum quodam stupore et admiracione vt magni spirituales videantur *ca 1500 WistRp nr 2322.*

Dyjas cf. Dias

Dymnarka *forma: ac. sg. dymnarkę (1476) Paul II 163.*

Znaczenie: 'warsztat do wytopu żelaza, kuźnica, officina fabri ferrarii': Propter defectum ac decrescenciam aque ipse Andraszek minerator a labore

fabrice, ut non cogatur, describere licet et suis posteris fabricam al. dymnarka in piscina Mlynsko extruere (1476) *Paul II* 163.

Dziadowy *forma: g. sg. f. dziadowej XV med. GlWinc* 144.

Znaczenie: 'odnoszący się do dziadka, dotyczący dziadka, ad avum pertinens': Huius vero Canuti nepos, wnuk, avitam, dzyadowey, vlcisci volens iniuriam (in suos transtulit vlcionem) *XV med. GlWinc* 144.

Działowy *forma: n. sg. neutr. działowe 1428 ArchTerCzchov III* 40, 8.

Znaczenie: 'związany z działem, znajdujący się na wzgórzu stanowiącym granicę, qui ad hereditatis partem pertinet, qui in dorso loci editioris est et pro limite habetur': Septem ar(vos) (sye)dlysska sibi assignat: *vnum aream in graniciem residuam..., (tert)ium arwm in superiori vlg. dzalowe ad graniciem in Gnoynik 1428 *ArchTerCzchov III* 40, 8.

(Dziarskoć) Darskoć *forma: g. sg. darskoci 1421 GlJag* 98.

Znaczenie: 'zbytńia pewność siebie, zuchwałość, confidentia, arrogantia': Et arguit hic salvator iudicium presumpuuum, darskosc, ob indignitate vite. Hoc autem contingit, quando ille, qui arguit, est in similibus culpis..., quia talis correpcio non procedit a caritate, sed ex presumpcione darskoczi 1421 *GlJag* 98.

Dziedzizna *forma: ac. sg. dziedziznę 1413 Pozn nr* 693.

Znaczenie: 'posiadłość ziemska, praedium, fundus': Jaco pan Pyotr posslal *dzewandz paniczow... na dziedziznø paney Margorzathi y szayøli geg, y pobraly moczø y gwaltem scotha y owecz 1413 *Pozn nr* 693.

Dziesianow(y) *formy: g. sg. f. dziesianowej 1427 Pozn nr* 1271; ~ *ac. sg. m. dziesianow 1428 Kal nr* 725; ~ *g. pl. f. dziesianowych (1345) 1512 DokMp IV* 84; ~ *ac. pl. m. dziesianowy 1428 Kal nr* 725.

Znaczenie: 'należący do dziekana, hierarchy kościelnego, ad decanum pertinens, qui decani est': Quod pratum progressum tenet a fluvio Pilcza... in suis limitibus adusque prata ad decanatum pertinentia vlg. do dzekanowich lank (1345) 1512 *DokMp IV* 84; Byerza to ku swey duschy..., iszem gyesdzil s kmethowiczem do kxadza dzecanowey wsy do Kuczowa, zadayacz prawa, aby mu sza prawo stalo, a tam mu sza ne stało 1427 *Pozn nr* 1271; Thim zachowanim wody mlin Radzichø kzandza dzecanow, løky, olsze, sadzawkø y gynne vszitky kzandza dzecanowi (woda) zathopila y vszczodzila 1428 *Kal nr* 725.

Dzierzanie, Dirzanie *formy: g. sg. dzierzania 1425 Kościan nr* 1262; ~ *l. sg. (w) dzirzaniu 1394 Kościan nr* 16; (w) dzierzaniu 1418 *Kal nr* 635.

Znaczenia: 1. 'posiadanie na własność lub w dzierżawie, possessio propria vel conducta': Jaco pan Jacub Kothoweczsky dzersal thå lanką mymo trzy latha s pokoyem a myesczenyna Marczyina gwalthem nye wytranczył s dzerszanya 1425 *Kościan nr* 1262; ~ w dzierzaniu być 'posiadać jako własność lub dzierżawę, habere, possidere (bona propria vel conducta)': Tako yako tha rola, czso yø Katarzyna rozorala, tam iest pany lowcza ote trzech lath w dzerszanu nye bila, ale yest prawa Katharzynina otczysna 1418 *Kal nr* 635.

2. 'posiadłość ziemska, praedium, fundus': Isz Jan *czaøzal (w) swem *szdirzanu *Budziwowich parobki 1394 *Kościan nr* 16.

Dziesiątak *forma: n. sg. dziesiątak 1442 RozRacz* 85v.

Znaczenie: 'mający dziesięć lat, dziesięcioletni, decem annos natus, decennis': Decempnialis vlg. dzeszatak 1442 *RozRacz* 85v.

Dziewięcioronaście *forma: ac. dziewięcioronaście 1427 Pozn nr* 1492, 1427 *Pyzdr nr* 861.

Znaczenie: 'dziewiętnaście, undeviginti': Jako czso zayanl moy pacholek na Garbyech dzyewyan-czoronascze skotha, tho gy zayanl na mem (pro mey) prauey dzyedzynyne 1427 *Pozn nr* 1492; Yakom zayøl y sz *dzeladzø copą dobitka y czworo y dzyewyczoronascze kony na krolewske dziedzine 1427 *Pyzdr nr* 861.

Dziewiętnosto *forma: ac. dziewiętnosto 1420 Kościan nr* 847.

Znaczenie: 'dziewięćdziesiąt, nonaginta': Item yaco o neszaplaczone pyenadzy[ni] dzewaczdzesz[at]yn] grzywen mam scody drugye dzewantnoszto grzywen 1420 *Kościan nr* 847.

Dziewosłębny *forma: n. sg. f. dziewosłębna XV p. post. GlDom* 43.

Znaczenie: 'związany z dziewosłębami, tj. ze swatami, ad nuptias conciliandas pertinens': Sicut habemus in quadam wlgari cantilena *dzawosłambna XV *p. post. GlDom* 43.

Dirzanie *cf. Dzierzanie*

Dziwowiedzstwo *cf. Dziwowiedzstwo*

(Dziwowiedzstwo) Dziwowiedzstwo *forma: g. pl. dziwowiedzstw XV med. RRp XXII* 320.

Znaczenie: 'widowisko, spectaculum': Forte ego sum monialis vel monachus aut spiritualis, quod nondum haberem attemptare seculi spectacula vlg. dzywowyeczsthw et mundana gaudia XV *med. RRp XXII* 320.

(Dzwonecznik) Zwonecznik *forma: n. sg. zwonecznik XV ex. GlLek* 59.

Znaczenie: zwonecznik ogrodny bot. 'tubin biały, Lupinus albus L.': Ffaba lupina, ffaba amara, ffaba *Egipitiaca, lluparina, lupum, marsilium swonecznyk ogrodny XV *ex. GlLek* 59.

(**Ekwitacja**) **Ekwitacja** *forma*: ac. sg. ekwitacją 1420 *Pozn* nr 1052.

Znaczenie: 'objazd terenu celem ustalenia granic, actio equo circumcundi aliquod terrae spatium limitum constituendorum causa': Yse pan Micolay, nekdy szadza poznansky,... wszal equitacia krolewska na dzeszcz grziven, a na to szaplaczil tri grzivni 1420 *Pozn* nr 1052.

Ekwitacja cf. **Ekwitacja**

Ezeita *forma*: n. pl. ezeici *Rozm* 181.

Znaczenie: 'członek sekty żydowskiej, esseńczyk, socius unius ex tribus sectis Iudaeorum, Essaeus': Trzeci sluly byly ezeyczy (Essaei) *Rozm* 181.

Farmule *forma*: n. sg. farmule 1447 *MMAe* XVII 472.

Znaczenie: 'urządzenie wodne do folowania sukna, młyn foluszny, mola aquaria fullonica, molendinum fullonum': Significamus... quomodo ad serenissime principis, domine Zophie... acceptas petitiones..., sibi molendinum nostrum... in fluuiu Rwdawa sittum, quod prius erat farmule,... transferimus in cerdonale temporibus perpetuis duraturis... cum eiusdem molendini tertia rota ex alia parte prememorati fluvii Rwdawa sitta, vbi prius lane textores pannum lanificabant al. folowali 1447 *MMAe* XVII 472. ~ *Germanizm*.

Figula *forma*: g. sg. figuly *Rozm* 764.

Znaczenie: 'garnarz, figulus': Vzyaly, czvsch kxyzata kaplanskye, s karbany trzydziesty pyenyady szy(e)brnych myta zakupyonego, czvsch od Iudascha... y daly ye na rolyą ffigulovą, tako rzekazęgo fyguly (in agrum figuli *Mat* 27, 10) *Rozm* 764.

Fletnia *forma*: ac. pl. fletnie XV p. post. *GlKazB* IV 174.

Znaczenie: 'rodzaj dętego instrumentu muzycznego, quoddam instrumentum inflatile': Antiquitus habebantur *instrumentis tu[r]barum, flethnye, per que comouebatur populus ad plangendum XV p. post. *GlKazB* IV 174.

Foluszowy *forma*: n. sg. neutr. foluszowe 1498 *LustrPłoc* 158.

Znaczenie: (o kole młyńskim, de rota molari) 'związany z foluszem, ad fullonium pertinens': Item in eodem nemore super fluvio Mlawka est piscina, super qua est mollendinum cum duabus rotis corzeczne et una pholuschove, et est mollendinum hereditarium 1498 *LustrPłoc* 158.

Format *forma*: n. sg. format 1442 *RozRacz* 111v.

Znaczenie: 'pismo polecające wydawane przez biskupa duchownemu przechodzącemu do innej diecezji, celebret, litterae quae clerico in aliam dioecesim

discedenti ab episcopo dabantur': Formata vlg. format 1442 *RozRacz* 111v.

Frymarczący *forma*: ac. pl. m. frymarczące XV p. post. *GlDom* 88.

Znaczenie: 'ten kto wymienia pieniądze, negotiator pecuniarius, argentarius': Sed per campsores, frimarcz(ą)ce, intelliguntur omnes auari qui acquirunt diuicias per vsuram, per calumpniam et omnes istos eiecit (sc. Christus) per flagella XV p. post. *GlDom* 88; Si non sustinuit (sc. Christus) campsores, frimarczacze, quando sustinebit ovisatores immunde loquentes *ib.*

Frymarczyć *formy*: part. praes. adi. ac. pl. m. cf. **Frymarczący**; ~ praet. 3. pl. m. frymarczyli 1455 *DokArchWęg* II 35.

Znaczenie: 'dawać w zamian za coś, wymieniać, commutare, permutare aliquid pro aliqua re': Martinus... et Albertus... recognoverunt, quia unus alteri... dedit equum pro equo al. frimarczyli 1455 *DokArchWęg* II 35.

Frystować czy **Frystować** *formy*: praet. 3. pl. m. frystowali 1458 *DecrMCrac* I nr 188; ~ part. praet. pass. n. sg. m. frystowany 1476 *DecrMCrac* I nr 1377.

Znaczenie: 'odraczać, zawieszać termin sądowy, terminum proferre, differre, suspendere': Scabini iuste et cum iure... terminum suspendissent al. fristowali 1458 *DecrMCrac* I nr 188; Quod ex quo pars adversa in termino transposito al. fristowany testes ab actore nominatos suscepit 1476 *ib.* nr 1377.

Frystować cf. **Frystować**

Fuśnica *forma*: n. sg. fuśnica 1495 *KsRStWarsz* I nr 267.

Znaczenie: 'warsztat, w którym zajmowano się wytapianiem np. wosku, metalu, officina, in qua e.g. cera, metallum excoquebantur': Ad nostram veniens presenciam,... honesta domina Katherina bednarka resignavit domum suam penes fuschnicza iacentem Leonardo custodi cum omni iure 1495 *KsRStWarsz* I nr 267.

Fuśnik *formy*: n. sg. fuśnik 1463 *KsNWarsz* I nr 588, 1464 *ib.* nr 637, 638, etc.

Znaczenie: 'rzemieślnik zajmujący się wytapianiem np. wosku, metalu, faber, qui e.g. ceram, metallum excoquebat, liquefaciebat': Nicolaus brazeator mutuavit Nicolao fusznyk duas sexagenas 1463 *KsNWarsz* I nr 588; Materia Nicolai fusnyk cum uxore sua 1464 *ib.* nr 637; Pyechna uxor Nicolai fusznyk... resignavit suo marito nomine Nicolao fusnyk sua omnia bona *ib.*; Nicolaus fusnyk... resignavit suam domum... sue... uxori nomine Pyechna *ib.* nr 638; Mathias fusznyk inscribit sibi septuaginta grossos 1465 *ib.* nr 675; Qui quidem Mathias sororinus Kozyaschya debet solvere eosdem septuaginta grossos... predicto Mathie fusznyk *ib.*; Mathias fusznyk resignavit morg predicto Mathie

sororino Kosyascha *ib.* nr 676, *sim. ib.*; Swantholus Has cum Mathia fuszniak 1477 *ib.* nr 838; Mathias fusznyk... resignavit duos domos *ib.*; Causa Margarethe et Katerine puellarum defuncti Johannis fuszniak cum domina Loszka 1500 *KsRSt-Warsz* I nr 520, *sim. ib.* 521.

Futer *forma: n. sg. futer* 1442 *RozRacz* 114r.

Znaczenie: 'podszycie sukienne lub podbicie futrzane, fodrum, pellis quae vestimentis ab interiore parte subducitur': Ffutrum vlg. futer 1442 *RozRacz* 114r.

Futros *cf. Futrosz*

Futrosz *czy Futros* *forma: n. sg. futrosz* 1493 *StPPP* II nr 4413.

Znaczenie: 'pomieszczenie do przechowywania paszy, także stajnia, locus, ubi cibus animalium domesticorum asservabatur, etiam stabulum': Quando nos iudicio presidentes, tamquam specialis commissarius per regiam maiestatem deputatus ad exaudiendum iura, discernendum et diiudicandum causas et controuersias inter... Gregorium... ciuem de Cracouia ex una et inter... Johannem..., consulem Cracouiensem, parte ex altera, occasione domus, stabularia extra muros Ilkussienses sita, vertentes, cognitis et exauditis iuribus, controuersis ambarum parcium... et videntes ambarum parcium, tam Gregorii..., quam Johannis... excessus juris, in eo, quod ipse Johannes... obmittendo jus, in quo stabat cum ipso Gregorio pro causa inter ipsos agente, excepit se al. wszyl szye ad regiam maiestatem,... et prefatam domum dictam phuthrosz super ipso Gregorio lucratus fuerat 1493 *StPPP* II nr 4413.

Futyrhuz *forma: ac. sg. futyrhuz* 1493 *DecrMCrac* II nr 482.

Znaczenie: 'pomieszczenie do przechowywania paszy, także stajnia, locus, ubi cibus animalium domesticorum asservabatur, etiam stabulum': Quia dominus Iohannes Gaffron intromittit se in futtirhusz domini sui, et tenet illud, ad quod futtirhusz et ortum asserebat dominum suum maius ius habere, quam dominus Gaffron, quod futtirhusz etiam, dicit, sibi inscriptum esse in iure montanico 1493 *DecrMCrac* II nr 482.

Gadzać się 'podporządkowywać się, parere alicui rei': Maria... audiebat ea, que filius suus predixerat de sua passione et conformans, gadzay(ą)cz se, divine voluntati *ca* 1430 *GlKazB* II 27.

Gaina *forma: n. pl. gainy* (1449) 1540 *DokMp* III 317.

Znaczenie: 'mały las, zwłaszcza liściasty, miejsce porośnięte takim lasem, silwula, praecipue frondifera, locus arboribus frondiferis tectus': Tabernam...

laborioso Laurencio... vendidimus... cum omnibus utilitatibus predictam tabernam... spectantibus, videlicet: orto..., uno iugere al. stayanye, quod mediat inter agrum post gayiny vlg. poswyathne (1449) 1540 *DokMp* III 317.

Gaisko *forma: n. pl. gaiska* 1430 *ArchCastrCrac* IV 182, 5.

Znaczenie: 'mały las, nemus vel silva minor': Stanislaus Falkowsky concordatus est cum domina Effka Falkowska pro omnibus causis... Idem Stanislaus dimisit fluuium liberum dicte domine et omnes agros et eosdem agros dicta domina potest libere vendere... Et silwa al. gayska debent crescere in pace neque domina et homines ipsius nec eciam Stanislaus... debent nocere et excedere dictam silvam sub vadio X marcarum 1430 *ArchCastrCrac* IV 182, 5.

Garbować *forma: part. praes. act. adi. n. pl. m. garbujący* (1443) 1515 *KodWP* X 332.

Znaczenie: 'wyprawiać skórę, corium deperere': Item fratres corrigium non laborantes al. nye garbuyący, isti non debent emere cuttes, donec deposite fuerint et appense ante pallacia (1443) 1515 *KodWP* X 332.

(Gardłaty) Garłaty *forma: n. pl. m. garłaci* XV *p. post. GlDom* 77.

Znaczenie: 'mający rozdętą, zgrubiałą przednią część szyi, czyli tzw. wole, wskutek powiększenia gruczołu tarczycy, strumam magnam thyreoidae aucti causa habens': Gibosi, garbaczy, ceci, surdi, (strumosi), garłaczy al. wolowaczi, leprosi XV *p. post. GlDom* 77.

Garłaty *cf. Gardłaty*

Gaza 'warzelnia soli, officina, in qua sal coquitur' (z fleksją łacińską): Quod... Paschco debet duos focos in duabus gasis eiusdem zuppe Wieliciensis tenere 1410 *StPPP* II nr 1243; In prima gasza Syan cum Michaelae... receperunt medium stamen panni pro marcis septem 1419 *RachBoch* 195, *sim. ib.*, *sim.* 196; Apud Petrum... nonaginta tria robora pro gasis pro una marca cum media 1420 *RachBoch* 204, *sim.* 1440 *StPPP* II nr 2845; Terminum habebunt... pro eo, quia vos inequitantes in zuppam Bochnensem, expulistis sibi notarium ipsius sacerdotem de gazis, in quibus sal coquitur possessionis ipsius, quas gazas ipse tenuit a... Nicolao... zuppario 1447 *StPPP* II nr 3287. ~ Germanizm.

Gbot, Gebot *forms: g. sg. gbotu* 1427 *Kościan* nr 1184; ~ *d. sg. gbotu* 1417 *Pyzdr* nr 505; ~ *ac. sg. gbot* 1427 *Kościan* nr 1184; *gebot* 1492 *ŻydKrac* 175, 1493 *ib.* 180.

Znaczenie: 'kara pieniężna, także mienie zajęte dla zabezpieczenia zobowiązania, poena, etiam res mobilis vel immobilis a creditore debiti loco occupata': Yakosmy przy tem bili, gdi Zegotha ranczył kmecca Potra, jako sze ne poddał gbotu pod dzyesancz grzywen, ale czso by prawo skasalo 1417 *Pyzdr* nr

505; Yaco czssom zayala conye Dzerscowi, tychem nye dala mymo zemskie prawo na gboth any dla gbotu s yego czloweka copim wzala 1427 *Kościan* nr 1184; Jacobus Judeorum notarius non fecit satis Johanni... 3 fertones iuxta librum. Idem Jacobus habet gebot pro fertone post contumaciam 1492 *ŻydKraK* 175, *sim.* 1493 *ib.* 180. ~ *Germanizm.*

Gebot cf. Gbot

Gębice *pl. tantum, bot. forma: n. gębice* 1475 *RostRp* s. 105.

Znaczenie: 'babka lancetowata, Plantago lanceolata L.': De plantagine... Talis plantago est duplex. Maior, que alieno nomine vocatur arno-glossa. Minor vero vocatur lanceolata et vlg. dicitur gambicze. Talis plantago sanat wlnera exsiccando 1475 *RostRp* s. 105.

Gędzenie czy Gędzienie *forma: g. sg. gędzenia* XV *ex. GlGn* 55.

Znaczenie: 'granie, muzyka, musica, instrumenti musici cantus': Ad vocem symphonie gędzenia, gądzby XV *ex. GlGn* 55.

Gędzienie cf. Gędzenie

Gęsto często a gęsto 'wielekroć, częstokroć, frequenter, plerumque, saepe': Hic sonus cecat, sedule sepe, częstho a gąs<t>o, necat 1466 *RRp* XXII 20.

Gibki *formy: n. sg. m. gibki* 1425 *WistRp* 2459; *f. gibka* 1477 *MPKJRp* II 323; *neutr. gibkie* XV *p. post. GlDom* 80.

Znaczenia: 1. (o właściwościach ciała połączonego z duszą po zmartwychwstaniu na Sądzie Ostatnim, de propriis corporis post resurrectionem tempore Iudicii extremi cum anima coniuncti) 'szybki, ruchliwy, zwinny, velox, agilis': Sic etiam quilibet bonus et eum (sc. Iesum) sequens resurget ingravanter, potenter et sapienter. Ingravanter ossa, caro et nervi sic unientur et conformabuntur cum anima, vlg. sgednaiø sze, quod erit homo gracilis vlg. gibki, tenuis, quod naturaliter... quocumque res pertransire poterit ca 1425 *WistRp* 2459; Quod (sc. corpus) erit tam subtile, richle, agile, gibke,... et leve, quod in ictu oculi erit, ubi voluerit XV *p. post. GlDom* 80.

2. 'łatwo pochylający się, zginający się, giętki, tu przenośnie, solute se inclinans, qui facile curvatur, flexibilis, hoc loco translate': Per istam virgam intelligitur Virgo Maria, que ad instar virge fuit gracilis, galthka, per paupertatem et flexibilis, gypka, per humilitatem 1477 *MPKJRp* II 323.

Gicz *forma: n. sg. gicz* XV *in. WistRp* nr 1302.

Znaczenie: 'noga wołu lub cielęcia, bovis vel vituli pes': [...] boues vlg. gycz XV *in. WistRp* nr 1302.

Giczał *forma: ac. pl. giczały* ca 1430 *GlKazB* II 20.

Znaczenie: 'goleń, podudzie, piszczel, crus, tibia, fusillus: Accesserunt (sc. Iudaei) ad Pilatum

petentes, ut crura, gycali, eorum frangerentur (*por. Jo* 19, 31) ca 1430 *GlKazB* II 20.

Gieślarz *formy: n. sg. gieślarz* (1443) 1515 *KodWP* X 331; ~ *ac. sg. gieślarza* (1443) 1515 *KodWP* X 331.

Znaczenie: 'czeladnik, opificis famulus': Statuimus, quod si aliquis ex fratribus aliquem hominem gyeszlarza dictum prestaverit in aliqua villa in uno miliari a civitate Gneznensi, extunc debet fraternitas prefata dominis consulibus scitum dare et domini consules debent mittere ad recipiendum eundem gyeszlarz cum corrigio et labore suis (1443) 1515 *KodWP* X 331.

Gieźlko *forma: ac. pl. gieźlka* XV *p. post. GlKazB* III 104.

Znaczenie: 'koszula kobieca, indusium muliebre': In die illa auferet Dominus... murenulas, szurkothy, kabathky, et monilia, zaponnycze, <et> armillas, *kyeszka (*war. ib.: *keszka, Kałużn* 281: zaramnycze, *R* XXII 322: opleczky, loktusky), et mitras kyvyory (*Is* 3, 19) XV *p. post. GlKazB* III 104.

Glan *forma: l. sg. (w) glanie* XV *p. post. GlDom* 73.

Znaczenie: 'brud, nieczystość, sordes, squalor, immunditia': Sed, heu, multi sunt peccatores, qui se abscondunt in squalore, w glanye, immundicie XV *p. post. GlDom* 73.

Gładanie *forma: v. sg. gładanie* XV *med. GlWinc* 147.

Znaczenie: (o zabiciu św. Stanisława, de sancti Stanislai caede) 'widowisko, spectamen, spectaculum': O luctuosum, o transfunebre, *gl. lugubre, tristabile* o zaloblywe, fune[b]ris spectaculum, *gl. ostentum, prodigium gładanye!* XV *med. GlWinc* 147.

Gleba *forma: n. sg. gleba* 1436 *RRp* XXIII 276. 277.

*Znaczenia: 1. w błędnym rozumieniu łac. humerus 'bark, ramię, plecy' jako humus 'ziemia, grunt, rola' w tekście zniekształconym przez kopistę: At illa (sc. wlpes) querulo (sc. corvo) dixit...: Sed plus noui, quod quandoque bonus dormitat humerus (pro Homerus) gleba 1436 *RRp* XXIII 276.*

2. '?': Nimirum [me] ars illa me hoc agere edocuit in corpore, *gl. in carne, gleba, que sapientem erudiit ruminare in mente* 1436 *RRp* XXIII 277. ~ *Prawdopodobnie w obu cytatach jest to wyraz łaciński.*

Glinnik *forma: n. sg. glinnik* 1391 *DokMp* IV 257. 258.

Znaczenie: 'glinianka, miejsce, gdzie się wydobywa lub wydobywało glinę, locus argillosus, ubi argilla foditur': De tribus iugeribus... circa argillatorium dictum glynnik 1391 *DokMp* IV 257, *sim. ib.* 258.

Gliwy *pl. tantum, bot. forma: n. gliwy* XV *in. WistRp* nr 1302.

Znaczenie: 'gatunek grzyba z rodzaju piestrówka, z rodziny truflowatych, *Rhizopogon Fr. species*': Glywy pustea XV in. *WistRp* nr 1302. ~ Bohemizm leksykalny.

Głębieć forma: praes. ind. 3. sg. głębieje XV ex. *MPKJRp* II 326.

Znaczenie: 'pogłębiać się, augescere, crescere': Hoc castellum contra Deum nimivm est, quia eius fossatum, przekop, est cupiditas, cum enim alia fossata processu temporis impleantur, hoc, gl. cupiditas, semper profundatur głabyeye XV ex. *MPKJRp* II 326.

Głęboć forma: ac. pl. głęboci XV med. *GIWroc* 41v.

Znaczenie: 'bezmiar, multitudo, frequentia, copia': Scrutatur (sc. Spiritus Sanctus), wyiawa, profunda, *clebocy, peccatorum nostrorum XV med. *GIWroc* 41v. ~ Wydawca rektyfikuje na głębokoć.

Głębokoć cf. **Głęboć**

Głodliwy forma: n. sg. f. głodliwa 1417 *ŚIPolW* 8.

Znaczenie: 'odczuwający głód, zgłodniały, tu przenośnie, fame laborans, esuriens, famelicus, hoc loco translate': Voluntas eorum est famellica, id est głodliwa, quia semper volunt diligere varia 1417 *ŚIPolW* 8.

Głosować forma: praes. ind. 3. pl. głosują XV med. *ZabUPozn* 128.

Znaczenie: 'oznajmiać, głosić, pronuntiare, praedicere': In vtroque Testamento sonant, glossuya, in priuilegium exemptionis virginis a lege XV med. *ZabUPozn* 128.

Głupstwo forma: g. sg. głupstwa 1447 *ŚIPolW* 10.

Znaczenie: 'brak rozumu, głupota, defectus sapientiae, stultitia': Advenit Filius Dei nos instruendo, ut non ex insipientia, s głupstwa, corruamus 1447 *ŚIPolW* 10.

Gniewliwość forma: n. sg. gniewliwość 1403 *GIJag* 101.

Znaczenie: 'trwanie w gniewie, niezgodzie, iracundia, discordia': Sol non occidat super iracundiam, gl. iracundia gnyewlyvoscy, vestram (Eph 4, 26) 1403 *GIJag* 101.

Godowy forma: ac. pl. neutr. godowa ca 1470 *MamLub* 180.

Znaczenie: 'z godami, tj. świętami związany, sollemnis, ad sollemnia pertinens': Godova (war. kal.: godnya) swyat(a) (mamotrekt mikułowski: hodow a swatkow) calendas et festiuitates (calendas vestras et sollemnitates vestras odivit anima mea Is 1, 14) ca 1470 *MamLub* 180.

Gołąbka bot. forma: n. sg. gołąbka XV in. *WistRp* nr 1302.

Znaczenie: 'gatunek grzyba z rodzaju gołąbek, z rodziny bedłkowatych, *Russula Pers. species*': Golambką nilia XV in. *WistRp* nr 1302.

Gościnność forma: g. sg. gościnności 1435 *GIKazB* II 49.

Znaczenie: 'gotowość przyjęcia gościa, przybyśza, actus hospitem prompte excipiendi, hospitalitas': Dileccio sine simulacione odientes malum, adherentes bono,... honore invicem prevenientes, sollicitudine non pigri, spiritu ferventes, domino servientes..., in tribulacione patientes, oracioni insistentes, necessitatibus sanctorum communicantes, hospitalitatem sectantes goszczynnoscy nasladuyaczy (Rom 12, 13, *SKJ* I 58: gospodarstv, var: gospodarstw, przygemnoscz neschęczy częstho, *R XXV* 164: gospodarstvu [...] noszący) 1435 *GIKazB* II 49.

Górnik forma: n. sg. gornik 1422 *KsKaz* nr 2471, 1424 *ib.* nr 2780, 1426 *ib.* nr 3113.

Znaczenie: 'ten kto się trudni wydobywaniem i obróbką minerałów, qui in metallis laborat, fossor': Martinus gornik resignavit domum, in tergo Andree Lis transeundo ad preconem in sinistra manu situatum 1422 *KsKaz* nr 2471, *sim.* 1424 *ib.* nr 2780; Nicolaus Vilik pro wlneribus, Stephanus gornik et Bartak seniores in montibus in Veliczca coadiutores tenentur respondere Jacobo de Cleparz 1426 *ib.* nr 3113.

Grodzień forma: ac. sg. grodzień 1399 *HubeSqd* 144.

Znaczenie: 'miejsce ogrodzone, otoczone płotem, locus saeptus': [...] super sororem suam acquisiuit sepissarium vlg. groden seu przecznice et debet sepire vlg. zagrodzicz sub pena 1399 *HubeSqd* 144.

Grodziszcze, Hrodziszcze forma: n. sg. grodziszcze (1350) XVI *KodWP* VI 175, (1441) 1559 *DokMp* II 370; hrodziszcze (1420) 1521 *DokMp* I 437.

Znaczenie: 'miejsce, gdzie kiedyś był gród, locus, ubi quondam castellum situm erat': Adiungimus insuper civitati predictae omnes ortos et areas... et pascuis paludem protendentem de civitate ad sinistram partem a via, que ducit in Goram, usque ad antiquum fluvium Gansauam..., exceptis duabus insulis, que sunt circa grodziszcze, quas pro nostris usibus reservamus (1350) XVI *KodWP* VI 175; Prata omnia pro ipsis damus et attribuimus ipsa eisdem excepto prato, quod iacet intra riwlum al. pothok, qui fluit a hrodziszcze, quod pro nobis reservamus (1420) 1521 *DokMp* I 437; Eandemque villam hominibus audagendi et in cruda radice locandi de laneis... per extirpationem agrorum in mericis... usque ad viam, quae a Grodek vadit et ad aliam viam, quae est penes grodziszcze, se protendentibus... plenam tenore praesentium concedimus facultatem (1441) 1559 *DokMp* II 370.

Gruca forma: n. sg. gruca ca 1420 *WokTryd* nr 474.

Znaczenie: 'krupy owsiane, kasza owsiana, polenta avenacea': Grucza auenata ca 1420 *WokTryd* nr 474.

Gruchawka cf. **Krukawka** (S II)

Gruchnąć *forma*: praet. 3. pl. m. gruchnęli XV *med. GlKazB* III 86.

Znaczenie: 'napaść, natrzeć, uderzyć na kogoś, impetum in aliquem facere, aggredi': Ecce ceperunt animam meam, irruerunt gruchnaly (Psal 58, 4, *Fl*: rzucyli sę se, *Puł*: rzuczyly szye) etc. XV *med. GlKazB* III 86.

Grukawka cf. **Krukawka** (S II)

Grys *forma*: n. sg. grys 1393 *RachKrólW* 18. 20. 21, etc.

Znaczenie: 'grubo zmielona mąka, kaszka, farina spisse molita, farina e polenta minutissime facta': Pro lacte et crema VII grossos, pro I metreta grys II scotos 1393 *RachKrólW* 18, *sim.* 1394 *ib.* 52. 54. 55, etc.; Pro medio choro grys III grossos 1393 *ib.* 20, *sim. ib.* 22. 23, *sim.* 1394 *ib.* 57; Pro albo pane III scotos I grossum, pro I quartali de grys I scotum, pro portatura predictorum de foro I scotum 1393 *ib.* 21.

Grzebula cf. **Trybula** (S II)

(**Grzebyczkowie**) **Grzebyczkowie** *coll. forma*: n. hrzebyczkowie XV *ex. GlLek* 38.

Znaczenie: 'pączki kwiatów goździkowca korzennego, germina Eugeniae caryophyllatae Thun.' a. bot. 'jakiś gatunek goździka, *Dianthi L. quaedam species*': Hrzebyczkowe gariofolli XV *ex. GlLek* 38. ~ *Bohemizm*.

Haftarczanka 'kobieta zajmująca się haftowaniem, hafciarka, mulier acu pingens' (z fleksją łacińską): Agnes... posuit in arestum omnia bona mobilia et immobilia Maruschi... atque debita eius ubicumque locorum poterint comperiri, et signanter novem scotos margaritharum..., apud Annam haftarczankam 5 florenos..., apud Martam... 5 florenos... per preconem Thomam 1496 *ŻydKrac* 215.

Hamernik *forma*: g. sg. hamernika 1426 *Kościan* nr 1229.

Znaczenie: 'ten kto pracuje w hamerni, tj. w kuźnicy, przy wytopie i obróbce żelaza, fusor et cusor ferri': Item domini iudicio presidentes univerunt dominum Abraham... et dominum Petrum... pro detensione ferrimolatoris al. hamernica sic, quod omnia, que sunt ibi detenta..., debet (pro debent) restitui 1426 *Kościan* nr 1229.

Hantwark *forma*: g. pl. hantwarkow (1441) 1506 *KodWP* X 202.

Znaczenie: 'cech, bractwo rzemieślnicze, fabricum collegium, fraternitas': Nos vero prehabiti... cum

consensu iuratorum necnon omnium fraternitatum in Lwow al. hanthwarkow eidem consensum prebimus... predictae domui libertatem ab omnibus censibus (1441) 1506 *KodWP* X 202. ~ *Germanizm*.

Hantwerkmistrz *forma*: d. pl. hantwerkmistrzom (1419) 1596 *KodWP* VIII 101.

Znaczenie: 'mistrz rzemieślniczy, magister fabricorum': Volumus etiam, quod de perceptis omnium utilitatum... ad ipsum oppidum spectantium... proconsul cum consulibus totae communitati singulis annis, videlicet magistris mechanicorum vlg. hantwerkmistrzom, debitam facient rationem (1419) 1596 *KodWP* VIII 101. ~ *Germanizm*.

Harc *forma*: n. sg. harc XV *p. post. CatCodJag* III 59.

Znaczenie: 'popis sprawności bojowej poprzedzający bitwę, tu o rytualnym tańcu z bronią wykonywanym w starożytnym Rzymie na pamiątkę uprowadzenia Sabineek, concursatio ante pugnam facta, hic de saltatu ritualiter cum armis in memoriam virginum Sabinarum abductarum Romae antiquae acto': Bellipotens pro deo et dea belli, et... hoc bellipotens pro potenti et forti in bello, et hoc bellicrepa, harc, quoddam genus ludifactum cum armatis XV *p. post. CatCodJag* III 59.

Harcowanie *forma*: g. sg. harcowania XV *med. GlWinc* 150.

Znaczenie: w błędnym zapisie łacińskiego amentatus 'zaopatrzone w rzemień do ciskania pocisków' jako amenitas 'radowanie się, zabawa, rozrywka': Nec amenitatis, gl. iocunditatis, solacii, recreationis harcowania, ut alias assolet iaculantur (cum ex insidiis altrinsecus hostes ebullunt, nec amentatis, ut alias assolent, iaculantur spiculis, set quasi cuiusdam torcularis inpressos prelo cominus confodiunt) XV *med. GlWinc* 150.

Hegewide *forma*: n. sg. hegewide (1333) XV *KodWP* VI 129.

Znaczenie: 'pastwisko, tu o pastwisku nienależącym do wiejskiej gminy, pascua, quae ad pagi incolarum commune non pertinent': Qui etiam incole ad comunia terre servicia tenebuntur. Item in pascuis privatis sc. hegewide, in pratis et pascuis porcorum tempore glandinum in terminis ipsorum magister curie nec aliqui homines eos (sc. incolas) impediunt (1333) XV *KodWP* VI 129. ~ *Germanizm*.

Hergewet, Hergwet *formy*: n. sg. hergwet 1476 *DecrMCrac* I nr 1401; ~ n. a. ac. sg. hergwet 1496 *DecrMCrac* II nr 621; hergwet 1476 *DecrMCrac* I nr 1390, 1497 *DecrMCrac* II nr 689; ~ ac. sg. hergwet 1483 *DecrMCrac* II nr 90, 1486 *ib.* nr 211; hergwet 1476 *DecrMCrac* I nr 1390, *ib.* nr 1401.

Znaczenie: 'uzbrojenie, wojenne wyposażenie rycerskie, arma bellica': Ipsa (sc. Margaretha) pro-

pinquior erit... obtinere eorundem bonorum medietatem tam mobiliū quam eciam immobiliū, preter hergweh, quam ipse Stanislaus actor..., sed tamen arma bellica al. hergweh ipse Stanislaus actor propinquior est obtinere 1476 *DecrMCrac* I nr 1390; Quod ex quo pars agens istud vestrum decretum pro isto hergweh suscipere noluit, quod Strekussowa mettercia pro eodem iurare deberet..., extunc ipsa Strekussowa... iurabit, quod non habet istud hergweh ad pecuniam taxatum et a solutione hergweh libera erit et soluta *ib.* nr 1401; Dominus plebanus... querit arma al. hergeweth fratris sui defuncti 1483 *DecrMCrac* II nr 90, *sim. ib.*; Ex quo decrevistis fratribus germanis actoribus post fratrem eorum germanum defunctum virum istius glotis gladium, bellistam, tunicas, pallia et alia parafarnalia al. hergeweth et ipsi non contradixerunt..., extunc actores isti parafarnalia prescripta debent obtinere 1486 *ib.* nr 211; Res domestice et suppellectilia omnia dicte Dorothee... preter hergeweth sequi debent 1496 *ib.* nr 621; Equaliter ea (*sc. bona*) dividere debent excepto hergweh 1497 *ib.* nr 689. ~ *Germanizm.*

Hergwet *cf.* **Hergewet**

(Herodiaszów) Herodyjaszów *forma: n. sg. m.* herodyjaszow *Puł* 103, 19.

Znaczenie: 'należący do herodiasza, tj. raroga, ad avem (falconem) herodiasz vocatum pertinens': Tamo wroblye gnyezdzyz będę, herodyjaszow (*Fl: rarogowy*) dom wodz gych (herodii domus dux est eorum), gory wyssokiye yelyenyom, opoka vtoka yeszom *Puł* 103, 19.

Herodyjaszów *cf.* **Herodiaszów**

Herst *cf.* **Herszt**

(Herszt) Herst *forma: n. sg.* herst *ca* 1500 *GIKazB* I 77.

Znaczenie: 'przywódca jakiejś grupy ludzi, dux, alicuius turmae princeps': Iste Malchus... crudelior ceterum erat et audacior herst *ca* 1500 *GIKazB* I 77. ~ *Możliwe już przesunięcie znaczenia w kierunku 'przywódca bandy złoczyńców'. ~ Germanizm.*

!Hobka *cf.* **Gąbka** (S II)

(Hołdownik) Ołdownik *forma: n. sg.* ołdownik *XV ex. GIWp* 21.

Znaczenie: 'lennik, wasal, cliens, vasallus': Ołdownyk vasallus *XV ex. GIWp* 21.

Hotmiękczać *cf.* **Odmiękczać**

Hreczycha *forma: g. sg.* hreczychy (1459) *KodWil* I 255.

Znaczenie: 'ziarno gryki, z którego otrzymuje się mąkę i kaszę, Fagopyrum esculentum ex quo farina et polenta conficiuntur': Inscribe decimas eidem ecclesiae... tantum siliginis, avenae et hreczychy et de aliis omnibus granis decimas mihi excipio (1459) *KodWil* I 255. ~ *Białorutenizm.*

Hrodziszcze *cf.* **Grodziszcze**

Hrzebyczkowie *cf.* **Grzebyczkowie**

Hubice *pl: tantum, bot. forma: n.* hubice 1472 *Rost* nr 170, *XV ex. GILek* 37, *ca* 1500 *Rost* nr 5423.

Znaczenie: 'porostnica wielokształtna, Marchantia polymorpha L.': Hubicze epatica 1472 *Rost* nr 170; Epatica bdly, hubicze *XV ex. GILek* 37; Huby-czye epatica *ca* 1500 *Rost* nr 5423. ~ *Bohemizm.*

Hus, Us *formy: n. sg.* hus *XV in. GIKazB* II 87. 114; ~ *n. pl.* husowie *XV in. GIKazB* II 95. 103, *XV p. post. GIKazB* IV 150; usowie *XV in. GIKazB* II 109.

Znaczenie: 'ten kto głosi, wyznaje herezję, here-tyk, qui haeresim praedicat vel sequitur, haereticus': Si est hereticus, hvsz, excommunicatus *XV in. GIKazB* II 87; Quando stas firmiter in fide et non permittis te per hereticos, huszszovy, seduci, manet tecum Filius *ib.* 95; Fuerunt autem quidam heretici, huszovy, qui dixerunt ipsum (*sc. Christum*) non habuisse divinitatem *ib.* 103; Alii sunt, qui non habent Spiritum Sanctum..., sicut sunt heretici vszovy *ib.* 109; Ve illis, qui fidem Dei in baptismo susceptam maculant male vivendo... sicut heretici, husz, qui Christi incarnationem... negant *ib.* 114; Quatuor latera, wagly (*leg. węgly*), huius templi, id est cuiuslibet sancti hominis, sunt sancta: fides, spes, caritas et operacio... Non est de edifica-cione huius domus, qui a fide deviat,... vel se in acti-bus virtutum non exercet, sicut sunt heretici, hussove, scismatici, Iudei et gentiles desperati et per desiderium resoluti *XV p. post. GIKazB* IV 150.

Huwiedły *cf.* **Uwiedły**

Ijedem *forma: g. sg. m.* ijednego *Rozm* 191.

Znaczenie: 'nikt, nemo': Tedy svyaczy oyczovy, chczyacz to kaczyrstvo s korzenya skazyecz,... moczyne przykazaly nye krz(c)ycz yednego (*leg. ijednego, neminem baptizari*) <jedno> przez vyely-ką potrzebą *Rozm* 191.

Irtećnik *cf.* **Rtećnik**

Iskrowy *cf.* **Bykowy** (S II)

Istość *forma: ac. sg.* istość *XV ex. GIGn* 55.

Znaczenie: 'to że coś jest niewątpliwe, pewność, id quod indubium est, certum': Quia videt effectum, ystoscz, sue passionis *XV ex. GIGn* 55.

Iz 'z, de': Vzryala zyola (*leg. ziola a*) trawą ros-koszyne ydaczy y zyemyą (*leg. iz* ziemię, herbas atque gramina de terra pullulare vidit) *Rozm* 4.

Izacz 'właściwie, w istocie, proprie, ita certe, re vera': Ille respondit: Heu me, Domina mi. Quid me interrogas quando ymo, yzacz, ego te interrogo, cum hec paterer vbi eras 1456 *ZabUPozn* 98. ~ *Wydawca czyta izac.*

Izac *cf.* **Izacz**

Izdebny *forma: g. sg. neutr. izdebnego* 1420 Pyzdr nr 649.

Znaczenie: 'związany z izbą, tj. jednostką miary drzewa splawnego, ad mensuram ligni flumine demittendi, izba vulgo dictam pertinens': Yako Bodzanthanye pobral polucopya drzewa *Stanislaowy gysdebnego choszyebną rzeczø 1420 Pyzdr nr 649.

(Iżaden) Iżadny *forma: n. sg. m. iżadny* BZ Num 26, 65; *neutr. iżadne* BZ Ex 9, 6.

Znaczenie: 'żaden, ani jeden, nullus': Y zmarly søø wszitky dobitky egipskich, alye z dobitkow synow izrahelskich yszadne owszem nye zagynølo (nihil omnino periit) BZ Ex 9, 6; Bo bil powyedzal Pan drzewey, ze wszitczy zemrø na pvsci a yzadni nye ostal s nich (nullusque remansit ex eis) tv ziw, iedno Kalef BZ Num 26, 65.

Iżadny *cf. Iżaden*

Jadło *forma: ac. sg. jadło* 1456 ZabUPozn 109.

Znaczenie: 'pokarm, pożywienie, alimentum, cibus': Quartus fructus copia et diuicie. Parum enim esset, quod aliquis refeccionem, yadło (*var.: yadle*), haberet, si cum hoc diuicias non haberet 1456 ZabUPozn 109.

Jałmunica *cf. Jarmunica*

Jarcybiskupi *cf. Arcybiskupi*

Jardziekanów *cf. Arcydiakonowy*

(Jarmunica) Jałmunica *forma: n. sg. jałmunica* ca 1420 WokTryd nr 192.

Znaczenie: 'mała okrągła czapeczka nakrywająca tylko wierzch głowy, mycka, pilleolus, galerus parvus': Yalmunicza tyara ca 1420 WokTryd nr 192.

Jaskrzysty *forma: n. sg. m. jaskrzysty* 1447 ŚIPolW 10.

Znaczenie: 'związany z iskrą, ogniem, ad igniculum, ignem pertinens': jaskrzysty dzień święty 'chrześcijańskie święto obchodzone jako pamiątka zesłania Ducha Świętego, Pięćdziesiątnica, tzw. Zielone Świątki, festum Spiritus Sancti e caelo missi, quod quinquagesimo die post Pascha celebratur, Pentecoste': Festum hodierno solempnitatis tripliciter nominatur, sc. Latine penthecostes, Thewtunice finkistage vlg. yaskrzysty dzen swyanti, Polonice Swyantky 1447 ŚIPolW 10; Secundo vocatur Tewtunice vlg. fingistage vlg. iascrzysty dzen swyaty et melius et quia hodie Deus apostolis apparuit in variis lingwis igneis concremans eorum corda perfecta *ib.* ~ *Może w błędnym rozumieniu etymologii niem. wyrazu finkistage od Funke 'iskra' zamiast od gr. pentēkostē (hēmēra).*

Jażcowy *cf. Jażcowy*

(Jażcowy) Jażcowy *forma: n. sg. f. jażcowa* 1495 RocznKraK XVI 64.

Znaczenie: 'zrobiony ze skór borsucznych, e pelibus melis confectus': Item pellis yaszczowa 1495 RocznKraK XVI 64.

Jądrzość *cf. Jędrość*

Jątrawka *forma: n. sg. jątrawka* 1433 ZapPlesz 54, XV *ex. GI*Pozn 39, XV *ex. SI*Occ XXX 199; ~ *g. sg. jątrawki* 1491 DokArchWęg III 167.

Znaczenie: 'bratowa, może też siostra żony lub męża, uxor fratris, fortasse etiam soror uxoris vel viri': Coram nobis Franczkone proconsule... veniens Andreas... cum Elizabeth sua jątrawka, eiusdem filiis suisque cum filiabus..., nobis supplicarunt, ut inter eos nostram amicabilem concordiam invenimus 1433 ZapPlesz 54; Quamvis non est noster homo, tamen sicut noster proprius, quia nostre amice, videlicet palatine Belzensis nostre latere al. yathrewky nasey 1491 DokArchWęg III 167; Yątrawka glos XV *ex. GI*Pozn 39, *sim. XV ex. SI*Occ XXX 199.

Jebarutanie *forma: n. sg. jebarutanie* XV *med. PF* V 28.

Znaczenie: 'obelga, contumelia, maledictum': Blasphemia potwarz, soczba a *yeparuthanye XV *med. PF* V 28.

Jenkoli *forma: n. sg. m. jenkoli* 1409 ŚIPolW 21.

Znaczenie: 'każdy kto, kto tylko, quicumque, quilibet': Genkoly *czo sachowa, tego tve skrzydło schowa k wyeczne radossczy 1409 ŚIPolW 21; Genkoly czø sakussy, ten sswyata ostacz mvssy *ib.*

Jesionki 'jesienia, w jesieni, tempore autumnali': Forum contraxit... pro sepe... et debet sibi excidere robora, et debet idem terminare... ad yeszonky proxime instans 1444 ZapRpWarsz 1, 42v. ~ *Możliwe też uzupełnienie: <na> jesionki.*

Jestliże *cf. Jeśliże*

(Jeśliże) Jestliże *wprowadza zdanie warunkowe 'jeżeli, si':* Tedi Gepte rzecze k nym: Gestly[e]szescy wyernye ku mnye prziszly (si vere venistis ad me)..., ia bødø wasze ksyøszø BZ Jud 11, 9.

Jezdnik *forma: n. sg. jezdnik* XV *in. GI*KazB III 76.

Znaczenie: 'jeżdżący konno, jeździec, qui equo vehitur, eques': Sic nos si volumus esse victores, debemus habere equum, super quo equitamus, et non equum super nos, qui est caro nostra, quam debemus disponere sicut equester, yesdnik (GIKazB II 101: yezdzecz), cum equo XV *in. GI*KazB III 76.

Jezdno 'na grzbiecie zwierzęcia, wierzchem, in dorso animalis': Que quidam solemnitas consistit ex tribus cerimoniais sibi factis. Prima, quia voluit (sc. Christus) intrare equitando yachacz yesdno ca 1500 GIKazB I 36.

Jezierzyce *cf. Jeziorzyce*

(Jeziorzyce) Jezierzyce *forma: i. sg. jezierzycem* (1413) XVII DokMp V 142.

Znaczenie: 'bagnisty teren ze stojącą wodą, stagnum paludosum': Quod villagium longitudine iacet inter stagnum nostrum al. iezierzyczem et piscinam plebanalem (1413) XVII *DokMp* V 142. ~ *Może już nomen proprium*.

Jęcz (?) *forma*: ac. sg. jęcz XV *med. SKJ* I 62.

Znaczenie: 'zarzut, skarga, exprobratio, querela': Si quis aduersus aliquem habet querelam, skargą, yecz (*wydawca czyta jęcz*; R XXV 183: querelam uel odium nyenavystnoscz), sicut et Cristus donauit vobis, ita et vos (Col 3, 13) XV *med. SKJ* I 62.

Jęc cf. **Jęcz**

(Jędrość) Jędrzość czy **Jądrzość** *formy*: n. sg. jędrzość XV p. pr. *GlJag* 82; ~ g. sg. jędrzości 1493 *GLAug* 123.

Znaczenia: 1. 'energia, witalność, zapał, vis, vitalitas, animus': Debent enim opera nostra procedere ex operantis bonitate, prompta voluntate, intencionis sinceritate, operis difficultate, studiosa vivacitate, s pylne yandrzosczy, ferventi caritate 1493 *GLAug* 123.

2. 'twardość, sztywność, duritia, rigor': Flecte ramos, arbor alta, tensa laxa viscera, et rigor lentescat ille sklon rosgi, drzewo wischoke, tøge, *oslap trzewa, gyødrzocz szpiczeye XV p. pr. *GlJag* 82.

Jędrzość cf. **Jędrość**

Jętrka *forma*: ac. pl. jętrki 1463 *RostRp* s. 71.

Znaczenie: (używane w liczbie mnogiej, numerus pluralis usurpatus) 'rodzynki zaprawione roztworem omanu w celach leczniczych, uvae passae solutione inulae helenio medendi causa conditae': Contra asma vel disma... Recipe... vvarum passurum emuleatorum, id est yatrky 1463 *RostRp* s. 71.

(Jrzany) R-ziany *forma*: n. pl. neutr. rziane 1471 *MamKal* 41.

Znaczenie: 'dojrzały, maturus, praecox': Rzane grona (*war. lub.*: szwała grona, *BZ*: zrzale jagodi) precoqua (erat autem tempus, quando iam praecoquae uvae vesci possunt Num 13, 21) 1471 *MamKal* 41.

Za jutrza 'rano, z rana, mane, prima luce': Moze ly woith bezs gayonego sandv rok odlozycz do zayvtrzą, gdy szye stanye bezsprawna rzecz przed polnoczą, ysz kogo zabya..., albo oczkoly (*pro czokoly*) takyego, ocz by myano goraczy sand sa[n]dycz..., aby za yvtrza (mane, *OrtMac* 130: za yvtrą) wynowaczca kv prawu wol(a)no *OrtOssol* 94, 3.

Kabatek *forma*: ac. pl. kabatki XV p. post. *GlKazB* III 104.

Znaczenie: 'rodzaj wykwintnego ubioru kobiecego, genus ornatae vestis muliebris': In die illa auferet Dominus... lunulas et torques, et murenulas, szurkothy, kabathky (Is 3, 20, *war. ib.*: *kapatky) XV p. post. *GlKazB* III 104.

Kacerski *forma*: g. sg. neutr. kacerskiego XV p. post. *GlKazB* III 102.

Znaczenie: 'heretycki, qui ad haeresim pertinet, haereticus': Vel lavant predicatores recia sua, quando subtiliter predicacionem suam examinant..., ne aliquid in ea contineatur hereticum, cacerszkego, aut perversum XV p. post. *GlKazB* III 102.

Kafr *forma*: n. sg. kafr XV ex. *GLLek* 36.

Znaczenie: 'stężały olejek otrzymywany z drzewa zwanego wawrzynem kamforowym, succus arboris Lauri camphorae dictae': Cafr camfora XV ex. *GLLek* 36. ~ *Bohemizm leksykalny*.

Kamiennik *forma*: n. sg. kamiennik 1397 *LibProscr* 103.

Znaczenie: 'ten kto się trudni robotami kamiennymi, kamieniarz, lapicida, quadratarius': Miczko Woytkonis camenny al. saxifactor, quia malum ferrum et falsum vendebat, quod fuit combustum, proscriptus est 1397 *LibProscr* 103.

Kamionawać (?) *forma*: praes. pass. 1. sg. m. kamionawan jeśm 1449 R XXV 164.

Znaczenie: 'obrzucać kamieniami, lapides in aliquem iacere, lapidibus operire': Kamyonavan yesm (*SKJ* I 66: kamyonowan ge(śm), ter virgis caesus sum, semel lapidatus sum II Cor 11, 25) 1449 R XXV 164.

Kantar cf. **Kętar**

Kaprowie *coll., bot. forma*: n. kaprowie XV in. *CatCodJag* VI 329.

Znaczenie: '?': Herba adiber eufragia, filix ? kaprowie XV in. *CatCodJag* VI 329.

Kapturnik *forma*: n. pl. kapturnicy ca 1500 *WistRp* nr 2322.

Znaczenie: 'hipokryta, który udaje swoją obojętność dla spraw doczesnych, ukrywając pod kapturem swoje oblicze, hypocrita, qui contemptationem rerum humanarum simulat abscondendo faciem suam sub cucullo, dissimulator': Sciendum, quod XXV sunt genera ypocritarum... Sexti dicuntur capuletty, capturnyczy, qui vtuntur capuciis protensis vsque ad medietatem nasi, vt fingant se mortuos mundo et nichil mundi velle videri, cum tamen omnia aspiciant ca 1500 *WistRp* nr 2322.

Karaim *formy*: n. sg. karaim 1500 *AGZ* XV 402; ~ n. pl. karaimowie 1475 *AGZ* XV 179.

Znaczenie: 'wyznawca religii mojżeszowej pochodzenia tureckiego, uznający tylko Pięcioksiąg, a odrzucający Talmud i tradycję rabiniczną, e genere Turcica natus religionis Mosaicae confessor, qui solummodo Pentateuchum approbando, Talmud autem et doctorum Iudaicorum traditionem repudiabat': Venientes Iudei suburbii castri Leopoliensis recognoverunt dicti Caraymowye, quia Iudeos, dictos Rabany, eiusdem eciam suburbii castri Leopoliensis de omnibus custodiis, laboribus, daciis et

a labore cuttium al. od svranow... emiserunt 1475 AGZ XV 179, *sim. ib.*; Prout Szmoyllo testibus Hryn Ruteno... et Hartim... eciam Ruteno et Solom Karaym Iudeo approbavit, quod dicta area est et fuit Iudei Szmoylo 1500 *ib.* 402.

Karbasz *cf.* **Karwasz**

Karbować *formy: imper. 2. sg. karbuj XV in. LekKoń 246; ~ part. praet. act. karbowawszy XV in. LekKoń 246; ~ praes. pass. 3. sg. m. karbowan bywa XV med. GlKazB IV 95.*

Znaczenie: 'robić nacięcia, naciąć, insecare, incidere': Tunc recipe albuginem *equi et canapum et intinge in albugine owi, et decide locum lesionis, id est carbugy, subponatur canapum predictum et si necessitas fuerit, quod oporteat te equitare, deciso loco lesi pedis, id est carbowawsszy, vnge cum calido sepo XV *in. LekKoń 246; Sicut iste piscis assandus inciditur vlg. karbowan bywa albo narzaskan ad salsandum ipsum, sic Christus grauter quinque wlneribus fuit incisus XV med. GlKazB IV 95.*

Karczmarka *formy: n. sg. karczmarka 1421 Kościan nr 878; ~ g. sg. karczmarki 1427 Kościan nr 1307.*

Znaczenie: 'żona karczmarza lub kobieta prowadząca karczmę, cauponis uxor vel caupona': Jaco czsso Hanca carczmarka zalowala na Hancą Bolczewą, aby ge karczmą y ginne sboze posgla 1421 Kościan nr 878; Jaco mv karczmarky gego nye wignaly any gey wrąmbow pobraly, any mv gey rostargaly dla pywa gey nyezaplaczenya 1427 *ib.* nr 1307.

(Karwasz) Karbasz *forma: ac. sg. karbasz 1445 CracArtSuppl III 174.*

Znaczenie: może 'rodzaj płótna, fortasse genus lintei': Margaretha[m] Ochmankowa in Sandecz, datis medio septimo grossis Clare institrici de Cracovia pro expensis, ipsam misit liberam ab omni impedimento et accione, quam sibi intentaverat occasione trium marcarum et sex grossorum pro carbasz al. ramky (*pro rambky?*), ut asseruit receptorum 1445 *CracArtSuppl III 174.*

Kasanka *forma: n. sg. kasanka ca 1499 WilkPozn II 15.*

Znaczenie: 'rodzaj odzienia, może kaftan, genus vestimenti, fortasse sagulum': Item czu eynem kasanka, der da ist dritthalb elen langk, dy ermel von dreyen breyte und 2 elen langk von seyden gewandt 22 elen ca 1499 *WilkPozn II 15; Item eyn kasanka vom mechlischem gewande dritthalb ele lang, dy ermel eyne breyte, 10 elen ib.*

Kasztan *bot. forma: n. pl. kasztany ca 1500 GlGn 70.*

Znaczenie: 'kasztan jadalny, Castanea sativa Mill.': Pars autem posito surgunt de semine, ut altae castaneae, *gl. arbores kastany ca 1500 GlGn 70.*

Kawda *formy: i. sg. kawdą 1434 RtGn nr 348; ~ ac. pl. kawdy 1403 KsZPozn nr 1328.*

Znaczenia: 1. 'przedmiot, za pomocą którego dokonuje się losowania, los, sors': Debent ex utraque parte proicere sortem vlg. candi (*pro caudi*) aut lossi et cui sors dederit, hic possidebit 1403 *KsZPozn nr 1328.*

2. 'losowanie, actus sortiendi': Yako my[a] sya tho dostalo kawda, ten dzal nath spasz 1434 *RtGn nr 348; Yszem przy tem bil, ysze syą tho dostalo Pawlowsy Czabskemv kawdą ib.*

Każący *forma: g. sg. f. każącej Rozm 784.*

Znaczenie: 'głoszony przez kogoś, ab aliquo praedicatus': Y przetozem przyszedl na ten szvyath, aby ch kazal pravdą, a ktokoly bądźze *pravdą sluchacz mną każączey, ten yest krolevstvo moye *Rozm 784.*

Kąd *wprowadza zdanie okolicznikowe miejsca 'któredy, qua, qua via':* Kęd yedzem, za tosmi przisangali 1404 *Pyzdr nr 288; Kęd yedzem, yasm za to mal prziszand, ale mi przisanga othpuszczona ib.; Yaco kąd pany albo ge procurator yal na Gerlachowye a osnamyonal, to ssa dostalo Gnewosseywy za czwarthą cząszcz 1424 Kościan nr 1080, sim. 1421 ib. nr 871, 1422 ib. nr 929; ~ z zapowiednikiem tąd w zdaniu nadrzędnym: Jaco czsso i al albo chodzil, tom jal albo chodzil tąd, kąd yest prawa granicza 1420 Kościan nr 857; ~ Jaco kand yedzem albo gydzem, tand yest prawa granicza 1422 Kościan nr 969.*

Kądkoli *wprowadza zdanie okolicznikowe miejsca 'któredykolwiek, quacumque':* Jaco kandkolim yal albo szzedl, to yest prawe pole wolwarkowe 1425 Kościan nr 1139; ~ z zapowiednikiem tąd w zdaniu nadrzędnym: Yaco kandsmycoli gely na prawo albo na lewo, tąd gest prawa granicza 1418 *Pozn nr 962.*

Kąsek *czy Kęsek* *forma: n. sg. kąsek (1442) 1519 KodWP X 267.*

Znaczenie: 'kawatek, klin gruntu, pars, cuneus agri': Volentes... ad obsequia nostra futuro reddere promptiorem, sibi (*sc. Suantoslaos*) aream nostram... in circulo et in acie penes Grabszyczonem al. kneziek (*pro kenzek*) ex opposito areae nobilis Jacobi... iacentem... dedimus (1442) 1519 *KodWP X 267.*

Kąsik *czy Kęsik* *forma: ac. sg. kąsik 1432 Kościan nr 1462.*

Znaczenie: 'kawatek posiadłości ziemskiej, possessionis pars': Jako cz[o]sso wszanl sluga moy then kanschyk na Zalanczinye, then wszanl na mem na prawem, a on rambyl trzy wysznye rodzajne w szagaynem *zabusze 1432 *Kościan nr 1462.*

Kąska *czy Kęska* *forma: ac. du. kąszcze 1429 Kościan nr 1395.*

Znaczenie: 'mały nóż, nożyk, culter parvus, cultellus': Tako my pomozi Boog, jako czsso filius vili-ci pigneravit duos cultellos al. kanschcze cum una

securi super Gorzyce, istos pigeravit in bonis puerorum domini Vyssaconis Jassowsky 1429 *Kościan* nr 1395.

Kębliciel *forma: v. sg. kęblicielu ca 1500 GlGn 39.*

Znaczenie: 'żywiciel, karmiciel, tu przenośnie, też pożywka, podnieta, nutritor, altor, hoc loco translate, etiam nutrimentum, incitamentum, stimulus': Discede a me fomes peccati, nutrimentum facinoris, *gl. nutrimentum facinoris kablyczyelv *znych vczynkow! ca 1500 GlGn 39.*

Kęsek *cf. Kąsek*

Kęsik *cf. Kąsik*

Kęska *cf. Kąska*

Kętar *czy Kantar* *forma: n. pl. kętary 1472 RachKról 101.*

Znaczenie: 'uzda albo wędzidło, frenum vel orae': Duo kanthari magni 1472 *RachKról 101.*

Kichawica *bot. forma: n. sg. kichawica 1475 RostRp s. 105.*

Znaczenie: 'ciemierzycza biała, Veratrum album L.': Eleborum est duplex: album et nigrum. Album facit vomere et vocatur vlg. kychavyczą 1475 *RostRp s. 105.*

Kieda *wprowadza zdanie okolicznikowe faktu towarzyszącego 'kiedy, cum':* Jacom Micolayewi fszitko zaplaczil. Alter: Jacom przy tem bil, keda Budziwoy <Mikołajewi wszystko zapłacił> 1411 *Kościan* nr 451.

Kierblik *bot. forma: n. sg. kierblik XV ex. GlLek 36.*

Znaczenie: 'trybula ogrodowa, Anthriscus cerefolium Hoffm': Cerifolium kerblyk uel trzebule (pro trzebula) XV *ex. GlLek 36.*

Kiery *pl. tantum forma: ac. kiery 1447 BenLub 257, (1448) 1554-9 ib. 273, (1451) ib. 275.*

Znaczenie: 'ostra broń, tu grzywna za udział w burdzie głównie z ostrą bronią w ręku, arma acuta, hic de poena participi praecipue armis acutis in rixa certanti imposita': Dantes et committentes preconuli et consulibus modernis et futuris in profectus tocius communitatis libram al. wagą, rasoriam vlg. postrzigadlnya, nec non instrumentum lanificum construere al. rami pro eorum utilitate. Rebellium et maleficorum reformacione siue correctionem, omnesque penas paruas al. kieri, ut puta gladiorum, cultrorum, cambucarum et omnium armorum et prohibiciones eorum, magnasque penas ut sunt wlnerum et homicidiorum pro nobis et successoribus nostris penitus reservamus (1448) 1554-9 *BenLub 273, sim. 1447 ib. 257, (1451) ib. 275. ~ Germanizm.*

Kijanka *forma: n. sg. kijanka XV ex. GlKórn II 205.*

Znaczenie: 'proste narzędzie drewniane w kształcie kija lub deski z dłuższą rączką, tu o cyfrze arabskiej 6, baculum vel tabula manubrio longiore instructa,

hic de nota Arabica 6': Kyanka - 6 XV ex. GlKórn II 205.

(Kisielidło) Kisieliło *forma: ac. sg. kisieliło 1475 RostRp s. 105.*

Znaczenie: może 'jakaś kwaśna substancja używana w medycynie, fortasse substantia acida in arte medendi usitata': Ad maturandum apostema. Recipe oleum et mitte in aquam, et tam div agita oleum cum aqua et cum ipso oleo et aqua confice farinam triticam et fac emplastrum... Tunc iacebit in lecto per duas horas et sudabit. Et post sudorem capiat vnum kysyelylo comedendo aliud brodium de caseo oponendo modicum de aceto 1475 *RostRp s. 105.*

Kisieliło *cf. Kisielidło*

Kiżnik *forma: n. pl. kiżniki 1393 RachKrólW 25.*

Znaczenie: 'jakieś naczynie, vas quoddam': Pro XIII sexagenis scutellarum dictis kiżniki I marcam, II scotos, pro II sexagenis leviarum scutellarum VIII scotos, item pro XX scutellis et portatura predictarum de foro IX scotos 1394 *RachKrólW 25.*

Klaszterski *cf. Klasztor*

Klasztor *forma: n. sg. klasztor 1437 XVII DokMp II 240; ~ l. sg. m. (w) klaszterskiem 1440 Pyzdr nr 1185.*

Znaczenie: 'należący do klasztoru, ad coenobium pertinens, coenobialis': Arvum iacet retro Rudkam et protenditur od zagumnia klasztorzkiego usque ad eandem Rudkam, sive usque ad prata ordinis (1437) XVII *DokMp II 240;* Yakom wszal dwoye kony, wosz y szekyry kmezczy z Babina w szapuszcze clasterskyem w mem dzerseny 1440 *Pyzdr nr 1185.*

Klektliwie *'betkotliwie, niewyraźnie, balbe, balbutiundo':* Statim... solum est vinculum lingwe eius et loquebatur recte (Marc 7, 35), quia non loquebatur balbuciendo kellothlywywe (pro klekothlywywe) XV *p. post. GlKazB IV 172.*

Klepanie *forma: n. sg. klepanie (1412) 1546 KodWP VII 498, (1426) DokMp V 296.*

Znaczenie: 'rodzaj polowania, może polowanie z nagonką, tu przywilej, nadanie, venatio quaedam, fortasse indago, hic privilegium, donatio': Eciam adiungimus sepedicto Simoni voluntariam *levacionem al. in wlgari klepanye in nostris solitudinibus (1412) 1546 *KodWP VII 498;* Damus... Michaeli... omnem venationem dorcarum, leporum, luporum et vulpium pacificam al. klepanie, ac etiam venationem cum sagittis al. objasch (pro objasth) libere exercere (1426) *DokMp V 296.*

Klepnica *forma: n. sg. klepnica (1429) 1564-5 KodWP IX 198.*

Znaczenie: 'rodzaj sieci do łowienia ryb, rete quoddam piscibus capiendis destinatum': Eidem sculteto assignamus et... damus piscaturam in lacu magno Rogoznensi cum uno rethi vlg. klepnica

piscari ac uti, quomodo melius potuerit (1429) 1564–5 *KodWP IX 198*.

Kleszczowy *forma: n. pl. neutr. kleszczowy XV in. CatCodJag IV 299*.

Znaczenie: 'mający związek z kleszczem, tj. gatunkiem pajęczaka, ad Ixodem ricinum, i.e. speciem arachnidarum pertinens': Mudze cleszczoui XV in. CatCodJag IV 299.

Kliniec *formy: n. sg. kliniec 1442 RozRacz 152v; ~ ac. sg. kliniec 1420 KsKaz nr 2230*.

Znaczenia: 1. 'kawał pola w kształcie klina, agri pars lateribus in cuneum coeuntibus': Item Schrol querulavit contra Micam et de omni climec (leg. cliniec) et omne, quod est iudicatum in Bochna, sicut liberi sunt predicti facti in Bochna sic et hic 1420 KsKaz nr 2230.

2. 'rodzaj drewnianego gwoźdźcia w kształcie klina używanego przez szewca, kołek, ćwiek, clavus ligneus cunei formam habens a sutore adhibitus, paxillus': *Obstetaculum, instrumentum sutoris, quod dicitur vlg. clinyecz 1442 RozRacz 152v.

Kloski *cf. Klusek*

(Klusek) Kloski *pl. tantum forma: n. kloski 1440 RozPaul 55r, XV p. post. CatCodJag III 59*.

Znaczenie: 'rodzaj placka czy pieroga z mięsem, crustum quoddam, epulae e farina et carne confectae': Colimphia est panis decoctus cum carnibus vlg. closzky 1440 RozPaul 55r; Vnde hec solercia etiam solers quasi multus uel totus in arte et componitur ars cum creos, quod est caro, et fit hec artocrea, id est quilibet cibus artificiose compositus, uel ab artos, qui est panis, et creos, caro, inde artocrea klosky. Est cibus ex pane uel pasta et carne XV p. post. CatCodJag III 59.

Kłada *forma: ac. sg. kładę ca 1470 MamLub 96*.

Znaczenie: 'pień z otworami do zamykania nóg więźnia, dyby, trunci lignei, quibus pedes rei includebantur, compedes': W kładę (mamotrekt mikułowski: w kładu) in nervum (iussit eum mitti in nervum II Par 16, 10) ca 1470 MamLub 96. ~ Bohemizm.

Kłak *formy: n. sg. kłak XV p. post. CatCodJag III 59; ~ ac. sg. kłak XV p. post. CatCodJagRp III 59*.

Znaczenia: 1. 'mała, lekka cząstka włókien powstała przy czesaniu wełny, też płatek śniegu, floccus, etiam floccus nivalis': Floccus..., clak, parwa massa lane uel niuis, que leuiter flatu impellitur huc et illuc XV p. post. CatCodJag III 59.

2. 'kosmyk włosów, villus': Quicumque erat sacerdos, in signum sacerdotii deferebat almucium, sed ingruente calore, cum ex caloris nimietate non posset illud deferre, ligabat sibi capillos quodam filo, uel flocculum, clak, lane filo in vertice ligatum deferebat in signum sacerdotii XV p. post. CatCodJagRp III 59.

Kłamny *forma: n. sg. f. kłamna XV in. GlKazB IV 40*.

Znaczenie: 'nieszczerzy, fałszywy, non sincerus, falsus': Nam qui confitetur et peccatum non dimittit nec ab eo recedit, illa confessio non est vera sed illusua kłamna XV in. GlKazB IV 40.

Kłabkowy *cf. Kłębkowy*

Kłębkowy *czy Kłabkowy forma: n. sg. neutr. kłębkowe 1470 GlPolB 22*.

Znaczenie: 'związany z kłębkiem, tj. zwojem nici, qui ad glomum parvum fili pertinet': kłębkowe roztoczenie 'rozwinęta z kłębka, układająca się kółkiem nić, łatwiejsza do ogarnięcia wzrokiem aniżeli nić długa, rozciągnięta, filum e glomo explicatum et circulariter dispositum facilius quam filum longum et extensum oculis perlustrari potest': Sic nostra peccata ab initio permulta sicut longum filum, que absconduntur nobis multa..., sed Domini vindicta veniente, tunc omnia peccata patebunt nobis jako kłabkowe rostoczenye 1470 GlPolB 22.

Kłopotnik *forma: n. sg. kłopotnik ca 1495 ChrestWRz 292*.

Znaczenie: 'człowiek często przygnębiony, zatroskany czy gwałtownik, awanturnik, homo saepe demissus, providus seu vehemens, litigiosus': Chlop clopothyk ca 1495 ChrestWRz 292.

Knaflak *forma: i. pl. knaflaki (1443) 1515 KodWP X 330*.

Znaczenie: 'przedmiot, często ozdobny, w kształcie kulki czy węzła służący jako zapięcie, guz, ornamentum, saepe ad instar globuli vel nodi ut orbiculus, fibula, usitatum': De qua cutte talis frater debet excidere septem paras calceorum, videlicet ocreas aurigales al. vosznicze, calceos ad genua cum knaflaky, curdwany thragarszkye cum knawlaky, sotularia cum duabus clausuris al. dwyema przanczkoma eciam cum knawlaky (1443) 1515 KodWP X 330.

Knaflówka *forma: g. pl. knaflowek (1443) 1515 KodWP X 330*.

Znaczenie: 'przedmiot, często ozdobny, w kształcie kulki czy węzła służący jako zapięcie, guz, ornamentum, saepe ad instar globuli vel nodi ut orbiculus, fibula, usitatum': De qua cutte talis frater debet excidere septem paras calceorum, videlicet ocreas aurigales..., sotularia cum duabus clausuris..., item alia sotularia cum una przanczka, duas paras knawlowek (1443) 1515 KodWP X 330.

Kniga *cf. Zwije*

Kobłuki *pl. tantum forma: n. kobłuki 1440 RozPaul 38v*.

Znaczenie: 'bańki na wodzie powstające w czasie deszczu, bullae': Eciam bulla dicitur illud, quod fit in aqua cadente pluua, proprie cobluki

(PF V 10: klobuky, RozOss II 34v: klobuczky), ex adverso ex bulicione aque 1440 RozPaul 38v. ~ Cf. Kłobuk (Sstp).

Kochanek *forma: n. pl. kochankowie ca 1500 GlKazB I 45.*

Znaczenie: 'znajdujący w czymś upodobanie, qui aliqua re delectatur': Nam ignis est calidus, siccus et leuis. Sic superbus est calidus in ferventi desiderio honorum huius mundi: domini, prelature, eminencie status, kochankovye suchvaly ca 1500 GlKazB I 45.

Kocielnikowa *forma: g. sg. kocielnikowe 1495 KsRStWarsz I nr 583.*

Znaczenie: 'zona kocielnika, tj. kotlarza, uxor caldeatoris, caldeatrix': Causa Mathie Twardostoy cum Hedwige coczelnikowe. Coram nostra consulari sessione Hedwigis gladeatoris (pro caldeatoris) relicta recongnovit proprium debitum 4 florenos Ungaricales Mathie Twardostoy 1495 KsRStWarsz I nr 583.

Kocięcy 'pochodzący od kota, związany z kotem, qui felis est, ad felem pertinens': *Wyszmy oley drzyewyany... a yary woszk a *koczyency *szaldlo XV ex. GlLek 45.

(Kogut) Kohut *zool. forma: n. sg. kohut XV ex. GlLek 38.*

Znaczenie: 'samiec ptaka domowego z rzędu kuraków, Gallus domesticus Briss': Gallus kvr, cohvth XV ex. GlLek 38. ~ Bohemizm.

Kohut cf. **Kogut**

Koka *forma: d. sg. koce 1411 CracArtSuppl I 36.*

Znaczenie: 'kucharka, coqua, mulier, quae cibis parandis coquendisque operam dat': Mathias... dixit, quod Anne kocze ipsius rectoris, unum ictum intulit 1411 CracArtSuppl I 36.

Kokorzyce *pl. tantum, bot. forma: n. kokorzyce XV ex. GlLek 43.*

Znaczenie: 'wilczomlecz sosnka, Euphorbia cyparissias L.' a. 'wilczomlecz lancetowaty, Euphorbia esula': <E>zula kokorzyce..., vva eius laxat coleram et flegma, similiter lac eius facit XV ex. GlLek 43.

Kokoszy cf. **Gacie** (S II)

Koluszko czy **Kołuszko** *forma: n. a. ac. pl. koluszka XV p. post. GlKazB III 104. 105.*

Znaczenie: 'ozdoba zawieszana u ucha, rodzaj kolczyka, inaures, ornamentum aurium': In die illo auferet Dominus... olfactoriales, *wfsly, pismo (leg. piżmo) <et> inaures, koluszka v vszv (R XXII 322: zausky, zencle), <et> annulos pyerszczencze (Is 3, 20) XV p. post. GlKazB III 104, sim. ib. 105.

Kończowy *forma: n. sg. f. kończowa 1498 LustrPloc 147.*

Znaczenie: 'związany z kończem, ad libum pertinens': łopata kończowa 'narzędzie służące do wkładania i wyjmowania kończacy z pieca, pala ad liba imponenda et e fornace eximenda destinata': In

promptuario:... olle 12, przethaki 3, lopatha *vyeadlna 1, lopatha colaczova 1 1498 LustrPloc 147.

Kołuszko cf. **Koluszko**

(Komarowy) Komorowy *forma: n. sg. neutr. komorowo XV in. CatCodJag IV 299.*

Znaczenie: 'mający związek z komorem, tj. komarem, taki jak u komora, ad culicem pertinens, similis ac culex': pyje komorowo 'zartobliwa nazwa figury pomocnej przy wyznaczaniu wysokości obiektów w terenie, której schemat stanowią dwa trójkąty podobne, appellatio iocosa figurae ad altitudinem rerum dimensurandarum usurpatae, cuius schema duobus triangulis similibus constat': Si autem turris fuit inaccessibleis... vide svmmitatem eius per ambo foramina... et pone signum in loco in quo stas... Consequenter elonga te a turri uel appropinqua... et iterum respice altitudinem turris et quere numerum punctorum umbre recte ad hunc situm secundum in quo stas et pone signum in illo loco et mensura quot sunt pedes inter duo puncta de maiori, et seruetur differentia et distancia inter dicta duo loca et multiplicentur per 12 et productum diuide per differentiam prius acceptam. Et idem, quod exigerit, adde quantitatem tue altitudinis et quod remanebit, altitudo turris erit. Hec figura pige comorouo XV in. CatCodJag IV 299.

Komornikowic *forma: n. sg. komornikowic 1477 LibProscr 145.*

Znaczenie: 'syn komornika, camerarii filius': Przibek komornykowicz 1477 LibProscr 145. ~ Może już nomen proprium.

Komorowy cf. **Komarowy**

Komoska *bot. forma: n. sg. komoska XV ex. GlLek 61.*

Znaczenie: 'komosa biała, lebioda, Chenopodium album L.': Crisolocanna (var.: crisolotamia), id est loboda uel komoska XV ex. GlLek 61.

Konwica *forma: n. sg. konwica ca 1450 GlJag 96.*

Znaczenie: 'konewka, cantharus': *Kolwica kanterus ca 1450 GlJag 96.

!Korzaczyec cf. **Kosaciec** (S II)

Korześć cf. **Gorzec** (S II)

!Koscharzicz cf. **Kosaciec** (S II)

1. Kozak *forma: g. pl. 1500 ListTat 174.*

Znaczenie: 'żołnierz zaciężny rekrutowany spośród mieszkańców dawnej Ukrainy, miles mercennarius ex incolis veteribus Ucrainae conscriptus, Cosa-cus': Yesth dwyesczye kozakow, kthorzy nye smyeyą do ordy przyyachacz, a yam gich wschisthki domy obrączil 1500 ListTat 174.

2. Kozak *bot. forma: n. sg. kozak XV in. WistRp nr 1302.*

Znaczenie: 'gatunek grzyba jadalnego z rodzaju koźlarzy, Leccinum aurantiacum Bull. ex S. F. Gray a. Leccinum scabrum (Bull. ex Fr.) S. F. Gray': Kozak segla XV in. WistRp nr 1302.

Koziarzec (?) bot. forma: n. sg. koziarzec 1478 Rost nr 1981.

Znaczenie: 'parzydło leśne, *Spirea aruncus L.*': Koszarzecz hircos 1478 Rost nr 1981.

Kozica forma: n. sg. kozica 1429 GJag 95.

Znaczenie: '?': Cozicza carepta 1429 GJag 95.

Kozub cf. Kazub (S II)

!Krantan cf. Krętacz

Krasidło forma: n. sg. krasidło ca 1430 GIKazB II 16.

Znaczenie: 'barwa, kolor, tu przenośnie, color, hoc loco translate': Stola ista non fuit ex mortali velere, sed ex virtute vitali splendens celesti lumine, non colore, gl. color craszidło, terreno ca 1430 GIKazB II 16.

Krażnik forma: n. pl. krążnicy ca 1500 WistRp nr 2322.

Znaczenie: 'mnich wędrowny, tu pogardliwie o zakonniku hipokrycie, którego cechuje brak umiaru, wstrzemięźliwości, *monachus vagus, hic contemptim de hypocrita, incontinentia praestante*': Sciendum, quod XXV sunt genera ypocritarum... Decimoctau dicuntur gyrouagi, cransznyczy, de quibus dicit beatus Benedictus..., quod totam vitam suam per diuersas provincias aut terras quaternis diebus per diuersorum cellas hospitantur, semper vagi et nunquam stabiles, propriis voluptatibus et gule seruientes illecebris ca 1500 WistRp nr 2322.

(Krerać) Kryrać forma: praes. ind. 3. sg. kryrzec XV p. post. CatCodJag III 59.

Znaczenie: 'wydawać krzyk właściwy żurawowi, gruerę': Arizat grus, quando clamat krirze XV p. post. CatCodJag III 59.

Krętacz forma: n. sg. krętacz ca 1420 WokTryd nr 304.

Znaczenie: 'w warsztacie tkackim klin do trzymania nawoju z osnową, *cuneus ad textrinam pertinens, quo iugum et stamen retinentur*': Krantan (pro krantacz) strumen(tum) ca 1420 WokTryd nr 304. ~ Zapewne błędny zapis końcowego -cz jako -n.

Krok (?) krokiem 'stopniowo, powoli, gradatim, tardo passu': Pedetentim, id est paulatim adire remissim (war.: adverbium remissivum) kro[th]ky(e)m (mamotrekt mikułowski: krokem; scilicet nisi tu, semper recrastinans, ... caute et pedetentim tuas possessiunculas vendideris, non habet Christus unde alat pauperes suos Prol. VIII) 1471 MamKal 4. ~ Poprawka wydawców problematyczna.

Kropidłne forma: g. sg. kropidłnego (1420) XVIII DokMp V 230.

Znaczenie: 'świadczanie na rzecz księdza z tytułu święcenia potraw, *tributum quod sacerdoti ciborum aspergendorum causa a cmetonibus solvebatur*':

In Minori vero Vrzowicze... cmetones quotannis aspergilli al. kropidłnego et respectu prandii debent dare eidem rectori unam quartam butyri (1420) XVIII DokMp V 230.

Krócenie forma: ac. sg. kroczenie Rozm 710.

Znaczenie: 'czynienie krótszym, tu o zwięzłości tekstu, *actus contrahendi, hic de textu brevi*': Szwygthy Yan chcąc napelnycz vschytko, czo szye stalo przy mące mylego Iesucrista, vypyszał zaprzenye szwytego Pyotra v Annascha y v Kayphascha prze kroczenie pospolu Rozm 710.

Króliczek forma: v. sg. kroliczku XV p. pr. ŚIPolW 25.

Znaczenie: 'władca koronowany, tu pogardliwie, *regulus, hoc loco fastidiose*': Vy neverni prasa-
kie, gdyes ky vam dyas kasal?... A neverni kroliczku, ne mof tego, nis sch(e) Siska vytoczi, neyednj Nemez czepi przeskoczi XV p. pr. ŚIPolW 25.

Kruszenica bot. forma: n. sg. kruszenica ca 1500 RostRp s. 177.

Znaczenie: 'kruszyna pospolita, *Rhamnus frangula L.*': Kruzy[na]enyczya egalus ca 1500 RostRp s. 177. ~ Ten zapis (dwóch różnych rąk) wydrukowano w Sstp jako dwa hasła: **Kruszyna i 1. Onica.**

Kruszyć forma: praes. ind. 3. sg. kruszy XV p. post. GIKazB III 102.

Znaczenie: 'usuwać zatwardziałość serca, powodować skruchę, żal, *duritiem cordis tollere, compunctionem, paenitentiam facere*': Verbum enim Dei IX fructus operatur in cordibus nostris, ... nam frangit corda nostra per timorem... Nonne verba mea quasi ignis ardens et quasi maleus conterens petram (Jer 23, 29)? Item conterit, crusi, per dolorem XV p. post. GIKazB III 102.

Kruszyna cf. Kruszenica

Kryrać cf. Krerać

Krzek forma: n. sg. krzek 1472 RostRp s. 23.

Znaczenie: 'żabi krzek 'jaja żaby, skrzek złożony przez żabę, *ova a ranis posita*': Ruptela, gl. rustus zaby krzek 1472 RostRp s. 23.

Krzesełło forma: n. sg. krzesełło 1478 PłocEpRp 13, 158.

Znaczenie: 'mebel do siedzenia, *sedes, sella*': Mensa cum cista crzesło 1478 PłocEpRp 13, 158.

Krzykawka bot. forma: n. sg. krzykawka 1421 GJag 97.

Znaczenie: 'mandragora lekarska, *Mandragora officinalis L.*': Et portat ramum de mandragora krzykawka 1421 GJag 97.

Książka forma: g. sg. książki XV p. post. PFRp III 290.

Znaczenie: 'dzieło pisane, utwór, *liber*': Finito hoc libro, s dokonczyenya thy k(s)yzanski, sit laus et gloria Christo XV p. post. PFRp III 290.

Kucia czy **Kucja** *forma: n. sg.* kucia 1419 *MMAe* XV 530.

Znaczenie: 'krupy owsiane, kasza owsiana, polenta avenacea': Item pro medio choro auenate al. cvcza IV 1/2 grossos 1419 *MMAe* XV 530.

Kucja *cf.* **Kucia**

Kukorzec *bot. forma: n. sg.* kukorzec XV *ex. GILek* 37.

Znaczenie: 'wilczomlec sosnka, Tithymalus cyparissias Lam.' a. 'wilczomlec lancetowaty, Tithymalus esula Hill.': Ezula kolowrotecz vel kvkorzec XV *ex. GILek* 37.

Kundel *forma: n. pl.* kundle 1496 *PlocEpRp* 15, 252.

Znaczenie: 'pies nierasowy, podwórzowy pies wiejski, canis non generosus, villaticus', tu w ubliżającym zwrocie, hic in locutione (mówić na kogoś) kundle 'obelżywie nazywać kogoś psem, kundlem, aliquem contumeliose canem appellare': Nobilis Borislaus, heres de Czrynycze (ubliżał plebanowi z tychże Czernic i innym księżom) asserendo ipsos canes al. cundle 1496 *PlocEpRp* 15, 252.

Kupczyk *forma: n. sg.* kupczyk 1465 *KsMLubRp* II 146v.

Znaczenie: 'człowiek trudniący się handlem, mercator, negotiator': Stanislaus kupczyk posuit pignum 1465 *KsMLubRp* II 146v. ~ *Może już nomen proprium.*

Kurdwan *formy: n. sg.* kurdwan XV *p. post. CatCodJag* III 58; ~ *ac. pl.* kurdwany (1443) 1515 *KodWP* X 330.

Znaczenia: 1. 'skóra kozłowa, po odpowiednim wyprawieniu miękki zamsz używany do wyrobu butów, pellis hircina quae apte depsta velut aluta ad conficiendos calceos usurpabatur': Item ab alo... aluta... pellis hircina vlg. kurdwan preparata queque tannata dicitur, quia alit pedes XV *p. post. CatCodJag* III 58.

2. 'ciężki but z niewyprawionej skóry wołowej, calceus ponderosus e cute bovina nondum depsta confectus': In primis artem suam monstrare debet ex cutte bovina..., de qua cutte talis frater debet excidere septem paras calceorum, videlicet... curdwany thrarszkye cum knawlaky, sotularia cum duabus clauris... item alia sotularia (1443) 1515 *KodWP* X 330.

Kurpiel *forma: n. sg.* kurpiel *ca* 1500 *GIgn* 78.

Znaczenie: 'rodzaj obuwia plecionego z łyka lub z niewyprawionej skóry, calcei e libro vel pelle non depsta confecti': Fulvosque, zolte, lupi de pelle galeoros tegmen habent capiti, vestigia nuda sinistri instituere, czynyly, pedis, crudus tegit, nyevypr<awny> przycryval, altera pero kvrypel *ca* 1500 *GIgn* 78.

Kurwisyn *forma: i. pl.* kurwisyny *OrtOssol* 103, 1.

Znaczenie: 'syn nierządniczy, tu wulgarne wyzwiśko, meretricis filius, hic maledictio vulgaris': Ten

przyszasznykow ortel layal ten krzesczyan y wyrzekl przeczyw temv taky ortel: Gdysz wszyczy ludze Zydy zowā kvrwyszyny (nequam appellant, *OrtMac* 140: kurwimy szyny), tedy yā <jemu> w them nyzadney krzywdy vczynyl, alem go prawye layal *OrtOssol* 103, 1.

Kwartnikowy *forma: g. pl. f.* kwartnikowych 1415 *RtGn* nr 225.

Znaczenie: 'związany z kwartnikiem, tj. jednostką monetarną, ad nummum, qui 1/4 solidi seu 1/2 grossi valebat, pertinens': Kedi Yan poszczil trzech grziwen kwarthnicouich w grosze<ch> y czasala ye yemu szaszø saplacicz 1415 *RtGn* nr 225.

(Kwitacja) Kwitacja, Kwitancyja *forma: ac. sg.* kwitacją 1420 *Kościan* nr 814; kwitancyją 1414 *Kościan* nr 506.

Znaczenie: list kwita(n)cycja 'pismenne potwierdzenie odbioru pieniędzy, scriptum, quo creditor pecuniam se accepisse testatur, apocha': Jacoszm panu *Przibislaowy podal lish quitanciyø ot kxandza proboszcza na trszydzeszczy grziwen a on mu sze gych zaplacicz zobøzal 1414 *Kościan* nr 506; Jacom przy tem bil, isz Lysszek kazal pyssac lyst quitacją, yam gy szam roskasowa(ł) s Lyscową wołą y s Posnanskyego, a pan Poznansky ne dal potayemne przypisz[a]p[isza]cz tego, slow Colowo wolwarka 1420 *ib.* nr 814.

Kwitacyja *cf.* **Kwitacja**

Kwitancyja *cf.* **Kwitacja**

!Kyeszka *cf.* **Gieźłko** (*GIkazB* III 104)

!Lanszø *cf.* **Łońszczę**

Ładowe *forma: n. sg.* ładowe (XV) 1612 *DokMp* I 310.

Znaczenie: 'opłata za używanie brzegu rzeki do celów handlu rzecznoego, tributum, quod ab eis, qui in fluminis ripa mercandi causa versabantur solvendum': Significamus universaliter..., quod licet iam dudum causa et differentia inter... Iohannem... episcopum Cracouiensem... et... Nicolaum Wątrobka... in granibus pascendi et aquarum utilitate..., qualiacumque ligna scindendi in silvis..., nec cum aliis, quae wegnanicze, leciensstwo, wramb, ładowe seu pobrzezne vlg. nuncupantur... exorta fuisset questionis materia et controversia (XV) 1612 *DokMp* I 310; Stanislaus... Wątrobka... debet habere ac utifruir libertate in silvis... ligna scindendi... et pro construendis aedificiis necnon in granibus pascendi et aquarum decursibus, quae vlg. ładowe et pobrzezne nuncupantur *ib.*

!Lce *cf.* **Le** (S II)

Leb *spaja* *synonimiczne człony alternatywy 'czyli, sive, vel':* Gdi gad leb wānsz od schathana bil poslan

ku zdradzie niewies(c)iey, y owsschem tak bylo, ze sam ssatan wdzelał sie gadem a wlażł na to drzewo zapowiedzane XV p. pr. *ŚlPolW* 12; Pobacziw to on gad leb ssatan, ktori bil w personie gadowej, y rzekł k Gewie *ib.*

Leczenie *forma: n. sg. leczenie XIV ex. ChrestWRz* 116.

Znaczenie: 'przywracanie zdrowia przez stosowanie zabiegów i środków leczniczych, sanitas operationibus et medicamentis adhibitis restituta, tu prae-nośnie w odniesieniu do duszy, hic translate de anima curanda': A przeto, ysze leczenie mvsy bycz przesz przeczywne rzeczy (et quoniam curatio habet fieri per contrarium), przeto obyczay był ten dosyczv-zyn(ieni)a, naypodobneyszy był przesz sz(m)yarø y vdrøæczenye, y popelnyenye wole bosze XIV ex. *ChrestWRz* 116.

Leman *forma: n. sg. leman (1431) 1572 DokPłoc* I 173.

Znaczenie: 'lennik, wasal, hołdownik, vasallus, qui bona iure feudali a viro nobili concessa possidebat, cliens beneficiarius': Accedens personaliter honestus vir Ioannes al. leman quondam litteram seu privilegium in pargameno scriptum... in villa nostra Sewcze nuncupata... coram nobis obtulit et presentavit (1431) 1572 *DokPłoc* I 173; Nos... Michael prepositus supradictus, consideratis et inspectis fidelibus serviciis prefati Ioannis *lieman ac petitionibus ipsius iustis et rationi consonis acclinati, confirmationem supradicti privilegii de consensu... ratificamus et tenore presencium confirmamus *ib.*

Licznosc *forma: n. sg. licznosc XV p. post. RozOss* III 53v.

Znaczenie: 'wyrachowanie, przebieglosc, obuda, calliditas, astutia, dissimulatio': Dolus... est calliditas mentis uel astucia et proprie chitroszcz et pertinet ad mercatores et sic dicitur a dolo..., quia mercatores dolando, id est ornando verba sua, minuunt precium rei et hoc modo vlg. potest dici licznosc (RozOss I 72r: lssywocz, RozPaul 77v: llszy-wocz, RozOss II 69v: lsczywocz) XV p. post. *RozOss* III 53v.

(Limonia) Limunija *forma: n. pl. limunije 1472 Rost* nr 1283.

Znaczenie: 'owoc cytrynowca, cytryna, fructus arboris Citrus medica limonum Risso.': Limon, limunie lymunye 1472 *Rost* nr 1283.

Limunija cf. **Limonia**

(Lito) Luto 'z litością, z miłosierdziem, misericorditer, cum misericordia, misericordii animo': De hac missione Augustus in sermone hodierno in persona Dei ad angelum (sc. Gabriel) loquitur in hec verba:... Misereor erantibus, lutosz (pro lutocz, leg. luto-ć) *myą nad bladzaczymi, hostem,

gl. id est diabolium, comprehendere concupisco, letare autem volo omnes celestes virtutes, tibi (sc. angelo Gabriel) soli hoc secretum pando 1456 *ZabUPozn* 87.

Lodowy *forma: ac. sg. m. lodowy 1475 RostRp* s. 95.

Znaczenie: 'podobny do lodu, glaciei similis' (tu o cukrze, hic de saccharo) 'krystalizowany po rozpuszczeniu, kandyzowany, in crystallum mutatus': Contra tussim. Recipe cukier lodowy et moueas in ore ante prandium et quando vis dormire 1475 *RostRp* s. 95.

Łoszyňa cf. **Łoszyňa**

Lubieźliwość cf. **Lubieźliwość**

Lubieźnie cf. **Lubieźnie**

(Lubieźliwość) *forma: n. sg. lubieźliwość XV med. GlKazB* III 86.

Znaczenie: 'piękno, urok, amoenitas, iucunditas': Quod IIII-or sunt cause incidendi in temptationem, sc. loci amenitas, lubyeszliwosc, diviciarum fertilitas, ornatorum preciositas, mulierum speciositas XV med. *GlKazB* III 86.

(Lubieźnie) Lubieźnie 1. 'przychylnie, życzliwie, benevole, amice': Tha tegodla obata slusby nasze ale y fs[t]itkec *czeloczi twoge proszimi, Pane, (aby) lubeszne (prz)yal (ut) placatus accipias 1433 *Msza* XVI 107.

2. 'chętnie, libenter, propense': Tercii sunt, qui delectabiliter, lubesznye, audiunt verba Dei, non ideo vt secundum ea faciant, sed ut sciant de eis subtiliter coram aliis loqui et ex inde gloriari ab audientibus. Omnes tales audientes verba Dei ex Deo non sunt XV p. post. *GlKazB* IV 112.

Luto cf. **Lito**

Luz luzem 'osobno, seorsum, separatim': Receptit (sc. Bartholomeus)... duas tunicas subductas pellibus de vario, quas duas notario restituit vlg. luzem 1411 *CracArtSuppl* I 41.

Po łacinie 'w języku łacińskim, Latine, lingua Latina': Aboym yze po greckv agnus *rzekon yest od tego slova agnon, ktorez szye myny mylosczyvy, albo po łacynye (Latine) rzeczon yest agnus... od tego slova agnosco, ktore szye myny poznacz *Rozm* 200, *sim. ib.* 205.

Łagodno 'uprzejmie, łaskawie, humane, benigne': Deus autem respondit eis valde discrete et modeste łagodno XV in. *GlKazB* II 106.

Łagwiczka *formy: ac. sg. łagwiczkę ca 1470 Mam-Lub* 210; ~ *ac. pl. łagwiczki XV ex. GlPozn* 110.

Znaczenie: 'nieduże naczynie na płyny, lagoena parva ad liquores servandos apta': Łagwiczą (war. kal.: łagwiczą) łagwiculam (omnis łaguncula imple-

bitur vino Jer 13, 12) ca 1470 *MamLub* 210; Quod langunculas, lagwiczki, nouas dirumpit (venter meus quasi mustum absque spiraculo, quod lagunculas nouas dirumpit Jop 32, 19) XV ex. *GlPozn* 110.

Łamanie *forma: ac. sg.* łamanie *MW* gl. 65.

Znaczenie: (o łodzi, de nave) 'rozbitie się, fractio, naufragium': Ter naufragium feci lodzyey lamanye (*SKJ* I 66: *złomyonye lodzey, *gl. id est navis fraccionem*, R XXV 164: złomyenyne lodzey, *MamKal* 284: thopyenyne, *war. lub.:* thopyanye, quasi nauis fraccio) czirpyalem (II Cor 11, 25) *MW* gl. 65.

Łojka (?) formy: n. sg. łojka XV p. post. *GlKazB* III 105; ~ *n. a. ac. pl.* łojki XV p. post. *GlKazB* III 104.

Znaczenie: może 'rodzaj lekkiego kobiecego nakrycia głowy, tenuis rica mulieris': In die illa auferet Dominus... vittas, zathikadlnicze, et teristra loyky (Is 3, 23, *GlWroc* 231v, *Kałużn* 281: giedwabnyczky, R XXII 322: slogerze gedwabne) XV p. post. *GlKazB* III 104; Vittas, *zathikadl(n)ydze, et teristra loyka *ib.* 105. ~ *Wydawczyni uważa, że to zepsuty wyraz czeski šlojř.*

Łońszczę *forma: ac. sg.* łośszczę 1408 *RtKon* nr 300.

Znaczenie: 'roczniak, zwierzę zeszlóroczne, urodzone zesłóego roku, pullus anno superiore natus': Jaco mi Micolay vinowat zrzebø lonsczø (*var.:* łanszczø) dacz szwich (*leg. z swych*) cobil swerzepich yake ya nalebsze wyberzø 1408 *RtKon* nr 300.

Łoszyna *forma: n. sg.* łoszyna 1394 *RachKrólW* 73.

Znaczenie: 'solone mięso wieprzowe przerosnięte tłuszczem, rodzaj boczku, adeps sale conditus et caro porcina': Carnifici, qui mactavit XII porcōs et ordinavit lardum dictum loszyna pro ore domini regis, XIII grossos 1394 *RachKrólW* 73. ~ *Lituanizm.*

Łowcza *formy: n. sg.* łowcza 1418 *Kal* nr 635; ~ *d. sg.* łowcze 1418 *Kal* nr 646.

Znaczenie: 'żona łowczego, venatoris uxor': Testes Katherine de Przeranye contra Annam lowcza de Dzbirsko 1418 *Kal* nr 635; Yako tha rola czso yø Katarzyna rozorala tam iest pany lowcza ote trzech lath w dzerszanu nye bila, ale yest prawa Katharzynina otczysna *ib.*; Ysze Woyczzech ne røczył lowcze Hancze, bi tego szona Katharzyna nye włodonz myala przypuszczyc w røcze przyjaciela *ib.* nr 646.

Łoźnicki *forma: n. sg.* łośnicki 1447 *CracArtSuppl* III 205.

Znaczenie: 'dworzanin opiekujący się sypialnią królewską, cubiculo regis praepositus, cubicularius': Andreas teschnar... et Wenceslaus farbyerz... caverunt pro Nicolao Mikosch, losnyczky domini regis, quia idem Heduigim uxorem suam honeste servabit 1447 *CracArtSuppl* III 205. ~ *Może należy retyfikować na łośniczy.*

Łuczny *forma: n. sg. m.* łuczny XV med. *GlKazB* III 44. 50.

Znaczenie: (o Bogu, de Deo) 'osiągający cel, tu wymierzający karę, sprawiedliwość, hic puniens, iustitiam exercens': Deus enim non est citus, richli, sed tangit łuczny XV med. *GlKazB* III 44; Est apud Polonos proverbium: Deus non est citus, sed lucraturus łuczny *ib.* 50.

Łudacz *forma: n. pl.* łudacze XV p. pr. *BiulBJ* XIX 78.

Znaczenie: 'wędrowny artysta, grajek, członek trupy teatralnej, histrio vagans, citharista, gregis socius': Item sequuntur casus, qui sunt digni ad sacramentum et qui non, et hoc intellige, si non penituerunt uel satis non fecerunt. Et primi heretici... Item spoliatores. Item hystriones, fistulatores et cithariste łudacze XV p. pr. *BiulBJ* XIX 78.

Łupstwo *forma: ac. sg.* łupstwo *Sul* 58.

Znaczenie: 'napaść zbrojna połączona z grabieżą, rozbój, rabunek, praedatio, spoliatio': Wykładamy, ysz gdiby ktho o słodzeysthwo albo lvpsthwo (de furto vel spolio, *Dział* 56: o złodzeystwo abo zboy) w sządze byl przekonan trzykroc..., then przesezczczywy ostan na wyeky *Sul* 58.

Łysowaty *forma: n. sg. m.* łysowaty 1499 *GórsJazRp* 276.

Znaczenie: (o koniu, de equo) 'mający niewielką łysinę, tj. białą plamę na czole, maculam albam in fronte habens': Valazek łyszowathy pod szamem, str(z)elczy 1499 *GórsJazRp* 276.

Łżywoć *forma: n. sg.* łżywoć 1457 *RozOss* I 72r.

Znaczenie: 'celowe wprowadzanie w błąd, kłamanie, deceptio, fallacia': Dolus est caliditas mentis uel astucia, proprie chytroc, et pertinet ad mercatores dolando, id est ornando verba sua, minuunt precium eis. Hoc modo vlg. potest dici łsyywocz (*RozPaul* 77v: łlszywocz, *RozOssol* II 69v: łsczywocz, *RozOssol* III 53v: licznocz). Secundo modo est deceptio, fraus 1457 *RozOssol* I 72r.

Łżywość *forma: n. sg.* łżywość 1440 *RozPaul* 77v.

Znaczenie: 'celowe wprowadzanie w błąd, kłamanie, deceptio, fallacia': Dolus... est calliditas mentis uel astucia, proprie chytroszcz, pertinet ad mercatores et sic dicitur a dolo..., quia mercatores dolando, id est ornando verba sua, minuunt precium eis et hoc modo vlg. potest dici łlszywocz (*RozOss* II 69v: łsczywocz, *RozOss* I 72r: łsyywocz, *RozOss* III 53v: licznocz) 1440 *RozPaul* 77v.

Macierzyński *forma: ac. sg. f.* macierzyński 1405 *Kościan* nr 296.

Znaczenie: 'należący do matki, będący własnością matki, qui matris est, ad matrem pertinens': Jaco Michal dal szedm grziwen Micuszewi na macze(r)szinskø czøszcz 1405 *Kościan* nr 296.

Macierzyty *forma*: g. sg. m. macierzytego (1436) *DokMp* II 228–9.

Znaczenie: 'otrzymany, pochodzący od matki, a matre hereditate acceptus': Quia nobilis Derslaus... recognovit publice, quod in et super medietate portionum hereditariarum... et cum omnibus utilitatibus et usibus universis... centum marcas ratione veri et iusti dotis al. poszagu macze(r)szitego dedit... et omnimode assignavit pueris, videlicet seniori filio Nicolao et aliis pueris (1436) *DokMp* II 228–9.

Majewny cf. **Majowny**

(Majowny) Majewny *forma*: ac. sg. m. majewny 1478 *RostRp* s. 59.

Znaczenie: 'zrobiony w maju, mense Maio confectus': Cape assum, *ficus, butirum mayeuny, dum ista fuerint contusa mox addetur farina ordeacea, ultimis ista simul terantur 1478 *RostRp* s. 59.

Malarowa cf. **Malarzowa**

(Malarzowa) Malarowa *formy*: n. sg. malarowa 1470 *KsRStWarsz* I nr 119; ~ g. sg. malarowej 1471 *KsRStWarsz* I nr 126.

Znaczenie: 'żona malarza, pictoris uxor': Causa domine Pietruszie mallarowa cum Seraphin et Dorothea pueris suis. Coram nostra consulari sessione honesta domina Pietrusza mallarowa ex unione amicorum suorum post mortem domini maller viri sui obligavit se pueris suis... centum sexagenas 1470 *KsRStWarsz* I nr 119; Causa malarowey cum Seraphino 1471 *ib.* nr 126; Causa honeste domine Pyotrusze mallarowey cum Seraphino. Coram nostra consulari sessione Seraphin recognovit, quomodo honesta domina Pyotrusza olym *mallarawy Petri uxor sibi pro cunctis debitis post mortem avi sui, videlicet Petri pictoris, solvit et satisfecit 1472 *ib.* nr 131.

Małzonek *forma*: n. sg. małzonek 1465 *KsMLubRp* II 146v.

Znaczenie: 'mąż, maritus': Stanislaus kupczik posuit pignum, videlicet palium vurde (pro viridem?) muliebrem, ipsius malszonek, fabri in II marcis 1465 *KsMLubRp* II 146v.

Mardać cf. **Merdać**

Markotanie *forma*: g. sg. markotania XV *med. GlKazB* III 84.

Znaczenie: 'gniewliwe szeptanie, szemranie, fremitus, murmuratio': Quidam singulariter non audiunt (sc. verbum Dei), quia nolunt...: accidiosi per pigriciam, fastidiosi propter timorem rebellionis od markothanya XV *med. GlKazB* III 84.

Marlica *forma*: n. a. ac. pl. marlice (1443) 1515 *KodWP* X 332.

Znaczenie: 'skóra z padłego zwierzęcia, corium animalis morticini': Statuimus, quod consortes magistrorum eiusdem artificii non debent emere cuttes preciosiores tantum in valore duorum grossorum et hoc solum debent emere in diebus forensibus..., et si emet ultra statutum marlycze ultra duos grossos, succumbet fraternitati prefate unum manuale cervisie al. czwyercz pywa (1443) 1515 *KodWP* X 332.

Marszuda, Merszuda 'podbicie płaszczka zszyte z kawalków skór, błam, pellium fragmenta pallio sub-suta' (z fleksją tacińską): Radostowa non comparuit Bogusch pro marszuda 1442 *KsWójtKr* nr 103, *sim. ib.* nr 111. 112; Agnetha... iurabit... Margarethe..., quod cum ea fecit cambium pro marsuda *ib.* nr 1205; Res conscriptas magistri Hermani medicy:... palium rubey coloris subductum cum merschuda *ib.* nr 1572; Margaretha... debet docere..., quod est lucrata iure marsudam apud Thomam in IIII marcis cum XV grossis 1443 *ib.* nr 1416. ~ *Germanizm.*

Maskność *forma*: n. a. ac. sg. maskność XV *med. GlKazB* IV 96.

Znaczenie: 'wilgoć, umiditas, tu przenośnie, hoc loco translate': Ignis exsiccatur humiditatem. Per hoc intelligitur accidia ad bona opera, que exsiccatur humiditatem fructus hoc bonorum operum. Unde Ecclesiastici XLIII°: Removet humiditatem masknoszcz bonitatis accidia sicut potest XV *med. GlKazB* IV 96.

Mastki *forma*: ac. pl. mastkie XV *p. post. GlKazB* IV 153.

Znaczenie: 'nasycony wodą, nawilżony, niewysuszony, aqua madefactus, imbutus, non siccus': Dioskorides... narrat, quod in Egipto est quidem ager..., ubi sunt septem fontes. In hoc agro crescit preoptimum balsamum... In uno illorum foncium, qui irrigat, vlg. rozvyłsza, masztkie czyni, illas vites, Beata Virgo lavit suum filium Iesum Christum XV *p. post. GlKazB* IV 153.

Matacz *forma*: i. sg. mataczem 1477 *PłocEpRp* 13, 93.

Znaczenie: 'oszust, kłamca, fraudator, deceptor': Dicens ipsum fore deceptorem al. mataczem tego nazwał 1477 *PłocEpRp* 13, 93.

Matrzyna *bot. forma*: n. sg. matrzyna XV *ex. GlLek* 36.

Znaczenie: 'mikołajek polny, Eryngium campestres L.': Matrzyna centum capita XV *ex. GlLek* 36.

(Merdać) Mardać *forma*: praes. ind. 3. sg. marda XV *p. post. GlDom* 50.

Znaczenie: (o psie, de cane) 'machać ogonem, caudam movere': Cum aliquis minatur cani baculo, statim latrat et irascitur, sed cum sibi blanditur, poblaza, mox diligit marda XV *p. post. GlDom* 50.

Merszuda cf. **Marszuda**

Mętny *formy*: n. sg. f. mętna XV *ex. RRP* XXIV 374; *neutr. mętne* XV *in. GlKazB* II 81.

Znaczenie: 'nieprzezroczysty, zmacony, non limpidus, turbulentus, turbidus': Mare enim est procellosum, mœtne, tribulatum nespokoyne XV in. *GlKazB* II 81; Et ideo nullus istam aquam debet appetere, cum sit turbida vlg. mathna et amara XV ex. *RRp* XXIV 374.

Miedowniczkowa cf. **Miodowniczkowa**

Miedzyleś cf. **Międzyleś**

Mielcarowa cf. **Mielcarzowa**

(**Mielcarzowa**) **Mielcarowa** *forma*: n. sg. mielcarowa 1420 *KsKaz* nr 2338.

Znaczenie: 'zona mielcarza, tj. słodownika, braseatoris uxor': Janowa *melczorowa proposuit contra Glab, pro 1 sexagena recognovit 1420 *KsKaz* nr 2338.

Mienieć cf. **Nienieć**

(**Mierzchnąc**) **Mirzknąc** *forma*: praes. ind. 3. sg. mirzknie XV p. pr. *WislRp* nr 2645.

Znaczenie: 'zmierzchać się, ciemnieć, advesperascere, obscurari': Quam advesperascit, mirzknie, quoad noctis appropinquacionem et melicinta est autem dies XV p. pr. *WislRp* nr 2645.

Mierzniec *forma*: v. sg. mierzniecze XV med. *RRp* XXIV 375.

Znaczenie: 'człowiek odrażający, wywołujący wstręt, pogardę, też szalony, homo foedus, aversabilis, fastidiosus, furens': Qui autem dixerit fratri suo racha, myrzenche (*R* XXIV 74: nekthore slowo mirzone, nasmewaia są s nego, *R* XXIV 84: szalencze, *GlKazB* IV 63: przesmosg(o)wczę zapamathaly w roszyne, *GlWroc* 61r: trocz, *R* XXV 173: racha vlg. naszmyewstwo, *Rozm* 266-7: racha, toczysz aby szye yemv naszmyeval abo sroglyvye rzekl), reus erit concilio (*Mat* 5, 22) XV med. *RRp* XXIV 375.

(**Mirziętny**) **Mirziętny** *forma*: n. sg. f. mirziętna XV p. post. *GlKazB* IV 124.

Znaczenie: 'budzący niechęć, wstręt, aversus, fastidiosus': Sed quia sancti et electi Deo placent, ideo oratio ipsorum non erit execrabilis, myrszathna, Deo, sed digna exaudiri XV p. post. *GlKazB* IV 124.

Mier-znać *forma*: praes. ind. 3. sg. mierznie XV p. post. *GlKazB* IV 145.

Znaczenie: 'odczuwać niechęć, pogardę, abhorre, contemnere': Quanto homo sibi ipsi vilescit, myersnye, tanto Deo magis placet XV p. post. *GlKazB* IV 145.

Miesiączek *forma*: ac. pl. miesięczki XV p. post. *GlKazB* III 104.

Znaczenie: 'złota albo srebrna ozdoba lub spinaka w kształcie półksiężyca, ornamentum aureum aut argenteum vel fibula ad instar lunae dimidia': In die illa auferet Dominus ornamentum calciamentorum et lunulas, myeszaczky, et torques, noszenya, et

murenulas, szurkothy, kabathky (*Is* 3, 18) XV p. post. *GlKazB* III 104, sim. ib.

Mieszkowy cf. **Korzeń** (S II)

Mięcz *forma*: ac. sg. mięcz XV med. *GlWinc* 146.

Znaczenie: 'piłka do gry, pila': Mittit ei Darius tria munuscula: pilam, gl. ipsam rotundam, myacz, qua ludunt pueri XV med. *GlWinc* 146.

(**Międzyleś**) **Miedzyleś** *forma*: ac. m. miedzyleś (1368) *BenLub* 146.

Znaczenie: 'teren położony wśród lasu lub między lasami, locus inter silvam vel duas partes silvae iacens': Damus... eidem sculteto duos hortos... pratum cum vepribus inter silvam miedzyles (1368) *BenLub* 146.

Miodkowy *forma*: n. pl. neutr. miodkowe ca 1500 *WislRp* nr 2322.

Znaczenie: 'taki jak miód, melli similis': miodkowe ustka 'przenośnie o hipokrycie, który używając słodkich słów, ukrywa wewnętrzne zło, translate de hypocrita, qui vocabulis dulcibus adhibitis malum intus abscondit': Sciendum, quod XXV sunt genera ypocritarum... Tredecimi dicuntur mel in bucca, myodkowe vszthka, qui vt angeli videantur et dicuntur, vtuntur verbis dulcibus et mansuetis et tamen seruant venenum in corde ca 1500 *WislRp* nr 2322.

(**Miodowniczkowa**) **Miodowniczkowa** *forma*: n. sg. miodowniczkowa 1498 *KsRStWarsz* I nr 421.

Znaczenie: 'ta która zajmuje się pieczeniem i sprzedażą miodowników, tj. pierników, ea, quae coquit venditque placentas mellitas': Mascha Swenschowa de Bloyna... recognovit, quod ea Margaretha relicta *miodowniczkowa satisfacit de sorte eius post fratrem eius defunctum Martinum miodownik de omnibus et singulis bonis 1498 *KsRStWarsz* I nr 421.

Mirziętny cf. **Mierzziętny**

Mirzknąc cf. **Mierzchnąc**

Młodzieństwo *forma*: n. sg. młodzieństwo XV p. pr. *GlKazB* IV 45.

Znaczenie: 'młody wiek, czas dorastania, młodość, adulescentia, aetas iuvenilis': Mistice per istas horas (*por.* *Mat* 20, 3-6) significatur vita hominis a nativitate usque ad mortem... Tercia hora dicitur adolescencia miodzenstwo XV p. pr. *GlKazB* IV 45.

Młodzież *coll. forma*: n. młodzież XV ex. *VergGeorg* 86.

Znaczenie: 'młode gałązki winnej latorośli ze świeżymi listkami, frondes recentes vitis': Ac dum prima nouis adolescit, frondibus etas, miod(z)yesz, parcendum teneris XV ex. *VergGeorg* 86.

Młostek *forma*: n. sg. młostek XV p. post. *CatCodJag* III 59.

Znaczenie: 'rodzaj naczynia, vas quoddam': Seria... id est olla mlostek XV p. post. *CatCodJag* III 59.

Młynik *forma: n. sg. młynik (1436) 1533 SądZKr 198.*

Znaczenie: 'niewielki młyn, mola parva': Que prata... extendunt se circumcirca prefatum fluvium usque ad molendinum vlg. dictum Volski młynik (1436) 1533 SądZKr 198; Usque ad viam, que vadit et tendit a molendino ville vlg. dicte Wyelmosza et vocatur vlg. młynik ib.

(Mniemany) Mnimany *forma: g. sg. m. mni-manego Rozm 141.*

Znaczenie: 'nazywany kimś, uważany za kogoś, qui putatur, opinatus, putativus': Zmovywschy ty slova Iesus vroczył szye do domu svey mathky a do Yozepha mnymanego oycza (putativi Ioseph sui patris) Rozm 141.

Mnimany *cf. Mniemany*

Mnożenie *forma: g. sg. mnożenia XV p. post. GIDom 60.*

Znaczenie: 'szerzenie, krzewienie, też umacnianie, dilatatio, propagatio, etiam confirmatio': Apostolis data est virtus signorum propter fidem genium nutriendam mnożenya XV p. post. GIDom 60.

Mocarzów *forma: n. sg. neutr. mocarzowo XV p. post. PF III 287.*

Znaczenie: 'właściwy mocarzowi, qui domini potentissimi est': Non prece uel supplicio, sed nec terrore pote(sta)tum moczar(z)ovo (*var.:* mocza nova) XV p. post. PF III 287.

!Mocza nova *cf. Mocarzów*

2. Morski *forma: n. sg. f. morska XV ex. GILek 39.*

Znaczenie: 'mający związek z morą, tj. morwą, morwowy, qui mori est, ad morum pertinens': Morska yagoda mora celsi XV ex. GILek 39.

Mówięcy *forma: ac. sg. m. mówięcy Rozm 496.*

Znaczenie: 'mówiony, opowiadany, dictus, narratus': Myly Iesukrisczye..., prosą czyebye, nye chodzy do Ierusalem v ten czwartek, bocyem vyelye zlego slyszala o tobye movyączy Rozm 496.

Mrowi *cf. Klekotki (S II)*

Mrówczycza *zool. forma: ac. sg. mrowczycę 1436 RRp XXIII 276.*

Znaczenie: 'mrówka, Formica L.': Hiis auditis mota cicada rogauit formicam mrowcziczą 1436 RRp XXIII 276.

Murgrabin *cf. Burgrabin*

Myszokrzew *bot. forma: n. sg. myszokrzew XV ex. GILek 68.*

Znaczenie: 'kurzyśląd polny, Anagallis arvensis L.': Anagallus, id est myszokrzew XV ex. GILek 68.

Nabywanie *forma: g. sg. nabywania XV med. GIKazB III 43.*

Znaczenie: 'osiąganie, uzyskiwanie, adeptio, acquisitio': Dicit Christus: Primum querite regnum Dei... et iusticiam eius..., quia regnum Dei est dignius quam iusticia regni Dei, quam ius ordine adquisicionis nabywana XV med. GIKazB III 43.

Naddać *forma: praes. ind. 2. sg. naddasz XV med. GIKazB III 41.*

Znaczenie: 'dodać, dołożyć, addere, adicere': Curam illius habe et quodcumque supererogaveris, naddasch (*MamLub 273:* natho, *leg. nadto, vydasz, Rozm 333:* vydasz nan, *MamKal 273:* vydasz, *R XXIV 75:* natto vcinisz), ego... reddam tibi (*Luc 10, 35*) XV med. GIKazB III 41.

Naddawek *forma: ac. pl. naddawki 1432 Pozn nr 1412.*

Znaczenie: 'coś dodanego, dopłata, id quod additum est, auctarium': Jsze czo mą Basch ozalował o poldzewyaci grziwni groschi syrokych, tego mu nye snaya, yedno nadawky, czomu (*leg. nadawki, com mu*) cu domowstwu myal przidacz, yaco dzelcze skazali 1432 Pozn nr 1412.

Nadech *astr. forma: n. sg. nadech XV ex. GIWp 75.*

Znaczenie: (o ciałach niebieskich, de corporibus caelestibus) 'działanie, oddziaływanie, wpływ, potestas, vis, momentum': Ista valent ad sequencia (*sc. Liber VIII De celo et mundo*):... retrogradus zasyastapny, remissio rosczyagnenye, influencia nadech, galaxia byaloswyath XV ex. GIWp 75.

Nadnawiejsze *cf. Nadnawiejsze*

(Nadnawiejsze) Nadnawiejsze *'zwłaszcza, przede wszystkim, najbardziej, praecipue, ante omnia, maxime':* Dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes, maxime, nadnawaczssche, autem ad domesticos fidey (*Gal 6, 10*) XV med. SKJ I 113.

Nadnawysze *cf. Nadnawysze*

(Nadnawysze) Nadnawysze *'w stopniu najwyższym, najbardziej, maxime, summe':* Ibi igitur amici summe, nadnavysze, essent nobis [essent] necessarii pauperes XV p. post. GIKazB IV 143.

Nadwięcej *'najwyżej, nie więcej niż, summe, non plus, nihil amplius':* Kedy szolthisz albo kmyecz sz roley... przes wyny pana szwego szbyezy, thaky sbyeszczu kmyecz ma przes pana w sządze gayonem a w wyączszem trzykroc, a nathwyaczey czwarthe (*ter et ex superabundanti quarto*) vpomyenyon bycz *Sul 80.*

(Nadwiększy) Nadwiętszy *forma: n. sg. neutr. nadwiętsze Gn 181a.*

Znaczenie: 'największy pod względem mocy, nasilenia, maximus vi': Alleczbi tho gescze naduodse miloserdze bosze bilo, ise gdisbicz on sam se fsyczko nebeskø ryszø (*leg. rzyszą*) k nemu nauedzil Gn 181a.

Nadwiętszy *cf. Nadwiętszy*

Nadwyszość *cf. Nadwyższość*

(Nadwyższość) Nadwyższość *forma: g. sg. nadwyższości XV med. GlKazB III 43.*

Znaczenie: 'nadmiar, przesada, superfluitas, superlatio': Duodecim sunt consilia Dei:... 12. vitacio sollicitudinis (superflue), nadwischosci, hoc ultra naturalitatem. De hoc loquitur... Christus in ewangelio dicens: Nolite solliciti esse, quid manducetis... Aves nec serunt, nec metunt, nec in horrea colligunt (Mat 6, 25–6) XV med. GlKazB III 43.

Nagnojony *forma: ac. sg. neutr. nagnojone XV in. GlKazB IV 40.*

Znaczenie: 'zabrudzony, zanieczyszczony gnojem, stercore inquinatus, pollutus': Iesus... nascitur in Bethleem..., nunquid inyerit pallacium marmoribus splendidum,... sed pocius... humile tugurium, vile squolidumque, nagnoyone, presepium XV in. GlKazB IV 40.

Naigrawca *forma: ac. sg. naigrawcę XV med. RRp XXIII 279.*

Znaczenie: 'szyderca, prześmiewca, derisor, irrisor': Cui illa moto capite illusorem, gl. delusorem, sc. murem, naygrawcza, deludens ad veritatem respondit XV med. RRp XXIII 279.

Najemnie 'w taki sposób jak ktoś biorący coś w najem, tak jak najemnik, modo mercenario, sicut mercede conductus': Desiderio desiderabant esse participes eterni regni... Iam tenent, quod desiderabant, tenent quidem non conductive, nayemnye, sed hereditarie 1493 *GLAug* 125.

(**Najmita**) **Namita** *forma: i. pl. namity OrtOssol 18, 2, 70, 2.*

Znaczenie: 'człowiek najmujący się do pracy na pewien czas za umówioną zapłatę, mercennarius, mercede conductus': Mogaly z namythy (appretiatiss hominibus) szwyatczycz y przyszagacz bandcz o pycnadze albo o głową..., czyly mogą ge odrzvczycz, aby nye szwyatczyly any przyszagaly? OrtOssol 70, 2, sim. ib. 18, 2.

Nakropić *forma: imper. 2. sg. nakropi XV ex. GILek 45.*

Znaczenie: 'skropić, kropiąc zwilżyć, aspergere, conspergere': Wyeszmy loy czelancy..., oley... a *browye stroye, wsz(e)go v marą, sluczysz ('złączyż') poszpolu a thym nakropy szarką XV ex. GILek 45.

Namiętność 'silne, gwałtowne uczucie, pożądlivość, ardor, cupiditas': Opportet enim, quod caro speculatur, quod subrepat et *certaminam horret, qui autem X sunt, carnem suam cum talibus, namyathnoszczam(i), crucifigunt (qui autem sunt Christi carnem suam crucifixerunt cum vitiis et concupiscentiis Gal 5, 24) 1419–53 *WistRp* nr 2247.

Namiłosierny *forma: v. sg. m. namiłosierny 1433 Msza XVI s. 105.*

Znaczenie: (o Bogu, de Deo) 'wielce miłosierny, bardzo litościwy, qui condolescit et gratiam maxi-

mam praebet miseris, mitissimus': Czebe tegodla, namiloserni (Msza II–IV. VI. VII. XII–XIV: namiłosciwysz, VIII: namiłosciwysz, nalaskawszchy, IX: miłosciwyszchi) oczcze (clementissime pater),... modlimi y proszimi 1433 Msza XVI s. 105.

Namita cf. **Najmita**

Namyślenie *forma: g. sg. namyślenia OrtOssol 78, 4.*

Znaczenie: 'zastanowienie, rozważenie, przemyślenie, cogitatio, meditatio': Gdysz ten czlowyck przyszedl szdrow przed gayony szand *gy sz dobrego namyszlenya (mente deliberata, OrtMac 106: szdrowego, leg. z zdrowego, zamyszlenya) mnye dlug wysznał..., azaly yvsz moge zastawyenye albo czso mnye zastawyono ma... mocz myecz? OrtOssol 78, 4.

Nanipożyteczny *forma: v. sg. f. nanipożyteczna XV p. post. CatCodJag IX 405.*

Znaczenie: 'nieprzynoszący pożytku, nieprzydatny, bezużyteczny, inutilis, inanis, vanus': Verum ipsi egroti post beneficium curationis accepto, dum reddere medico gratias pro cura et sanitate deberent, ad hoc usquam ingratitude processerunt, ut medici naturam incomprehensibilem nefaria curiositate rimari niterentur. O pauendum miraculum, o inutiles, o nany(e)poziteczną, reprobosque et impios stultorum mortalium conatus! XV p. post. CatCodJag IX 405.

Nanosić się *forma: praes. ind. 3. sg. nanosi 1466 RRp XXII 11.*

Znaczenie: (o chorobie, de morbo) 'stopniowo opanowywać, dotykać kogoś, gradatim aliquem occupare, affligere': Quia dum animus ad laboris excitationem corpus non stimulat, pigricior parali(s)is, gl. sc. talis infirmitas, contractat, gl. grauatur nanoszy szą, id est sit, et vexacionis diswetudinem sepis in se suis viribus eneruat 1466 RRp XXII 11.

Napadać *forma: praes. ind. 3. sg. napada 1499 GórsJazRp 277.*

Znaczenie: 'kuleć, utykać, claudere, claudicare': Kon szelasnoszywy pod *pacholatem, napada malo na noga 1499 GórsJazRp 277.

Napelniciel *forma: n. pl. napelniciele XV p. post. GlKazB IV 123, 146.*

Znaczenie: 'ten kto wprowadza w czyn, wypełnia, confector, effector': Estote factores verbi, bandczye napelniczele (R XXII 354: *pelnyaczye, AKLit III 106: czinaczy) szlova bozego, et non auditores (Jac 1, 22) XV p. post. GlKazB IV 123; Non auditores vel doctores legis iustificabuntur, sed factores ale napelnicz(e) (Rom 2, 13) ib. 146.

Napeczniały *forma: ac. sg. m. napeczniały 1403 ŚIPolW 7.*

Znaczenie: (o brzuchu ciężarnej, de ventre praegnantis) 'wypukły, wydęty, tumidus': Et tunc vidi,

quod virgo deposuit palium suum et habuit uterum gravidatum napancznali 1403 *ŚlPolW* 7.

Napędzidło *forma: n. sg. napędzidło* (1403) 1615 *DokMp* V 18.

Znaczenie: 'miejsce gdzie się spędza bydło, locus, ubi pecora compelluntur': Dedi etiam campum vel agrum una cum rubetis ibidem sitis. Haec omnia sunt demonstrata per me cum caeteris haeredibus, circa quod excepti stationem gregis vlg. napędzidło (1403) 1615 *DokMp* V 18.

Napiastować się *forma: imper. 2. sg. napiastuj* XV p. post. *GlKazB* IV 152.

Znaczenie: 'troszczyć się, opiekować się, tu z czcią, curare, hic honorifice tueri': O, Virgo, accipe meum dilectum filium et venerare eum vlg. napyastuy sye yego et multum gaudere de eo! XV p. post. *GlKazB* IV 152.

Napierność *forma: g. sg. napierności* XV med. *GlWinc* 151.

Znaczenie: 'zuchwałość, bezczelność, audacia, petulantia': Addunt: Illius fastum arrogancie, gl. pompe, turgiditatis, contumelie napernosczy, a nemine ferri debere XV med. *GlWinc* 151.

Napomnienie *forma: i. sg. napomnieniem* ca 1430 *GlKazB* II 17.

Znaczenie: 'pouczenie, wypowiedź będąca zachętą, wezwaniem, adhortatio, exhortatio': Apostoli enim ipsam electionem inchoaverunt ab exhortatione salutifera, napomenenym swantim, quia beatus Petrus utilem sermonem promisit (*por.* Act 1, 15–26) ca 1430 *GlKazB* II 17.

Napora *forma: g. sg. napory* XV med. *GlKazB* IV 99.

Znaczenie: 'usilne proшение, domaganie się, petitio, flagitatio intenta': Sciendum, quod propter septuplicem rem Deus permittit paupertatem super suos electos, qui salvari debent... Tercio propter nimium desiderium incessabilem, przepornosc n[ya]pory, quando aliquis assidue rogat Deum XV med. *GlKazB* IV 99.

Napowiadacz *forma: ac. sg. napowiadacza* ca 1430 *GlKazB* II 22.

Znaczenie: 'ten kto obwinia, oskarża, qui culpam in aliquem confert, accusat': Audistis superbum accusatorem, napówadacza, audistis humilem reum ca 1430 *GlKazB* II 22.

Naprawca *forma: ac. sg. naprawcę* ca 1430 *GlKazB* II 20.

Znaczenie: (o Chrystusie, de Christo) 'ten kto naprawia to co ludzie zepsuli swoimi grzechami, Odkupiciel, Zbawiciel, qui ea ab hominibus impiis corrupta reparat, Redemptor, Salvator': Excellenciam enim recuperare non potuimus nisi per reparatorem, naprawczø, excellentissimum ca 1430 *GlKazB* II 20.

Napředki *forma: i. sg. m. napředkim* XV med. *RRp* XXIII 279.

Znaczenie: 'bardzo szybki, celerrimus, velocissimus': Nam preteritum perdididi, instans celi cursu rapidissimo, gl. promptissimo, naprathkim, iam transiui et tantum, quod superest, futurum possedeo XV med. *RRp* XXIII 279.

Naramki cf. **Naręka**

Naręka *forma: n. a. ac. pl. naręki* ca 1470 *MamLub* 45.

Znaczenie: 'jakaś ozdoba noszona na ręce, bransoleta, ornamentum quoddam manuale, armilla': Perichelides sponky, narąky (*war. kal.:* sponky, naranky[e], *mamotrekt mikułowski:* spońky, naramky, offerimus in donariis Domini singuli... periscelides et armillas Num 31, 50) ca 1470 *MamLub* 45. ~ *Wydawcy czytają naramki.*

Narodzicielka *forma: n. sg. narodzicielka* XV med. *ZabUPozn* 124.

Znaczenie: 'ta która wydała na świat, rodzicielka, matka, parens, mater': Recurramus ad genitricem, narodzicielka, gracie, sc. Mariam XV med. *ZabUPozn* 124.

Narzać się *forma: praes. ind. 3. sg. narza* 1475 *Rost* nr 3269.

Znaczenie: (o roślinach wodnych, de plantis aquaticis) 'znajdować się w wodzie, zanurzać się, in aqua esse, submergi': Contra sdychanye pedum. Contra infirmitatem pedum vlg. zdychanye accipe flores qui in piscinis crescunt albi vlg. narza szye et sicca bene et asperge super loca infirma 1475 *Rost* nr 3269.

Narzazać cf. **Narzezać**

(**Narzezać**) **Narzazać** *forma: praes. pass. 3. sg. m.* bywa narzazan XV med. *GlKazB* IV 95.

Znaczenie: 'uczynić nacięcie, naciąć, insecare, incidere': Sicut iste piscis assandus inciditur vlg. karbowan bywa albo narzazan ad salsandum ipsum, sic Christus graviter quinque vlncribus fuit incisus XV med. *GlKazB* IV 95.

!Naschokolu cf. **Zakole**

Naski cf. **Koper** (S II)

Naszny *forma: l. sg. neutr. (w) nasznym* *OrtOssol* 73, 1.

Znaczenie: 'nasz, noster': Kyedyby w nasznym (*OrtMac* 98: w naszym) [mye] myeszczye czlowyeka zatwerdzono..., kako tego czlowyeka ku prawu mogą dobycz? *OrtOssol* 73, 1.

Naśladownie 'w następstwie, w wyniku czegoś, inde, propterea': Secunda, gl. sc. regula, vero est, ut sis, gl. sc. tu musca, auara de pedibus tuis, gl. de tuis gressibus, nunquam des alterubi, gl. in alio loco, duos, gl. ambos pedes, ne forte porrectis in malum, in perdicione per consequens, gl. deinceps nasładownye, sis eorum, gl. sc. pedum XV med. *RRp* XXIII 279.

Naślicznie cf. Naśliczny

Naśliczny *forma: n. pl. neutr. naśliczne Rozm 20.*

Znaczenie: 'bardzo śliczny, pulcherrimus': Oczy yey (*sc. dziewice Maryjej*) svaťe byale (*pro byle*) naslyczne, podobne (*eius erant oculi multum condecetes*), barzo krasne, svaťle y dzyvno nadobne *Rozm 20. ~ Wydawca czyta naślicznie.*

Naświąty '*godny najwyższej czci, sacrosanctus*': Raczy dacz, aby ylekole gych s tey oltarzowej vczastnoscy naswąt[go] (*Msza III. VIII. XIV: naszwyt[s]che[go], IV: swanthe[go]*) syna twego czyła (*pro czyła, sacrosanctum filii tui corpus*) y krew przyalybychom 1456 *Msza VI 262; Myecze* ('miejcie') twardosz pokoyą y lasky, abyscze gotho-
15 byly naszwyt[him[i]] (*Msza III. XII: naszwyt[h]szym*) thayemnyczam[y] bozim[i] (*sacrosanctis misterii Christi*) *ib. 264, sim. XIV.*

(Naczeć) Natszeć *forma: praes. ind. 3. sg. natszy XV p. post. GlKazB IV 160.*

Znaczenie: 'zarażać, zakazać, inficere, contagione aliquem labefacere': Lepra anhelitum fetidum facit et homines ceteros inficit, nathsy, ideo morbus contagiosus dicitur *XV p. post. GlKazB IV 160.*

(Naczysty) Natszysty *forma: n. sg. f. natszysta XV p. post. GlKazB IV 148.*

Znaczenie: 'zarażający, zaraźliwy, zakaźny, contagiosus, pestifer': Hec infirmitas lepra est walde horribilis... et eciam detestabilis, fetulenta et contagiosa nadszysta *XV p. post. GlKazB IV 148.*

Natłoczać *forma: part. praet. pass. n. sg. f. natłoczana XV med. GlKazB III 35.*

Znaczenie: (miara) natłoczana 'miara dobrze napelniona, nasypana do pełna i ubita, ugnieciona, mensura densa, conglobata et repleta, referta': Qui habet duas tunicas, det unam non habenti et isti dabitur mensura conferta, natłoczana (*Luc 6, 38, MamKal 272: nathłoczona, MamLub: natłoczona, GIWroc 56v: natłoczona, GIIDom 72: napelnyona, R XXIV 74: pełną, R XXIV 367: natrzaszona, R XXV 173: *nasypaną, PF IV 752: nasutø, R XXV 142: odmyerną*), id est manibus compressa *XV med. GlKazB III 35.*

Natszeć cf. Naczeć

Natszysty cf. Naczysty

Nawabiać *forma: praet. 3. sg. m. nawabiał 1407 Kal nr 200.*

Znaczenie: 'obrzucać wyzwiskami, ubliżać, opprobria verbis inferre, maledicere': Ysze Andrzej Januszeui ne layal ani go nawabal stogø s nim v rocze 1407 *Kal nr 200.*

Nawnokost *forma: ac. sg. nawnokost XV p. post. RRp LIII 61. 64.*

Znaczenie: 'stwardniała narośl, zwłaszcza wokół stawów na kończynach, dawniej zwana też

martwą kostką, verruca indurata, praecipue circa articulos in pedibus, olim etiam callus dicta': Contra nawnokost. Lligare cum filo et subtiliter scindere et cum digitto extrahere illam materiam, quo facto religare, extunc cutis ad locum *sua *pristina [...] *XV p. post. RRp LIII 61, sim. ib. 64. ~ Bohemizm.*

Naznamienity *forma: i. sg. f. naznamienitą 1436 RRp XXIII 278.*

Znaczenie: 'bardzo znany, wiadomy, oczywisty, famosissimus, manifestus' (?): Recordare, quod primi sensus homo factus est in societatis commune iudicium et a tribus fratribus, Noe filiis, humanum postmodum infirmitatis euidentis documentum, *gl. manifestum doctrina notarium, nasnamenitą navką, disseminatum est genus 1436 RRp XXIII 278.*

Nehtyk *bot. forma: n. sg. nehtyk XV ex. GlLek 43.*

Znaczenie: 'jakiś gatunek rodzaju goździk, planta quaedam e genere Dianthus L.' (?): Nehtyk vngula *XV ex. GlLek 43. ~ Bohemizm.*

Niebędaćy *forma: d. sg. m. niebędaćemu Sul 9.*

Znaczenie: 'nieobecny, absens': Gdi nyekhthori pozwani o dziedzyną w sandze wspyera, yszi dzed(z)icz they dziedzyni byl w stronach dalyekych..., sandza ma przykazacz przes woznego v parochye... trzikroc z wolacz, pewne myestcze y rok thego (*pro themv*) nyebandaczemv (*absenti*) nasznamyonw-
25 yancz *Sul 9.*

Niebieskość *forma: n. sg. niebieskość XV ex. GIWp 90.*

Znaczenie: 'wzniesienie się duszy ku Bogu, exaltatio animae ad Deum': Anagoge, *dzvyrzchow-
30 noszcz vel nyebyeszkoszcz, dicitur ab ana, quod est sursum, et goge, quod est ductio, quasi sursum ductio. Unde sensus anagogicus dicitur: qui a visibilibus ad invisibilia ducit *XV ex. GIWp 90.*

Nieboga *forma: n. sg. nieboga XV p. post. R XIX 48.*

Znaczenie: 'kobieta nieszczęśliwa, godna współczucia, mulier miserabilis': Proszczyesz Boga, wy mylye... maczyory, by wam nad dzyathkamy nye byly thakye tho pozory, yelye ya nyeboga nynye dzysz szeszrzala nad szwym nad mylem szynem krasznym, ysz on czyrpy maky nye badacz w zadney wyne *XV p. post. R XIX 48.*

Niebojący *forma: ac. sg. m. niebojącego XV p. post. GlKazB IV 120.*

Znaczenie: 'ten kto nie odczuwa lęku, strachu, nie boi się, homo audax, impavidus': Wlgare canit proverbium: Timenti Deum bene erit in consummatione, alye nyeboyaczego (*GlKazB IV 165: nyeboyana*) canes mordent *XV p. post. GlKazB IV 120.*

(Niecierpliwoć) Niecirpliwoć *forma: ac. sg. niecirpliwoć XV p. post. GIIDom 71.*

Znaczenie: 'brak cierpliwości, wytrzymałości na znoszenie krzywdy, cierpienia, patientiae defectus, impatientia': Multi sunt, qui se excusant ab ea (sc. doctrina Christi) et contempnunt et nolunt eam gustare, sed contra paupertatem cupiunt habere et gustare diuicias,... contra misericordiam inmisericordiam, auariciam et tenacitatem,... contra pacienciam et persecutionem impacienciam, nyecyrplywocz, et vindicationem XV p. post. *GI*Dom 71.

Niecierpliwość cf. **Niecierpliwość**

Nieczujny forma: n. sg. neutr. nieczujne ca 1500 *GI*KazB I 44.

Znaczenie: (o kamieniu, de lapide) 'niemający czucia, nieodbierający wrażeń zmysłowych, qui sentiri non potest, insensibilis': Non est possibile, ut tuum cor lapideum non molliatur, vmyakczono, ad contricionem, ex quo insensibiles, gdysz nyeczwyne, lapides scissi fuerunt, padalo sza, tempore, quo Xpus passus est ca 1500 *GI*KazB I 44.

Niedbający, Nietbający formy: n. sg. m. nietbający ca 1430 *GI*KazB II 18; niedbający *Skarga*Wroc w. 5; ~ d. pl. niedbającym XV in. *GI*KazB II 84.

Znaczenie: 'ten kto coś zaniedbuje, nie troszczy się o nic, neglector, qui aliquid non curat': Nedbaioczim suadet (sc. Deus), ne in desperationem inciderent XV in. *GI*KazB II 84; Si quis... vacat... silencio et paci, melancolicus est vel dissimulator netbayocy, szmeszkayocy ca 1430 ib. 18; *Byłams *Imodoscy pvsthy, *nedbeyacy, roskosvyacy, ne slalem w *cesz swe dwszy *Skarga*Wroc w. 5.

Niedbany forma: n. sg. f. niedbana 1471 *Mam*Kal 135.

Znaczenie: 'opieszaly, gnuśny, leniwy, iners, segnis, piger': Nyedbana (pro nyedbaua?, war. lub.: nyedbawą, *mamotrekt* *mikułowski*: netbawa) remissa (egestatem operata est manus remissa Prov 10, 4) 1471 *Mam*Kal 135.

Niedbawy forma: n. sg. f. niedbawa ca 1470 *Mam*Lub 135.

Znaczenie: 'opieszaly, gnuśny, leniwy, iners, segnis, piger': Nyedbawą (war. kal.: nyedbana, *mamotrekt* *mikułowski*: netbawa) *remisse (egestatem operata est manus remissa Prov 10, 4) ca 1470 *Mam*Lub 135. ~ *Bohemizm*.

Niedobrowolny forma: n. sg. m. niedobrowolny 1402 *Kal* nr 55.

Znaczenie: 'przymuszony, coactus, vi exactus': Woytek ne po(k)radl scotha choszebno rzecz, (<...>dzal bi ne bil nedobrowolni 1402 *Kal* nr 55.

Niedochodzący forma: d. sg. niedochodzącemu 1471 *Mam*Kal 282.

Znaczenie: 'niedonoszony, poroniony płód, fetus abortivus': Abortiuo nyedochodzącemv (war. lub.: nyedochoczczą, *mamotrekt* *mikułowski*: nedochodczeti), wersus est abortiws matris, sed de ven-

tre recisus *postimus est natus defuncto patre creatus (novissime autem omnium, tamquam abortivo, visus est et mihi I Cor 15, 8) 1471 *Mam*Kal 282.

Niedochodzony forma: n. sg. niedochodzony 1471 *Mam*Kal 41.

Znaczenie: 'niedonoszony, poroniony płód, fetus abortivus': Nyedochodzony (war. lub.: nyedochod nye, *mamotrekt* *kapitulny*: nedochodczcie) abortiwm (ne fiat haec quasi mortua et ut abortivum, quod proicitur de vulva matris suae Num 12, 12) 1471 *Mam*Kal 41.

(Niedojrzałek czy Niedojrzałka) Niedoźrałek czy Niedoźrałka forma: ac. pl. niedoźrałki XV p. post. *GI*KazB IV 145.

Znaczenie: 'niedojrzały owoc, tu prawdopodobnie o małych i kwaśnych owocach dzikiej leśnej winorośli, fructus immaturus, hic probabiliter de parvis et acidis fructibus labruscae': Laboraui, dicit Christus, et parwm fructum accepi, quia habeo se tanquam vineator, in qua vinea corwi, id est demones, comederunt maturas was (leg. uvas), id est potentes huius seculi et diuites, et ego solum congreo labruscas, golusky nedoszra(l)ki, id est pauperes orphanos XV p. post. *GI*KazB IV 145.

Niedojrzałka cf. **Niedojrzałek**

(Niedomniemale) Nedomnimale 'nieoczekiwanie, niespodziewanie, inopinanter': Sicut enim fulgur exit ab oriente et paret in occidente, sic erit aduentus Filii hominis (Mat 24, 27), gl. subito, spe improiue nagle, nyedomnimale 1419-53 *Wisl*Rp nr 2247.

Niedomniemale cf. **Niedomniemale**

Niedoskonały forma: g. sg. m. a. neutr. niedoskonałego ca 1500 *GI*Pozn 34.

Znaczenie: 'mający jakieś wady, braki, non perfectus, vitiosus': Quo fit, vt si in quolibet genere imperfectum, nyedoszkonalego, quid esse videatur ca 1500 *GI*Pozn 34.

Niedostając cf. **Dostawać** (S II)

Niedostateczność forma: ac. pl. niedostateczności XV p. post. *GI*KazB III 105.

Znaczenie: 'niedoskonałość, brak czegoś, imperfectio, indigentia alicuius rei': Tunc Deus a suis electis et dilectis amonebit omnes insufficiencias, nyedostatecznosczy, absterget enim Deus omnem lacrimam ab oculis sanctorum (Ap 7, 17) XV p. post. *GI*KazB III 105.

Niedostojność forma: n. sg. niedostojność ca 1430 *GI*KazB II 21.

Znaczenie: 'brak zdolności, umiejętności do czegoś, inutilitas, habitatis defectus': Superbia consulit ad dignitates..., inhabilitas, (<ni>edostoy-<n>osc, vero et grossicies, groboszcz (pro grvboszcz), prohibet ca 1430 *GI*KazB II 21.

Niedouczony forma: n. sg. m. niedouczony ca 1470 *Mam*Lub 282.

Znaczenie: 'niewykształcony, prostak, głupiec, homo simplex, indoctus, rudis': Idiota nyedowczony, ab idos diuisio et ota litera imperitus, ignarus, rustus, rusticus, indoctus, stolidus (si benedixeris spiritu, qui supplet locum idiotae, quomodo dicit: Amen, super tuam benedictionem, quoniam quid dicas nescit? I Cor 14, 16) ca 1470 MamLub 282.

Niedoźrałek cf. **Niedojrzałek**

Niedoźrałka cf. **Niedojrzałek**

Niefalszywy *forma*: l. sg. f. (w) niefalszywej 1435 GlKazB II 52.

Znaczenie: 'nieudawany, nieobłudny, non simulatus, non falsus': Nemini dantes ulla offensionem, ut non vituperetur ministerium vestrum, sed in omnibus exhibeamus nosmetipsos sicut Dei ministros in multa paciencia,... in spiritu, in caritate non ficta, w mylosczy nyefalszyvey (SKJ I 73: w laszcze nyelsczywey, nyewobludney 'w nieobłudnej', R XXV 258: nyewobludnem),... per infamiam et bonam famam (II Cor 6, 6) 1435 GlKazB II 52.

Niegospodarz *forma*: n. pl. niegospodarze XV p. post. GlDom 74.

Znaczenie: 'ten kto nie jest u siebie, gość, qui apud aliquem commoratur, hospes': Nos omnes sumus collati ab eo (sc. Deo) in hoc mundo non ut in propria domo, sed aliena, ut hospites, nyegospodarze, et advene (por. Eph 2, 19, Hebr 11, 13) XV p. post. GlDom 74.

Niegrubość *forma*: n. sg. niegrubość XV med. GlKazB III 83.

Znaczenie: (o właściwościach uwielbionego ciała Chrystusa po zmartwychwstaniu, de propriis corporis Christi post resurrectionem glorificati) 'szczupłość, cienkość, qualitas subtilis, subtilitas, tenuitas': Sic fulgebunt iusti, ecce claritas, et tanquam scintille, ecce subtilitas, negruboszcz,... in arundineto discurrunt, ecce agilitas (fulgebunt iusti et tanquam scintillae in harundineto discurrunt Sap 3, 7) XV med. GlKazB III 83; Notandum, quod Christus integre resurrexit cum omnibus membris... Et cum quatuor dotibus, qui naturam perficiunt et non transmutant... Tercia dos est corporis agilitas..., quarta subtilitas, negruboszcz, quia nichil, *thogocz, ei resistere potest, sed omnia corpora quantumcumque grossa sine diminucione penetrat *ib.*

Nieidący *formy*: n. sg. m. nieidący OrtMac 122; neutr. nieidące OrtOssol 67, 1. 89, 2; ~ g. sg. neutr. nieidącego OrtMac 26, OrtOssol 29, 2; ~ ac. sg. neutr. nieidące OrtMac 76, OrtOssol 59, 2; ~ i. sg. neutr. nieidącym OrtOssol 92, 4.

Znaczenie: 'nieruchomy, qui moveri non potest, immobilis': nieidące jimienie 'posiadłość, majątek ziemski, possessio, bona terrestria': Mamly szwey zenye prawo odzyerszcz y doszagnacz gydącego gymyeny y nyegydadczego gey gymyeny (in mobi-

libus bonis et seminalibus)? OrtOssol 29, 2, *sim.* OrtMac 26; Ysze czlowyck moze dacz szwe dobythe y gydacze gymyeny, y nyegydadcze (sua acquisita bona hereditaria et mercimonia), komv chce OrtOssol 59, 2, *sim.* OrtMac 76; Azaly gego (sc. dziecięcia) czas(cz) gymyenyą bandcz gydacze albo nyegydadcze, tho gest stoyacze (OrtMac 89: bandz gydaczego, bądź sthoyaczego), odvmrzely na gego mathka? OrtOssol 67, 1; Ten mvszy thym dzyeczom gych gymyeny gydacze vpewnycz szwym nyegydadczym gymyeny, to gest stoyaczym (OrtMac 127: szwem stoyaczym gymyeny) *ib.* 92, 4; ~ zakład niejidący 'zabezpieczenie w postaci dóbr ziemskich danych wierzycielowi przez dłużnika, pignus creditori a debitore datum': Goszcz z zakladem, czo mu zastawyaya za wysznany dlug, maly czekacz... podlug prawa bądź zaklad gydacy albo nyegydadczy (OrtOssol 89, 2: bandcz zaklad gydacy albo nyegydadczye gymyeny), a myeszczanyn tesz yako dlugo ma czekacz, a muszaly zaklad bracz OrtMac 122.

Niejegojski *forma*: n. sg. m. niejegojski XV p. post. GlKazB IV 119. 164.

Znaczenie: 'nieodpowiadający mu, nieodpowiedni dla niego, ei non congruens, non aptus, non idoneus': Cui (sc. Christo) leo crudelis, hostis humane salutis dyabolus, <occurrit> volens eum devorare... Sed quia ori eius non congruebat gustus iste, nyegegoysky tho kas byl, ideo oportebat eum euomere XV p. post. GlKazB IV 164, *sim. ib.* 119.

Niekajanie *forma*: n. sg. niekajanie 1453 RRp XXIII 298.

Znaczenie: 'niepodejmowanie pokuty, impaenitentia': konieczne niekajanie 'niepodejmowanie pokuty do końca życia, aż do śmierci, impaenitentia usque ad mortem': Sunt autem sex peccata contra Spiritum Sanctum que non dimittuntur *neque hic neque in futuro seculo... Sextum peccatum contra Spiritum Sanctum est finalis impenitentia, id est conyeczne nyekayanye 1453 RRp XXIII 298.

Niekarność *forma*: n. sg. niekarność XV p. pr. GlJag 103.

Znaczenie: 'upór, nieuległość, nieustępliwość, pertinacia, perversitas': Inanis glorie septem sunt filie..., tercia est iactancia, qua quis enarrat bona sua, ut laudabilis appareat..., quinta est pertinacia, gl. pertinacia nyekarnoscy, que factum suum vel dictum defendit, ne errasse videatur XV p. pr. GlJag 103.

Niekrotki cf. **Niekrótki**

Niekrótki czy **Niekrotki** *forma*: n. sg. neutr. niekrotkie XV p. post. GlKazB IV 113.

Znaczenie: 'nieukrócony, nieposkromiony, nieujarzmiony, non coercitus, indomitus': Moraliter per asinam, que domita, powolna, crotka, erat et pondera in se portabat, populus Iudeorum designatur,

per pullum autem lascivum vlg. plochy et liberum, ny(e)crothke, nerobothne, gentilis populus designatur XV p. post. *GlKazB* IV 113.

Nieleżenie *forma: g. sg.* nieleżenia 1424 *Kościan* nr 1032.

Znaczenie: załogi nieleżenie 'nieprzebywanie w karczmie na rachunek dłużnika, condicio eius, qui in deversorio debitore pretium solvente non commoratur': Jaco dla nezaplaczenya gisczini a zalogy neleżenya yem scodzen L marcas 1424 *Kościan* nr 1032.

Nielściwie 'uczciwie, honeste, probe': Jacom nylesziwie Maczeyewy... podawał pyanczdzeszad grzywen grossy za szoltistwo 1420 *Kościan* nr 828.

Nieludność *forma: l. sg. (w)* nieludności *Put* Deut 24.

Znaczenie: 'wstrętne, niegodne człowieka czyny, inhumanitas, facinora homini non digna': Rozgnyewaly gy w bogoch czudzych y nye w lyudnoszczy (i.e. w nyelyudnoszczy) ku gnyewowy przywyedly (in abominationibus ad iracundiam concitaverunt Deut 32, 16) *Put* Deut 24.

Nielagodny *forma: n. sg. f.* nielagodna XV p. post. *GlKazB* IV 159.

Znaczenie: 'stanowczy, surowy, perversus, acer': Breuiter et aliquantulum seriositate seruata loquitur (sc. Jesus matri sue), vt dicit Bernardus: Sermo breuis et rigidus, *szraga a *nyelagotnyha, cum mulieribus est habendus XV p. post. *GlKazB* IV 159. ~ *Możliwa też lekcja* nie łagodna.

Nielatwi cf. **Nielatwy**

Nielatwie cf. **Nielatwy**

Nielatwy czy **Nielatwi** *forma: n. pl. m.* nielatwi 1403 *GIJag* 93.

Znaczenie: 'niecierpliwy, surowy, qui aliquid ferre nequit, impatiens, severus': Quodcumque ergo predicatorum impacientes, nelatwy, sunt, difficulter possunt alios iudicare 1403 *GIJag* 93. ~ *Wydawczyne rektyfikują zapis* na nielatwie.

Niemający *forma: n. sg. f.* niemająca XV p. post. *CatCodJagRp* IX 405.

Znaczenie: 'nieposiadający, pozbawiony czegoś, non possidens, aliqua re privatus': drogi niemający 'bezdrożny, niedostępny, niemożliwy lub trudny do przebycia, inuius, arduus, ad perveniendum difficilis aut impossibilis': Quicumque eiusce uestigacionis iter incedere nititur, continuo uia illi omnis obcluditur et ante se nihil nisi deserta, pusta, loca et inuia, drogy nyemająca, conspicit XV p. post. *CatCodJagRp* IX 405.

Niemiasa cf. **Niemiąwszy**

Niemiąwszy cf. **Niemiąwszy**

(Niemiąwszy) Niemiąwszy *forma: n. sg. f.* niemiąsza XV ex. *GlKórn* II 211.

Znaczenie: (o widowni starożytnego teatru, de cavea theatri antiqui) 'niezbyt gęsto zapelniony, pusta-

wy, non omnino spissus, completus': Tibia... tenuis, simplexque foramine pauco, aspirare, et adesse coris erat vtilis, atque nondum spissa, nyemyasza, nimis complere sedilia flatu, quo... populus... coibat XV ex. *GlKórn* II 211. ~ *Wydawca czyta* niemiasa.

(Niemieć) Mienieć *forma: praes. ind. 3. sg.* mienieje XV p. post. *GlKazB* IV 144.

Znaczenie: (o głosie, de voce) 'zanikać, stać się niesłyszalnym, mutum fieri, evanescere': Nam in illa hora tremenda (sc. separationis animae et corporis) vox raucescit, myenyeye, et lingua verbum excutere non potest XV p. post. *GlKazB* IV 144.

Niemowa *forma: n. sg.* niemowa 1414 *GlKazB* IV 36.

Znaczenie: 'niemota, niemówienie, os mutum, loquendi impotentia': Verecundia illa regnat in corde, ut homo debite non exprimat peccata et hec mutitas, nyemowa, aliquando provenit ex pudore 1414 *GlKazB* IV 36.

Nienauczony *forma: g. pl. m.* nienauczonych 1466 *RRp* XXII 12.

Znaczenie: 'niewykształcony, ineruditus, incultus': Sed rore, roscha, quem ex fonte doctorum hausseris, gl. acciperis vyczyrpnalby, flectentes indoctorum, nyenavczonych, ortulos irrigare 1466 *RRp* XXII 12.

(Nieobejrzenie) Nieobejrzenie 'w sposób niewidzialny, invisibili modo': Et nota quod Spiritus Sanctus cuilibet dupliciter mittitur. Primo invisibiliter nyeob(e)szrzenye XV p. post. *GlKórn* II 191.

Nieobejrzenie cf. **Nieobejrzenie**

Nieobrona *forma: l. sg. (w)* nieobronie *OrtMac* 134, *OrtOssol* 97, 3.

Znaczenie: 'brak prawa do posiadania, zawadywania majątkiem, ius possidendi rem non concessum, potestas rem curandi non data': Gdysz to gymyeny yescze za zywotha mnye moya szysztra polyczyla... a mey zenye w me gymya... trzeci dzen przed yey szmyerczya klucze k nyemu dala... a odumarla go nye w obronye (i.e. w nieobronie, *OrtOssol* 97, 3: w nye(o)bronye) yey maza any gescze yest w (jego) obronye..., aza ya nye blysszy k temu gymyenyv vkazacz szwa obrona y myecz gye po szwey szyestrze? *OrtMac* 134.

Nieodmienion *forma: n. sg. m.* nieodmienion 1466 *DecrMCrac* I nr 769.

Znaczenie: 'taki sam jak był, nieuszkodzony, cały, idem ut erat, incorruptus, integer': Quod si iste pannus, de quo nobis scribitis, remansit integer in se, sicut subtractus est, et non alienatus al. *nyeodmyenon, et rei... emerunt eum in foro annuali libero 1466 *DecrMCrac* I nr 769.

(Nieodzierżany) Nieodzierżany *forma: n. pl. neutr.* nieodzierżana XV p. post. *GlKazB* IV 136.

Znaczenie: 'niedający się pojąć rozumem, nie-
możliwy do zrozumienia, qui animo comprehendi vel
percipi nequit': Olim quatuor erant hominibus dura,
priczra, nyemilosczyva et incomprehensibilia,
a *nyeodirzana, sc. celum, angelus, mors et Deus
XV p. post. *GIKazB* IV 136.

Nieodzirżany cf. **Nieodzierzany**

Nieogrodzenie *forma*: i. sg. nieogrodzeniem
1477 *LubZiemRp* 2, 17v.

Znaczenie: 'nieotoczenie ogrodzeniem, actus
non saepiendi, saepis faciendae neglectio': Qua tua
non sepcione al. thwoyem nyeogrodzenyem predic-
te tue aree deserte in Byssowycze *seristi sibi
dampnum in bonis ipsius 1477 *LubZiemRp* 2, 17v.

Niepewność *forma*: n. sg. niepewność XV *med.*
GIKazB III 85.

Znaczenie: 'brak wiary, wątpienie, incredulitas,
dubietas': Nota octo impedimenta oracionis, ut non
exaudiatur: Primum, quando est intempestiva peti-
cio... Tercium est oracionis dubietas nyepewnocz
XV *med.* *GIKazB* III 85.

Niepilnie 'nieuważnie, incaute, incuriose': Non
minus reus erit, qui verbum Dei negligenter, nyepil-
ne, audit, quam ille, qui corpus Christi sua negliencia
in terram cadere permittit XV p. pr. *GIKazB* IV 60.

Niepobożnie 'niegodziwie, nikczemnie, impie,
improbe': Videns Iudas..., quod Ihus iam esset ad
mortem condempnatus..., ductus penitentia... dicens:
Peccau tradens nequiter, nyepobosznye, sangui-
nem iustum (por. Mat 27, 4) ca 1500 *GIKazB* I 79.

Niepochutny *forma*: n. sg. m. niepochutny XV
ex. *GIKórn* II 211.

Znaczenie: 'odczuwający pragnienie czegoś,
nienasycony, avidus, insatiatus, avarus': Multa senem
circumveniunt incommoda... Dilator (sc. senex) spe
longus, iners, audisque futuri *liakomy, nyepo-
chuthny XV ex. *GIKórn* II 211.

Niepocieszony *forma*: n. sg. m. niepocieszony
XV p. post. *GI*Dom 55.

Znaczenie: 'pozbawiony pociechy, inconsolabi-
lis, cui consolatio offeri nequeat': Sic homo audiens
verbum Dei et non faciens secundum illud (por. Jac
1, 23), manet vacuus a gracia Dei, inconsultus,
nyepoczesschony, et irremuneratus a Deo XV
p. post. *GI*Dom 55. ~ *Może glosator błędnie rozumiał*
inconsultus jako inconsolatus.

Niepocześliwość *forma*: n. sg. niepocześliwość
1435 *GIKazB* II 54.

Znaczenie: 'nieobyczajność, bezwstyd, impuden-
tia, impudicitia': Inpudicia, nyepoczeslywosc, luxu-
rie, idolorum seruitus, veneficia, inimicicie, conten-
ciones..., his similia (Gal 5, 19) 1435 *GIKazB* II 54.

Niepoczliwie 'nieskromnie, nieprzyzwoicie, immo-
deste, indecenter': Requiramus igitur, quantum
debet oculus noster, qui impudice, nyepoczlywie,

aspiciens, multas malas affectiones attulit cordi XV
p. post. *GIKazB* IV 142.

Niepogodność *forma*: g. sg. niepogodności XV
ex. *GI*Gn 56.

Znaczenie: 'zła, niesprzyjająca pogoda, niepo-
goda, tempestas adversa, intempestas caeli': Arguunt
Deum de intemperie aeris nyepogodnoscy powyetrza
XV ex. *GI*Gn 56.

Nieposobiony *forma*: n. pl. f. nieposobione XV
med. *GI*Winc 144.

Znaczenie: 'nieuprawniony, samozwańczy,
potestate privatus, usurpatorius': Non enim plebei
aborigines, non vendicarie illis principate sunt pote-
states, gl. vsurpatorie, violente, aliene nyeposso-
byone mocy, sed principes succedanei XV *med.*
*GI*Winc 144.

Niepościgły *forma*: n. pl. f. niepościgłe XV
p. post. *GI*Dom 65.

Znaczenie: 'niedający się pojąć rozumem, nie-
możliwy do zbadania, niepojęty, niezgłębiony, niedo-
cieczony, incomprehensibilis, qui nec perspici nec
cognosci potest': O, [...] quam incomprehensibilia sunt
iudicia eius et investigabiles, nyeposczygłe (*PF* IV
580. 577: nyeposznane, *R* XXIV 342: nyevibadane,
nyesznamyenihte, *SKJ* I 90: nyewybadane, *MamLub*
279: nyesczygłe, nyevgonon[y]e, *R* XXV 147: nye-
przeszczygnyone albo nyeprzebadane, *GIKazB* IV
169: nyewynaleszon[y]e, *R* XXV 176: nyevymyslnie)
vie eius (Rom 11, 33) XV p. post. *GI*Dom 65.

Niepotrzebizna *forma*: n. sg. niepotrzebizna
XV p. post. *GI*Dom 83.

Znaczenie: 'brak istotnego powodu, potrzeby,
zbędność, causae, necessitatis defectus, inutilitas': Et
forte dixerunt regulo, quod non fatigaret Xpm, quia
filius eius sanus factus esset perfectissime, sic quod
non expediret, nyepotrzebiszn[y]a (*var.*: nie potrze-
bizna), aliquem medicum venire ad ipsum (por. Jo 4,
46-53) XV p. post. *GI*Dom 83.

Niepróżnienie cf. **Niepróżnienie**

(**Niepróżnienie**) **Niepróżnienie** 'zatrudnienie,
zajęcie, praca, occupatio, negotium, opus': Nyepro-
sne<nie> (*war. kal.*: nyeproznye<nie>), *mamotrekt*
kapitulny: neprazdnienie) occupationem (hanc
occupationem pessimam dedit Deus filiis hominum,
ut occuparentur in ea Eccles 1, 13) ca 1470
MamLub 142.

Nieprzemienienie 'niezmiennie, stale, zawsze,
immutabiliter, semper': <Bo> w *dzyeczynstwye
*poznac syny a nyepzemyenyenyem (*pro* nyepzemyenyenyem) bądźze Bog oczyecz ych (in patria enim
apparebunt filii et immutabiliter erit Deus pater
eorum) *Rozm* 276.

Nieprzemóżony *forma*: ac. sg. f. nieprzemóżoną
XIV ex. *ChrestWRz* 116; ~ n. pl. m. nieprzemó-
żoni XV p. post. *GIKazB* IV 110.

Znaczenie: 'niezwycięzony, nie do pokonania, invictus, qui vinci non potest': O... quanta milia igitur hominum naufragauerunt,... quot reges, quot principes, cesares invictissimi, nieprzemożony, philosophi et astronomi peritissimi! XV p. post. *GlKazB* IV 110; ~ o mocy Chrystusa: Gymyal nieprzemożonø mocz, bo przezen wszytko iest uczyniono, a przez nyego nyczs iest wczyniono XIV ex. *ChrestWRz* 116.

Nieprzyjemny forma: n. sg. m. nieprzyjemny 1466 *RRp* XXII 11.

Znaczenie: 'trudny do przyjęcia, przykry w odbiorze, difficilis, gravis acceptu': Omnibus est vilis sensus, gl. turpis intellectus, nieprzyjemny, et mens puerilis 1466 *RRp* XXII 11.

Nieprzykryty forma: n. sg. f. nieprzykryta 1414 *GlKazB* IV 37.

Znaczenie: 'nieudawany, niefalszywy, szczerzy, non fictus, merus, sincerus': Tales sunt ypocrite, qui extra apparent humiles intra autem lupi rapaces. Aliqui humiliant se propter temporalia et talis humilitas non est acceptabilis coram Deo, quia si debet esse humilitas, oportet, ut sit incorrupta, nieobludna albo nieprzykryta, et pura propter Deum 1414 *GlKazB* IV 37.

Nierobotny forma: ac. sg. neutr. nierobotne XV p. post. *GlKazB* IV 113.

Znaczenie: 'nieprzyuczony do pracy, nieużywany do pracy, labori non asseutus, non operarius': Morali ter per asinam, que domita, powolna, crotka, erat et pondera in se portabat, populus Iudeorum designatur, per pullum autem lascium vlg. plochy et liberum, ny(e)crothke, nerobothne, gentilis populus designatur XV p. post. *GlKazB* IV 113.

Nierodzenie forma: n. sg. nierodzenie XV ex. *MPKJRp* II 326.

Znaczenie: 'nieurodzajność, nieprzynoszenie plonu, owoców, infecunditas, sterilitas': Sicut sterilitas, nyerodzenye, corporalium agrorum et defectus virtualium, defectus pluue et arefaccio foncium et flumina signa sunt ire diuine XV ex. *MPKJRp* II 326.

Nieroztropnie 'niepowściągliwie, nieumiarkowanie, incontinenter, immoderate': Cum incubat Bacho sitim tuam extinguere, non sic fauces irriges, vt sis semper bibulus vt arena, sed appetitus excessiui discursum sic bria coerceat, ne infrunite, gl. stulte nyerostropne, absorbens pocula a poculis sorbearis 1466 *RRp* XXII 12.

Nierozumnie 'niemądrze, głupio, insipienter, stulte': Oculis peccavit homo dissolute, respusthnye, et irrationabiliter, nyerosumnye, inspiciendo arborem et concupiscendo eam ca 1500 *GlKazB* I 49.

Nierozumność forma: l. sg. (w) nierozumności XV ex. *SKJ* I 65.

Znaczenie: 'głupota, insipientia, stultitia': In quo quis audet, in insipientia dico, nye w rozvmnosczy (i.e. w nierozumności, *MW* gl. 65: w nyemądrości) mowye, audeo et ego (II Cor 11, 21) XV ex. *SKJ* I 65.

Nierózny cf. Nierózny

(Nierózny) Nierózny 'taki sam, niewyróżniający się, idem, non excellens': Quanto tempore heres parvlus est, nihil differt, id est nyczs nerosni[e], a serwo..., sed sub tutoribus et actoribus est usque ad pefinitum tempus a patre (Gal 4, 1) 1435 *GlKazB* II 48. ~ Wydawczyni dopuszcza też rektyfikację na ne rozny[e] <się>.

Nierządliwość forma: n. sg. nierządliwość ca 1500 *GlKazB* I 45.

Znaczenie: 'nieprawość, występny tryb życia, improbitas, indecentia, vita flagitiosa': Quod bonitati Dei displicet? Omne peccatum et omnis inordinacio nyerzadlyvoszcz ca 1500 *GlKazB* I 45.

Nierzezany forma: n. sg. m. nierzezany 1500 *GórsJazRp* 286.

Znaczenie: 'niekastrowany, non castratus': Koyn szwy nyerzezany 1500 *GórsJazRp* 286.

Niesiedzenie forma: g. sg. niesiedzenia 1424 *RtKon* nr 420.

Znaczenie: 'niezasiedlenie, actus non collocandi, inhabitandi': Jaco pan Micolay recipiens nocue sdaw my rok y ne szadl, ot yego neszedzenya straczilem ymena yaco X marce 1424 *RtKon* nr 420.

Nieskalany forma: ac. sg. f. nieskalaną 1433 *Msza* XVI 108.

Znaczenie: 'niesplamiony, bez skazy, immaculatus, incontaminatus': Offerugemy swatle velebnosczy twoge s twogych darow... offera czista, offera swantha, offera nescalana (hostiam immaculatam, *Msza* IV. VI. XII. XIV: nyepokalanø, I. V: nyepokalanø, III: nepokalanø, nyszmażaną) 1433 *Msza* XVI 108.

Niesłuszność forma: n. pl. niesłuszności XV ex. *GlKórn* II 213.

Znaczenie: 'uchylenie, niepoprawność, error, lapsus, vitium': Sunt delicta, neszlusnoczy, tamen, quibus ignouisse valemus... Verum vbi plura nitent in carmine, non ego paucis offender maculis XV ex. *GlKórn* II 213.

Niestać cf. 3. Stać (Sstp)

Niestrychowany forma: ac. sg. f. niestrychowaną XV p. post. *GlKazB* IV 133.

Znaczenie: (miara) niestrychowana 'miara nasypana z czubkiem, z nadwyżką, kopiato, mensura supra modum completa, conferta': Dabitur vobis mensuram bonam et confertam, et coagitatam, et supereffluentem (Luc 6, 38), id est non rasam nyestrychowana (*GIWroc* 56v: swirchowano, R XXV 142: wyrzchowata, R XXIV 74: vir[w]chovata, *GlKazB* III 35: wyrzchowato, oplvita, R XXIV 367:

obvythā, pełną, R XXV 173: oplynyonā, MamKal 272, JA XII 143: oplyvayāczā, GlDom 72: ossutā) XV p. post. GlKazB IV 133.

Niesytość forma: n. sg. niesytość 1407 GlJag 104, XV p. pr. ib. 103.

Znaczenie: 'zachłanność, nienasycenie, aviditas, insatiabilitas': Avaricie filie, que dicuntur sc. prodicio, fraus, zdrada, fallacia, nyevyara, periuria, inquietudo, nyesitoscy, violencia, gualt aut vsylstuo, et contra misericordiam obduracio 1407 GlJag 104; Filie avaricie... sunt septem..., secunda violencia, gualto⟨wność⟩, drapy⟨e⟩sz⟨stwo⟩..., tertia inquietudo, nyesitoscy, et hec est lucri appetitus XV p. pr. ib. 103.

Nieszkodliwie 'bez poniesienia szkody, uszczerbku, sine damno, innocie': Ktho gest taky czlowyek, ysz on s prawem ortel strofuge..., ten moze ku przyszasznykom shyedzecz w lawyczy y ortel wyrzecz na szwe prawo, acz on prawy⟨mi ortelmi sobie pirwej dokonał⟩ *nyeszgodlywe (si ipse hoc iustis sententiis prius optinet sibi indemnabiliter), chociaŃ on ku prawu nye prziszagl OrtOssol 54, 1.

(Nieścierpiedlny) Nieścierpiedlny forma: n. sg. neutr. nieścierpiedlne 1419–53 WistRp nr 2247.

Znaczenie: 'trudny do ścierpienia, do wytrzymania, intollerabilis, qui tolerari nequit': Contumelia est animaduersio ulcionis externe, quam tunc peccator non ualebat effugere, qui nunc ad lamenta penitencie non recurrit, inde enim erit intollerabile, nyeszirpyedlne, fugere 1419–53 WistRp nr 2247.

(Nieścierpliwy) Nieścierpliwy forma: n. sg. neutr. nieścierpliwe XV p. post. R XXV 183.

Znaczenie: 'trudny do ścierpienia, do wytrzymania, intollerabilis, qui tolerari nequit': Miser peccator sic deprehensus,... quo fugiet? Llatere erit impossibile, apparere intollerabile *nyesczyrplywe XV p. post. R XXV 183.

Nieścierpiedlny cf. **Nieścierpiedlny**

Nieścierpliwy cf. **Nieścierpliwy**

Nieśmiertelnie 'nie podlegając śmierci, bez końca, immortaliter, sine fine, perpetuo': Sicut dicit beatus Augustinus: Deus ideo hominem creavit, ut summum bonum intelligeret, id est, ut Deum cognosceret, intelligendo amaret, amando intueretur, intuendo ut immortalitate, nyeszmertelnye, cum ipso eternaliter regnaret XV p. pr. GlKazB IV 64.

Nieświadomy formy: n. sg. f. nieświadoma ca 1430 GlKazB II 13; ~ n. pl. m. nieświadomi XV p. post. GlDom 41.

Znaczenia: 1. 'nieznany, niewiadomy, ignotus, incognitus': Est (sc. via) dubia, nepewna, et ignota, neszwadoma, quia quondam ducit ad celum, quondam ad infernum ca 1430 GlKazB II 13.

2. 'nieznający, insciens': Horum sanctorum sumus inexp⟨er⟩ti nyeswyadomy XV p. post. GlDom 41.

Nietbający cf. **Niedbający**

Nieukazanie forma: ac. sg. nieukazanie XV p. post. GlKazB IV 108.

Znaczenie: 'nieobecność, absentia, absentatio': Videt (sc. Deus) absenciam, nevkazane, filie mee (sc. mulieris Chananaeae), filiam meam nouit XV p. post. GlKazB IV 108.

Nieumiejący formy: n. sg. m. nieumiejący ca 1428 PF I 495; ~ i. sg. m. nieumiejącym Rozm 801.

Znaczenie: 'niewykształcony, głupi, ineruditus, stultus': Nymeyocyzi idiota ca 1428 PF I 495; Vzgardzyl ym (sc. Herod Jesukrystem) yako nyevmyayāczym (leg. nieumiejącym), yze nyednego slova nye odpovyedzyl Rozm 801.

(Nieumierający) Nieumierający forma: n. sg. m. nieumierający Rozm 170.

Znaczenie: 'niepodlegający śmierci, nieśmiertelny, qui numquam moritur, immortalis': Bo acz bādā ya nynye czyrpyecz czlowyek smyertelny, alye zmartychvstanaŃ Bog osvyczony na vyek vyekom nyevm⟨i⟩rayaczy (ego quia patiar homo nunc mortalis, surgamque glorificatus Deus immortalis) Rozm 170.

Nieumiętność forma: g. sg. nieumiętności ca 1500 GlKazB I 49.

Znaczenie: 'nieświadomość, niewiedza, inscitia, inscientia, ignorantia': Quare nos, miseros peccatores, displicet, myrsky,... penitere pro nostris peccatis,... non quod faceremus ex ignorantia, sz nyevmyathnosczy,... sed ex propria sciencia, rosumem, et malicia Dei leges... prevaricamur ca 1500 GlKazB I 49.

Nieumierający cf. **Nieumierający**

Nieuznany formy: n. sg. m. nieuznany 1436 RRp XXIII 278; ~ n. pl. m. nieuznane XV p. post. GlKazB IV 139.

Znaczenia: 1. 'niedoświadczony, inexploratus, inexpertus': Nimirum scio, quod vbi inexperta, gl. incognitus, non agnitus, nevsnany, malorum iuuentutis flamma furiosis perturbacionibus sensum adhuc indomitum nubilat 1436 RRp XXIII 278.

2. 'niemożliwy do zrozumienia, niezgłębiony, qui animo comprehendi vel percipi nequit, inexplicabilis': O altitudo diviciarum sapiencie et sciencie Dei, quam incomprehensibiles sunt, nesgromadzeny, nevsnane są przez czlowyeka (Rom 11, 33, MamLub 279: nyeoszagle, R XXV 147. 176: nyeogarnyone), thezauri tui! XV p. post. GlKazB IV 139.

Nieważny forma: n. sg. neutr. nieważno Sul 46.

Znaczenia: 1. 'nic lub mało znaczący, nullam vel exiguam vim habens': Eadem dilectione mitto vos

simplices, inermes, nyebronne, debiles, incognitos, non reputatos, nyevash⟨ne⟩, in universum mundum 1493 *GLAug* 121.

2. 'niemający mocy prawnej, nieprawny, iure non valens, illegitimus': Paknyalibi ktho przeczywko themv vstawenyv nyedbalve vczinil, thim prawem nyewaszno bącz pozyskanye (ipso iure non valeat evictio) any kv kthorey zaplacze... przekonany powynyen bądźże przekonawcy *Sul* 46.

Niewdzięczność *forma: l. pl. niewdzięcznościach XV med. GIKazB III 42.*

Znaczenie: 'brak wdzięczności, gratiae defectus, animus ingratus': De duobus dicam circa hoc ewangelium: de Dei beneficiis et de ingratitude, nyewdzancznoczach, nostris XV med. GIKazB III 42.

Niewidany *formy: ac. sg. f. niewidaną Rozm 84; ~ v. sg. f. niewidana Rozm 532.*

Znaczenie: 1. 'taki jakiego jeszcze nie widziano, qui videri adhuc non poterat': O nyevydana mylosczy (o mira et inexquisita pietas), o nyevymovna dobroczy, o nova y nyeslychana smyaro! Rozm 532.

2. 'nieznany, ignotus': Yedny (sc. źwirzeta) schly przed nymy a drudzy za nymy, yakoby vkazvyżcz ym droga nyevydana (quasi semitam ignotam demonstrantes) *Rozm 84.*

Niewidzący *forma: g. pl. niewidzących XV p. pr. JA XV 535.*

Znaczenie: 'taki który nie widzi, ślepy, tu w odniesieniu do życia duchowego, caecus, hic loco vitae spiritualis': Ty yes swatlosz⟨ć⟩ newidzōcich, vkrop grzechow smiwayōczich, lekarz wszech ran *vzdrawanchich XV p. pr. JA XV 535.

Niewydręczenie 'nieustrudzenie, nieustannie, iugiter, continue': *Newidranczone indefesse (quorum lapidum primus suae fulgurationis aureo sole radians indefesse pulchritudinis gratiam efferebat) *XV med. R XXII 40.*

Niewydzielony *forma: n. sg. m. niewydzielony 1490 AGZ XVII 263.*

Znaczenie: 'taki któremu nie wyodrębniono części ze wspólnego majątku, który żyje we wspólnocie majątkowej z rodziną, qui communis rei familiaris partem suam non obtinuit, cui cum propinquis rei familiaris communitas est': Margaretha... attentavit terminum... super Petrum... pro eo, quia filius tuus Hynath indivisus al. nyewydzcelony... in viam publicam... ipsam Margaretham percusisti et intulisti ei... vulnera 1490 AGZ XVII 263.

Niewyjachanie cf. Niewyjechanie (Niewyjechanie) Niewyjachanie *forma: ac. sg. niewyjachanie 1424 Kościan nr 1099.*

Znaczenie: niewyjachanie z załogi 'nieopuszczenie karczmy, przebywając w niej na rachunek dłużnika, actus deversorium, quo commorari obligabatur

debitor, aere alieno non soluto clam non relinquenti': Jaco o nyezaplaczenye gisczini a nyewyachanye zalogy (leg. niewyjachanie z załogi) yem szcodzen quindecim marcas 1424 Kościan nr 1099.

5 **Niewykarany** *forma: n. a. ac. sg. neutr. niewykarane XV p. post. ErzGlos 174.*

Znaczenie: 'nieujarzmiony, tu o poganach: nieufornowany, invictus, non superabilis, hic de paganus: non formatus': Super gentem indomitam vlg. ny⟨e⟩vicarane XV p. post. ErzGlos 174.

10 **Niewynaleziony** 'niemożliwy do zbadania, do poznania, do zrozumienia, qui investigari, cognosci, comprehendi non potest': Quam incomprehensibilia sunt iudicia eius (sc. Dei) et investigabiles, nyewynaleszon[y]je, nyewybadane, nyewymowyone (*R XXV 147: nyepreszczygnyone albo nyepzebadane, MamKal 279: nyeszczigle aut nyevgonyone, R XXIV 342, SKJ I 90: nyevibadane, R XXV 176: nyevymyslne, PF IV 580. 577: nyeposznanne, GIDom 65: nyeposzczygile, vie illius (Rom 11, 33) XV p. post. GIKazB IV 169.*

15 **Niewypowiedziany** *forma: n. sg. m. niewypowiedziany 1437 Wisł nr 228 s. 87.*

20 *Znaczenie: 'nieudający się wyrazić słowami, nie do wypowiedzenia, qui verbis exprimi non potest, ineffabilis': Nyewipowedydzani ineffabilis 1437 Wisł nr 228 s. 87.*

25 **Niewysłowiony** *formy: n. sg. f. niewysłowiona Gn gl. 15a; ~ v. sg. f. niewysłowiona ca 1500 SIOcc XII 161.*

30 *Znaczenie: 'nieudający się wyrazić słowami, nie do wypowiedzenia, qui verbis exprimi non potest, innarrabilis': Certe magna pietas esset, si aliquis amicus vlnus pro amico sustineret et multo magis si mortem, sed maxima et inaudita, a nevyslowona, si pro inimico, et hec fecit Christus Gn gl. 15a; O mądrosy boska y prawdo wieczna, dobrocy nyeskonczona, myloscy nyewislowiona! ca 1500 SIOcc XII 161.*

35 **Niewysoko** 'w niewielkiej odległości od podstawy, na niewielkiej wysokości, non nimis alte, infra': Ista stella differebat ab aliis in situ, quia alie sunt in celo, sed ista erat in aere non longe, w powyetrzu nyewysoko, a terra *XV med. SKJ V 267.*

40 **Niewyspanie** *forma: ac. sg. niewyspanie ca 1500 GIKazB I 46.*

45 *Znaczenie: 'zmęczenie wywołane brakiem dostatecznej ilości snu, niedostateczne wyspanie się, somni non sufficientis fatigatio, dormitatio non sufficiens': Paciebantur miseri et captivi famem, sitim, nyevyspanye in nocte ca 1500 GIKazB I 46.*

50 **(Niewzruszony) Niezwruszony** 'nieskalany, bez skazy, immaculatus, intactus, illaesus': Modlimy schy y tesz prosimi, aby przyemnye malby... thy swanthe obyathy *nyezwruson[y]je (haec sancta sacrificia illi-

bata, *Msza* XV: obyathi nyeporuschone, VI. III. XIV: obyathovanya nyeporuszona, XIII: offyarrowanya nyeporusona, X. XVII: obyathy nepokalan[y]e, VII: szwyathoszczy nyepokalane, XI. XII: szwyathoszcz nyepokalyana, XVI: obathi nepocalone, V: swyathoszczy nyeporuszon[y]e, nyepokalan[y]e, I. IV. VIII: obyathy czysthe) XV *p. pr. Msza* IX 259.

Niezadbać cf. **Zagnać** (Sstp XI 74, zn. 4)

(**Niezapowiedziany**) **Niezapowiedziany** *forma*: n. sg. f. niezapowiedziana 1448 *GlKazB* IV 83.

Znaczenie: (o Maryi, de Maria) 'ta co nie broni dostępu do siebie, do której zawsze można przyjść, quae accessum ad se non recusat vel denegat': Ideo alii sancti sunt quasi ortorum, que sunt clause et septe. Sed ista Uirgo est quasi oliua campi, non clausa, nulli denegata, nezapowedziena, quicumque wlt, potest ad eam accedere 1448 *GlKazB* IV 83.

Niezapowiedziany cf. **Niezapowiedziany**

Niezbedność *forma*: g. a. ac. pl. niezbedności XV *p. post. GlPolB* 28.

Znaczenie: 'niegodziwość, bezceństwo, improbitas, abominatio': Si averterit se iustus a iusticia sua et fecerit iniquitatem secundum omnes abominaciones, nyesbednoszczy, myersyonszczy, nyepodobnoszczy (*SKJ* I 309: scheradnoszczy), quas operari solet impius, nunquid vivet (*Ezech* 18, 24)? XV *p. post. GlPolB* 28. ~ *Bohemizm*.

Niezdrądzony cf. **Niezdrądzony**

Niezgadający *forma*: n. pl. m. niezgadający *Sul* 21.

Znaczenie: 'wyszczynający spory, kłótniwy, discordans, pugnax': Cząstą roszmową myedzy naszymy poddanymy o granycze w dzedzynach gych, bi bili roszczegnony, wyelk(ie) skargy powstają, z gychze strawi są mnożą a robocze wyelkey są nyekdi podkladayø nyeszadzayączy (supponuntur discordantes) *Sul* 21.

Niezdolliwy *forma*: v. pl. f. niezgodliwe ca 1500 *GlKazB* I 61.

Znaczenie: 'kłótniwy, zwadliwy, discordans, pugnax': Statim subita morte obiit (sc. mulier discordans)... Et illam in foueam extra cimiterum... proiecerunt. Notate hoc bene discordantes, nyesgodlyve, sicut isti evenit! ca 1500 *GlKazB* I 61.

Niezdodno 'w sprzeczności z czymś, discorditer, diverse': Tedi Senuiczowe pokaszali swe wini wipiszane nemezczszky. Tedi *rzegk pan Hinczka: Dacze ('dajcie') mne ti wini wipiszafszy, iszbich na to odmowø dal. Tedi mu ti vini dani przepiszane hy zapezentani gednaczkemi peczentami. Ot tego v(z)øli szobe rok gini do Vtroszina *neschodno gich listom... Tedi rzekl Paaszek a Wenczslaf: Dami gim rok do Koz[e]mina, yako goszczine listi move 1395 *Pozn* nr 187.

Niezgromadzony *forma*: n. pl. m. niezgromadzony XV *p. post. GlKazB* IV 139.

Znaczenie: 'niemożliwy do zrozumienia, niezgłębiony, qui animo comprehendi vel percipi nequit, inexplicabilis': O altitudo diuiciarum sapiencie et sciencie Dei, quam incomprehensibiles sunt, nyesgromadzeny, nyevsnane są przez czlowyeka (*Rom* 11, 33, *MamLub* 279: nyesozagle, *R XXV* 147. 176: nyesogarnyone), thesauri tui! XV *p. post. GlKazB* IV 139.

Niezmienny *forma*: n. sg. niezmienny ca 1428 *PF* I 495, 1437 *Wisł* nr 228 s. 87.

Znaczenie: 'niepodlegający zmianom, niezmienny, stały, immutabilis, incommutabilis, stabilis': Neszmenony incommutabilis ca 1428 *PF* I 495; Nyesmyenyoni incommutabilis 1437 *Wisł* nr 228 s. 87.

Niezmienny *forma*: ac. sg. f. niezmienną ca 1500 *GlGn* 132.

Znaczenie: 'długotrwały, nieustanny, długi, diuturnus, continuus, morosus': Cum quis dat consensum in morosam, *nyeszmyena, delectationem ca 1500 *GlGn* 132.

Niezmierzony *forma*: n. sg. m. niezmierzony 1437 *Wisł* nr 228 s. 87.

Znaczenie: 'nieogarniony, bezkresny, ogromny, immensus, infinitus': Nyesmyerzony inmensus 1437 *Wisł* nr 228 s. 87.

Niezrządzony, Niezdrądzony *forma*: ac. pl. m. niezrządzone 1471 *MamKal* 278; niezdrądzone ca 1470 *MamLub* 278.

Znaczenie: 'niepodporządkowany prawu, tu o prawie pochodzącym od Boga, postępujący niemoralnie, nieetycznie, Dei legi contrarius, iniquus': Nyezrandzone (war. lub.: nyesdradzone aut nyesradne 'niezradne', *Szwed* 49: neszradne) incompósitos (sicut non probaverunt Deum habere in notitia, tradidit illos Deus in reprobum sensum, ut faciant ea, quae non conveniunt, repletos omni iniquitate..., insipientes, incompósitos, sine affectione *Rom* 1, 31) 1471 *MamKal* 278.

Niezupełny *forma*: n. sg. neutr. niezupełne ca 1500 *GlPozn* 34.

Znaczenie: 'niepełny, niedokończony, niedoskonały, non plenus, imperfectus': Omne nempe, quod imperfectum, nyeszupelne, dicitur esse... Quo fit, sz thego szya vyvodzy, vt si in quolibet genere imperfectum, nyedoszkonalego, quid esse videatur ca 1500 *GlPozn* 34.

Niezwruszony cf. **Niezwruszony**

Nieżytowica *forma*: n. sg. nieżytowica XV in. *CatCodJag* III 12.

Znaczenie: 'wyciek spowodowany nieżytem błony śluzowej nosa, katar, catarrhus mucosus, destillatio narium': Reuma est humor, qui a cerebro defluit neszitouicza XV in. *CatCodJag* III 12.

Nim wprowadza zdanie czasowe 'zanim, antequam, priusquam': Gabriele, yakosz vydzyal kyerz Moyzeschow na pusczy, yenze ogyen gorzal a nye zgorzal, takyesz ta moya svolona dzywka, nym k ye zyvotv svyatemv stapyja (*leg.* zstąpię), moym zasczyzonym nye bądzye v czystosczy vrazona *Rozm* 47.

Niszczyc *forma: praes. ind. 3. sg.* niszczy *XV p. post. GlDom* 57.

Znaczenie: 'unicestwiać, niweczyć, ad nihilum redigere, ad irritum facere': Oracio omnia vincula nostrorum viciorum in nobis destruit et anichilat a nysczy *XV p. post. GlDom* 57.

Nosicz *forma: n. pl.* nosiczowie *XV med. GlKazB* III 49.

Znaczenie: 'ten kto coś nosi, dźwiga, qui aliquid portat, portator': Docere fidem spectat ad spirituales, quia spirituales debent laicos fidem docere, ... quia ipsi sunt ductores fidei. Ideo iste paracliticus (*pro* paralyticus), qui credit sicut sui portatores, noschiczowye, sanatus est (*por.* *Mat* 9, 2) *XV med. GlKazB* III 49.

Nowoprzychodzący *cf.* **Przychadzający**

Nowowierzący *forma: ac. sg. m.* nowowierzącego 1471 *MamKal* 265.

Znaczenie: 'ten kto przyjął nową wiarę, prozelita, qui fidem veram nuper amplexus est, proselytus': Proselitum, id est novum credentem novovyerzanczego aut nououarka (*vae* vobis, scribae et pharisaei hypocritae, quia circuitis mare et aridam ut faciat unum proselytum *Mat* 23, 15) 1471 *MamKal* 265.

!Nyewynnne *cf.* **Winować** (S II)

Obaczać *forma: part. praes. act.* obaczając *XV ex. GlPozn* 109.

Znaczenie: 'uświadamiać sobie, zauważać, scire, animadvertere': Scito prenoscens, vyecz (*leg.* wiedz) obaczayacz, quod peregrinum futurum sit semen tuum in terra non sua *XV ex. GlPozn* 109.

Obalkowasty *forma: ac. sg. m.* obalkowastego *XV in. GlKazB* IV 41.

Znaczenie: 'mający kształt zaokrąglony, owalny, rotundus, ovatus': In deserto filii Israel adorauerunt vitulum conflatilem oblego, obalkowastego, oboyethnego (*Ex* 32,4, *GlWroc* 43v: vlane, *MamLub* 28: dąte, *war. kal.:* danthy) *XV in. GlKazB* IV 41.

Obąknać *forma: praet. 3. sg. m.* obąknął 1491 *StatSukRes*.

Znaczenie: 'złajać, ofuknąć, obiurgare, increpare': Si autem faceret aliquis talem insolentiam circa aram, quod ipsum clericus aut presbiter occlaret, id est obąknął 1491 *StatSukRes*.

Obdarzanie *forma: g. sg.* obdarzania *XV p. post. PFRp* III 289.

Znaczenie: 'nagradzanie, obdarowywanie, actus munerandi': Tempus est nos convertendi, tempus est nos premiandi obdarzanyą *XV p. post. PFRp* III 289.

Obegnać *forma: praet. 3. pl. m.* obegnali *XV med. GlKazB* III 40.

Znaczenie: 'otoczyć ze wszystkich stron, okrążyć, opasać wojskiem jakiś teren w celu jego zdobycia, utraque parte aliquam regionem exercitu circumdare, claudere expugnandi causa': Nero, imperator Romanorum, misit contra regem Assiriorum Vespasianum... cum filio suo Tito. Isti... cum Iudei in Ierusalem ad festum fuerunt collecti, ipsam circumderunt oblegly, obegnaly, othoczily, *okrozily *XV med. GlKazB* III 40.

Obezrok *astr. forma: n. sg.* obezrok *XV ex. GlWp* 75.

Znaczenie: 'widnokrąg, linia pozornego zetknięcia się nieba z ziemią ograniczająca przestrzeń widzianną z jakiegoś miejsca, horyzont, circulus finitor, horizon': Ista valent ad sequencia (*sc.* *Liber VIII* De celo et mundo): ...antarticus przeczynaw, orizon obezrok, solsticium slonczstay *XV ex. GlWp* 75.

(Obglądać) Obglądać *forma: imper. 1. pl.* obglądajmy *ca* 1500 *PieśniWład* 181.

Znaczenie: 'ogłądać, obejrzyć, videre, spectare': Sluch then pastyrze vczesyl, geden do drugogo mowyl: Poczmy do Bethleem rychlo, obglądajmy takye szlowo *ca* 1500 *PieśniWład* 181.

Obglądać *cf.* **Obglądać**

Obidzon *cf.* **Obyczon**

Objadać się *forma: inf.* objadać *XV p. pr. GlKazB* IV 63.

Znaczenie: 'jeść zbyt dużo, przejadać się, dopuszczać się obżarstwa, nimium se implere, se ingurgitare, se cibo complere': Sed a carne multa mala nobis procedunt..., quia vlt (*sc.* caro) gurgitare, obyadacz <się>, pigritari proszn[y]owacz *XV p. pr. GlKazB* IV 63.

(Obkliczać) Obkliczać *forma: praes. ind. 1. sg.* obkliczając *ca* 1470 *MamLub* 3.

Znaczenie: 'obejmować, zawierać, complecti, continere': Oblyczayą (*mamotrekt mikułowski: obklyczugi*) complector (*Iob exemplar patientiae, quae non mysteria suo sermone complectitur Prol VII*) *ca* 1470 *MamLub* 3. ~ *Bohemizm.* ~ *Uproszczenie* obkliczać *na* obliczać *dokonało się na gruncie języka czeskiego.*

Obkować *forma: part. praet. pass. n. sg. m.* obkowany (1444) *KodWP* X 337.

Znaczenie: 'okuć (żelazem), (ferro) munire': Item legavit duos equos cum curru domestico et ferato al. *opcowany (1444) *KodWP* X 337.

Oblekać *forma: praes. ind. 3. sg.* obleka *XV p. post. GlKazB* IV 131.

Znaczenie: 'ubierać, przyodziewać, tu przenośnie, vestire, induere, hoc loco translate': Licet peccata spiritualia sunt graviora carnalibus, tamen carnalis voluptas, id est luxuria, homines plus infatuat, omnia, magis insaniat, a wyaczzech (pro wyaczey) ye we szla omova obleka, et execat in racione, quam cetera vicia XV p. post. *GIKazB* IV 131.

Obliczać cf. **Obkliczać**

Obliczanie *forma*: d. sg. obliczaniu 1424 *Kościan* nr 1239.

Znaczenie: 'ustalanie ilości, liczby czegoś, rachowanie, actus computandi, numerandi, computatio': Jaco Wanczencz Kuranowsky nass nye wabył ku obliczany do[p]bythka, kedy nam nass dobythek wypusczał 1424 *Kościan* nr 1239.

Oblamać *forma*: praes. pass. 3. pl. neutr. bywają oblani XV p. post. *GIKazB* IV 134.

Znaczenie: 'złamawszy oddzielić, oderwać, odłamać, frangendo disiungere, abrumpere, defringere': Fructus eorum (sc. contemplativorum) bonorum operum quasi poma optima flantibus horribilibus malignorum ventorum conquassantur, slych vyatrow moczą bywają oblani, et in nichilum revertuntur XV p. post. *GIKazB* IV 134.

Obludnik *formy*: n. sg. obludnik 1436 *RRp* XXIII 277; ~ v. sg. obludniku ca 1450 *CatCodJagRp* VIII 183; ~ n. pl. obludnicy 1448 *GIKazB* IV 79.

Znaczenie: 'ten kto jest nieszczerzy, fałszywy, dwulicowy, hipokryta, non sincerus, falsus, bicors, hypocrita': Quia, si bene dicit, zophista, gl. simulator obludnyk, est 1436 *RRp* XXIII 277; Erant ambo (sc. Zacharias et Elisabeth) iusti ante Deum (Luc 1, 6), non sicut ypocrite, obludnycy, qui fingunt iusticiam ante mundum 1448 *GIKazB* IV 79; Hipocrite, obludni czlovecze vel obludniku (hypocrita, *Rozm* 282: lycemyrnykv), eice primum trabem de oculo tuo (Mat 7, 5)! ca 1450 *CatCodJagRp* VIII 183.

Obniżyć się cf. **Obniżyć się**

Obniżyć się 'umniejszyć samego siebie pod względem dostojności, unżyć się, se ipsum minuere': Conspicite igitur dominum Iesum Christum, qualiter indignantibus misericorditer descendit obny (żył się) ca 1430 *GIKazB* II 19. ~ *Odczytanie i rektyfikacja glosy niepewne*.

(Oborna) Oborzna *forma*: n. sg. oborzna 1428 *ArchCastrCrac* III 79, 405.

Znaczenie: 'opłata za przechowywanie zajętego w szkodzie bydła, multa, quae solvebatur ei, qui pecus alienum in agro suo deprehendit': Magister Iaroslau... cum Floriano... habent terminum primum... pro eo, quia idem filius suus (sc. Iacobus) peccora kmetonum ville dicte Rzemandzicze pellere fecit ad domum suam et pecunias vlg. oborzna cepit 1428 *ArchCastrCrac* III 79, 405.

Oborzna cf. **Oborna**

Obracanie *forma*: g. sg. obracania 1427 *RtKon* nr 475, ca 1500 *GI*Pozn 33.

Znaczenie: 1. (o wzroku, de visu) 'skupianie, koncentrowanie na czymś, intentio': Sed occupato obraczana ad imagines visu ca 1500 *GI*Pozn 33.

2. (o granicy idącej wzdłuż rzeki, de limine iuxta flumen tendente) 'kwestionowanie, actio in dubiis ponendi, negatio': Jaco tha samycza, czso Petrus <de> Russoczycze zaloval, wystala triginta annos prze obraczana 1427 *RtKon* nr 475.

Obradzić *forma*: imper. 3. sg. obradź XV *med. GIKazB* IV 97.

Znaczenie: 'udzielić rady lub pomocy, consilere vel subvenire': Sic pauper hic in mundo existens non curatur et dicitur sibi sermo vel obradź cze Bog, day czebye tako *obradził jako ty mnye! XV *med. GIKazB* IV 97.

Obranie *forma*: n. sg. obranie ca 1460 *WisłRp* nr 1957.

Znaczenie: 'wybranie jednej z kilku możliwości, wybór, optio eligendi, electio, delectus': Est autem omnis electio, gl. quelibet electio kaszde obranye, voluntaria, sed non omne voluntaria[m] est electio[nem], quia pueri et bruta voluntarie operantur carencia, tamen racione et repentina voluntaria non electa ca 1460 *WisłRp* nr 1957.

Obrzyć *forma*: part. praet. pass. ac. sg. f. obrzyta 1421 *Kal* nr 977.

Znaczenie: 'okopać dookoła, circumfodere': Yako Marczin yechal przez łanką obrithą y zapowadną 1421 *Kal* nr 977.

Obrzydzenie *formy*: n. sg. obrzydzenie XV *ex. GIGn* 56; ~ g. sg. obrzydzenia XV p. post. *GI*Dom 45; ~ ac. sg. obrzydzenie XV p. post. *GI*Dom 67.

Znaczenie: 'uczucie odrazy, wstrętu, affectio fastidiosa': Proprie detestationis obrzydzenia XV p. post. *GI*Dom 45; Secundi sunt vere penitentes, qui tantam habent peccati detestationem, obrzydzenie, quantam in eo delectationem habuerunt *ib.* 67; Primum est peccatorum detestatio obrzydzenie XV *ex. GIGn* 56.

Obsadzanie *forma*: l. sg. (po) obsadzaniu 1423 *Kal* nr 840.

Znaczenie: może 'osiedlanie, colonorum collocatio, deductio': Jaco Potra ne obszylal Bogel po obsadzaniu przyaczol, aby mu po[mo]mogl na szczy na prawa 1423 *Kal* nr 840.

Obsuwca cf. **Obmówca** (S II)

Obyczon *forma*: n. sg. m. obyczon XV *in. GIKazB* II 101.

Znaczenie: 'postępujący w sposób sobie właściwy, charakterystyczny, ratione recta, peculiari, speciali agens': Ego karitatem non possum habere, nisi Deus me... atrahet per gratiam prevenientem. Dico, quod Deus multociens... dat gratiam, sed homo

facit, obiczon (*var.*: obidzon?), quia non vlt apponere voluntatem XV *in. GlKazB* II 101.

!Obydz *cf.* **Obieć** (S II)

(Obzerstwo) Obzyrstwo *forma: n. sg.* obzyrstwo *ca* 1430 *GlKazB* II 15.

Znaczenie: 'jedzenie i picie ponad miarę, nieumiarkowanie w jedzeniu i picciu, edacitas, aviditas, voracitas': Voluptilem operam adnihilire comessationibus, obszyrstwo, et immundiciis est regnum Dei perdere *ca* 1430 *GlKazB* II 15.

Obzyrstwo *cf.* **Obzerstwo**

Ochalma *cf.* **Szałwia** (S II)

Ochłodny *forma: g. sg.* ochłodnego XV *med. RRp* XXIII 279.

Znaczenie: 'dający ochłodę, chłodzący, refrigerationem praebens, frigorificus': Cicada, cum vidisset formicam multo labore granum suis organulis attrahentem, compaciens ei (*sc.* formice), dixit, vt quid in tanto caumate, cum natura refrigeratiuam, *gl.* refrigerium ochłodnego, quietem et humectivam umbram requirit, tu... graui onere te occidis XV *med. RRp* XXIII 279; Nonne vides (*sc.* tu formica), quod in vmbra viridi cum iubilo (*sc.* ego cicada), requiescens in suffocativo vix estu, vix refrigerati-
(v)um, *gl.* refocilativum recreamen *ochłodnem, cordis anhelitum rapere, possum? *ib.*

(Ociagać) Ocięgać *forma: inf.* ocięgać *ca* 1490 *LeksRzW* 89.

Znaczenie: 'powstrzymywać, hamować, spowalniać, coercere, reprimere': Reprimo *sc.* retrahere oczagacz *ca* 1490 *LeksRzW* 89.

Ocięgać *cf.* **Ociagać**

Ocięty *forma: d. sg. m.* ociętemu *Sul* 67.

Znaczenie: 'okaleczony, laceratus, mutilatus': Za kaszdy gynszy palecz, vczaw gy, trzy grzywny grosszow themv ocząthemv (ipsi mutilato, *Dział* 55: temv vraszonemv) zaplaczycz ma *Sul* 67.

Ocimienie *cf.* **Oćmienie** (S II)

Ococht *forma: n. sg.* ococht (1418) 1561 *KodWP* VIII 62.

Znaczenie: 'rynsztok, ściek odprowadzający wodę deszczową lub nieczystości, cloaca, canale pro defluxu aquae pluvialis seu colluviei': Redditum vendidimus... septem decem institas, vlg. bud,... in circulo penes institas sutorum sitas..., versus canale al. oczochtt (*var. ib.*: oczohtt), honestis viris budnikam et budniczka (1418) 1561 *KodWP* VIII 62. ~ Germanizm.

Oczekanie *forma: n. sg.* oczekanie XV *p. post. GlDom* 74.

Znaczenie: długie oczekanie 'cierpliwość, patientia': Lo(n)ganimitas dlugye oczekanye XV *p. post. GlDom* 74.

Oczynić 'być sprawcą czegoś, coś spowodować, uczynić, auctorem alicuius rei esse, agere, facere ali-

quid': Quia sicut est voluntas Dei, ut beneficientes obmutescere faciatis, nyemascye oczinyly (*SKJ* I 84: zamyliczcz, zatulycz vsta zlym panom, *R* XXV 165: zle *zanylczecz, *leg.* zle zamilczecz, *R* XXII 352: silere cogatis *przyrvczylibysczye, *leg.* przypędzilibyscie), imprudentium hominum ignoranciam (*I* Pet 2, 15) 1403 *GlJag* 98.

Odbażyć *cf.* **Odbarać** (S II)

Odbierać *forma: praes. ind. 3. pl.* odbierają *ca* 1500 *GlKazB* I 27.

Znaczenie: 'zabierać coś komuś siłą, alicui aliquid vi adimere': Nam sicut homini stulto et armato auferuntur, odbyerayv, arma, cum quibus multis nocuit, sic eiam corpus hominis stultum, armatum cibo et potu et aliis delectacionibus, que nobis Deus dedit ad necessitatem nature, indiscrete sumptis multociens occidit animam *ca* 1500 *GlKazB* I 27.

Odchodzenie *forma: n. sg.* odchodzenie 1436 *RRp* XXIII 277.

Znaczenie: 'przemijanie, tu o bezowocnym życiu, praeteritio, hic de vita vana': Quid est enim ocium, nisi perditio irreuocabilis hore, effusio, *gl.* retrotransitus regradacio odchodzene, uite, retrogradacio proficiencie? 1436 *RRp* XXIII 277.

(Odczowanie) Otczowanie *forma: d. sg.* otczowaniu 1493 *GLAug* 120.

Znaczenie: 'wykarmienie piersią, nutritio': Que (*sc.* s. Margaretha) mox ut erat nata, data fuit ad aliam civitatem cuidam mulieri ad nutriendum othchovanv 1493 *GLAug* 120.

Odchód *forma: n. pl.* odchody XV *in. GlKazB* III 78.

Znaczenie: 'strata, uszczerbek, detrimentum, iactura rerum': Sed quo modo eos excecat (*sc.* diabolus homines)? Certe abscondendo peccata sub similitudine alterius rei, ita quod est superbia, dicunt esse humilitatem,... violenciam dicunt esse iustitiam et usuram dicunt odchodi XV *in. GlKazB* III 78.

Odciągnięcie *forma: ac. sg.* odciągnięcie XV *p. post. GlKazB* III 89.

Znaczenie: 'oderwanie, odwiedzenie od czegoś, actus avertendi ab aliqua re': Nam circumcisio Iudeis fuerat data in remedium culpe originalis et ad refrenationem, na odczangnyenye, concupiscenciencie carnalis, qua Iudei maxime ardebant XV *p. post. GlKazB* III 89.

Oddychać *forma: praes. ind. 1. pl.* oddychamy XV *p. post. GlKazB* III 105.

Znaczenie: 'wciągać powietrze do płuc i wydychać, tu przenośnie: żyć, spiritum attrahere et expirare, hoc loco translate: vivere': In quo nomine (*sc.* Iesus) respiramus, oddychami, per quod consolamur XV *p. post. GlKazB* III 105.

Oderżnać *forma: part. praet. pass. n. pl. f.* oderżniony XV ex. *VergGeorg* 86.

Znaczenie: 'oddzielić ostrym narzędziem, odciąć, instrumento acuto abscidere, praecidere': Ipsa (sc. prima aetas) acie falcis nondum temtanda, odersz-
nyony lathoroszly, sed vncis carpente manibus
frondes interque legende XV ex. *VergGeorg* 86.

Odganianie *forma: g. sg. odganiań XV med.* *RRp* XXIII 280.

Znaczenie: 'odpieranie, odrzucanie, repulsio, reiectio': Audiens auris, quod oculus palpebra tuebatur, acuto puncta invidencie aculeo naturae dixit: Vt quid oculus tam volatiliū palpebrarum municione vallasti, me autem sic nudam dimisisti?... Cui illa... respondit... Nonne locata es in profundis et osse ac cartilagine circumquaque munita? Foris tamen lucerna est corporis oculus et ob hoc prouidenter pellicula velocitatis armatur, sed et propter hoc digne is hostilio clauditur, ut voluenti quidem nihil indecens spargente radio praesentetur. Ad hec auris adiunxit: Cur et mihi repudiacionis, *gl. repulsionis, odgany-
nya, ianuam non dedisti? XV med. RRp* XXIII 280.

Odjęcie *forma: n. sg. odjęcie XV ex. SIOcc* XXX 198.

Znaczenie: 'brak czegoś, tu łaski uświęcającej, indigentia alicuius rei, hic gratiae habitualis': Opus mortuum dicitur dupliciter: effectiue, *gl. effectiue* skuteczne, ut pecatum, privatiue, *gl. privatiue* odya-
czye, ut operatio sine gratia XV ex. *SIOcc* XXX 198.

Odlóg *forma: n. sg. odlóg XV p. post. CatCodJag* III 59.

*Znaczenie: 'pole przez jakiś czas nieorane, nie-
uprawiane, czy może ziemia w ogóle jeszcze nieupra-
wiana, ager cessatus vel novalis':* Et hoc nouale, et hoc noualis, ager qui singulis annis renouatur arando, vel qui primum nōw proscinditur et aratur, vel qui alternis annis vacat novandarum sibi uirium causa odlog XV p. post. *CatCodJag* III 59.

(Odmar) Otmar *forma: g. sg. otmaru 1428* *Kościan* nr 1346.

Znaczenie: 'majątek przypadający w spadku, res, quae alicui hereditate obveniunt': Yssze Jan... non recepit XVI marcas... post Katherinam... *ottmmaru, czsso *nyal pascz na Katherziną 1428 *Kościan* nr 1346.

Odmiar cf. **Odmar**

(Odmiekczać) Hotmiekczać *forma: praes. ind. 3. sg. hotmiekcza XV p. post. GlKórn* II 192.

Znaczenie: 'zmiękczać, tu przenośnie o sercu: czynić łagodnym, wrażliwym, mollire, hoc loco translate de corde: mitem, placidum facere': Spiritus Sanctus hvmiwertat, hothmakcza, cor aridum XV p. post. *GlKórn* II 192.

Odmiekczenie *forma: g. sg. odmiekczenia 1493* *GLAug* 123.

Znaczenie: odmiekczenie (serca) 'wzruszenie, rozczulenie, roztkliwienie, commotio, motio animi': Ex resolutione, s rozrzewnyena, z odmyakczenya, cordis pre nimio dolore lacrimae fluebant ex oculis 1493 *GLAug* 123.

(Odonychmiast) Otonychmiast 'od tamtej pory, od wcześniej wspomnianego czasu, a certo tempore, ab antea dicto tempore': Yz Tworziansczy bily w trzymanu te dzelnicze..., jako gich lysth mowy, othonichmash az dotichmash 1418 *Kościan* nr 696.

Odplącca, Otplącca *formy: n. sg. odplącca XV p. post. GlDom* 62; ~ *v. sg. otplącca XV p. post. GlKazB* IV 128.

Znaczenie: (o Bogu, o Duchu Świętym, de Deo, Spiritu Sancto) 'ten kto odplaca, obdarza, remunerator, donator': Nam ipse est Deus noster, creator noster,... noster doctor et remunerator, odplaczcza, obdarcza, noster, qui adventu suo magnum tributū gaudium illis, quos inhospitat et dignos inuenit XV p. post. *GlDom* 62; Veni dator, *otplaczczya, pauperum! XV p. post. *GlKazB* IV 128.

Odprawa *forma: ac. sg. odprawę 1467* *DecrMCrac* I nr 844.

Znaczenie: 'uposażenie, dział majątku należny kobiecie, dos, pars rei feminae debita': Quod ex quo pars agens proposuit pro patrimonio eius indiuiso post patrem ipsius ac sororem et fratrem indiuisu, parte respondente instante response sua, dicens, quod actrix esset expedita al. odprawiona de bonis istis, volens hoc obtinere al. odzrzecz, extunc pars agens proprior est docere, ut iuris est, ad patrimonium eius indivisum, et quod non sit expedita, ut iuris est, quam quod pars rea contra eam obtinere ob expeditionem al. odprawą 1467 *DecrMCrac* I nr 844.

Odrany cf. **Odrać** (S II)

(Odroda) Otroda *forma: n. sg. otroda XV med.* *GlWinc* 148.

Znaczenie: 'wyrodek, degener': Quid ergo, inquit, admissum, si reg[e]ni dedecus, si patrie prodigium, *gl. monstrum, othroda, si religionis submotum est scandalum?, XV med. GlWinc* 148.

Odstawać, Odstawać *formy: praes. ind. 3. sg. odstawa XV med. RRp* XXIII 280; ~ *imper. 2. sg. odstawaj XV p. post. PFRp* III 290.

Znaczenia: 1. 'różnić się, nie przystawać, digredi, non congruere': Sic igitur fallaci credere corwo stultum est, et omnis demencia wlpem deposita feritate in oratorio velatam cantare... Totaliter veritas a circumstantiis ipsius dissentit, *gl. discedit othstawa XV med. RRp* XXIII 280.

2. 'odstępować, rezygnować, desistere, decedere': Semper tu disce nec a studio resiste odstawag! XV p. post. *PFRp* III 290.

Odstawiać *forma: praes. ind. 3. pl. odstawiają 1466* *RRp* XXII 19.

Znaczenie: 'odkładać na przyszłość, procrastinare, proferre': Verum, quarentes, bona sunt eterna, merentes, sponteque, defficiunt, gl. sc. in vita eterna odstauayą 1466 RRp XXII 19.

(Odtrącać) Ottrącać *forma*: praes. ind. 3. pl. ottrącają XV p. pr. GlKazB IV 63.

Znaczenie: 'potrącać, odliczać, deducere, subtrahere': Sunt quidam, qui precium suorum seruorum taliter defalcant ottrącais, nam cum ipsis debent soluere, tunc componunt super eos dicendo: Perdidisti mihi calcar XV p. pr. GlKazB IV 63.

Odumorek *formy*: n. sg. odumorek 1467 DecrMCrac I nr 917; ~ g. pl. odumorkow 1492 AGZ XVI 241.

Znaczenie: 'opłata uiszczana właścicielowi wsi związana z objęciem spadku przez poddanego, merces a subdito, qui possessionem quandam hereditate accepit, solvenda, possessio, quae cmethone liberis carente ac mortuo terrae domino obueniebat': Quod ex quo Gregorius cum sororibus suis proposuit pro bonis demortuis al. odumorek, que Iohannes... recepisset post patrem et patruum ipsorum 1467 DecrMCrac I nr 917; Recognoscimus, quomodo Stankonem, baythkonem de Szawne, de omnibus bonis post mortem cedentibus in iure Rutenicali al. odmorkow liberum dimittimus 1492 AGZ XVI 241.

Odwożenie cf. **Wożenie** (S II)

Odzierzawać *forma*: praes. ind. 3. sg. odzierzawa XV p. pr. GlKazB IV 47.

Znaczenie: 'otrzymywać, osiągać, uzyskiwać, accipere, adipisci, assequi': Sacrum ieiunium primo fugat peccata... Quarto, quia consequitur (sc. qui ieiunat) vlg. odzersh(a)wa premia regni celorum XV p. pr. GlKazB IV 47.

Oganica *forma*: d. sg. oganicy XV med. MPKJ V 430.

Znaczenie: w błędnym przekładzie dwuznacznego łac. flabellum 'wachlarz, przedmiot do opędzania się np. od much' zamiast 'miech, przyrząd służący do tłoczenia powietrza, follis': Słowa dzyewycze kv oblyvbyenyczy, kako byzkvp swyat mylvvyczy oganyczy pelney wyatra a *ssklyepowy lyezzoczemv w gno(ju przyrownan jest) (qualiter episcopus diligens mundum flabello pleno vento et testudini iacenti in putredine comparatur) XV med. MPKJ V 430.

(Ojcowość) Otcowość *forma*: n. sg. otcowość XV med. GlKazB III 84.

Znaczenie: 'ojcostwo, bycie ojcem, patris status et condicio': Quando enim a patre omnis paternitas, othczowosc, nominatur in celo et in terra, ita a filio omnis filiatio XV med. GlKazB III 84.

Okazować *formy*: inf. okazać ca 1500 GlPozn 34; ~ praet. 2. sg. m. okazałeś ca 1500 GlPozn 34.

Znaczenie: 'ukazywać, przedstawiać, demonstrare, ostendere': Hactenus mendacis formam felicitatis ostendisse okazovacz (hactenus mendacis formam felicitatis ostendisse suffecerit) ca 1500 GlPozn 34; Eamque tu paulo ante monstrasti okazovalesz sz dowodow (atqui haec, inquam, uel caeco perspicua est eamque, sc. felicitatem, tu paulo ante monstrasti, dum false causas aperire conaris) ib.

Okątek *formy*: n. pl. okątki 1429 ArchTerCrac CCCXII 379. 380; ~ ac. pl. okątki 1429 ArchTerCrac CCCXII 385; ~ i. pl. okątki 1429 ArchTerCrac CCCXII 385.

Znaczenie: 'oddalona, ustronna część posiadłości ziemskiej, zwykle w kształcie klina lub półkola, prawdopodobnie leżąca poza wymierzonym łanem, nadwyżka ziemi powstała przy jej podziale na łany, possessionis pars longinquo quodam ac remotiore loco, ultra laneum demensuratum sita, plerumque in modum cunei vel semicirculi formata': Martinus et Iohannes fratres germani de Keblo heredes talem diuisionem pro omnibus bonis hereditariis subscriptis... fecisse publice recognouerunt, videlicet itaque tota curia herilis antiqua et medietas arwi... necnon tres aree... cum tribus arwis, ex quibus unus arws dicitur koppanina cum agris dictis occathky, alterque arws, qui dicitur niwka, cum agris similibus occathky dictis, ex oposito eiusdem arwi niwka iacentibus... cum omni iure... prefato Martino... perpetualiter cessit 1429 ArchTerCrac CCCXII 379; Prefato vero Iohanni tota thaberna cum ortulano loco predictae curie antique et tres aree... et medietas alterius arwi... penes viam *grothsca iacenti, cum agris okathky dictis Gnaszdowa brziszka ib. 380; Martinus et Iohannes fratres vterini de Ky(e)blo perpetuali diuisione pro agris herilibus ibidem in Kyeblo, ex qua quidem diuisione ipsi Iohanni medium arwm agri retro curiam herilem circa viam *grothska et oc(a)tky agri dicta Gnaszdowa brziszka et alios arwos dictos Baborow(s)kye inter silwas cessit et ipsi Martino medium arwm agri retro curiam antiquam ante viam Kromolowska et alter *arwis dicta kopanyna cum okathky agri, alia niwca agri cum okathky ex oposito ipsius arwi iacentibus et alter arws spotawka eciam perpetualiter cessit ib. 385.

Okładać *forma*: praet. 3. sg. m. okładał 1466 RRp XXII 16.

Znaczenie: 'wypełniać, zaopatrywać, implere, instruere': Argus init stabulum, bobusque ministrat, plus equo tenues uiderat esse boues, dum munit, okladał, praesepe cibo 1466 RRp XXII 16.

Okojenie *forma*: n. sg. okojenie ca 1430 GlKazB II 21.

Znaczenie: 'spokój, wyciszenie, quies, tranquillitas': Nam prima pax est pectoralis al. spiritualis et est tranquillitas, okoyene, mentis ca 1430 *GlKazB* II 21.

Okraglica *forma*: n. sg. okraglica (1416) 1612 *SqdZKr* 162.

Znaczenie: 'duży, okrągły kamień, tu kamień będący znakiem granicznym, grandis, globosus lapis, hic signum terminale': Pascho pratum suum... iacens ante villam Borziszowicze per intersigna facta usque ad strumiencziszka et okraglica... Zbigneo plebano... assignavit (1416) 1612 *SqdZKr* 162. ~ *Może już nomen proprium*.

Oleander *bot. forma*: n. sg. oleander XV *med. CatCodJagRp* II 101.

Znaczenie: 'oleander pospolity, Nerium oleander L.': Oleander XV *med. CatCodJagRp* II 101.

Oldownik *cf.* **Holdownik**

Olupić *forma*: praes. ind. 1. sg. olupię XV *in. CatCodJag* VI 337.

Znaczenie: 'obedrzeć, obrąć, zerwać zewnętrzną powłokę, deglubere, exterum tegumen avellere': Cavo olubø (pro olupø) XV *in. CatCodJagRp* VI 337.

Omamiać *forma*: praes. ind. 3. sg. omamia XV *p. post. GlKazB* IV 131, ca 1500 *GlGn* 39.

Znaczenie: 'pozbawiać rozumu, zwodzić, mamić, fallere, decipere, infatuare': Licet peccata spiritualia sunt graviora carnalibus, tamen carnalis voluptas, id est luxuria, homines plus infatuat, omama, magis insaniat et execat in racione, quam cetera vicia XV *p. post. GlKazB* IV 131; Tolle maleficam, que mentes mutat, omamya, et animos alienat ca 1500 *GlGn* 39.

(Omierznienie) Omir-znienie *forma*: g. sg. omirznienia XV *med. GlKazB* III 35.

Znaczenie: 'poczucie nadmiaru, przesyty, satietas, saturitas nimia': Refeccio spiritualis facit delectationem sine fastidio omirzny(e)nya XV *med. GlKazB* III 35.

Omir-znienie *cf.* **Omierznienie**

1. Onica (Sstp) cf. Kruszenica

Opaciesz *cf.* **Opacisza**

Opacisza, Opaciesz *formy*: n. sg. opaciesz 1424 *RtGn* nr 287; ~ *d. sg.* opaciszy 1425 *Kal* nr 915; ~ *i. sg.* opaciszą 1425 *Kal* nr 915.

Znaczenie: 'przełożona klasztoru żeńskiego w niektórych zakonach o najstarszej regule, priorissa, abbatissa monasterio sanctimonialium in ordinibus regulam vetustissimam observantium praeposita': Yakosmy bili yednaczmy myedzy opaczyszø a conuentem z gedne strony a Pyotrem z Leszyone s druge strony 1425 *Kal* nr 915; Pyotr samowtor ranczil opacziszy y conuentowy za blyssze (sc. kopce), ysze ty copcze myali stacz przese trzi latha pocoyne *ib.*; ~ ksieni opaciesz: Yako kzeny opacziesz y s co-

nuentem nye dala osmynaszcze scott czwartego latha memu oczsu platu 1424 *RtGn* nr 287.

Opactwo *forma*: ac. sg. opactwo ca 1500 *GlKazB* I 86.

Znaczenie: 'godność, urząd opata, abbatiss dignitas et officium': Abbas cuiusdam monasterii obiit. Illi fratres... acceperunt eum (sc. s. Benedictum) in abbate v opactwo ca 1500 *GlKazB* I 86.

Oparysko *forma*: g. pl. oparysk (1412) 1548 *DokMp* V 134.

Znaczenie: 'miejsce grząskie, bagniste, grzędawisko, loca paludosa, uliginosa': Nos Wyzga dedimus et praesentibus eidem ecclesiae... perpetuo donamus... unum laneum euntem a via, quae vadit a Starzyny al. u oparysk (1412) 1548 *DokMp* V 134. ~ *Może już nomen proprium*.

Opętanie *forma*: n. sg. opętanie ca 1425 *WistRp* nr 1390.

Znaczenie: 'zdolność omotania, zniewolenia kogoś, vis aliquem irretiendi, adigendi': In isto autem Ewangelio (por. Mat 15, 21–8) de quinque personis sit mencio, sc. de Christo, de quo erat magna miseracio, de muliere Chananea, in qua erat instans peticio, de filia, in qua erat dyaboli magna vexacio, de dyabolo, in quo erat maliciosa oppressio, op[y]etanye, et de discipulis Christi, in quibus fuit magna compassio ca 1425 *WistRp* nr 1390.

Opętawać *forma*: praes. ind. 3. sg. opętawa XV *med. GlKazB* III 46.

Znaczenie: 'opanowywać bez reszty, ogarniać swym wpływem, occupare, vi amplecti': Avaricia... hominem... perplectit vlg. opanthawa XV *med. GlKazB* III 46.

Opieprzyć *forma*: part. praet. pass. ac. pl. f. opieprzone XV *p. post. PFRp* III 289.

Znaczenie: 'posypać, przyprawić pieprzem, pipere condire': Nummus laudatos pisces comedit piperatos dobr(z)e opyepzone XV *p. post. PFRp* III 289.

Opiętać *forma*: part. praes. act. adi. opięta 1471 *MamKal* 270.

Znaczenie: 'na nowo coś zaczynać, odnawiać, powtarzać, denuo incipere, renovare, iterare': Opyantha (war. lub.: *opytam) repetente (pro repetende, post baptismum filii Dei a perfectione generationis in Christo impletae et repetendae a principio natiuitatis humanae potestas permissa est Luc prol.) 1471 *MamKal* 270.

Opłakawać 'wrażać płaczem smutek, rozpacz, oplakiwać, triste, desperate deplorare, deflere': Sancta ecclesia catholica nunciat hodie omnibus fidelibus, ut se digne preparent ad hanc grandem festiuitatem passionis et resurreccionis Xpi, ut sanctissimum tempus digne cum passione, gl.

oplakawaly eius passionem, demum cum magno gaudio et consolacione peragamus ca 1500 *GlKazB I 57*.

Opostołać forma: *inf.* opostołać XV *p. post.* *GlKazB IV 103*. 157.

Znaczenie: 'nakładać na nogi tzw. postoly (rodzaj obuwia plecionego z tyka), calceos e libro confectos induere': Sciunt... matres optime ornare filias ad coreas..., sed ad laudem Dei in templum nesciunt calceos induere opostolacz XV *p. post.* *GlKazB IV 103, sim. ib.* 157.

Oprócz 1. 'bez, sine': Geden czlowyck wyanowal swey zenye osmdzyesanth grzywen na szwym gydaczem gymyenyv opocz (*OrtMac 131*: prócz) sandu (absque iudicio) *OrtOssol 95*, 3.

2. 'poza obrębem czegoś, extra': Czo szye stanye w prawie przed sandem y przed przysząsznyky, tho ony moga szwyathczycz pod tą przyszągą, czo kv prawu przyszągły, ale chczely (*pro* chcząly) czo szwyathczycz, czo szyą stalo opocz (*OrtMac 136*: przesz) sandv (extra iudicium) albo wyedzely, k themv szwyathczycz mvsszą osobno przyszancz podług prawa prawego *OrtOssol 98*, 3.

Opuszyna 'chorobliwa obrzmiłość, spuchlizna, puchlina wodna, tumor, tumentia, hydrops' (z fleksją łacińską): Contra opuschinam vlg. idropisim. Recipe herbam, que vocatur vyeprzynycz et crescit in rub(e)o quercino 1475 *RostRp s. 97*.

Organistowa formy: *n. sg.* organistowa 1500 *ŻydKraK 240*; ~ *ac. sg.* organistowę 1499 *DecrMCrac II nr 749*.

Znaczenie: 'zona organisty, organiscina, organarii uxor': Michael... sicut tutor legitimus uxoris sue dedit citare Hedvigem organistową 1499 *DecrMCrac II nr 749*; Lazarus... insinuat contra Dorotheam organistowa pro 3bus florenis... pro pallio apud eum empto 1500 *ŻydKraK 240*.

Organiscina formy: *d. sg.* organiscinie 1443 *KsWójtKr 79*; ~ *ac. sg.* organiscinę 1499 *DecrMCrac II nr 759*.

Znaczenie: 'zona organisty, organarii uxor': Kachna *organistyne non comparuit *Kasche pro XIII grossos 1443 *KsWójtKr 79*; Michael... sicut tutor legitimus ex parte sue consortis proposuit contra matrem eius Hedvigim organisczyną pro privilegiis domus et orti, rebus domesticis in legacione seriatim descriptis 1499 *DecrMCrac II nr 759*.

2. Orkisz bot. forma: *n. sg.* orkisz 1472 *RostRp s. 12*.

Znaczenie: 'gatunek storczyka z kulistymi bulwami, Orchidearum species Tuberibus obovatis': Orkis omex 1472 *RostRp s. 12*.

Ortelować cf. Ortylować

(Ortylować) Ortelować 'rozsądzać, wydawać wyrok, tu o Bogu, diiudicare, sententiam dicere, hic

de Deo': Tercio iudex eternus culpas ponderatas sententiabit vlg. orthelowal bandz(ie), cum diceret: Discedite a me maledicti in ignem eternum (*Mat 25, 41*) ca 1430 *GlKazB II 12*.

Orzecza forma: *n. sg.* orzecza XV *p. pr.* *SKJ I 306*.

Znaczenie: 'ten kto obmawia, oszczerca, potwarca, calumniator, concitator': Non eris criminator nec zuzurro, vtargacz tagemny, vwloczczą albo o(r)zeczczą (*MamLub 36*: tajny vtargacz, *MamKal 36*: tajny schemracz) in populis (*Lev 19, 16*) XV *p. pr.* *SKJ I 306*.

Orzeczenie forma: *ac. sg.* orzeczenie 1459 *DecrMCrac I nr 266*.

Znaczenie: 'postanowienie sądu a. urzędu miejskiego, consultum iudicii vel civitatis': Quod si actor et reus dederunt potenter ad manus consulibus facere edictum al. orzeczyenye in causa inter vos vertente, extunc hoc, quod consules edixerunt, robur habet firmitatis 1459 *DecrMCrac I nr 266*.

(Osiągnięcie) Osiągnięcie formy: *g. sg.* osiągnięcia XV *p. post.* *CatCodJagRp IX 405*; ~ *i. sg.* osiągnięciem ca 1500 *GlKazB I 45*.

Znaczenia: 1. 'objęcie w posiadanie, uzyskanie, possessio, adeptio': Quartus actus (sc. qui praecedit poenitentiam) est spei de venia consequenda, osyagnyeny, que spes sequitur ex consideratione divine misericordie ca 1500 *GlKazB I 45*.

2. 'objęcie, ogarnięcie rozumem, zbadanie, perceptio, scrutatio': Quo euadis miser, quis unquam hoc uidit, quis audiuit ut pulvis modicus fragilis in pelagus descenderit ad perscrutandum, dla *oszygnyenya, omne maris profundum? XV *p. post.* *CatCodJagRp IX 405*.

Osiągnięcie cf. Osiągnięcie

Oskarżać forma: *part. praet. pass. n. sg. m.* oskarżan ca 1450 *CatCodJagRp VIII 183*.

Znaczenie: 'obwiniać, zarzucać coś komuś, zniestawiać kogoś, accusare, increpare alicui aliquid, infamare aliquem': Homo quidam erat diues, qui habebat vilicum et hic diffamatus, *nyapowyedzan, *oskarszchan (*R XXIV 74*, *GlWroc 63v*: osoczon, *GlKazB III 39*: oskarzon, *R XXXIII 183*: *napowydzan, *Rozm 389*: omovyon), est apud illum quasi dissipasset bona illius (*Luc 16, 1*) ca 1450 *CatCodJagRp VIII 183*.

Oskarżenie forma: *n. sg.* oskarżenie XV *med.* *GlKazB III 39*.

Znaczenie: 'obwinienie, zarzut, zniestawienie, exprobratio, infamatio': Circa parabolam quinque ponitur: Primum est apud dominum villici diffamatio oskarżenye (*por. Luc 16, 1*) XV *med.* *GlKazB III 39*.

Oskądzenie cf. Oszkodzenie

Oskołka forma: *n. sg.* oskołka ca 1500 *GlGn 139*.

Znaczenie: 'sok roślinny, zwłaszcza z drzew, może z brzozy, succus herbarum vel arborum, fortasse betulae': Eius succus, oszkolka, cum bibitur valet contra venenum ca 1500 *GlGn* 139.

Oskudzać cf. **Oszczędać, Oszczędząć** (Sstp)

Oskundzenie cf. **Oszkodzenie**

Osmaczyć *forma*: *part. praet. pass. n. pl.* osmaczone XV *med. GlKazB* III 39.

Znaczenie: 'doprowadzić do smaku, tu przenośnie: przyozdobić, uświetnić, uzdatnić do czegoś, condire, hoc loco translate: exornare, decorare, aptare': Nostra opera non sunt beatitudinis condigna, quousque erunt istis panibus, sc. donis Spiritus Sancti, decorata, *osmaczone XV *med. GlKazB* III 39.

Osrać *forma*: *part. 2. sg. m.* osrał jeś XV *in. CatCodJag* IV 299.

Znaczenie: 'pobrudzić coś kałem, wywalić kał na coś, excrementis aliquid inquinare, polluere': Osral ges gacze XV *in. CatCodJag* IV 299.

Ostradanie *forma*: *n. sg.* ostradanie ca 1430 *GlKazB* II 16.

Znaczenie: 'utrata, postradanie, amissio, iactura': Infernus est quadruplex: primus dampnatorum pro peccato mortali..., in quo est pena Sancti Spiritus et dampni ac tenebre interiores et exteriores, id est absencia, osztradane, gratie ca 1430 *GlKazB* II 16.

Ostrowid *zool. forma*: *n. sg.* ostrowid ca 1420 *CatCodJag* X 204.

Znaczenie: 'ryś ostrowidz, *Lynx lynx* L.': Vide-te quam occulta sit fides et quomodo linceos habet oculos, *gl. lincx ostrowyd* ca 1420 *CatCodJag* X 204.

Ostrze 'z ostrą bronią, cum armis acutis': Gladky promisit sub pignore sue hereditatis Clos..., ut si quis eum impediret ratione securis sive ostre, ipse tenetur intercedere pro eodem 1417 *KsKaz* nr 1961.

Ostrzeń *bot. forma*: *n. sg.* ostrzeń XV *ex. GlLek* 41.

Znaczenie: może 'jakiś gatunek rodzaju malina, quaedam species *Rubi* L.': Ostrzen rubrina XV *ex. GlLek* 41.

Ostrzeżenie 'pilnie, dobrze strzegąc, diligenter tuendo, servando': Quem osculatus fuero, ipse est, tenete eum et ducite caute ostrzezny (Marc 14, 44, *Rozm* 617: mądrze, *ib.* 654: twardo) 1476 *AKLi* III 108.

Ostrzębić cf. **Ostrzępić**

(Ostrzępić) Ostrzębić *forma*: *inf.* ostrzębić 1403 *KodWP* VII 126.

Znaczenie: 'otoczyć, ogrodzić zaostrzonymi palami, perticis acutis circumsaepire': Dictam curiam allodii in Conycowe sepire et spinare vel falangare, vlg. ostrzambicz, infra tres annos... se astrinxit (sc. Nicolaus) 1403 *KodWP* VII 126.

Oszkodzenie *forma*: *n. sg.* oszkodzenie ca 1430 *GlKazB* II 19.

Znaczenie: 'nieczystość rytualna, pokalanie, impuritas ritualis, maculatio, contaminatio': Sed Iudei non intraverunt in pretorium ne contaminaretur pascha... Iudeis... contaminatio, oszko[n]dzenie, erat in habitaculum gentilis intrare ca 1430 *GlKazB* II 19. ~ *Wydawczyni dopuszcza też lekcję oskądzenie czy oskundzenie.*

Ośliczy *forma*: *ac. sg. neutr.* oślicze *BZ* Ex 13, 13.

Znaczenie: 'od oślicy pochodzący, qui asinae est': Pyrworodzone oszlycze (primogenitum asini) odmyenysz panv owczøø *BZ* Ex 13, 13. ~ *Wyraz można też czytać jako oślice – g. sg.*

Otchnąć *forma*: *praes. ind. 3. sg.* otchnie XV *p. post. RRp* XXV 173.

Znaczenie: 'owionąć, afflare': Propterea invidia mordet sensum, mentem viti<a>t, pectus afficit, id est othchnye, vires corporis consumit, id est caszy, et cor hominis eterna morte pascit XV *p. post. RRp* XXV 173.

Otchowanie cf. **Odchowanie**

Otcowość cf. **Ojcowość**

Otmar cf. **Odmar**

Otonychmiast cf. **Odonychmiast**

Otpłaćca cf. **Odpląćca**

Otrocić *forma*: *part. praet. pass. n. sg. m.* otrocyny XV *ex. GlLek* 72.

Znaczenie: 'pozbawić łupiny, wytuskać ze strąków, decorticare, folliculis spoliare': Othroczoney bob ffaba decortica<a> XV *ex. GlLek* 72.

Otroda cf. **Odroda**

Otstawać cf. **Odstawać**

Ottrącać cf. **Odtrącać**

Otuchlić (?) *forma*: *praes. ind. 1. sg.* otuchlę ca 1400 *CatCodJagRp* I 195.

Znaczenie: 'wzmocnić, pokrzepić, orzeźwić, confirmare, reficere, recreare': Venite ad me omnes, qui laboratis... et ego reficiam, *othuclø (*R* XXIV 75: posilą, *GlKazB* III 35: naprawø, *PF* IV 571: postrobyan, *Serm* 36r: vczesza, *RRp* XXV 175. 183: nasyczą, *Rozm* 323: *pozdrovye y podpomoga) vos (*Mat* 11, 28) ca 1400 *CatCodJagRp* I 195.

Owiędły *forma*: *n. sg. m.* owiędły XV *p. post. R* XXV 221.

Znaczenie: 'pozbawiony soków żywotnych, uschnięty, martwy, marcidus, aridus': Arronow kwyath (pro kwytl) yest *proth owadly przeczyw szwemu ('szwemu') praw (*leg. prawu*, Aaron arens virga flo-ruit non nature more) XV *p. post. R* XXV 221.

Owocność *forma*: *ac. sg.* owocność ca 1500 *GlGn* 139.

Znaczenie: *przen.* (o efektach pracy, de opera efficaci) 'owoc, plon, pożytek, fructus, fruges, emolumentum': Secundo fructificatio spiritualis et gloriosa ibi: ut eatis et fructum, owocnoszcz, afferatis (*Jo* 15, 16) ca 1500 *GlGn* 139.

Owocować *forma: part. praes. act. adi. n. pl. m.* owocujący 1435 *GIKazB* II 55.

Znaczenie: przén. (o wyznawcach Chrystusa, de Christifidelibus) 'przynosić swoim postępowaniem owoc, plon, pożytek, agendo fructiferare, fructum, emolumentum ferre': Fratres, non cessamus pro wobis orantes..., ut impleamini agnitione voluntatis Dei in omni sapientia et intellectu spirituali. Ut ambuletis digne Deo per omnia placentes et in omni opere bono fructificantes owoczuyaczy (Col 1, 10) 1435 *GIKazB* II 55.

Ozimniały *forma: n. sg. neutr. ozimniałe* XV *p. post. GIKórn* II 192.

Znaczenie: 'oziębły, pozbawiony gorliwości religijnej, frigidus, tepidus': Foue quod est frigidum, szgrzyey, czo gyest oszymnale (*AKLit* III 106: czocz symnye), rege quod est devium XV *p. post. GIKórn* II 192.

Oznamianie *forma: n. sg. oznamianie* ca 1470 *MamLub* 255.

Znaczenie: 'wyjaśnianie, rozwiązanie, explicatio, solutio': Osnamyanye (*war. kal.:* oznamyenye) solucio (cuius visionis haec solutio est secundum Hebraeorum traditionem Zach Prol) ca 1470 *MamLub* 255.

Ożelny *cf. Użelny*

Pacht *forma: ac. sg. pacht* (1425) 1585 *KodWP* XI 228.

Znaczenie: 'opłata dzierżawna, tributum, quod pro conducto solvebatur': Dedimus etiam praefato (sc. Martino)... quinquaginta arbores pro refformatione mellicaparum et libere... possidere, sed si praedictus scultetus... plures arbores refformaverit quam quinquaginta..., extunc dare debent datonem al. pacht ad curiam secundum consuetudinem ipsorum laborantium al. barthodzieiew (1425) 1585 *KodWP* XI 228. ~ *Germanizm.*

Pałdrwan *cf. Baldrian* (S II)

Pałędzie *czy Pałędź* *forma: l. pl. (w) pałędzioch* XV *p. post. GIKazB* IV 122.

Znaczenie: 'teren bagnisty, często porośnięty roślinnością nadwodną, mokradło, trzęsawisko, locus paluster, saepe plantis aquaticis tectus, loca limosa, uliginosa': Cum ipsa gracia devocionis fuerit subtracta, homo quasi arundo in paludine, w palaczoach, a vento temptacionis agitur XV *p. post. GIKazB* IV 122.

Pałędź *cf. Pałędzie*

Palowy *formy: g. sg. f. palowy* 1429 *ArchTerCrac* CCCXII 393, 4; ~ *d. pl. palowem* 1454–96 *LubZiemRp* 8, 2.

Znaczenie: 'przeznaczony na opał, opałowy, ad comburendum destinatus': Ipsa Stachna silwas et

gayas ibidem in Sokolniki non debet dampnificare neque vendere, tamen pro necessitate, sua vi, pro edificiis suis et pro lignis ignialibus vlg. palowy lescziny liberam potestatem habebit 1429 *ArchTerCrac* CCCXII 393, 4; Idem Martinus Cordek debet habere benivolam scissionem lignorum al. wrab in omnibus ipsius meritis, quas habet ibidem in Czaślawycze, ad sepiendum sepibus et ad ligna al. ku palowem *dravam 1454–96 *LubZiemRp* 8, 2.

Pargamieniczka *cf. Pergamieniczka*

Parskać *forma: praes. ind. 3. pl. parskają* ca 1500 *GIgn* 40.

Znaczenie: 'wraz z oddechem wyrzucać coś z siebie, ziać, aspriando aliquid evomere, eructare': Qui (sc. dracones) ignem sulphureum ex ore et naribus evomentes parskają ca 1500 *GIgn* 40.

Parszywy *forma: n. pl. f. parszywe* XV *p. post. GIKazB* IV 128.

Znaczenie: 'zarazony parchem, mający parchy, tj. strupy i krosty na skórze, pustulis infectus, porriginem et pustulas habens': Tercium ovile est ecclesia sancta militans et communio fidelium, in quo ovili... sunt oves triplices:... alie autem sunt morbide, pustulose, parsyue, et contagiose XV *p. post. GIKazB* IV 128.

(Pasierbny) Pasirzbny *forma: i. sg. f. pasirzbną* XV *med. GIWinc* 145.

Znaczenie: 'właściwy pasierbowi, pasierbi, qui privigni est, privignus': Ymo priuignali, gl. ipsorum prevignorom nouercali contrario, passyrzbną, pater, odio videremur *taxicati XV *med. GIWinc* 145.

Pasirzbny *cf. Pasierbny*

(Pasja) Pasyja *forma: n. sg. pasyja* ca 1500 *SIOcc* XII 161.

Znaczenie: 'historia męki Chrystusa, Passionis Christi historia': Godzinki o męcze bozeii, w ktorich się zamika wsitka pasia ca 1500 *SIOcc* XII 161.

Paskuda *forma: n. sg. paskuda* ca 1495 *ChrestWRz* 292.

Znaczenie: 'człowiek niemoralny, homo improbus, inhonestus': Dworak skoda, zak nyesgoda, pleban przigoda, chlop clopothnyk, zebrał pochlebnyk, mnych paskuda ca 1495 *ChrestWRz* 292.

Pasternik *formy: n. sg. pasternik* (1432) 1615 *DokMp* V 332; ~ *ac. pl. pasterniki* (1446) 1781 *DokMp* III 201.

Znaczenie: 'miejsce porośnięte trawą, na którym pasą się zwierzęta domowe, campus gramineus, ubi animalia domestica pascuntur': Damas... omnes hortos sub eadem civitate contentos et loca pascuarum vlg. pasterniki (1446) 1781 *DokMp* III 201; Idem habet (sc. rector ecclesiae) fundum, dictum pasternik (1432) 1615 *DokMp* V 332.

Pastusze *forma: ac. sg. pastusze* (1433) XV *KodWP* IX 330.

Znaczenie: 'obowiązek opłaty za wypas bydła, składanej na rzecz właściciela majątku, pretium bonorum terrestrium possessori pro armentis pascendis solvi solitum': Insuper prefatus Michael et successores iudicialia vlg. vyeeczne, pastoralia, pastvsze, debent et tenentur cedere et solvere quemadmodum alii vicini et cmethones ville nostre predictae (1433) XV *KodWP* IX 330.

Pasyja cf. **Pasja**

Paści pl. tantum forma: n. paści XV p. post. *CatCodJag* III 59.

Znaczenie: 'pułapka na myszy, instrumentum muribus captandis aptum, muscipula': Muscipula, pasczy, quedam deceptio ad capiendos mures XV p. post. *CatCodJag* III 59.

!Pauka cf. **1. Pianka** (S II)

Paćzewie coll. forma: ac. paćzewie 1414 *GlKazB* IV 37.

Znaczenie: 'paćzki roślinne, z których rozwijają się kwiaty i liście, germina, oculi herbarum': Quando arbor vlt fructum producere, primo habet vlg. paćzewie 1414 *GlKazB* IV 37.

Paćzkowie coll. forma: ac. paćzkowie XV in. *GlKazB* III 75.

Znaczenie: 'paćzki roślinne, z których rozwijają się kwiaty i liście, germina, oculi herbarum': Tercio homo comparatur arbori in fructuum productione, quia sicut arbor primo emittit loca, ex quibus flores debent produci paćzkowe, sic homo primo debet cogitare, postea florem bonum... producere XV in. *GlKazB* III 75.

Papiec cf. **Pępiec**

Pchnienie forma: n. sg. pchnienie ca 1470 *MamLub* 201.

Znaczenie: w błędnym rozumieniu wieloznacznego łac. punctus jako 'ukłucie, pchnięcie' zamiast 'moment, chwila': Pchnyeny (war. kal.: znamyona, mamotrekt mikułowski: za gedno tknutie) punctus (ad punctum in modico dereliqui te Is 54, 7) ca 1470 *MamLub* 201.

Pełnia forma: l. sg. (w) pełni XV p. post. *SlOcc* XXXIV 162.

Znaczenie: 'księżyc w trzeciej fazie swojego cyklu, widoczny jako okrągła tarcza, plenilunium, luna plena, quae in oppositione solis et lunae apparet': Tacz panna... szlyczną jako myesyżąc w pelny XV p. post. *SlOcc* XXXIV 162.

Pełniciel forma: n. sg. pełniciel XV p. post. *GlKazB* IV 123.

Znaczenie: 'ten kto wypełnia, wykonuje czyjąś wolę, wypełniciel, qui voluntatem alicuius facit, factor voluntatis alicuius': Si quis auditor est verbi et non factor, nye pełniczel, hic comparabitur viro consideranti vltm nativitatís sue in speculo (Jac 1, 23) XV p. post. *GlKazB* IV 123.

(Pergamieniczka) Pargamieniczka forma: n. sg. pargamieniczka 1500 *ŻydKraK* 246.

Znaczenie: 'żona pergaminika, pergamenificis uxor': Iuramentum, quod debuit facere pargamieniczka erga Josephova Iudeam ob spem concordie, iudiciatur ad proximum iudicium bannitum 1500 *ŻydKraK* 246.

Pezd cf. **Pizd**

Pępenik bot. forma: n. sg. pępenik XV ex. *GlLek* 43.

Znaczenie: 'urocznik zwisty, Umbilicus pendulinus D. C.': *Papenyl vmbilicus Veneris XV ex. *GlLek* 43.

Pępiec czy **Papiec** forma: n. sg. pępiec XV p. post. *PF* V 8.

Znaczenie: 'blizna po pępowinie, pępek, umbilicus, omphalos': Papecz umbilicus XV p. post. *PF* V 8.

2. Pianka forma: ac. pl. pianki ca 1500 *R* XXIV 332.

Znaczenie: (w formule zamawiania, in cantatione) 'spieniona fala morska, spuma maris' (?): Poszła Mathka Bożą po morzw szbyrayacz zlothe pyanky, podkal yą szwanthy Yan: A gdzie gyzdesz mathwchno? Ydą szynaczka swego leczycz. Sic medentur pueros ca 1500 *R* XXIV 332.

Piądła pl. tantum forma: ac. piądła *Dorota* 169.

Znaczenie: 'narzędzie tortur, rodzaj stojącej ramy lub deski, na której rozpinano torturowanych, machina, i.e. instrumentum e tabulis factum vel tabula, in qua tormentis dediti extendebantur': Potom na pyadla rospyechu, wandziczami tarhachu ye to czalo proslawne, welicze sbite *Dorota* 169.

Piątyszósty (?) forma: n. sg. f. piątaszosta 1468 *DecrMCrac* I nr 938.

Znaczenie: 'piąty i szósty, quintus et sextus': Quod ex quo Machna exaudiens cause manifestationem, procurator exoneravit se dicens, causam istam non posse finire, extunc eadem Machna adhuc potest habere ad alium procuratorem ad primas duas, ad secundas duas et ultra ad *piotaszosta septimanas uel ad eundem procuratorem meliori consilio ad constituendum eum 1468 *DecrMCrac* I nr 938. ~ Może kalka łacińskiego średniowiecznego quinto-sexto 'piąty i szósty'.

Piekarzyk forma: n. sg. piekarzyk 1408 *LibProscr* 117.

Znaczenie: 'chłopic terminujący u piekarza, pomocnik piekarza, puer in tirocinium pistori datus, socius pistoris': Micolai pekarzik furatus fuit triticum in molendino et de mandato domini Swethoslai... procuratoris generalis fuit virgis cesus et perpetue de civitate expulsus 1408 *LibProscr* 117. ~ Może już nomen proprium.

Pielasz cf. **Pielesz**

(**Pielesz**) **Pielasz** *forma: ac. pl. pielaszy* 1443 *CracArtSuppl* III 93.

Znaczenie: 'chlew, obora, stabulum, locus, quouimenta et pecora asservantur': Cmethones... obligarunt se..., item opportuna stabula pro peccoribus et peccudibus fossata[s] al. pyelaszy 1443 *CracArtSuppl* III 93.

Pieniążkowie *coll., bot. forma: n. pieniążkowie* XV ex. *GLek* 40.

Znaczenie: 'tojeść rozestana, Lysimachia nummularia L.': Pyenyąszkowye nummularia XV ex. *GLek* 40.

Piepto (?) *forma: g. sg. piepła* 1499 *ZapWarsz* nr 1841.

Znaczenie: 'czepiec, capitis tegumentum (imprimis muliebre), calautica' (?): Jakom ya nye pobral rabko[pko]w, pyepla, any hothbyl zamkow hv rzmky (pro krzinky) 1499 *ZapWarsz* nr 1841.

(**Pierwiasnka**) **Pirwiaznka** *forma: n. sg. pirwiaznka* XV in. *CatCodJag* IX 474.

Znaczenie: 'ta która daje czemuś początek, quae primitiva vel primaria est, primiceria': Subdit autem statim, dicens: Maria autem erat, de qua Dominus eiecerat septem demonia. Immo ipsa penitencium primiceria, gl. primiceria pyrwiaznka, exstitit in ewangelio XV in. *CatCodJag* IX 474.

(**Pierzchałki**) **Pirzchałki** *pl. tantum forma: n. pirzchałki* 1472 *RostRp* s. 10.

Znaczenie: 'gatunek gruszek, może mających skórkę nieładką, szorstką, czy też cętkowaną, species pirorum, fortasse cutem scabram vel maculosam habentium': Kerthine, flamus, pyrzchalky, fumula 1472 *RostRp* s. 10.

(**Pierzchliwy**) **Pirzchliwy** *forma: d. pl. m. pirzchliwym* ca 1500 *GLGn* 51.

Znaczenie: 'skłonny do gniewu, złości, iracundus, in malitiam pronus': Dedit nobis exemplum quomodo debemus fruentibus, gl. furentibus, iracundis pyrzchayaczem, <pirzch>lywem, contra nos eisdem nos subtrahere ca 1500 *GLGn* 51.

Pięćdziesta *forma: n. sg. pięćdziesta* (1406) 1541 *IurMas* I 91.

Znaczenie: 'sądowa kara pieniężna pierwotnie wynosząca 15 grzywien, multa iudiciaria, quae primum quindecim marcarum summa solvebatur': Quod condemnatis (sc. pauperes nostri subditi) in penis brevis terminus solvendi ipsas penas deputabatur, igitur pene dicte *pyeczdzysztha..., statuimus, quod ipsi nostri subditi in dictas penas pyaczdzyszath... infra sex septimanas... neque per... nostrum officialem..., nec per aliquem honoratorum nostrorum... impediri debeantur pro solutione penarum earundem (1406) 1541 *IurMas* I 91.

Pięknie 'w sposób budzący podziw, admirabiliter, mirandum in modum': Chorum care visitare et in

choro pulcre, barzo pyeknye, stare XV p. post. *PFRp* III 289.

Pilność *forma: ac. sg. pilność* XV p. post. *PFRp* III 289.

Znaczenie: 'gorliwość, studium, ardor animi': pilność mieć 'myśleć usilnie o kimś, skupiać się na kimś, poświęcać uwagę, czas komuś, summopere de aliquo cogitare, alicui operam dedere': Chorum care visitare et in choro pulcre stare, veniendo non ridere, sed de Deo providere pylnocz myecz XV p. post. *PFRp* III 289.

Piotrużel *bot. forma: n. sg. piotrużel* XV ex. *GLek* 40.

Znaczenie: 'pietruszka zwyczajna, Petroselinum sativum Hoffm.': Petroselinum pyotrusszka, pyotrużel XV ex. *GLek* 40. ~ Bohemizm leksykalny.

Pirwiaznka cf. **Pierwiasnka**

Pirzchałki cf. **Pierzchałki**

Pirzchliwy cf. **Pierzchliwy**

Piwko *forma: g. sg. piwka* XV p. pr. *ŚIPolW* 26.

Znaczenie: hypocor. 'piwo, cervisia': Swiniczkego pyfka damesacz (pro damecz) dasicz (pro dosicz) pyczi, alle panczerse y pasky muschy nasse biczi XV p. pr. *ŚIPolW* 26.

(**Pizd**) **Pezd** *forma: n. sg. pezd* XV in. *CatCodJag* IV 299.

Znaczenie: 'podex': pezd krowi 'zartobliwa nazwa odnosząca się do kształtu przyrządu astronomicznego zwanego kwadrantem, który składał się m.in. z przeziernika (tj. listewki z dwoma otworami) oraz z pionu (mogącego przypominać krowi ogon), appellatio iocosa instrumenti astronomici quadrantis dicti duobus foraminibus adornati et perpendiculo (ad instar caudae vaccinae confecto) constantis': Et moue margaritam vsque ad meridionalem lineam, et ille erit situs margarite ad talem diem, tunc per mitte radium solis intrare per ambo foramina et nota locum, vbi cadat margarita, et habebis horam sicut prius. Pesd croui (var.: crowi) hec figura dicitur XV in. *CatCodJag* IV 299. ~ Bohemizm.

Plac cf. **Płac**

Pleśniewiec *bot. forma: n. sg. pleśniewiec* XV ex. *GLek* 42.

Znaczenie: 'kocanki piaskowe, Helichrysum arenarium Moench.': Plesnyewycz stercus citrinum (ib. k. 64v: sticades... citrinum) XV ex. *GLek* 42.

Plewa *forma: n. sg. plewa* XV p. post. *GLKórn* II 178.

Znaczenie: 'opona mózgową, błona okrywająca mózg, membrana tenuis cerebrum circumcludens': Item ad sanandum wlnus, quod ad cerebrum fuerit lesum. Si... mouetur circumferencia cerebri, plewa claska, tunc incipe sanare. Quodsi ventuabit (pro ventilabit), plewa szapy (leg. sapi), tunc dubium est de vita ipsius et sic tunc incipe quantum ad primum,

primo albiginem uel oleum oворum appone wlneri XV p. post. *GlKórn* II 178.

Plewicz *forma: n. sg. plewicz* XV p. post. *RRp* LIII 65.

Znaczenie: 'ołowiowa biała farba, biel ołowiana, cerussa': Cerusa, plewicz, id est puluis plumbi XV p. post. *RRp* LIII 65.

Płac *forma: ac. sg. płac* XV p. post. *GlKórn* II 179.

Znaczenie: 'płat, kawałek płótna, pannus, telae pars abscisa': Contra przymyoth. Recipe koezek cum claro ovi, contere et appone ad wlnus contruersum placz vyvynyenye XV p. post. *GlKórn* II 179. ~ *Wydawca* czyta plac.

Płacca *forma: ac. sg. płaccę* XV in. *GlKazB* II 105.

Znaczenie: 'ten kto płaci, tu przenośnie, qui solvit, hoc loco translate': Peccator... in domum cordis sui dyabolum conducit, sed Christus tanquam malum pensionarium, placzczą, de domo expellit XV in. *GlKazB* II 105.

Płaza *forma: i. sg. płazą* 1477 *ŻydKraK* 128.

Znaczenie: 'płaska część klingi miecza, laminae gladiariae pars plana': Mathias... inculpavit Janyczka... pro vulneracione ad caput... et Johannem pro percussione plaszą et pro recepcione marce pecuniarum et pallii nigri 1477 *ŻydKraK* 128.

Płetnica *forma: ac. pl. płetnice* 1422 *KsKaz* nr 2568.

Znaczenie: 'jednostka miary drzewa splanego składająca się z 10–20 pni, mensura ligni flumine dimittendi quae decem vel viginti truncis constat': Item duas strues lignorum al. płetnicze... dare tenebitur 1422 *KsKaz* nr 2568.

Płochki *forma: n. sg. m. płochki* ca 1430 *GlKazB* II 16.

Znaczenie: 'narowisty, nieposkromiony, calcitrosus, indomitus': Non ascendit super equum fervidum, płochki, discordie et litis amatorem, sed super asinam tranquillitatis ca 1430 *GlKazB* II 16.

Płoszyć *forma: praet. 3. sg. m. płoszył* XV ex. *GlPozn* 109.

Znaczenie: 'strasząc odpędzać, absterre, abigere': Descenderunt volucres super cadauera et abigebat plossylh (*MamLub* 8: sganyal, odpędzą(ł), *war. kal.:* zagnal, odpandzał) eas Abram (*Gen* 15, 11) XV ex. *GlPozn* 109.

Pniak *forma: ac. pl. pniaki* XV ex. *VergGeorg* 74.

Znaczenie: 'pal jako podpora do winnej latorośli, palus quo vitis fulciebatur': Hic stirpes obruit aruo (qua)drifidasque sudes, pnyaky, et acuto robore valos XV ex. *VergGeorg* 74.

Pnik *formy: g. sg. pnika* XV ex. *VergGeorg* 76; ~ *n. pl. pniki* XV ex. *VergGeorg* 85.

Znaczenia: 1. 'część krzewu lub drzewa wyrastająca na nowo z korzenia, tu o winnej latorośli, odrośl, odzimek, stirps vel arbor ima, hic de vite': Totum involuit flamis nemus et eruit atram ad celum picea, crassus caligine nubem, presertim si tempestas a vertice siluis... Hoc vbi non a stirpe valent cesequae reuerti possunt atque ima similes reuirescere, oth[o] corzenya, pnyky, terra, infelix superat foliis oleaster amaris XV ex. *VergGeorg* 85.

2. *'gałazka, zraz rośliny szlachetnej wszczepiony na dziczkę, ramulus, surculus generosus arbori silvestri insitus':* Etiam ardua palma nascitur et casus abies visura marinos, inseritur vero ex fetu, s pnyka, nucis arbutus horrida XV ex. *VergGeorg* 76.

Pobrzeże *forma: n. sg. pobrzeże* (1442) *DokMp* VIII 170.

Znaczenie: 'teren nad brzegiem rzeki, nadbrzeże, litus, ora': Wladislaus... Poloniae... <rex> significamus..., quomodo assecurantes... Christinum de Szukowcze... de quadringentis marcis pecuniae... et octingentis marcis... pecuniae..., quas ibi in districtu et castro Baccotha et villis Poteremcze et Burnakowcze ad ipsum districtum pertinentibus certis nostris litteris inscripseramus... volentesque, ut donatio nostra et debitum suum praesens expressatum suum sortiatur effectum, sibi praefatas pecunias tam debiti, quam servitii in praefato districtu et castro Baccotha ac villis nuper expressis inscribimus,... damus... cum omnibus... utilitatibus, fructibus,... fluminibus, rippis al. pobrzeze (1442) *DokMp* VIII 170.

Pochlebie *forma: g. sg. pochlebie* XV in. *GlKazB* IV 41.

Znaczenie: 'podziw, uznanie, admiratio, aestimatio': Predicator... nec plaussum, *gl.* plausum pochlebena, a populo studeat spectare sed gemitum lacrimasque XV in. *GlKazB* IV 41.

Pochlebny *forma: n. pl. neutr. pochlebna* XV p. post. *GlKazB* IV 137.

Znaczenie: 'udawany, pozorny, obłudny, aby uzyskać czyjąś przychylność, simulatus, fictus, falsus': Attendite a falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium (*Mat* 7, 15), id est sub specie religionis et pyetatis... Vestimenta ovium sunt blanda verba... et cetera religionis signa, ut puta elemosinis signa simulata, pochlebna,... longe inclinaciones profunde XV p. post. *GlKazB* IV 137.

Pochodnie *'pod względem pochodzenia, źródła, początku, ratione originis, fontis, principii':* Quadrupliciter exponitur Sacra scriptura: hystoriace, allegorice, tropoloice, anagogice. Omnīs scriptura exponitur sic: originaliter, pochodnye, effectiue vychodnye ca 1500 *GlGn* 139, *sim. ib.* 63.

Pochylenie *forma: n. sg. pochylenie* XV ex. *GlGn* 56.

Znaczenie: 'skłonienie, opuszczenie, inclinatio, depressio': Ad bonam arborem requiritur fructuum depressibilitas pochylenye XV ex. *GIgn* 56.

Pocieszony *forma*: n. sg. neutr. pocieszone ca 1500 *GIKazB* I 31.

Znaczenie: 'taki który usuwa smutek, przywraca radość, qui tristitiam tollit, laetitiam affert': Quid ergo meruit (sc. mulier Chananaea) a Xpo audire, id est verbum poczyessone: O mulier, magna est fides tua (Mat 15, 28)! ca 1500 *GIKazB* I 31.

!Podanya cf. **Podać** (S II)

Podchodzić *forma*: praes. ind. 3. sg. podchodzi 1436 *RRp* XXIII 278.

Znaczenie: 'zbliżać się, nadchodzić, appropinquare, advenire': Ex hoc ipso inquietus quantoctius superbie pes subintrat, gl. subingreditur, subit podchodzi 1436 *RRp* XXIII 278.

Poddymie cf. **Podymie**

Poddymny cf. **Podymny**

Podgórnny *forma*: n. sg. m. podgórnny XV ex. *SIOcc* XXX 198.

Znaczenie: 'położony lub mieszkający po południowej stronie gór Alp, tj. we Włoszech, situs vel in Italia habitans, cisalpinus': Ultramontanus zagornny, c(i)smontanus podgórnny XV ex. *SIOcc* XXX 198.

Podjuszczanie (?) *forma*: n. sg. podjuszczanie ca 1420 *CatCodJag* X 314.

Znaczenie: 'namawianie do złego, poduszczanie, podjudzanie, incitatio, persuasio mali': Qui, si cum Herode, id est cum diabolo, moram traxerit ad eius inclinando instinctum, gl. instructum pothiuszczanye, graciam amittit ca 1420 *CatCodJag* X 314.

Podkonic *forma*: n. sg. podkonic 1415 *Kal* nr 477.

Znaczenie: 'syn podkoniego, subgasonis filius': Testes ducit Jacussius... contra Miroslaum...: primus Johannes..., quintus Nicolaus potkonicz 1415 *Kal* nr 477. ~ *Może już nomen proprium*.

Podławca *forma*: n. sg. podławca ca 1400 *CatCodJagRp* I 195.

Znaczenie: 'ten kto pogńbia kogoś siłą lub podstępem, qui aliquem vi vel dolo comprimit': Vidit alios duos fratres: Iacobum, gl. Iacobus interpretatur subplantator vel subplantans podławca,... et Iohannem (Mat 4, 21) ca 1400 *CatCodJagRp* I 195.

Podniebnie 'wysoko nad ziemią, w przestworzach, zajmując miejsce pełne chwały, supra terram, sursum, obtinendo locum gloriae plenum': Notandum, quod Christus homo sedet a dextris Dei eminenter, gl. pothnyebnye eminenter, hereditans omnem boni possessionem, congruenter reintegrans omnem celi habitacionem, affluenter erogans omnem doni perfectionem XV in. *GIKazB* II 94.

Podpuszczadło *forma*: n. sg. podpuszczadło 1442 *RozRacz* 153r.

Znaczenie: 'środek przyspieszający zsiadanie się mleka, podpuszczka, coagulum': Occigallus est species lactis vlg. podpuszczadło uel szyrzysko 1442 *RozRacz* 153r.

Podstrzygalnia cf. **Postrzygadlnia** (Sstp)

Podtenczas informuje, że dana czynność odbyła się równocześnie z inną czynnością 'wówczas, wtedy, tum, eodem tempore': A gdy szye to przedanye stało v Yerusalem, to było prave v ten czass, v który był Bog svyatloszcz sluneczna stworzył. A tez dnya, ktoregosch Bog przedan, potenczass (leg. podtenczas) lepak slonce pomyrzko *Roym* 516.

Podymie, Poddymie (?) *forma*: n. sg. podymie 1397 *DokMp* IV 306, (1397) 1546 *ib.* 298, 1423 *DokMp* V 264; poddymie 1494 *AGZ* XIX 424; ~ *ac. sg. podymie* 1415 *DokMp* V 161; ~ *n. a. ac. sg. podymie* 1495 *AGZ* XVII 311; poddymie 1451 *AGZ* XII 210.

Znaczenie: 'danina na rzecz panującego uiszczana od zagrody, czyli dymu, tributum, quod ab eo, qui domum possidet, regi solvi debebat': Preterea volumus, quod incole seu kmethones, ville memorate inhabitatores, annuum censum per duos grossos Pragenses, quod podyme dicitur, avenam necnon post avenam duos grossos communes... nobis et nostris successoribus de qualibet stuba solvere tenebuntur 1397 *DokMp* IV 306; Preterea volumus, quod incole seu homines villarum memoratarum inhabitatores, consuetum censum, qui dicitur podymie, per duos grossos Pragenses et avenam, necnon post avenam duos grossos communes... de qualibet stuba sint astricti ad solvendum (1397) 1546 *ib.* 298; Verum, quia incole... villarum... exactionem consuetam podyme per duos grossos Pragenses et avenam, necnon post avenam duos grossos communes de qualibet stuba persolvant et persolvere sint astricti 1415 *DokMp* V 161; Preterea volumus, quod incole seu kmethones... prefate ville censum consuetum per duos grossos Pragenses, quod dicitur podymie, avenam necnon post avenam duos grossos communes, de qualibet stuba... solvere debent et tenentur 1423 *ib.* 264; De predictis tribus villis ad castrum Snyahatin nulla debebunt dare tributa nisi poddymie et stacionem 1451 *AGZ* XII 210; Zophia... quinque tunicas tritici... cum avena fumalium al. poddymie super kmethonibus habita... remanere debet... pro... Paulo Sbrosek 1494 *AGZ* XIX 424; Ministerialis... condemnavit nobilem Iohannem... in quatuordecim pene regalibus ob non solutionem podymie de bonis ipsius 1495 *AGZ* XVII 311.

(Podymny) Poddymny (?) *forma*: *ac. sg. podymny* (1457) 1460 *UrzMaz* 306.

Znaczenie: 'danina na rzecz panującego uiszczana od zagrody, czyli dymu, tributum, quod ab eo,

qui domum possidet, regi solvi debebat: De ipso melle... duas tunnas... capitaneo predicto dare debebunt et tenebuntur avenaque de kmethonibus proveniens al. podymny pro prediis ducalibus ad seminandum conservari debe[n]t (1457) 1460 *UrzMaz* 306.

Pogadlny cf. **Bogadlny**

Poić *forma: praes. pass. 3. pl. neutr. są poiona* 1476 *AKLitRp* III 108.

Znaczenie: 'dawać pić, dare bibere, potum praebere': Caput meum est spinis applicatum contra superbiam peccatorum, os meum potatum est, są poiona, felle contra gulosos 1476 *AKLitRp* III 108.

Pojadlny cf. **Bogadlny**

(Pojedynek) Pojedzinek *forma: n. sg. pojedzinek* 1421 *IurMas* I 105.

Znaczenie: 'ktoś występujący sam, qui ipse, singularis prodiit': Notarius singulorum castrorum et terrarum... pro suo inscriptuali seu nota... ab uno vero teste, qui per se jurat, vlg. *pojedzynek, medium grossum tollet 1421 *IurMas* I 105.

(Pojedynkowy) Pojedzinkowy *formy: ac. sg. m. pojedzinkowy XV p. post. GlKazB* III 105; *neutr. pojedzinkowe XV p. post. GlKazB* III 104.

Znaczenie: 'jeden w swoim rodzaju, wyjątkowy, niepospolity, unicus, insolitus, eximius, inconsuetus': In die illa auferet dominus ornamentum calciamentorum... et gemmas, perly, in fronte pendentes, et mutatoria pallia *pojedzinkowe odzienne (ib. 105: pojedzinkowy) XV p. post. *GlKazB* III 104.

Pojedzinek cf. **Pojedynek**

Pojedzinkowy cf. **Pojedynkowy**

Pokaszenie *forma: g. sg. pokaszenia* 1400 *TPaw* III nr 4800.

Znaczenie: 'pogryzienie, poranienie zębami, morsus, ictus dentium': Nicolaus prefatus habet terminum cum Gozdzone ad colloquium generale s pokaszenia 1400 *TPaw* III nr 4800.

Pokątny *formy: n. sg. neutr. pokątne* 1498 *DecrMCrac* II nr 693; ~ *l. pl. f. (w) pokątnych XV p. post. GlKazB* IV 149.

Znaczenia: 1. (o uczynku, de opere) 'wstydliwie ukrywany przed światem, niemoralny, absconditus pudenter, non ethicus': Sed diabolus, iste malus et crudelis dominus..., wlt, vt sibi seruiatur in impudiciis, w nyesromyeshliwoszczach, et in immundiciis, v pokątnych, szlych szluszbach, lasciuiis, luxuriis et adulteriis XV p. post. *GlKazB* IV 149.

2. (o dokumencie, de documento) 'podejrzany, niewiarygodny, parum perspicuus, suspectus, fide non dignus': Pars adversa litterale testimonium produxit duorum virorum, quod actor non suscepit et ei contradixit dicens esse angulatum al. pokąthne 1498 *DecrMCrac* II nr 693.

Pokojność *forma: n. sg. pokojność XV med. GlKazB* III 85.

Znaczenie: 'spokój, cisza sprzyjająca skupieniu, quies, silentium': Secunda causa est quies, pocoynocz, familie, quam non est conveniens inquietare XV *med. GlKazB* III 85.

Pokrapiać *forma: part. praes. act. adv. pokrapiając* 1466 *RRp* XXII 19.

Znaczenie: 'kroplami płynu obrzucać, kroplami zwilżać, zraszać, inspergere, madefacere, irrorare': Densaue purgantur ramalia, quando putantur, tunc bene fructificant germen et amplificat, sic electorum putat auctor corda suorum arida rore rigans, pocrapyayacz, fune soluta lignans 1466 *RRp* XXII 19.

Pokrzepczać się *forma: preat. 3. sg. m. pokrzepczał XV med. RRp* XXIV 375.

Znaczenie: 'nabierać mocy, siły, stawać się mocnym, crescere, valere': Puer autem crescebat et confortabatur pokrzyepczał są abo krzepczy sa (Luc 2, 40) XV *med. RRp* XXIV 375.

Pokutnik *forma: n. pl. pokutnicy* 1448 *GlKazB* IV 76.

Znaczenie: 'żałujący za grzechy, peten skruchy, pokutujący, paenitentiam pro peccatis agens, paenitens': Veri penitentes, pokuthnyczy, intrant (sc. post mortem) secundum chorum angelorum 1448 *GlKazB* IV 76.

Polubiać *forma: part. praes. act. adv. polubiając XV p. post. GlKazB* IV 101.

Znaczenie: 'mieć w czymś upodobanie, cieszyć się czymś, complacentiam in aliqua re habere, gaudere aliqua re': Dicitur autem somnus peccatum similitudinarie, quia sicut sompnum homini dulcis est, a quo iterum non gaudet excitari, sic homo oblectans, polubayanz, sibi quodcumque peccatum, gaudet non excitari ab eo XV p. post. *GlKazB* IV 101.

Poludne *forma: ac. sg. poludne* (1447) 1503 *KodWil* I 212.

Znaczenie: 'danina składana przez chłopów na rzecz pana, tu w miodzie, tributum, quod hic melle a colonis domino solvebatur': Nos strenuus Petrus... ecclesiam parochialem... fundamus..., fundatamque et erectam donis... dotamus, videlicet... quatuor tunnas mellis al. poludne (1447) 1503 *KodWil* I 212.

Poludzie *forma: n. sg. poludzie* (1411) XIX *KodWil* I 85.

Znaczenie: 'powinność stacjonowania, utrzymywanie podróującego panującego i jego dworu, urzędników czy drużyny, ciężąca na ludności wiejskiej, z czasem zamieniona na czynsz, officium alendi regem decemve eiusque aulicos, magistratus, comites iter vel mansionem facientes, quo officio cmethones obligati erant quodque postea frugibus aut pecunia praestabatur': Una cum decem marduribus castorum, venacionibus ac modo stacionis poludze appellato domino Nicolao episcopo... dedimus (1411) XIX *KodWil* I 85.

Połajanie *forma: n. sg. połajanie XV med. SKJ I 110.*

Znaczenie: 'kłótnia, zwada, spór, rixa, altercatio, contentio': Manifesta autem sunt opera carnis, que sunt fornicatio,... inimicitia, contenciones polayanye (Gal 5, 20, PF V 31: swada, GlKazB II 54: swady) XV med. SKJ I 110.

Połudzenie *forma: n. sg. połudzenie XV p. post. GlKazB III 104.*

Znaczenie: 'wprowadzenie w błąd, fałsz, kłamstwo, pozór, actus fallendi, mendacium, species': Cum nulla res sic bonum exterminet sicut simulacio, poludzenye, eo quod malum sub specie boni velatum, dum non cognoscitur, non cavetur XV p. post. GlKazB III 104.

Połudziele *cf. Półdziele*

Połujrzebie *cf. Półrzebie*

Połuścić *forma: praet. 3. sg. m. połuścił 1418 Kal nr 591.*

Znaczenie: 'rozbić na części, zniszczyć, findere, delere': Yako Pyotr jachal w Katharzynyn dom... gwałtem y tamo połupał zamky, y scoda vczynyl 1418 Kal nr 591.

Pomnożyć *forma: n. sg. pomnożyć ca 1430 GlKazB II 13.*

Znaczenie: 'twórca, sprawca, auctor, factor': Quarto passionem Christi nobis representat, wsz[i]pomina, Bernardus: Qui sum auctor verus, pomnoszcz prawi, ipse sum testis veritatis ca 1430 GlKazB II 13.

Pomocno *cf. Pomocny (S II)*

Poprężnica *forma: n. sg. poprężnica XV p. post. GlKóm II 179.*

Znaczenie: 'żyła u konia leżąca po stronie brzusznej, w miejscu, gdzie przypina się popręg, vena in latere equi posita, loco ubi cingula alligantur': Accipe in latere, que poprasznycza vocatur XV p. post. GlKóm II 179.

Porósć *forma: praet. 3. sg. f. porósła XV p. pr. GlKazB IV 66.*

Znaczenie: 'pokryć się chwastami, krzakami, zarosnąć, operiri herbis, virgultis': Quia hec uia (sc. via virtutum) multum succrevit, porosła, et ergo pauci sunt, qui per eam ambulant bene, quia est arta XV p. pr. GlKazB IV 66.

Porząd *'nieprzerwanie, pod rząd, continuo, assidue, iugiter':* Por(zą)d (war. kal.: vstawnye) iugiter (facta est... fames in diebus David tribus annis iugiter II Reg 21, 1) ca 1470 MamLub 76.

Posądenie *forma: g. sg. posądenia 1461-7 Serm 103v.*

Znaczenie: 'osądenie, wydanie wyroku (tu o nalożonej pokucie), pronuntiatio, sententia dicta (hic de paenitentia exacta)': Quia ad feruentis penitencie desiderium V requiruntur...: splendor cogni-

cionis, timor penitencionis, przeboyasny[e] (*leg. przebojażń*) posandzenya, dolor contricionis, pudor confessionis, labor satisfaccionis 1461-7 Serm 103v.

Posięgnięcie *forma: n. sg. osiągnięcie XV med. GlKazB III 28.*

Znaczenie: 'osiągnięcie, uzyskanie czegoś, adeptio, impetratio alicuius rei': Spei succedet comprehensio, posz(ię)gnienie, bonitatis XV med. GlKazB III 28. ~ *Wydawczyni proponuje rektyfikowanie zapisu na osiągnięcie, ale nie wyklucza poprawki na osiągnięcie.*

Posłusznik *forma: n. pl. posłusznicy ca 1500 WisłRp nr 2322.*

Znaczenie: 'człowiek komuś postuszny, uległy, tu pogardliwie o hipokrycie, który żyje grzesznie i występnie, homo oboediens, obsequens, hic contemptim de hypocrita, qui peccanter et flagitiose vivit': Sciendum, quod XXV sunt genera ypocritarum... Quindecimi dicuntur obedientes, poszłuschnyczy, qui ex obediencia omnia faciunt, osculantur se mutuo ex obediencia et alia turpissima faciunt, que causa honestatis ommitto, vt patet de socie<ta>te Bariloti Bononie, que omnia habebat communia, vxores, filias, diuicias ca 1500 WisłRp nr 2322.

Posłużstwo *forma: g. sg. posłużstwa 1423 ArchTerBiec Ia 262, 3.*

Znaczenie: 'powinności na rzecz pana, ea quae domino debentur': Et pro eo, quia honores kmetonum et obedienciam vlg. possluszstwa inhibuisti ad scultetum pertinentes seu <ad> suum iudicatum, ex eo dampni XX et [...] marcas intulit 1423 ArchTerBiec Ia 262, 3.

Posobek *forma: ac. pl. posobki XV p. pr. GlKazB III 79.*

Znaczenie: 'ten którego zostawia się po sobie, potomek, unus ex eis, quem aliquis ex se reliquit, prognatus': Omnes posteros, posobky, tuos dyabolo traderes XV p. pr. GlKazB III 79.

Posobienie *forma: g. sg. posobienia XV p. post. GlKazB III 90.*

Znaczenie: 'adopcja, przybranie za syna, adoptio, arrogatio': Accepistis spiritum adoptionis, possobyenya, filiorum (non enim accepistis spiritum servitutis..., sed accepistis spiritum adoptionis filiorum Rom 8, 15, GlKazB II 53: vyswolony, R XXV 166: duchą zwyzwolonich, sposszobyonich, synow wybrany, MamLub 279: synowye vyszwolony, war. kal.: sch<y>novye vyswolony, AKH VI 446: synow wyszvolony) XV p. post. GlKazB III 90.

!Possyevceny (*CatCodJag VI 15*) *cf. Poziewanie (Sstp)*

Postni *cf. Postny*

(Postny) Postni *forma: ac. pl. m. postnie XV med. GlKazB III 38.*

Znaczenie: 'odczuwający głód, zgłodniały, głodny, fame pressus, ieiunus': Si dimisero eos ieiunos, postnye (*ib.*: glodnye), in domum suam, deficient in via (Marc 8, 3) XV *med. GlKazB* III 38.

Postronny forma: *n. pl. m.* postronne (1476) 5
1539 *BenLub* 360.

Znaczenie: 'znajdujący się na uboczu, tu o kopcu granicznym, lateralis, ad latus situs, hic de tumulo laterali': Iterum transeundo ab eodem scopulo, al. palv, sipati sunt duo scopuli laterales al. 10
postronne, dicti krzyzowe kopcze, usque ad alium scopulum angularem, qui dividit et graniciat hereditates Malpyno, Marschewo et Cazowo (1476) 1539 *BenLub* 360.

Postrzygadlnica forma: *n. sg.* postrzygadlnica 15
1427 *KodWP* IX 88.

Znaczenie: 'warsztat, w którym strzyżono sukno, officina, qua panni tondebantur, pannitonsonorium': Quibus eciam et pretorium, razoriam postrzygadlnicza nominatam... et quoslibet fructus..., quos 20
infra et supra pretorium instaurare et procurare poterint 1427 *KodWP* IX 88.

(Poszerzyć) Poszyrzyć forma: *inf.* poszyrzyć 15
ca 1500 *GlPozn* 33.

Znaczenie: (imię) poszyrzyć 'rozstawić, nobilitare, illustrare, propagare': Hi vel belli, vel pacis artibus gloriosum nomen propagare, poschyrzycz, festinant (at quibus optimum quiddam claritas videtur, hi vel belli, vel pacis artibus gloriosum nomen propagare festinant) ca 1500 *GlPozn* 33.

Poszorły forma: *n. pl. m.* poszorły 1489 *OrmKra* 46.

Znaczenie: 'pokryty haftem, wyhaftowany, acupictus': Allagusz, nominatus Thurcus..., recognovit, quia ipse fecit contractum quandam cum... domino Stanislao... pro debito sexagentorum florenorum Vngaricalium..., quod ipse iuxta tenorem littere sue obligatorie ipsi domino Stano tenetur taliter, quod ipse Allagusz vult et promisit solvere..., aut quem ipse cum potestate mittet, quinquaginta kamchas Bursenses bonas et meliores, al. przedny, sine auro, poszorły nuncupatas, videlicet in rubeo album vel rubeum in glauco 1489 *OrmKra* 46.

Poszukać forma: *praet. 3. sg. m.* poszukał 1471 *MamKal* 94.

W błędnym zapisie: Paruit posluchal, poschukal (*war. lub.*: posluchal; seditque Salomon super solium Domini in regem pro David..., et paruit illi omnis Israel I Par 29, 23) 1471 *MamKal* 94. ~
Wydawcy nie wykluczają, że glosa dotyczy I Par 28, 9: si quaesieris eum.

Poszyrzyć cf. Poszerzyć

Poścignienie cf. Posięgnięcie

Pośliznięcie się forma: *n. sg.* pośliznięcie 1442 *RozRacz* 86v.

Znaczenie: 'utrata równowagi na śliskiej powierzchni, zachwianie się, constantia amissa in via lubrica, vacillatio': Delabi vlg. poszlisznącze sze (*RozOss* I 66r: pokelsznacz) 1442 *RozRacz* 86v.

Pośmiewca forma: *n. sg.* pośmiewca ca 1470 *MamLub* 135.

Znaczenie: 'szyderca, derisor, irrisor': Posmyewczą (*war. kal.*: naschmyewacz) illusor (si sapiens fueris, tibimetipsi eris, si autem illusor, solus portabis malum Prov 9, 12) ca 1470 *MamLub* 135.

(Pośredniość) Pośredność forma: *l. sg.* (w) 15
pośredności 1476 *GlKazB* III 95.

Znaczenie: 'wiek dojrzały, średni, pełnia sił, aetas adulta, maturitas': Sic nos debemus ipsum (sc. Iesum) invitare et rogare, ut maneret nobiscum mane, id est a iuventute, meridie, id est in adolescentia, w poszrzyednosci, vespere, id est in senectute 1476 *GlKazB* III 95.

Pośredność cf. Pośredniość

Poświat formy: *n. sg.* poświat 1493 *GLAug* 125; ~
ac. sg. poświat 1493 *GLAug* 126.

Znaczenie: 'światło, lux, lumen (tu przenośnie, hoc loco translate)': Lucerna, poswyath, corporis tui est oculus tuus (Luc 11, 34) 1493 *GLAug* 125; Ecclesia peragat celebritatem huius diei in Dei laudibus pro honore sue sublimis glorie, quem Deus... quasi clarissimam lucernam, poswyath, posuit super candelabrum ecclesie *ib.* 126.

Potłoczny forma: *n. sg. m.* potłoczny XV *in. GlKazB* III 77.

Znaczenie: 'taki który niszczy, tepi, depce, qui delet, calcat': Si venit temptatio, sis virilis ad resistendum subplantans, potłoczni, vicia et sic obtinebis gratiam XV *in. GlKazB* III 77.

Potoczni cf. Potoczny

(Potoczny) Potoczni forma: *n. pl. f.* potocznie 1447 *CracArtSuppl* III 207.

Znaczenie: 'lekki, nieuciążliwy, niedotkliwy, tu o zadośćuczynieniu, odszkodowaniu, levis, non molestus, hic de satisfactione, damni restitutione': Cmethones... de quolibet laneo quatuor mensuras grani... deducere tenebuntur, et exceptis emendis gravibus, que stabunt in arbitrio virginum, leviores vero, dicte potocznye, ad dictum Stanislauum pertinebunt 1447 *CracArtSuppl* III 207.

Potrącenie cf. Potrącenie (S II)

(Potrzebniństwo) Potrzebniństwo forma: *ac. sg.* 50
potrzebniństwo XIV *med. GlVintr* 222.

Znaczenie: 'odczuwanie braku, niedostatku, inopiae, penuriae sensus': Pre troiakø rec sirca nasa slusa nam vgotouac: pre nase vinouatstuo, pre potrebnistuo a pre gospodara tego dostoiienstuo XIV *med. GlVintr* 222.

Potrzebniństwo cf. Potrzebniństwo

Potrzebowanie *forma: g. sg. potrzebowania XV p. post. GlPolB 30.*

Znaczenie: 'kupiectwo, handel, negotia mercatoria, mercatura': Nolite facere domum patris mei domum negociacionis potrzebowana (Jo 2, 16, EwZam 304: domv kvyecztva, GlKazB I 35: *yaskynv lotro<wską?>), Rozm 211: domv kvyeczkyego, ib. 449: domv kupyeczskyego) XV p. post. GlPolB 30.

Potrzeźwić *forma: part. perf. pass. 3. pl. m. potrzeźwieni XV p. pr. WistRp nr 2645.*

Znaczenie: 'pokrzepić, wzmocnić, recreare, reficere': Iubet eis (sc. Iesus apostolis) dormire..., quia gravati erant... et ut sompno recreati, potzesweny, fugere possent demonibus XV p. pr. WistRp nr 2645.

Potuchlać *forma: praes. ind. 3. sg. potuchla ca 1500 GlGn 131.*

Znaczenie: 'zachęcać, pobudzać, wabić, exhortari, incitare': Prima astutia dyaboli est, quod dyabolus inspirat, pothwchła, homini, vt non cogitet non esse tam durum, vt predicatorum dicant ca 1500 GlGn 131.

Powalać *forma: praes. pass. 3. pl. m. są powalania XV ex. SlArch I 169.*

Znaczenie: 'przewracać na ziemię, obalać, prosternere, pervertere': My, raycze *rymanowczy, pyszemy waszey mylosczy, ysze thu są dwa kmece..., którzy są powalany w Rymanowye od szolthyszka XV ex. SlArch I 169.

Powiednie (*o przedstawianiu tekstu, textum expositum*) *'przytaczając w ustnej wypowiedzi, voce afferendo': Omnis scriptura exponitur sic: originaliter, effectiue, diffinitive, pactatiue powyednye ca 1500 GlGn 139.*

Powieźć *formy: inf. powieźć 1406 RtKon nr 221; ~ 3. sg. praet. powieźł 1406 RtKon nr 221.*

Znaczenie: 'wioząc rozprowadzić, nawieźć, diducere, stercorare': Jacosm przy teg bil vmowe, jedi Sezmk (pro Siemka) vmawal ss Potrem, is Potrowy mal powest gnoiem *nywo a ne powesl (var.: powosl), y o tho dwe grz<y>wne scodi ma 1406 RtKon nr 221; Jaco Szemka mal Potrowy powest *nywo et ne powesl ib.

Powodny *forma: n. sg. f. powodna 1458 DecrMCrac I 63.*

Znaczenie: 'dotyczący powoda, mający związek ze stroną skarżącą w procesie sądowym, ad actorem, partem accusatoriam pertinens': Quod ex quo pars povodna exaudiens skazanye radzeczskie, quod contra quemlibet consulem mettercius tego ma bycz nyevinien per iuramenta, et contra hoc naonczasz non accepit sibi banitum iudicium na pomocz 1458 DecrMCrac I 63.

Powodziciel *forma: g. sg. powodziciela XV p. pr. GlKazB IV 62.*

Znaczenie: 'ten kto prowadzi kogoś, wskazuje drogę, przewodnik, qui ducit aliquem, ductor, dux, qui viam monstrat': Tales ergo peccatores accesserunt ad Iesum, ut ceci ad ducem, do povodziczela, tanquam infirmi ad medicum XV p. pr. GlKazB IV 62.

Powróślnik *forma: n. sg. powroślnik 1421 KsKaz nr 2435.*

Znaczenie: 'rzemieślnik wyrabiający sznury, liny, powrozy, funarius, faber qui funes conficit': Jacobus snurnik al. powroslnik resignavit domum et hereditatem in villa in Stradomya 1421 KsKaz nr 2435.

Powtórny *forma: n. sg. m. powtorny 1466 RRp XXII 19.*

Znaczenie: 'ponowny, powtarzający się kolejny raz, repetitus, iteratus': Tanquam dicatur: Cui sepe nephas iteratum, gl. resumitur byva powtorny, munus venie postulat 1466 RRp XXII 19.

Poznamionowanie *forma: i. sg. poznamionowanim XV p. post. GlKazB IV 108.*

Znaczenie: poznamionowanim 'konkretnie, szczegółowo, proprie, singulariter': Oportet igitur, carissimi, vt non in generali, sed in specificando, poznamonovanym, peccata confiteamur XV p. post. GlKazB IV 108.

Pożałowanie *formy: n. sg. pożałowanie ca 1430 GlKazB II 15; ~ g. sg. pożałowania ca 1430 GlKazB II 25.*

Znaczenie: 'współczucie, też miłosierdzie, commiseratio, etiam misericordia': Melior est immo tua perswasio, magis temptatio, quam compassio, pożałowane, est ca 1430 GlKazB II 15; Alibi significat effectum compassionis pożałowana ib. 25; Et per effectum compassionis, poszałowana, ipsum de statu peccati eripuit, et per beneficium prevencionis ipsum in apostolatam elegit ib.

Pożartek *cf. Pożartka*

Pożartka *czy Pożartek* *formy: n. pl. pożartki 1435 GlKazB II 54; ~ l. pl. (w) pożartkach 1435 GlKazB II 48.*

Znaczenie: 'wystawna uczta połączona z obzartstwem i pijaństwem, convivium, epulae': Sicut in die honeste ambulemus, non in comessationibus, w *porzardkach (MamLub 280: w zarlacztwach, war. kal.: w zarlacztwach, friuolczach, obloystwach, R XXIV 371: nye w godovanyv vel nye v obzarstwe, SKI I 49: id est superfluis et luxuriosis conviviis, w obloystwach, R XXV 163: v *oblaystwach, ErzGlos 175: ny *oblostwy, R XXIV 75: w opuitem iedzeniu, PF IV 753: w sromocze, GlWroc 98r: roskoszya<ch>), et ebrietatibus, non in cubilibus et impudiciis, non in contencione et emulacione (Rom 13, 13) 1435 GlKazB II 48; Inpudicia, luxurie, idolorum servitus, veneficia, inimicie, contenciones, emulaciones, rixe, odium, dissenciones, secte, invidie, homi-

cidia, ebrietates, commessaciones, poszarthky (MPKJ II 325: id est inordinate et frequentes comestiones, godowane, PF V 31: godowana, SKJ I 110: obloystwa), his similia (Gal 5, 19–21) *ib.* 54.

(Półdziele) Połudziele *forma: ac. sg. połudziele* 1460 ArchTerCrac XV 705, 44.

Znaczenie: 'miara powierzchni pola, stanowiąca połowę jednostki zwanej dział, dimidia pars mensurae agri quae dział vocabatur': Nicolaus et Johannes fratres germani de Bandkoucize... medium laneum agri al. połudzele circa mericam dictam Wyeprek *iacens... iure... Petro Hagnyowicz... resigauerunt 1460 ArchTerCrac XV 705, 44.

Półwsie *forma: l. sg. (na) półwsiu* 1447 CracArtSuppl III 212.

Znaczenie: 'część wsi, która stała się odrębną osadą, villae pars, quae colonia agricolarum separata facta est': Thomas prepositus se et conventum suum in Swerzinecz obligavit mansionem dare Dorothee... in area al. na półwschu circa monasterium 1447 CracArtSuppl III 212. ~ *Może już nomen proprium.*

(Półzrebie) Połujzrebie *formy: g. sg. połujzrebia* 1423 Kal nr 852; ~ *ac. sg. połujzrebie* 1424 Kal nr 891, 1425 Kal nr 911.

Znaczenie: 'miara powierzchni pola stanowiąca połowę żrebu, też pole o tej powierzchni, agri mensura, quae fuit dimidia pars mensurae żreb vocatae, etiam ager eiusdem mensurae': Michal ne wszal gymenya po Anne... any poluy[e]rzebya przedal... any wszythka ma 1423 Kal nr 852; Wanczslaw kmeto... dzerszy poluyrzebe in Wyrzchoslaw 1424 Kal nr 891; Mikolay... dzerszy spokojne trzydzeszczy y trzy latha poluyrzebe y pol ogroda 1425 Kal nr 911.

!Praa *cf. Prawie* (S II)

(Pracowny) Procowny *forma: g. pl. procownych* ca 1500 GlPozn 33.

Znaczenie: 'spracowany, utrudzony, fessus, fatigatus': Itaque paulo post: O, inquam, summum *lapsorumque, proczownych, solamen animorum! ca 1500 GlPozn 33.

Prag *forma: g. sg. praga* XV p. post. Spow 9.

Znaczenie: 'ten kto chce pić, odczuwa pragnienie, cupiens bibere, sitiens': Confiteorque in septem operibus misericordie, yzem nagyego nye przyodzal, lacznaczego nye nakarmyl, praga (Spow 3. 4. 6: pragnvczego) nye napoil XV p. post. Spow 9.

!Prasszy(e) *cf. Przaśny* (S II)

Procowny *cf. Pracowny*

Progon (?) *forma: n. sg. progon* 1274 KodWP VI 28.

Znaczenie: 'droga do przeganiania bydła na pastwisko, via, qua pecudes ad pastum agebantur': <Insuper damus predictis servitoribus nostris et eorum> successoribus angulum, qui transit de *Uawual Dol

ad gades et penam... illam post se <recipiant et gades habeant, que versantur inter Slunchice> et Vselowo donec ad progon 1274 KodWP VI 28.

Prośbny *forma: n. sg. f. prośbna* XV p. post. GlKazB IV 124.

Znaczenie: (o piątej niedzieli po Wielkanocy, zwanej obecnie Rogate, de dominica quinta post festum Paschale sequente, nunc Rogate dicta) 'związany z prośbami, błagalnymi modlitwami, ad preces, supplicationes pertinens': Dominica hodierna vocatur dominica rogacionum prośbna modlitw XV p. post. GlKazB IV 124.

Proznohodka *cf. Próżnohodka*

Za próźnia *cf. Za próźna*

(Za próźna) Za próźnia *'bezużytecznie, niepotrzebnie, inutiliter, sine utilitate':* Nota quod propter IIII-or causas peccator homo comparatur male arbori. Prima quia mala arbor inutiliter, za prosny, occupat locum in ecclesia Dei XV p. post. GlKazB IV 170.

(Próżnohodka) Proznohodka *forma: d. pl. proznohodkam* XV p. post. GlKazB IV 114.

Znaczenie: 'nierządnicza, jawnogrzesznica, meretrix, manifestorum criminum rea': Omnibus adulteris et publicis meretricibus proznohodkam XV p. post. GlKazB IV 114.

Prządka *forma: n. sg. prządka* XV p. post. CatCodJag III 59.

Znaczenie: 'ktoś kto przedzie, quae fila deducit, lanifica': Filacista..., przathka, qui uel que pro mercede filat XV p. post. CatCodJag III 59.

Przebieżca *forma: n. pl. przebieżce* ca 1500 GlGn 139.

Znaczenie: 'ten kto przemierza, bada, poznaje nowe tereny, qui loca nova perambulat, explorat et cognoscit, locorum novorum explorator': Nam duodecim apostoli sunt duodecim exploratores chaszaky (pro laszaky), przebyeszczce, szpyegaczca ca 1500 GlGn 139.

Przebojażń *'wielka bojażń, strach, magnus timor, metus':* Quia ad feruentis penitencie desiderium V requiruntur...: splendor cognicionis, timor penitencionis, przeboyasny[e] (leg. przebojażń) posandzenya, dolor contricionis, pudor confessionis, labor satisfaccionis 1461–7 Serm 103v.

Przeciwność *forma: n. pl. przeciwnoci* XV p. pr. RRp XXIV 356.

Znaczenie: 'obelga, szyderstwo, contumelia, irrisio': przeciwność boża 'szydzenie z Boga, bluźnierstwo, in Deum calumnia, blasphemia': Nam ibi (sc. in inferno) est fames, ignis,... desperacio et blasphemia szuffalnocz a *przedzywnoczy boze XV p. pr. RRp XXIV 356.

Przeczać się *forma: praet. 3. pl. m. przeczali* XV p. post. GlKazB IV 171.

Znaczenie: 'sprzeczać się, kłócić się, concertare, contendere': Vnus dixit: Emi ab isto domum et in ea inveni thesaurum, spero, quod est eius. Ille autem respondit:... Non est meus... Alternantibus illis invicem przyeczaly są XV p. post. *GlKazB* IV 171.

Przeczką *forma*: n. sg. przeczka *DŁB* II 32.

Znaczenie: 'pole zaorane w poprzek, na szerokość, może też mała działka ziemi ornej, ager transverse, per latitudinem inaratus, fortasse agri modus parvus': Caeterum ipse plebanus pro tempore existens habet unam petiem terrae arabilis dictae przeczka, in terra petrosa *al. rāndzini sitam DŁB* II 32.

Przeczyć *forma*: praes. ind. 3. sg. przeczy *BZ* Judith 8, 15, XV p. post. *PFRp* III 290.

Znaczenia: 1. 'być niechętnym, przeciwstawiać się komuś, aversari aliquem, resistere alicui': Superbis Deus resistit, pr(ę)zczy, humilibus dat gloriam suam (Jac 4, 6, I Pet 5, 5) XV p. post. *PFRp* III 290.

2. w błędnym rozumieniu czeskiego přietiti 'grozić' jako przeczyć 'negować, sprzeciwiać się': Bo Bog nye przeczi (non... comminabitur, *Biblia taborska*: nepřieti) iako gyny czlowyek *BZ* Judith 8, 15.

Przeczyniać *forma*: imper. 2. pl. przeczyniajcie *XV p. pr. GJag* 92.

Znaczenie: 'zmieniać, odmieniać, mutare, immutare': Dirigite, id est parate vos, przeczynaycze, ut Deus veniat ad vos *XV p. pr. GJag* 92.

Przeczytać *forma*: preat. 3. sg. m. przeczytał *XV p. post. CatCodJag* VII 260.

Znaczenie: 'zapoznać się z treścią tekstu pisanego przez jego lekturę, rem texti scripti legendo cognoscere, legere': Przeczytał legerat *XV p. post. CatCodJag* VII 260.

Przedborze *forma*: n. sg. przedborze *XV p. post. CatCodJag* III 32.

Znaczenie: 'teren na skraju boru, gęstego lasu, rzadziej porośnięty drzewami, locus in parte pineti situs, rarioribus arboribus vestitus': Vnde et extrematas siluarum dicitur saltus, *gl. saltus v leszye przetborze, quia ibi iam arbores rarescunt XV p. post. CatCodJag* III 32.

Przedliczny *forma*: n. pl. m. przedliczne *XV med. RRp* XXIII 279.

Znaczenie: 'przedni, znajdujący się z przodu, prior, princeps': Nihil nimirum organorum nostrorum retrorsum natura sed ante tantum composuit, ut in virtutis actibus non retrocedentes ymo semper procedentes crescamus, plures enim sensuum ante situati, *gl. antrorsum locati existunt przedliczne, sunt XV med. RRp* XXIII 279.

Przedłużanie *forma*: i. sg. przedłużaniem *XV ex. GlGn* 55.

Znaczenie: 'przekładanie na później, odkładanie, zwlekanie, procrastinatio, dilatio': Sancta desi-

deria dilatione, przedlvzanym, crescunt et animam capaciorem reddunt *XV ex. GlGn* 55.

(Przedmiejski) Przedmiejski *forma*: n. sg. m. przedmiejski 1416 *KsKaz* 195.

Znaczenie: 'związany z przedmieściem, tj. terenem poza obrębem murów miejskich, ad suburbium pertinens, i.e. extra muros urbis situs': Stanislaus... personaliter constitutus coram bannito iudicio resignavit domum suam... Voitkoni de suburbio, przedmieszky, et Katherine uxori sue legittime 1416 *KsKaz* 195.

Przedmiejski *cf. Przedmiejski*

Przedpiekielny *forma*: n. sg. f. przedpiekielna *XV p. pr. ŚlPolW* 14.

Znaczenie: przedpiekielna otchłań (według religii chrześcijańskiej, secundum Christianorum religionem) 'miejsce pobytu dusz sprawiedliwych przed zmartwychwstaniem Chrystusa, loca inferna, ubi animae piorum ante Christum resurrectum commorantur': Infixa sum in limbo profundi przedpyekyelna otchlan *XV p. pr. ŚlPolW* 14.

Przedwód *forma*: n. sg. przedwod 1409 *ArchTerCzchov* I 234, 6.

Znaczenie: 'pełnomocnik, zastępca procesowy, qui alicuius causam in iudicio agit, prolocutor': Grzibek... actor habet terminum in colloquio generali in Cracovia proxime celebraturo cum Johane Gamrath procuratore..., qui Brunrath est prolocutor ex parte kmethonis, videlicet przedwod pro hereditate 1409 *ArchTerCzchov* I 234, 6.

Przezgrzeszny (*Rozm* 550) *cf. Przezgrzeszny* (*Sstp*)

Przekładanie *cf. Przykładanie* (*Sstp*)

Przełaz *forma*: ac. sg. przełaz *XV med. GlKazB* III 84.

Znaczenie: 'przejsie, miejsce, któredy można przejść, transitus, transgressus': Per domum nostram transitum, przełaz, facit (sc. diabolus) in temptatione per delectabiles cogitaciones *XV med. GlKazB* III 84.

Przemożenie *forma*: g. sg. przemożenia *ca* 1425 *WisłRp* nr 1390.

Znaczenie: 'pokonanie, zwyciężenie, actus vincendi, superandi': Voluit (sc. Christus) ideo ut nobis modos vincendi, sznaky przemoszenya, ostenderet et nobis modos pugnandi demonstraret *ca* 1425 *WisłRp* nr 1390.

Przemycenie *forma*: g. sg. przemycenia 1429 *RtGn* nr 304.

Znaczenie: 'przyjęcie (przez urzędnika) nienależnej korzyści w zamian za przychyłność, pecunia (a magistratu) indebite accepta, qua quis eum sibi conciliare temptat': Czsom pisal rok myedzy Daronyø a Janem Cosą, thom pisal zprawyedlywie podług prawa pysarskego, nye dla szadnego przemyc-

czyenia any szadney stronye nadloszenya, ale ysz my dwye stronye kazale 1429 *RtGn* nr 304.

Przemykać *forma: praet. 3. sg. m. przemykał XV med. GlWinc* 149.

Znaczenie: 'przenikać, przechodzić na wskroś, permeare, penetrare, pertransire': Quorumlibet, quantalibet corpora... quotquot vno pertingit vibramine, non scindit, sed transvolat, gl. penetrat, pertransit przemykał XV med. GlWinc 149.

Przenikność *forma: n. sg. przenikność XV med. GlKazB* III 83.

Znaczenie: (o właściwościach uwielbionego ciała Chrystusa po zmartwychwstaniu, de propriis corporis Christi post resurrectionem glorificati) 'zdolność przenikania do wnętrza czegoś, przenikliwość, vis intus penetrandi, penetrabilitas': 4 dotes: claritas, subtilitas, przeniknoszcz, agilitas, impassibilitas contra obscuritatem, grossiciem, tarditatem, *possibilitatem (ib.: notandum, quod Christus integre resurrexit cum omnibus membris... Et cum quatuor dotibus, qui naturam perficiunt et non transmutant... Tercia dos est corporis agilitas..., quarta subtilitas, negruboszcz, quia nichil, *thogocz, ei resistere potest, sed omnia corpora quantumcumque grossa sine diminucione penetrat) XV med. GlKazB III 83.

Przepieczny *forma: n. sg. m. przepieczny 1448 GlKazB* IV 79.

Znaczenie: 'bezpieczny, niezagrożony, pewny, tu o zagrożeniu moralnym, securus, tutus, certus, hic de periculo morali': Nunquam viri cum muliere sunt longa colloquia, nemo in se confidat, si sanctus es, nec tamen securus, przepieczny, es 1448 GlKazB IV 79.

Przeporność *forma: ac. sg. przeporność XV med. GlKazB* IV 99.

Znaczenie: 'nieustanność, uporczywość, perpetuitas, assiduitas': Sciendum, quod propter septuplicem rem Deus permittit paupertatem super suos electos, qui saluari debent... Tercio propter nimium desiderium incessabilem, przepornoszcz n[y]apory, quando aliquis assidue rogat Deum XV med. GlKazB IV 99.

Przeprawca *forma: ac. sg. przeprawcę 1453 RRp* XXIII 298.

Znaczenie: 'ten kto poprzedza, zwiastun, tu o św. Janie Chrzcicielu, praecessor, praecursor, nuntius, hic de sancto Ioanne Baptista': Ita eciam voluit (sc. Deus) habere suum precursorem, przeprawcza, qui eciam nasci debuit supernaturaliter 1453 RRp XXIII 298.

Przeprzane *forma: g. sg. przeprzanego 1408 Kościan* nr 370.

Znaczenie: 'suma pieniężna zasądzona na rzecz strony, która wygrała proces, pecunia parti, quae causam obtinuit, adiudicata': Jaco Micolay nye viszep-

nøł Rosmanovi gwałtem przeprzanego w panczdzeszanth grziwen w Poznaniu na grodze 1408 *Kościan* nr 370.

Przeradzenie *forma: n. sg. przeradzenie 1407 GJJag*104, XV p. pr. ib. 103.

Znaczenie: 'podstęp, oszustwo, wprowadzenie w błąd, fraus, dolus, fallacia': Avaricie filie, que dicuntur sc. prodicio, przeradzenye, fraus zdrada 1407 GJJag 104; Filie avaricie... sunt septem: Secunda violencia..., septima prodicio, przeradzenye, que est idem, quod deceptio XV p. pr. ib. 103.

Przerośl *forma: n. sg. przerośl (1440) 1566 KodWP* X 197.

Znaczenie: 'jakieś zarośla, może zagajnik, dumetum quoddam, fortasse arbustum' (?): Nos igitur Andreas haeres in Wiszniewa... significamus tenore cum praesenti..., quomodo... dominus Wladislaus haeres in Domaborzh... a scrupulis (pro scolulis) al. od kopczow oppidi dicti Wlothowa, a przeroszł penes lacum dictum Pyczyno... integrum heremum... resignavit et ascripsit iuxta consuetudinem terrestrem (1440) 1566 KodWP X 197.

Przerywać *forma: praes. ind. 3. pl. przerywają XV ex. VergGeorg* 76.

Znaczenie: 'rozrywać, powodować pęknięcie, dirumpere, rumpere': Nam qua se medio trudunt de cortice gemme et tenues rumpunt, przerywagyw, tunicas, angustus in ipso fit nodo sinus XV ex. VergGeorg 76.

Przeskakować *forma: part. praes. act. adv. przeskakując ca 1470 MamLub* 146.

Znaczenie: 'skokami nad czymś przelatywać, przesadzać coś skacząc, saltando aliquid pervolare, transilire': Przeskakwyącz (war. kal.: strzelayącz) transiliens (ecce iste venit saliens in montibus, transiliens colles Cant 2, 8) ca 1470 MamLub 146.

Przestrach 'strach, lęk, obawa, metus, pavor, terror': Propter timorem, id est dla przestrach<u>... ne in inferno esset. Et ideo si quis wult non in inferno esse non peccaret ca 1500 *RRp* XLVII 370.

Przesuszać *forma: praet. 3. pl. m. przesuszali XV p. post. GlKazB* IV 134.

Znaczenie: 'suszyć, siccare': Piscatores autem descenderent sc. de nauibus in littus... et lauabant recia (Luc 5, 2, EwZam 306: plokaly)... et reficiebant (sc. alii) recia a przesvszaly szyczy XV p. post. GlKazB IV 134.

Przetrzeć *forma: inf. przetrzeć ca 1500 GlKazB* I 69.

Znaczenie: 'przeciąć, przepiłować, secare': Cum Manasses rex... dum maczył Ysayam prophetam, demum fecit eum pyłą lignea per medium przetrzecz ca 1500 GlKazB I 69.

Przewodne *forma: n. sg. przewodne (1383) 1552 DokPłoc* I 80.

Znaczenie: 'powinność dostarczania panującego środków transportu oraz przewożenia jego produktów i towarów, munus subditis a principe vel dominis impositum, praecipue res transportandi et vecturas praestandi': Domino Pasconi damus... vil-lam Srzebrzna..., absolventes kmethones... ab omni-bus nostris solutionibus et tributis..., contributioni-bus et coeteris omnibus gravaminibus..., videlicet sep, narzas, ... przewodne (1383) 1552 *DokPłoc* I 80.

Przewoźnica forma: n. pl. przewoźnice XV *med. GlKazB* III 37.

Znaczenie: 'żeglarz, nauta, portitor': Sed ne hec navis... mergeretur, faciendum est, sicut naute, przewoźnicze, faciunt, cum tempestates insurgunt XV *med. GlKazB* III 37.

Przewróciiciel forma: ac. sg. przewrociiciela 1425 *PFRp* V 33.

Znaczenie: 'ten kto kogoś lub coś niszczy, prześladowuje, prześladowca, qui (aliquem vel aliquid) delet, persequitur, insectator, persecutor': Fecit (sc. Deus) Saulum, gl. sc. ipsum persecutorem przewroczy-czela, ut strauit, gl. deposuit, Paulum, gl. sc. talem apostolum fidelem 1425 *PFRp* V 33.

Przewyborny forma: v. sg. f. przewyborna 1409 *ŚIPolW* 20; przewyborno *ib.* 19.

Znaczenie: (o *Matce Boskiej, de Beata Virgine Maria*) 'wspaniała, znakomita, praestans, excellens': Sdrowa matko Syna Bossego... Stworzyzel, gen stworzył nyebyosa y seman, ten cze sobye, matko, wyswołył, o przewyborno! 1409 *ŚIPolW* 19; A mycz ssø raduyemy tobye, *slussocz sawsse Bogv y tobye, o przewyborna! *ib.* 20.

Przedzięczo 'wbrew woli, sine voluntate, invite': Jaco Micolay, Marczin y Maczey nye bili opye-kadlniczi panyey Margorzati any yey za masz dali, any szye[y] gey przeszdżaczno nygednim racogem-stwem obwyazali, doyąd szluba nye brala 1426 *RtKon* nr 462.

Przezmóżgowiec forma: v. sg. przezmozgowcze XV *p. pr. GlKazB* IV 63.

Znaczenie: 'człowiek niemający rozumu, głu-piec, nierozsądnie postępujący, stultus, qui temere agit': Qui autem dixerit fratri suo racha, gl. racha przesmosg(o)wcz zapamathaly w roszyne (*R XXIV* 74: nekthore slowo mirzone, nasmewaią są s nego, *R XXIV* 84: szalencze, *GIWroc* 61r: trocz, *RRp XXIV* 375: myerzencze, *R XXV* 173: racha vlg. naszmyewstwo, *Rozm* 266-7: racha, toczysz aby szye yemv naszmyeval abo sroglyvye rzekl), reus erit concilio (*Mat* 5, 22) XV *p. pr. GlKazB* IV 63.

Przezpieczność forma: ac. sg. przezpieczność ca 1425 *WisRp* nr 1390.

Znaczenie: 'brak zagrożenia, poczucie bezpie-czeństwa, securitas, cautela': Exemplum dat ne pre-lati erigantur in superbiam, vnde Ambrosius: Magna

sublimitas, magnam dat hinc cautelam, prespec-nocz, quia cui plus creditur, plus ab eo exigitur ca 1425 *WisRp* nr 1390.

Przezskonanani forma: g. sg. f. przezskonaniej ca 1455 *JA XIV* 489.

Znaczenie: 'ustawiczny, niekończący się, assi-duus, infinitus': Przeszskonaney slusby indefesso obsequio ca 1455 *JA XIV* 489.

Przodujący formy: g. sg. f. przodujące ca 1430 *GlKazB* II 14; ~ ac. sg. f. przodującą ca 1430 *GlKazB* II 25.

Znaczenie: dobroć, dobrotliwość przodująca 'łaska boza uprzedzająca, gratia Dei praeueniens, praecedens': Tunc vidit (sc. Iesus) Matheum homi-nem sedentem in theloneo (*Mat* 9, 9). Non videre interdum significat beneplacitum aprobacionis... Alibi significat beneficium preuencionis dobrodli-wocz przoduyoczø ca 1430 *GlKazB* II 25; Et per effectum compassionis ipsum de statu peccati eripuit et per beneficium preuencionis, dobrocz *przo-doyancza, ipsum in apostolatam elegit *ib.*; ~ Vltro terra fructificat (*Marc* 4, 28), quem (sc. fructum) preueniente, sz produyoczø, se gratia mens hominis spontanea ad fructum boni operis surgit ca 1430 *GlKazB* II 14.

Przychadzający forma: n. sg. przychadzający 1421 *Gllag* 97.

Znaczenie: nowo przychadzający 'przybysz, cudzoziemiec, advena, peregrinus': Tercio prohibetur advena, nowo przychodzajączy (pro przychadza-gancy),... id est ex aliena gente veniens 1421 *Gllag* 97. ~ *Wydawczynię rektyfikują zapis na nowo-przychodzący.*

Przyćma cf. Przyczyna (*Sstp VII* 245, zn. 11)
Przygraniczyć forma: inf. przygraniczyć (1456) *DokPłoc* I 238.

Znaczenie: 'włączyć w granice jakiegoś obsza-ru, finibus prolatis adiungere, complecti': Quem man-sum cum dicto iugere debent graniciis sepire al. ogranyyczycz seu przygranyyczycz ad villam domini praepositi Galemino et ibi erunt perpetuae grani-cies..., et etiam eundo a Crosszyno ex alia parte grani-cies debet facere in toto usque ad fluvium vivum et ibi pal debet stare (1456) *DokPłoc* I 238.

Przyjaźnie 'okazując oddanie, przywiązanie, benevolentiam, favorem alicui praestando': Nullus fuit ausus nominare Xpm, ... nec Iohannes... fuit ausus dicere in favorem, vysnavacz przyyasnye, Xpi aliquid ca 1500 *GlKazB* I 39.

Przyjeździć forma: praet. 3. sg. m. przyjeździł 1428 *RtKon* nr 487.

Znaczenie: 'przybyć, advenire, aggredi': Yakom ya bil thedi v pana Oszwalda, kyedi przyieszdzil poszel oth pana Mycolaya Crolicowskyego, rancząc syekyri na panskye skazanye 1428 *RtKon* nr 487.

Przykładam (?) forma: ac. a. i. pl. przykładamy XV in. GlKazB II 99.

Znaczenie: 'zły uczynek, grzech wielokrotnie popełniany przez całe życie, maleficium, peccatum, quod in vita iterum atque iterum committebatur': Crisostomus dicit, quod homo peccator adhuc peior est quam mortuus, quia mortuus licet *fetet ad tempus, postea non, sed peccator homo sua mala vita, przykładami, fetet per quatuor et multos annos XV in. GlKazB II 99.

Z przykra 'gwałtownie, brutalnie, vehementer, ferociter': Milites posuerunt crucem super terra... et levaverunt in foveam, quam fecerunt in terra, et demiserunt vehementer z przykra spuszczyły ca 1500 GlKazB I 83.

Przykróćca forma: n. sg. przykróćca XV ex. VergGeorg 75.

Znaczenie: 'ogrodnik, który przycina drzewa, hortulanus, qui arbores succidit': Summumque putator, *przygroczą, <ha>ud dubitat terre ferens mandare cacumen XV ex. VergGeorg 75.

(Przylatować) Przylatować forma: part. praes. act. adv. przylatując Rozm 377.

Znaczenie: 'przybywać lecąc, advolare, ad aliquem locum volare': Podobno yest (sc. królestwo niebieskie) kv zyarnv gorczychnemv, ktore zyarno vzyavschy czlovyek y vszyeye na svym ogrodzyc a rostąc vznyy szye drzeuo vyelykye, yze ptaczy nybyeschy przyleczyvacz (pro przylatyvacz, ib. 340: przylyeczacz, veniant Mat 13, 32) y odpoczyvaya na[d] yego odroslyach (et volucres coeli requieverunt in ramis eius Luc 13, 19) Rozm 377.

(Przylepny) Przylepny forma: n. sg. m. przylepny XV ex. GlGn 54.

Znaczenie: 'zakażający, przenoszący zarazę, tu przerośnie, pestifer, pestilens, hoc loco translate': Unde diabolus contagiosus, przymyothny, przylepny, est ad modum leprosi XV ex. GlGn 54.

Przyletować cf. Przylatować

Przylepny cf. Przylepny

Przymiarczek forma: ac. sg. przymiarczek (1409) 1592 DokMp V 98.

Znaczenie: 'część gruntu poza wymierzonym łanem, będąca dodatkiem do pola głównego, agri pars assignato agro, qui łan vocabatur, adiuncta': Eidem ecclesiae parochiali in Ruskow... damus... duos agros, unum, qui est circa stratam viae..., secundum agrum etiam damus..., qui vulgo dicitur na przymiarček, iacentem inter vallem dictam Debesz et granicies villae Gromadzice (1409) 1592 DokMp V 98. ~ Może błędnie zamiast przymiarek.

2. Przymierzyć forma: praes. ind. 1. sg. przymierzę 1470 GlPolB 22.

Znaczenie: 'porównać, zestawić, comparare, componere, conferre': Cui assimilabo, przymyerzą

(R XXV 154: przypodobam), aut cui comparabo, podobną vcyną, et adequabo vlg. przyrownam (cui comparabo te vel cui assimilabo te, filia Ierusalem? Cui exaequabo te..., virgo, filia Sion? Thren 2, 13) 1470 GlPolB 22.

Przymieścić forma: imper. 2. sg. przymieścić 1433 Msza XVI s. 110.

Znaczenie: 'dopuścić, doprowadzić, dołączyć, umieścić, admittere, adducere, adiungere, locare': Nam... thowarzystwo raczilby darowacz s twogimi swatimy appostoly..., medzi gim<i> esze nasz <w> towoarzystwa (pro towarzystwo)..., proszimi, przimeszci (nobis... societatem donare digneris cum tuis sanctis apostolis... intra quorum nos consortium..., quaesumus..., admitte, Msza III. VI. VIII. XII. XIV: przypuszczy, IV. VII: przypuszcz) 1433 Msza XVI s. 110.

Przyminać się forma: praes. ind. 3. sg. przyminać Rozm 484.

Znaczenie: 'przestać istnieć, przeminąć, praeterire, transire': Nyebo y zyemya *przemyną, alye moye slova szye nye przymyną (caelum et terra transibunt, verba autem mea non praeteribunt Mat 24, 35) Rozm 484.

Przymiotny forma: n. sg. m. przymiotny XV ex. GlGn 54.

Znaczenie: 'zakażający, przenoszący zarazę, tu przerośnie, pestifer, pestilens, hoc loco translate': Unde diabolus contagiosus, przymyothny, przylepny, est ad modum leprosi XV ex. GlGn 54.

Przymuszenie forma: g. sg. przymuszenia ca 1500 GlGn 60.

Znaczenie: 'presja, nacisk, zmuszenie kogoś do działania wbrew woli, pressio, compulsio': Quapropter compulsi, s przymuszenya, duas oves quotidie sibi (sc. draconi) dabant ca 1500 GlGn 60.

Przynękać forma: praes. ind. 3. sg. przynękać XV ex. GlGn 54.

Znaczenie: 'pobudzać, nakłaniać, zachęcać, concitare, compellere, adhortari': Tercia pars memoriam stimulat, przypchawa, przynąkawa, ad persistendum in bono XV ex. GlGn 54.

Przypajać się forma: praes. ind. 3. sg. przypajać 1424-5 WistRp nr 1390.

Znaczenie: 'przyłączać się, nie odstępować od kogoś, se adiungere, haerere, non desciscere': Mirum negocium, Iudei fugiunt, Chananea sequitur, domestici derelinquunt, alienigena heret *czudczoszemca przipagya sze 1424-5 WistRp nr 1390.

Przypchawać forma: praes. ind. 3. sg. przypchawa XV ex. GlGn 54.

Znaczenie: 'pobudzać, nakłaniać, zachęcać, concitare, compellere, adhortari': Tercia pars memoriam stimulat, przypchawa, przynąkawa, ad persistendum in bono XV ex. GlGn 54.

Przypłynienie *forma: i. sg. przypłynieniem XV p. post. GIKazB III 92.*

Znaczenie: (o łasce, de gratia) 'przyływ, pojawienie się, nadejście, affluentia, apparentia, advenientia': Surgit (sc. Maria) mox et cum affluentia, s przypłyńenym, tante gracie properat ad Elizabeth obsequium exhibitura (por. Luc 1, 39) XV p. post. GIKazB III 92.

Przyrastać *forma: part. praes. act. adv. przyrastając ca 1470 MamLub 238.*

Znaczenie: 'dorastać, stawać się wyższym, succrescere, altioem fieri': Przyrastayacz (war. kal.: przirastayancz, mamotrekt kapitulny: wzhoru rosta) succrescens (levavi oculos meos et vidi, et ecce aries unus stabat ante paludem habens cornua excelsa, et unum excelsius altero atque succrescens Dan 8, 3) ca 1470 MamLub 238.

Przyrzutny *forma: n. sg. m. przyrzutny XV ex. GIGn 54.*

Znaczenie: 'zaraźliwy, zakaźny, contagiosus, pestifer': Prima sicut lepra est morbus contagiosus przyrzutny XV ex. GIGn 54.

Przysocha *forma: ac. pl. przysochy 1423 ArchTerCrac CXCv 195, 14.*

Znaczenie: 'niewielki kawałek pola położony przy większym, takim który można w określonym czasie zorać sochą, pars agri exigua maiori agro adiacens, quae certo die aratro obarari potest': Jacussius de Baranowice convenit in terminum concitatum contra Elizabeth uxorem fratris pro peraracione prati et pro przissochy 1423 ArchTerCrac CXCv 195, 14.

Przystawiać *forma: praet. 3. sg. m. przystawiał ca 1461-7 Serm 421v.*

Znaczenie: 'pokrywać czymś, obducere aliquid aliqua re': Omnes parietes templi per circuitum sculpsit variis celaturis et torno (III Reg 6, 29) przystawiał tabliczamy malowanymi, toczonimi (por. III Reg 6, 18) ca 1461-7 Serm 421v.

Przysukać *forma: imper. 1. du. przysuczywa XV p. pr. Cant.*

Znaczenie: 'skręcając połączyć kilka nitki, tu jako aluzja erotyczna, contorquendo aliquot fila coniungere, hic ad artem eroticam alluditur': Rossy (leg. rozży) pan(n)o swyczyczku, przysuczywa dratwiczku, jako pyrwie było XV p. pr. Cant.

Przysypać *forma: inf. przysypać (1446) SqdZKr 223. 224.*

Znaczenie: 'usypać, tu uczynić wał ziemi chroniący jakiś teren przed zalaniem, extruere, hic e terra vallum, quo locus aliquis ab aquae auctu defenditur': Si prata dictorum Sphythconis et Joannis ibidem aqua eiusdem piscine inundaverint, ex tunc idem dominus Joannes palatinus ad ipsa prata adsipare al. przysypacz et ea reformare (debet), ita quod

ipsa prata non damnarentur per inundacionem aque ipsius piscine (1446) SqdZKr 223, sim. ib. 224.

Przytwarcie *forma: ac. pl. przytwarcia XV med. GIKazB III 29.*

Znaczenie: 'rodzaj krużganka, porticus quaedam': Est autem Ierosolimis probatica piscina, que cognominatur hebraice Bethsayda, quinque porticus, prztwarcza (GIKazB II 83: przistanamy, AKLitRp III 108: przyszcze, GIKazB I 42: vychody vel vlyczky) habens (Jo 5, 2) XV med. GIKazB III 29.

Przywielikonocny *cf. Przywielkonocny*

(Przywielkonocny) Przywielkonocny *forma: ac. sg. m. przywielkonocny Rozm 530.*

Znaczenie: (o dniu, de die) 'taki który jest blisko Wielkanocy, tu o Wielkim Piątku, qui prope festum Paschae accidit, hic de die Passionis Christi': Przechosz wydżacz myly (Jesus), ktoremvz nycz nye skryto, y(u)ze przyvvelykonoczny (dzień), ktoregos myal ydz s tego svyata (ante diem festum Paschae sciens Iesus quia venit hora eius, ut transeat ex hoc mundo Jo 13, 1, GIWroc 20v: przed ty(m) dnem swatym welkynocnym) przez mąka krzyzową Rozm 530.

Przyzwoity *forma: n. pl. neutr. przyzwoite 1421 WistRp nr 1601.*

Znaczenie: 'stosowny, odpowiedni, conveniens, idoneus': Quanto loca secreciora, tanto sibi (sc. carnisprivi) conveniencia prziswoithe 1421 WistRp nr 1601.

Powanie *cf. Pozwanie (Sstp VI 551, zn. 2)*

Pstroszyna *forma: ac. sg. pstroszynę XV p. post. GIKazB IV 149.*

Znaczenie: 'plamka, cętka (na futrze niektórych zwierząt z rodziny kotów), macula, nota (in pelle nonnullorum animalium e familia felium)': Si potest Ethiopus mutare pellem suam aut pardus, rysz, varietates, pstraszynya (pro pstroszyna) vel crasza, suas (Jer 13, 23)? XV p. post. GIKazB IV 149.

Puchlina *forma: ac. sg. puchlinę 1463 CatCodJagRp VI 23.*

Znaczenie: 'opuchlizna, obrzęk, chorobliwa nabrzmiłość, tumor, tumentia, hydrops': Contra dolorem dencium recipe vaszlek tritici et vade ad fabrum... et ponat szynam ignitam super vaslek ita, quod ex illo nodo al. vaszlek profluat oleum et illo oleo pervnge tumorem al. pvchlyna 1463 CatCodJagRp VI 23.

Pupeniec *bot. forma: n. sg. pupeniec XV ex. GILek 39.*

Znaczenie: 'pokrzyk wilcza jagoda, Atropa belladonna L.': Pupenyecz mandragora XV ex. GILek 39. ~ Bohemizm.

Pupenik *bot. forma: n. sg. pupenik XV ex. GILek 43.*

Znaczenie: 'urocznik zwisty, Umbilicus pendulinus D. C.': Vmbilicus Veneris *papenyl, pupenyk XV ex. GILek 43. ~ Bohemizm.

Puszcza cf. Puścieja

Pusznik *forma: n. sg.* pusznik 1421 *CracArtSuppl* I 64, 1422 *KsKaz* 312.

Znaczenie: 'rzemieślnik zajmujący się wyrobem pióropuszy, opifex qui cristas conficit': In causa, quam habet cum domina relicta Michaelis puschnik de Scauina 1421 *CracArtSuppl* I 64; Domus est situata penes... domum Michaelis pusznik 1422 *KsKaz* 312.

~ *Może już nomen proprium.*

Puścieja (?) *forma: g. sg.* puścieje XV in. *GlKazB* II 108.

Znaczenie: 'miejsce suche, bezwodne, pustynia, tu o samotności Chrystusa, aridum, desertum, hic de Christo in solitudine vivente': Caro Virginis fuit terra et Christus fuit terra, sed non terra orti, poro-dzenia, sed deserti, puszczye, quia ab omni amore concupiscencie fuit arida XV in. *GlKazB* II 108. ~ *Wydawczyni dopuszcza rektyfikację zapisu na puszczy.*

Puzdernik *forma: n. sg.* puzdernik 1456 *ŻydKraz* 105, 1457 *ib.* 106. 109.

Znaczenie: 'wytwórca pudeł i futerałów do przechowywania różnych przedmiotów, opifex, qui capsas et thecas rebus variis servandis destinatas conficit': Simek puzdernik cum Stanislao szcotharz libere venientes obligaverunt se solvere... unam sexagenam peccunie communis ad Privium Carnis proximum venturum 1456 *ŻydKraz* 105, *sim.* 1457 *ib.* 106. 109.

Pyje *forma: n. sg.* pyje XV in. *CatCodJag* IV 299.

Znaczenie: 'penis, tu przenośnie o kształcie figury pomocnej przy wyznaczaniu wysokości obiektów w terenie, której schemat stanowią dwa trójkąty podobne, penis, hic translate de figurae forma ad altitudinem rerum dimensurandarum usurpata, cuius schema duobus triangulis similibus constat': Si autem turris fuit inaccesibilis... vide symmetriam eius per ambo foramina... et pone signum in loco in quo stas... Consequenter elonga te a turri uel appropinqua... et iterum respice altitudinem turris et quere numerum punctorum umbre recte ad hunc situm secundum in quo stas et pone signum in illo loco et mensura quot sunt pedes inter duo puncta de maiori, et seruetur differentia[m] et distancia[m] inter dicta duo loca et multiplicentur per 12 et productum diuide per differentiam prius acceptam. Et idem, quod exigerit, adde quantitatem tue altitudinis et quod remanebit, altitudo turris erit. Hec figura pige comorouo XV in. *CatCodJag* IV 299.

Pytło czy Pytło *forma: n. sg.* pytło XV *p. pr.* *SKJRp* I 308.

Znaczenie: 'jednostka miary ciał sypkich, mensura rerum granis minutis constantium, modius': Pytło artaba (impendebantur in eo per dies singulos

similae artabae duodecim Dan 14, 2, *MamLub* 241: artabe, wyelikych myar, id est mesure trium modiorum secundum Isidorum) XV *p. pr.* *SKJRp* I 308.

Pytło cf. Pytło

Radaczek *forma: n. pl.* radaczkowie ca 1500 *WistRp* nr 2322.

Znaczenie: 'hipokryta ostentacyjnie okazujący radość, egzaltację, np. w czasie modlitwy, hypocrita, qui gaudium, mentis incitationem, e.g. in oratione ostendit': Sciendum, quod XXV sunt genera ypo-critarum... Tercii vocantur gratacioli, radaczkowie, qui se devotos volentes ostendere, quando audiunt aliquid de Deo, quasi gaudento manus erigunt ad celum adeo, vt videantur Deum de celo velle rapere ca 1500 *WistRp* nr 2322.

Rapienie cf. Chrapienie

Ratuski *forma: n. sg. m.* ratuski 1427 *KodWP* IX 88.

Znaczenie: 'związany z ratuszem, ad praetorium pertinens, praetoralis': Quidquidem homo pretoralis, vlg. ratussky, pannos libere vendet razuramque generalem ad omnes pannos inradendos sine impedimento alicuius textoris (obtin)ebit 1427 *KodWP* IX 88.

Ręczać *forma: praet. 1. sg. m.* -m ręczał 1424 *RtKon* nr 407.

Znaczenie: 'dawać za kogoś rękojmię, gwarantować, zareczać, fidei praestare, cavere, spondere': Jacom nydy ne ranczal mediam nonam marcām za brath za Yana za swego 1424 *RtKon* nr 407.

Rokosz *forma: ac. sg.* rokosz 1398 *RtKon* nr 47.

Znaczenie: rokosz mówić 'rokować, negocjować, układać się, pactiones agere, inter se convenire, pacisci': Ysz czo gesm rokosz ia mouil Gaykowi: Ne vstoy roki na mego bratha, bo *gecz thobe phenun-cze (*leg.* pieniądze) richol (*pro* richlo) da 1398 *RtKon* nr 47.

Rokowanie *forma: n. sg.* rokowanie 1463 *DokArchWeg* II 90.

Znaczenie: 'układy, pertraktacje, conventiones, pactiones': Quia tractatus al. rokowane, quem habeo cum Thoma Tharczy pro hominibus vestris, iam adest pro feria quarta proxima ventura, locus eiusdem est inter Nyedzecza et Czornstensis totaliter deputatus 1463 *DokArchWeg* II 90.

Rostir cf. Kofter (S II)

Rośnienie *forma: i. sg.* rośnieniem XV *p. post.* *GlKazB* IV 126.

Znaczenie: 'zdolność wzrastania, indoles incrementi': Nam cum angelis participat (*sc.* homo) intellectu..., cum arboribus vehetacione rosznienym XV *p. post.* *GlKazB* IV 126.

Rowiec *forma: g. pl. rowcow* (1347) XVI KodWP VI 165.

Znaczenie: 'przekop doprowadzający wodę do młyna, fossa, qua rivus molam versans ducitur': Andree... damus omnimodam facultatem excidendi predictas arbores et rubetum in nostris silvis et nemoribus... imperpetuum pro reformatione dicti molendini et aggeris et pro reformatione fossatorum al. rowczow (1347) XVI KodWP VI 165.

Rozceście *forma: ac. sg. rozceście* XV in. GlKazB III 77.

Znaczenie: 'rozdroże, compitum': Abierunt a via recta, id est a Christo, qui est via, ad exterminium, roschczesce (R XXIV 67: rosceczene), id est viam ducentem ad dampnacionem XV in. GlKazB III 77. ~ *Glosa nie jest dosłownym tłumaczeniem łac. exterminium, lecz oddaje sens całej wypowiedzi. ~ Bohemizm.*

Rozdzielisty *forma: g. sg. f. rozdzielisty* ca 1500 GlPozn 34.

Znaczenie: 'różny, zróżnicowany, odmienny, varius, multiplex, alius': Nullo vero modo discrepare substantiam bycz roszydzylshty natury (necessarium est, sufficientie, potentie, claritudinis, reuerentie, iucunditatis, nomina quidem esse diuersa, nullo vero modo discrepare substantiam) ca 1500 GlPozn 34.

Rozeszcie cf. **Rozceście**

(Rozglądać) Rozglądać *forma: praet. 3. sg. m. rozglądał* 1424 RtKon nr 406.

Znaczenie: rok rozglądać 'zjawić się na rozprawie sądowej, uczestniczyć w niej, coram iudicibus adesse, causae interesse': Jacom nydy tego poszła szlal, czo ten rok rozzgladał, any ma wola była 1424 RtKon nr 406.

Rozglądać cf. **Rozglądać**

Rozgraniczać *forma: inf. rozgraniczać* 1430 RtGn nr 330.

Znaczenie: 'rozdzielać, wytyczać granicę, metiri, limitare': Yakosmy thego dzelczø bili, gdzesz szye panye Katharzyne czøszcz z pana Labyskego stroni dzalem dostala..., a thø czøszcz panye Katharzyna rosgrancyczacz ma, a nye pan Jacusz Rinarzewsky 1430 RtGn nr 330.

Rozpatrzyć *forma: imper. 2. sg. rozpatrzy* XV med. RRp XXIII 279.

Znaczenie: 'rozważyć, przemyśleć, considerare, meditari': Diligenciori ruminacione omnia digeras, gl. rospatrzy, priusquam agas XV med. RRp XXIII 279.

Rozprzenie *forma: ac. sg. rozprzenie* XV med. RRp XXIV 372.

Znaczenie: (o ramionach, de umeris) 'rozciągnięcie, rozłożenie, rozpostarcie, extensio, expansio, proiectio': Secundo Xpus traxit peccatores per manuum extensionem roszyprznye XV med. RRp XXIV 372.

Rozsieknąć *forma: inf. rozsieknać* 1389 KodWP VI 360.

Znaczenie: 'dokonać podziału na części, rozdzielić, rozgrodzić, dividere, partiri, distinguere': Rivulus vero sive piscina ante rotam eiusdem molendini propter, incomoda quoquomodo eveniencia inter nos palis bifurcari debet et distingwi vlg. roseknancz koli 1389 KodWP VI 360.

Roztopiewać *forma: praes. ind. 3. sg. roztopiewa* 1448 GlKazB IV 76.

Znaczenie: (o sercu, de corde) 'czynić miękkim, skruszonym, wrażliwym, mollire, mollem facere, resolvere': Sic Spiritus Sanctus cor hominis inflammat et resolut, rostopyewa, quod fuit congelatum per suggestiones dyaboli 1448 GlKazB IV 76.

Rozwadźca *forma: d. pl. rozwadźcam* XV med. GlKazB IV 93.

Znaczenie: 'ten kto doprowadza do pojednania, rozjemca, pośrednik, reconciliator, arbiter, intercessor': Qui debet concordare, debet dileccionem cum ambabus partibus habere... Sed ut sepius talibus arbitris vlg. roszwaczcam mala autem contingunt..., sic Iudei fecerunt Christo arbitro XV med. GlKazB IV 93.

Rozwijać *forma: praes. ind. 3. sg. rozwija* XV p. post. GlKazB IV 111.

Znaczenie: 'rozkładać, rozpościerać, rozwieszać, expandere, extendere, distendere': Ecclesia sancta... incipit hodie plangere et dolere notabiliam (pro notabilem) mortem patris nostri dilecti, quia gloriam patris non decantant in missa..., sed vexilla passionis Christi exponit roszwya XV p. post. GlKazB IV 111.

Rozwilżać *forma: praes. ind. 3. sg. rozwilża* XV p. post. GlKazB IV 153.

Znaczenie: 'nasycać wodą, nawilżać, irrigare, madefacere': Dyaskordes... narrat, quod in Eypto est quidem ager... vbi sunt septem fontes. In hoc agro crescit preoptimum balsamum... In vno illorum fontium, qui irrigat vlg. rozvyłsza, masztkie czyni, illas *vitas, Beata Virgo lauit suum filium Iesum Christum XV p. post. GlKazB IV 153.

Rozwilżyć *'nasyścić wilgocią, nawilżyć, tu przenosić, madefacere, umectare, hoc loco translate':* Ista margarita est Christi anima, quam Spiritus Sanctus, qui est ros impingwans, roszwilsil[zy], Christi corpori immisit ca 1430 GlKazB II 26. ~ *Wydawczyni proponuje też poprawki: roszwilsil[zy] a. roszwilsil[il] <ajac>zy.*

(Rtećnik) Irtećnik *bot. forma: n. sg. irtećnik* 1472 Rost nr 641. 1697.

Znaczenie: 'szczyr roczny, Mercurialis annua L.': Irtaćznik (var.: wtaćznik) atriplex agrestis 1472 Rost nr 641; Glandosinda maior aut mercurialis yrtaćznik ib. nr 1697. ~ *Cytat pierwszy został*

wydrukowany w Sstp. w błędnym odczytaniu wydawcy pod hasłem wtącznik.

Rudnica *forma: g. sg.* rudnice 1428 Kal nr 1019.

Znaczenie: 'miejsce wydobywania, wytapiania rudy i produkcji żelaza, locus, ubi metallum fodiebatur atque liquefaciebatur et ferrum efficiebatur': On gechal gwałtem v colo do mey rudnicze, v moy hogrod gwałtem... y wszął my dwa conya y szekyra... Aczby my on thego przal, bi mi tam gwałthv nie vczynil, thosm ya gotow *vgaszacz..., ysz my gest tho vczynil v mey *kvsneczy y w mem hogrodze 1428 Kal nr 1019.

!Rwyarth *cf.* Kniat (S II)

Rychłość *forma: n. sg.* rychłość XV *med.* GlKazB III 83.

Znaczenie: 'szybkość w poruszaniu się, ruchliwość, zręczność, zwinność, agilitas, celeritas, habilitas, mobilitas': Sic fulgebunt iusti, ecce claritas, et tanquam scintille, ecce subtilitas..., in arundineto discurrent, ecce agilitas richolcz (*pro* richlocz; fulgebunt iusti et tanquam scintillae in harundineto discurrent, *por.* Sap 3, 7) XV *med.* GlKazB III 83; Notandum, quod Christus integre resurrexit cum omnibus membris... et cum quatuor dotibus, qui naturam perficiunt... Tercia dos est corporis agilitas rich<toć> *ib.*

Rynstyn *forma: n. sg.* rynstyn (1443) 1515 KodWP X 330; ~ *g. sg.* rynstynu (1443) 1515 KodWP X 331.

Znaczenie: 'urządzenie do prowadzenia wody, kanał, canalis': Item statuimus, quod dum aliquis frater post funus ire neglexerit, dum portatur ad minus per canale al. rinsthyn, extunc talis luet penam fraternitati (1443) 1515 KodWP X 330; Nullus hominum civilium et Iudeorum audeant emere cuttes, tam magnas, quam eciam parvas in loco ipsi fraternitati concesso a canali al. rynsthynv, Jandrzychowa usque ad canale Dobek *ib.* 331.

Rysiowy *forma: ac. sg. f.* rysiową 1489 DokArchWęg III 139.

Znaczenie: 'związany z rysiem, ad pantheram pertinens': Domini mei fuerunt <per> eos (*sc.* exactores vestros) minus iuste spoliati vestra in civitate, videlicet telam et unam pellem ryszyową 1489 DokArchWęg III 139.

Rzask *cf.* Rzęk

Rząk *cf.* Rzęk

Rzepikowy *forma: n. sg. neutr.* rzepikowe 1463 CatCodJag VI 20.

Znaczenie: 'związany z rośliną o nazwie rzepik pospolity, ad plantam Agrimoniam eupatoriam L. pertinens': Contra retencionem menstri: semen agrimonie maioris vlg. rzepikowe contere valde bene 1463 CatCodJag VI 20.

Rzewniwie 'głośno wzdychając, jęcząc, zawodząc, cum gemitu, eiulatu magno': Quociens iubilus, radoscz, mentis mee accendit, tociens gemebunde, r<z>ewnywe, fletu concucior zaszmaczam sza XV *p. post.* GlKazB IV 106.

(Rzęk) Rząk *forma: ac. sg.* rząk ca 1470 MamLub 262, XV *ex.* GlGn 57.

Znaczenie: 'hałas, krzyk, zgietk, sonus, clamor, strepitus': Tumultuantem brzysk albo rząk (GlGn 57: krzyk a rząk) czynącza (et cum venisset Jesus in domum principis et vidisset tibicines et turbam tumultuantem, dicebat: Recedite Mat 9, 23) ca 1470 MamLub 262. ~ Wydawcy mamotrektów nie-słusznie poprawiają na rzask.

Rzęż *forma: n. sg.* rzęż XV *med.* GlWinc 149.

Znaczenie: 'hałas, łoskot, tu szcęk broni, strepitus, fremitus, hic armorum crepitus': Non hostium multitudo, non tantus armorum fragor, *gl.* strepitus, sonus rzasz, non uis telorum terret illum (*sc.* Bole-slaum) XV *med.* GlWinc 149.

R-ziany *cf.* Jrzany

Rzujny *forma: n. sg.* rzujny 1417 ŚIPolW 8.

Znaczenie: 'pożądliwy, pożądający, lubieżny, rozwiązły, cupidus, lascivus, libidinosus, petulans': Isaias XXI: Ad me clamat ex Seyr interpretatur hircus. Oculi autem hirci propter libidinem tortuose aspiciunt. Et ideo per Seyr interpretatur ille, cuius oculi sunt lasciui, *gl.* lasciws rzuyjni vel yari. Talis debet ad Deum clamare 1417 ŚIPolW 8.

Sadlniczka *forma: n. sg.* sadlniczka 1499 ŻydKraK 235.

Znaczenie: 'żona sadlnika, lanii, carnis venditoris uxor': Bluma Judea insinuat contra Jacubowa sadlnyczka 1499 ŻydKraK 235.

Sadniwy *cf.* Sedniwy (S II)

Sagan *zool. forma: n. sg.* sagan 1472 RostRp s. 43.

Znaczenie: 'ptak drapieżny z podrodziny orłów, lomignat bielik, Haliaetus albicilla L.': Blofus, capus, erodius, falco sagan, sagan 1472 RostRp s. 43. ~ Bohemizm.

Samarchankowy *czy Szamarchankowy* *formy: n. sg. m.* samarchankowy 1471 RachKról 100; *f.* samarchankowa 1471 RachKról 101; ~ *ac. sg. f.* samarchankową 1471 RachKról 102.

Znaczenie: 'futrzany, pellicius, e pellibus factus': Item aliud marszczenyecz de pellibus variorum al. popyeliczy samarchankowy dictum dzyky 1471 RachKról 100; Item suba mardurina sariarchankowa (*pro* samarchankowa) *ib.* 101; Dedi subam samarchankowa flavei coloris *pro* burgrabio *ib.* 102.

Sapic *forma: praes. ind. 3. sg. sapi XV p. post. GlKórn II 178.*

Znaczenie: 'ciężko, głośno oddychać, respirare, gravem spiritum reddere' (?): Item ad sanandum vulnus, quod ad cerebrum fuerit lesus. Si... movetur circumferencia cerebri, pleva claska, tunc incipe sanare. Quodsi ventuabit (*pro ventilabit*), pleva szapy, tunc dubium est de vita ipsius et sic tunc incipe quantum ad primum, primo albiginem vel oleum ovorum appone vulneri XV *p. post. GlKórn II 178.*

!Sariarchankowy *cf. Samarchankowy*

Sądnie *'na drodze sądowej, na mocy wyroku, orzeczenia sądowego, per modum iudicii, iudicialiter'*: Qui predictos de tam equo rationis libramine mox disceptancium, *gl. litigancium* vadzączich, sentencjaliter, *gl. iudicialiter*, decretiue *ządne, diffiniuit dixitque 1436 R XXIII 277.

!Scropty *cf. Krówka (S II)*

!Szeyle *cf. Trzmiele (S II)*

(Sfora) Swora *forma: n. sg. swora 1444 AGZ XIII 166.*

Znaczenie: może 'sznur lub rzemień do związania ogarów, funis vel corium, quo canes familiares ligabantur': Mathiass de Panthelouicze condampnavit Petrum kmethonem... actorem, quia ipsum libere dimisit pro swora, pro canapis et stramina, et sepe, et argilla de orto sumpta 1444 AGZ XIII 166.

Sidziszcze *cf. Siedziszcze*

Siecidło *forma: n. sg. siecidło XV in. CatCodJagRp VI 337.*

Znaczenie: może w błędnym rozumieniu łacińskiego pretrum 'bertram' jako jakiejś formy od rete lub retis 'sieć rybacka': Szczidło pretrum XV *in. CatCodJagRp VI 337.*

Siecinne *forma: g. sg. siecinne 1398 RtKon nr 68.*

Znaczenie: 'opłata składana przez myśliwych lub rybaków łowiących za pomocą sieci, pecunia a venatoribus vel piscatoribus reti captantibus solvenda': Iako pany Katherina L grzywen vszonła szeczinne ku czemu prawa ne mala 1398 RtKon nr 68.

Siedmioraki *forma: d. sg. f. siedmiorakiej Spow 10.*

Znaczenie: 'siedmiu rodzajów, septem generum': Dayą sze wynen, *czsos sgreschil przeczywo sedmorakey swątosczy czerekwe swante Spow 10.

(Siedziszcze) Sidziszcze *'siedlisko, posiadłość, gospodarstwo z zabudowaniami mieszkalnymi i gospodarskimi, praedium, ager coloni cum aedificiis ad id pertinentibus'*: Ad... ortulanium ipse Nicolaus agros in tribus locis trium camporum addidit..., videlicet in uno campo penes aream Milcowskye, in alio campo penes agros Duchcowszkich... in tercio campo in Schidiszch al. na schidziszcze iacentibus 1444 SądZKr 214. ~ *Może już nomen proprium.*

Siestrzankowy *cf. Siostrzankowy*

Sinoć *forma: ac. sg. sinoć XV p. post. GlKazB IV 167.*

Znaczenie: 'siny ślad na skórze po uderzeniu, siniec, livor': Quid dicit Gregorius: Flagellum virge facit liuorem szynocz XV *p. post. GlKazB IV 167.*

(Siostrzankowy) Siestrzankowy *forma: ac. sg. f. siestrzankowę 1435 KsMaz III nr 1386.*

Znaczenie: 'należący do siostrzeńca, ad sororis filium pertinens': Iakom ya vidal szethmy kop przez stir groschi na szestrzankowa czanscz 1435 KsMaz III nr 1386.

Siwieć *forma: part. praes. act. adi. n. sg. m. siwiejący XV ex. VergGeorg 74.*

Znaczenie: (o wierzbie białej złotosze, de Salice alba v. vitellina L.) 'wyróżniać się jasnym kolorem w krajobrazie, jaśnieć, bielić się, colore claro excellere, nitere, albescere': Alie (*sc. arbores*)... sponte sua veniunt..., vt molle siler... populusque et glauca canencia, szywegaczy, fronde salicta XV *ex. VergGeorg 74.*

Skafa *czy Szkafa* *forma: n. sg. skafa XV p. post. CatCodJag III 59.*

Znaczenie: 'rodzaj długiej łódki wydrążonej z pnia drzewa, czółno, scapha e trunco arboris cavata, linter': Linter uel lintris caude, sczafa, quia sit longa instar caude XV *p. post. CatCodJag III 59.*

Skłon *forma: g. sg. skłonu XV ex. VergGeorg 83.*

Znaczenie: 'stok, zbocze, declive, declivitas, locus devexus': Collibus an plano melius sit ponere vitem, quere prius. Si pingwis agros metabere campi, densa sere... Sin tumulis accliuie, szklonu, solum colesque suprimos, indulge ordinibus XV *ex. VergGeorg 83.*

Sknoblować *forma: inf. sknoblować ca 1500 GlGn 60.*

Znaczenie: 'przymocować, przytwierdzić, przybić, infigere, affigere': Caligam ferream in vtrumque pedem poni iussit (*sc. Dacianus sancto Georgio*) et clavis ferreis affigi sknoblowacz, szczyznąc *ca 1500 GlGn 60.*

Skonałość *forma: g. sg. skonałości XV med. SKJ V 270.*

Znaczenie: (o końcu świata według religii chrześcijańskiej, de saeculi consummatione secundum christianorum religionem) 'kres, koniec, finis, exitus': Ecce ego vobiscum sum ad consumacionem, do skonalos(c)zy, seculi (Mat 28, 20) XV *med. SKJ V 270.*

Skoniecnie *'w końcu, wreszcie, postremo, denique'*: Et si villicus iniquitatis istam vocationem non aduertit, ultimatim, szzonecznye, citabit illum dominus ante se citacione personali, id est morte corporis XV *p. post. GlKazB IV 140.* ~ *Wydawczyni proponuje poprawkę na skończenie.*

Skończenie (*GlKazB* IV 140) *cf.* **Skoniecznie**
Skroczyć *forma: condit. 1. pl. m.* bychom skro-
czyli *Gn* 14a.

Znaczenie: 'spędzić, przeżyć, tempus agere, per-
agere': Fratres..., diem hodiernum debemus consu-
mere in gaudio. Bracza..., patrzmy tego dobrze,
isbichom ten tho dzen... veszeli (*leg. w wiesielu*)
i f naboszegstwe gy skroczyli *Gn* 14a.

(Skrwawienie) Zekrwawienie *forma: ac. sg.*
zekrwawienie *MW* 78b.

Znaczenie: 'zranienie do krwi, oblanie krwią,
sauciatio cruentata, aspersio sanguinis': Panye Iezu
Criste,... kthory... czalosz szwe na rozmagyte czyr-
pyeny wydal, okruthne vbyczowane, głowy szuey
czyrnowa coroną zekrwawyeny *MW* 78b.

Skrzypnąć *forma: praet. 3. pl. neutr.* skrzypnę-
ły *ca* 1500 *GlGn* 41.

Znaczenie: 'wydać charakterystyczny dźwięk
wywołany tarciem, crepare, stridorem reddere': Cre-
pauerunt fores skrzypnęły drzewy *ca* 1500 *GlGn* 41.

!Słaba *cf.* Sztapać (S II)

!Słahme *cf.* Słabina (S II)

!Słecyerze *cf.* Słojerz (S II)

!Słobyz *cf.* Ślubić (S II)

Słabny *forma: n. pl. m.* słabne 1475 *RostRp*
s. 105.

Znaczenie: słabne boki *pl. tantum* 'boczne
części brzucha między żebrami a biodrami, partes ven-
tris inter costas et coxas positae, hypochondria': Item
notandum. Abortum dicitur ille puer mortuus in
vtero inatus, qui non potest egredi. Et aliquae mulie-
res moriuntur nescientes remedium. Modo camo-
milla, swoyszky rvmyn, in oleo decocta, optime
valet, iuncta ipoc(o)ndrie inflata, id est słabne boky
1475 *RostRp* s. 105.

Słabo 'w niewielkim stopniu, exigue, modice': Per
nonaginta nouem iustos intelliguntur homines iusti
stantes [stantes] in via iusticie, sed tamen remisse
wlg. szlabo ad patriam celestem anhelantes seu
feruentes *XV med. PF* V 71.

Słojerz *cf.* Łojka

Słota *forma: n. sg.* słota *XV p. post. GlKazB* IV
112.

Znaczenie: 'ulewa, nawałnica, tu przerośnię,
imber magnus, turbo, hoc loco translate': Cui (*sc. qui*
fundavit domum suam super petram) non nocet
ventus temptationis nec ymber, szloth, persecu-
cionis, sed stat firmiter in proposito bono *XV*
p. post. GlKazB IV 112.

Słowce *forma: i. sg.* słowcem *XV in. GlVintr* 223.

Znaczenie: 'słowo, słówko, verbum, vocula':
Pirue slouo poklada post kazdego znamonuyø i dru-
gim słowcem *XV in. GlVintr* 223. ~ *Bohemizm*.

Słówsko *forma: n. pl.* słowska *XV p. pr. Cat-*
CodJag III 301.

Znaczenie: zjadne słowska 'słowa obraźliwe,
złośliwe, zjadliwe, verba contumeliosa, malitiosa,
molesta': Thocz zjadne szlowszka *XV p. pr. Cat-*
CodJag III 301.

(Słupa) Słupa *forma: i. sg.* słupą *ca* 1400 *Cat-*
CodJagRp I 195.

Znaczenie: 'ogrodzenie, płot, palisada, vallus,
saepes': Circumdabunt te inimici, *gl. Romani* prin-
cipes, tui vallo stlupø, parkanem, woyskø, tharasso-
wanim (*Luc* 19, 43, *R* XXIV 368: obleszenym, *ib.*
348: baschthi, *RRp* XXIV 375: nasspem, *MPKJRp*
II 326: naspem abo nasuthym plotem neb planka-
my, *MamLub* 275: valem, gorą, przecopem, *GlKazB*
III 41: walmy, *GlWroc* 68v: sranbem, *GlJag* 93:
strzø[zø]bem) *ca* 1400 *CatCodJagRp* I 195.

!Smarślak *cf.* Zmarzłek

Sobolowe *forma: n. sg.* sobolowe (1383) 1552
DokPłoc I 80.

Znaczenie: 'danina w postaci skórek sobolo-
wych, składana przez kmieci na rzecz pana, tributum
quod pellibus zibellinis domino terrae a colonis solve-
batur': Absolventes kmethones... villae memoratae
ab omnibus nostris solutionibus et tributis..., videli-
cet... bobrowe, sobolowe, porzeczne (1383) 1552
DokPłoc I 80.

Soczny *forma: n. a. ac. pl.* soczne *ca* 1428 *PF*
I 492.

Znaczenie: 'złorzeczący, znieważający, calum-
niosus, maledicens, obloquens': *Szoczczne oblo-
quentes *ca* 1428 *PF* I 492.

Sokole *forma: n. sg.* sokole (1350) 1506
KodMaz II 307.

Znaczenie: 'powinność łowiecka związana
z utrzymaniem sokołów myśliwskich, też z pilnowa-
niem gniazd sokolich, officium falcones alendi, etiam
nidos falconum curandi': Incolas eius perpetue ab
omnibus solucionibus omnium exactionum univer-
saliter... et aliis quibuslibet vecturis et vexacionibus
universis iuris Polonicalis, videlicet obrzaz, sep,...
porzeczne, pssarne, socole... et a ceteris omnibus
iuris Polonicalis angariis et preangariis..., ut ad eas
perpetuo solvendum nullatenus teneantur (1350)
1506 *KodMaz* II 307.

Spacznica *forma: n. sg.* spacznica 1434
KozierRpTerCost 209, 1491 *AGZ* XVIII 508.

Znaczenia: 1. 'woda spiętrzona zaporą, cofają-
ca się w górę rzeki, aqua obstaculo elevata atque
adverso flumine refluens': Iohannes... recognovit,
quia admisit et presentibus admittit tenere aquam
nobili Petro... post granicies... pro necessitate
molendini ipsius Petri... al. po pothoczysko primum
post granicies, superius autem ipse Petrus tenet
aquam dictam marthvycza seu spacznycza post
suprascriptum pvthoczysky (*pro pothoczysko*) 1491
AGZ XVIII 508.

2. Gurges al. spacznycza 1434 *KozierRpTerCost* 209. ~ Cf. **Wspacznica** (Sstp).

Spajać, Spajać się *forma: praes. ind. 3. sg. spaja ca 1481 BCzart nr 1313 s. 506; ~ part. praes. act. adv. spajając ca 1500 GlPozn 33.*

Znaczenia: 1. 'łączyć, wiązać, coniungere, alligare': Legibus orbem prouida seruet stringatque (sc. natura potens) ligans, szpayayacz, irresoluto singula nexu, placet arguto fidibus lentis promere cantu ca 1500 *GlPozn 33.*

2. spajać się 'łączyć się, tu zająć się czymś całkowicie, coniungi, hic in aliqua re plane versari': Valde rarum est ut qui diuicias possidet ad requiem tendat. Qui curis terrenis se implicat, spagya <się>, a Deo se *seperat ca 1481 *BCzart nr 1313 s. 506.*

Spak 'w przeciwną stronę, wstecz, retrorsum': Et sic ipsum (sc. Christum) trahentes spak, gl. retro, proiecerunt eum super quendam lapidem ca 1500 *GlKazB I 72.* ~ Cf. **Wspak** (Sstp).

Sparzelina 'zmiany na ciele spowodowane wysoką temperaturą, oparzelizna, oparzenie, ambustio, adustio' (z fleksją łacińską): Contra sparzyelinam. Recipe herbam que vocatur vlg. costiwal et coquas eam bene et illo brodio sparzyelinam perfundas et postea conterras lentes et istis pulueribus de lentibus contritis sparzyelinam spargas 1475 *RostRp s. 96, sim. ib. s. 97. 98.*

Spawać *forma: part. praes. act. adv. spawaję XV in. CatCodJagRp VI 337.*

Znaczenie: 'łączyć, wiązać, spajać, coniungere, ligare, connectere': Spawagø convexo (pro connexo) XV in. *CatCodJagRp VI 337.*

Spierać *forma: praes. ind. 1. sg. spieram 1460 TymSąd 141.*

Znaczenie: 'przeciwstawiać się, contradicere': Albertus... non audiendo recognitionem testium wperl unum testem... dicens: Retraho hunc, sspyeram, scabinum, quia... ipse non fuit, dum boves sibi recepti sunt 1460 *TymSąd 141.* ~ Cf. **Wspierać** (Sstp).

Splątać *forma: praes. ind. 3. sg. splącze XV in. GlKazB III 75.*

Znaczenie: 'pomieszać, pogmatwać, powikłać, confundere, perturbare, permiscere': Sed aliquando dyabolus splęczye registrum et librum consciencie..., unde aliqui taliter distracti, zpleceny, per multos annos in peccatis manent XV in. *GlKazB III 75.*

Społuschowaniec *forma: n. sg. społuschowaniec ca 1470 MamLub 299.*

Znaczenie: 'współwychowanek, mleczny brat, simul cum altero eisdem uberibus nutritus, collactaneus': Spolvstowacz (pro spolvs<ch>owa<nie>cz, war. kal.: spolv chovany, mamotrekt mikułowski: spoluzchowanech) colactaneus eodem lacte nutri-

tus (Manahen, qui erat Herodis tetrarchae collactaneus Act 13, 1) ca 1470 *MamLub 299.* ~ *Bohemizm.*

Spomagać *forma: praes. ind. 3. sg. spomaga Gn gl. 102b.*

Znaczenie: 'robić coś dla ulżenia komuś, wspierać, wspomagać, sublevare, iuvare, adiuuare': Iuuat, spomaga, zascicza, omnes se manentes (pro seminantes) Gn gl. 102b. ~ Cf. **Wspomagać** (Sstp).

Spośród z gen. rzeczownika wyraża stosunki przestrzenne 'ze środka, de medio, ex': Palcem ym vkazoval dwanaszczye kamyenow, ktorez byly vzyaly dwanaszczye vodzow <israelskich> zposrod Yordana (de medio Iordanis), aby ta kvpa byla kamyenya na svyādecztwo, yze szvchymy nogamy przez Yordan <przeszli> *Rozm 178.*

Spracowan *forma: n. sg. m. spracowan ca 1500 GlKazB I 41.*

Znaczenie: 'zmęczony, znużony, defessus, defatigatus': Videns hoc dyabolus illam superbiam, accepit formam pulcerrime mulieris, venit vespere ad ipsum (sc. heremitam) tamquam spraczouan (var.: spraczo<wa>na) et quasi errans in illo heremo pulsat ca 1500 *GlKazB I 41.*

Sprasować *forma: part. praet. act. sprasowawszy ca 1500 GlGn 84.*

Znaczenie: 'rozdrobnić, rozetrzeć na drobne kawałki, utrzeć, in minutissimas partes confringere, commolere': Medicina contra dolorem ventris absintium menta, goczanky plantago al. babka excocta in aceto apponatur super vmbilicum calide... ieiuno stomacho conterendo prius al. sprasowawschy ca 1500 *GlGn 84.*

Spraszac *forma: inf. spraszac ca 1500 GlGn 60.*

Znaczenie: 'uzyskiwać coś prosząc, wypraszać, precibus consequi, impetrare': Qui habet multos amicos in curia regis et familiares towarzyssof, znanych spraszacz (certe magna vtilitas est in hoc mundo illi, qui habet multos amicos in curia regis et familiares, si aliquam causam habet coram rege terminare) ca 1500 *GlGn 60.*

Sproszczać *forma: part. praet. pass. n. pl. m. sproszczani XV p. pr. GlKazB IV 60.*

Znaczenie: 'czynić takim jak należy, oczyszczać, uwalniać, wybawiać od złego, aliquem aptum facere, expurgare, a malo liberare': Apostoli... fuerunt in multis defectibus, in quibus omnibus pro Christo penitencia fuerunt rectificati, sproszczani, sc. a malo purgati et in bono dispositi XV p. pr. *GlKazB IV 60.* ~ *Bohemizm.*

Sprzeć cf. **Sprzyjać**

(Sprzyjać) Sprzeć *forma: inf. sprzeć a. sprzeci 1409 ŚIPolW 21.*

Znaczenie: 'być przychylnym, alicui favere, bene velle': Sdrowa, Matko *szcztasna, Matuchno Bossa...

Genkoly *czo sachowa, tego tve skrzydło schowa k weczne radosszy. Smutek yego nye nagaba any pyekla oglōda, komvcz raczy sprzeczy 1409 ŚIPoIW 21.

Srać *forma: cond. 1. sg. m. srałbych XV in. CatCodJag IV 299.*

Znaczenie: 'wydalać kał, wypróżniać się, cacare, alvum exonerare': Srałbich sapraudu XV in. CatCodJag IV 299.

Srogliwy *forma: g. sg. m. srogliwego ca 1430 GIKazB II 19.*

Znaczenie: 'surowy, srogi, acerbus, severus': Ex ista prostracione istorum (por. Jo 18, 6) maxime timere debemus verbum strenui, szrogliwego, iudicis ca 1430 GIKazB II 19.

Srokasty *forma: ac. pl. m. srokaste 1496 DokArchWęg III 216.*

Znaczenie: (o maści końskiej, de equi colore) 'w białe i ciemne plamy, pstrokaty, pstry, cętkowany, albis fuscisque maculis conspersus, versicolor': Mittimus... Felicem et Barthossium in certis nostris negociis, et specialiter ad emendum equos al. szrokszthe 1496 DokArchWęg III 216.

Sromotliwie *'znieważająco, obelżywie, obraźliwie, contumeliose, contemptim, probrose': Quia venenum, quod gerit (sc. homo iracundus) sub lingua, effundet in te contumeliose sr[z]omotliwie (por. Prov 23, 32) XV p. post. GIKazB IV 123.*

Sromotliwy *forma: n. sg. neutr. sromotliwie ca 1430 GIKazB II 20.*

Znaczenie: 'okryty niestawą, hańbą, ignominia affectus, probris obsitus': Postquam venerunt ad locum Calvarie golisne... Ibi multa ossa occisorum iacebant et fuit locus ignominiosus szromothliue ca 1430 GIKazB II 20.

Staczony cf. **Starzony**

Stadnica *forma: ac. pl. stadnice (1356) BenLub 248.*

Znaczenie: 'grupa koni wypasanych razem, razem hodowanych, stado, equi, qui in grege pascuntur, aluntur, greg': Item eisdem fratribus... dedimus et eterne damus libere possunt servare duodecim equireas vlg. sthadnycze, quas eciam possunt pasce-re libere in dicta hereditate (1356) BenLub 248.

Stajnik *forma: n. sg. stajnik XV med. GIKazB III 81.*

Znaczenie: 'pracujący w stajni, tj. w pomieszczeniu dla zwierząt domowych, stabularius, agaso': Nam sicut stabularius, stajnik, mundat et purgat stabulum a fimo..., sic Christus, hodie natus in stabulo pro nobis, mundat, purgat et abluit conscien-cias nostras XV med. GIKazB III 81.

Stać *forma: a. sg. stać ca 1500 GIKazB I 30.*

Znaczenie: 'wytrwałość, niezmiennność, stałość, constantia, firmitas, gravitas': Ecce... magnas duri-

cias ostendit ei Xpus, vt eius (sc. mulieris) constan-ciam, gl. stalocz fidei, comprobaret ca 1500 GIKazB I 30.

(Starzony) Staczony *forma: n. sg. f. staczona ca 1430 GIKazB II 25.*

Znaczenie: 'wystarczający, odpowiedni, właściwy, sufficiens, idoneus, proprius': Secundo ostenditur per sanctam obedienciam Mathei, quia erat expedita, gl. secunda obediencia perfecta expedita vzyteczna sztaczona ca 1430 GIKazB II 25.

Starzenie *w błędnym tłumaczeniu wieloznaczne-go sterilitas jako 'bezpłodność, niemoc seksualna związana ze starością' zamiast 'bieda, nieszczęście, udreka': Vraczaly my zle za dobre, starzenye (var.: sturzenye) duszy moyey (retribuebant mihi mala pro bonis, sterilitatem animae meae Psal 34,12) Rozm 771.*

Stawa *forma: g. sg. stawy Rozm 116.*

Znaczenie: 'przechwalanie się, chępliwość, iac-tantia, gloriatio': Kyedy y chczesch (leg. ji, sc. Archal-ause, cziesz) margrabyą, rozvmej... podług domnymanya pospolnego lyvda y tesch podług yego stawy (secundum sui iactantiam), ktorasz szye stavy, yszby myal bycz krolem podług obyetyncze cze-szarskey Rozm 116.

Stawik *forma: ac. sg. stawik (1418) 1793 Dok-Mp VII 13.*

Znaczenie: 'mały staw, stawek, parva piscina': Conferimus insuper et tenore praesentium conce-dimus eidem Roslao plebano et suae ecclesiae pisci-nam al. stawik effodere et aggerem munire in flu-vio dicto Dembowica (1418) 1793 DokMp VII 13.

Sterczeń *forma: praet. 3. sg. f. sterczała ca 1470 MamLub 117.*

Znaczenie: (o księdze Joba, de libro Iob) 'roić się od błędów, być pełnym błędów, erroribus scatere, erroribus plenum esse': St<e>rczała statebat (pro sca-tebat) id est ebuliebat (Iob qui adhuc apud Latinos iacebat in stercore, et vermibus scatebat errorum, integrum immaculatumque gaudete Job prol.) ca 1470 MamLub 117. ~ Wydawcy poprawiają na st<e>rczeń, co jest wątpliwe. Być może za czeskim strčiti 'wetknąć, wsadzić'.

!Sthørzalky cf. **Strzałki** (S II)

Stłupa cf. **Stupa**

Stoczony *forma: i. pl. stoczonymi ca 1470 MamLub 289.*

Znaczenie: (o włosach, de crinibus) 'kręty, popalowany, crispus, tortus': Non in tortis crinibus nye stoczonymy (leg. z stoczonymi) vloszy, id est kądzerawymy (mulieres in habitu ornato, cum ver-cundia et sobrietate ornantes se, et non in tortis cri-nibus I Tim 2, 9) ca 1470 MamLub 289.

Stokłos *bot. forma: n. sg. stokłos XV p. post. CatCodJag II 101.*

Znaczenie: 'stokłosa żytnia, *Bromus secalinus* L.': Ve vobis, qui decimatis mentam et anetum costrzewa, myathca, centispica stoclosch (Mt 23, 23) XV p. post. *CatCodJag* II 101.

Stolnictwo *forma: ac. sg.* stolnictwo (1428) XV ex. *DokMp* VII 251.

Znaczenie: 'urząd, funkcja stolnika w żupie solnej, *munus mensarii in salifodina*': Adalberti molen-dinatoris... successoribus legitimis montem al. stol-nycztwo una cum sepo consueto in Wyelyczka nostris in montibus dedimus (1428) XV ex. *DokMp* VII 251.

Storzypiętka *forma: n. sg.* storzypiętka ca 1500 *GIgn* 41.

Znaczenie: 'ten kto się chwali, *chelpi*, wynosi nad innych, *qui gloriatur, se extollit, homo gloriosus*': Oportet quidem interiore pariete a mulieribus disseparari, gl. contra una storzipantka ca 1500 *GIgn* 41.

Stotysięczny *forma: ac. sg. m.* stotysięczny XV p. post. *RRp* XXV 175.

Znaczenie: 'liczący sto tysięcy, obejmujący zbiór liczący sto tysięcy jednostek, *centies millesimus*': Aliud semen cecidit in terram bonam (Luc 8, 8), id est supra humiles, iustos et isti afferunt fructum centuplum, alii vero sexagesimum ut vidue, alii centesimum ut virgines stothysyaczny XV p. post. *RRp* XXV 175.

Straszliwość *forma: i. sg.* straszliwością 1419–53 *WisRp* nr 2247.

Znaczenie: 'strach, terror, *metus*': Contribulati uero et conterriti pre admiracione et quodam naturali horrore, stralivoszą, quia naturaliter vicia horrent mortuos 1419–53 *WisRp* nr 2247.

Stron *wskazuje miejsce 'obok, prope, iuxta'*: Wroczycze sze, abiszczye roszyby stani stroon (*Biblia taborska*: stran) wloszczy (e regione) Ffyaroth BZ Ex 14, 2; <T>obyas... z myasta Neptalymowa, gesz lezi... nad tymy myeszcy Naazon stron (*MamLub* 107: w stronę, *Biblia taborska*, *mamotrekt mikułowski*: stran) drogy (post viam), iasz wyedze na zapad sluncza BZ Tob 1, 1; Stron (BZ: w stronø, *Biblia taborska*: stran) e regione (castramentati sunt in eodem loco, ibique Israel fixit tentoria e regione montis Ex 19, 2,) ca 1470 *MamLub* 22. ~ *Bohemizm*.

Stroną *wskazuje miejsce 'obok, prope, iuxta'*: Byl Saul Amalecha asz do Eyula, asz prziszzedl... na to myasto Sur, gesz gest stronø egypske zemye (quae est e regione Aegypti, *Biblia taborska*: stranv egypske zemie) BZ I Reg 15, 7; Otydzi ot nych, a przidzesz przecyw gym stronø *gruszewym (ex adverso pyro-rum, *Biblia taborska*: stran hrušouie) BZ I Par 14, 14.

Strożnością cf. **Strożność**

Strożność *forma: i. sg.* strożnością XV med. *RRp* XXIII 279.

Znaczenie: 'ostrożność, przezorność, rozważa, *cautio, prudentia, consideratio*': Doceo igitur te, gl. sc. muscam, quiescere, moneo te cavtela, strożno-szą (leg. z strożnością), procedere et pedem ad proisum terminum extendere XV med. *RRp* XXIII 279. ~ *Możliwa też lekcja strożnością 'ostrożnie'*.

(Strusioy) Strusowy *forma: ac. sg. neutr.* strusowe 1435 *GIKazB* II 52.

Znaczenie: 'pochodzący od strusia, *qui struthionis est, strutheus*': Salomon... recipiens pullum strucionis vlg. struszowe et posuit in vitrum 1435 *GIKazB* II 52.

Strusowy cf. **Strusioy**

Strzekanie *forma: n. sg.* strzekanie 1475 *RostRp* s. 96. 98.

Znaczenie: 'ustawiczne powodowanie bólu, dokuczanie, *nekanie, dolor assiduus, morsus, afflictio*': Contra dolores vlg. strzekanye in ventre 1475 *RostRp* s. 96; Contra corosiones vlg. strzekanye et ulceraciones in ventre *ib.* s. 98; Contra dolorem in pedibus al. strzekanye *ib.*; Contra dolorem maximum in pedibus vlg. strzekanye, grisyenye dnam *ib.*

Sturzenie cf. **Starzenie**

Stydać *forma: part. praes. act. adv.* stydając ca 1470 *MamLub* 220.

Znaczenie: 'odczuwać wstyd, wstydzic się, *pu-dere, erubescere*': nie stydając 'bezwstydnie, bez poczucia wstydu, *impudice, impudenter*': Nye stidayacz (war. kal: nye vstigayancz, *mamotrekt mikułowski*: nestydatie) impudice (adolescentibus impudice abusi sunt Thren 5, 13) ca 1470 *MamLub* 220.

Stydnąć cf. **Stygnać**

(Stygnać) Stydnąć *forma: praes. ind. 3. sg.* stydnie 1448 *GIKazB* IV 74.

Znaczenie: 'stawać się chłodniejszym, tu prze-nośnie: *uspokajac się, frigidiorum fieri, hoc loco translate: acquiescere*': Intellectus obscuratur in cognicio-ne veri et affectus tepescit, sztydnye, in operacione boni 1448 *GIKazB* IV 74.

Stynkować *forma: part. praet. pass. n. sg. neutr.* stynkowano XV med. *GIKazB* III 26. 27.

Znaczenie: 'pokryć tynkiem, *dealbare, trullissare*': Et sicut sine fundamento non fit edificium firmum, nec in fundamento fit pulcrum edificium, si non fit decoratum et depictum, stinkowano y smalyowano, sic sine fide non potest esse salus..., actamen nec fides, nec spes sufficiunt ad salutem, si non colorabuntur operibus caritate decoratis XV med. *GIKazB* III 27, *sim. ib.* 26.

Surkot czy **Szurkot** *forma: ac. pl.* surkoty XV p. post. *GIKazB* III 104.

Znaczenie: 'rodzaj wykwintnej, mocno wyciętej pod pachami kobiecej sukni, *genus vestis muliebris elegantis sub alis valde excisae*': In die illa auferet Dominus ornamentum calciamentorum et lunulas,

et torques, et murenulas, szurkothy (*war. ib.:* zurkothy), kabathky, et monilia (Is 3, 20) XV *p. post. GlKazB* III 104.

Swata forma: *n. sg.* swata 1427 *ArchTerCrac* CXCVI 106, 20.

Znaczenie: 'pośredniczka przy zawieraniu małżeństwa, swatka, conciliatrix nuptiarum, pronuba' (?): Nicolaus Szinowecz de Rogow actor convenit contra Nicolaum de Myanoczice pro Dorka, szwata ut dicebatur, canibus incitata al. usczwana et comesta, ut dicebatur, in Myanoczice 1427 *ArchTerCrac* CXCVI 106, 20. ~ *Może już nomen proprium.*

Swądnicza cf. Wziąnica

Swora cf. Sfora

Sycić formy: *praes. ind. 3. sg.* syci XV *p. post. PF* III 291; ~ *praet. 3. sg. f.* syciła 1493 *GLAug* 124.

Znaczenia: 1. 'karmić, posilać, krzepić, cibare, reficere, recreare': Quam gratiam divina largitas ei communicat, szczyła, quantum fuit possibile communicare pure creature 1493 *GLAug* 124.

2. 'nasączać, liquore implere, infundere': Potus aque sumptus fit edenti valde nocius. Infrigidat stomachum, que cibum nititur, szczy pokarm, *ofytge, fore crudum XV *p. post. PF* III 291.

Szader forma: *n. sg.* szader (1421) 1427 *KodWP* VIII 181.

Znaczenie: 'drewniana skrzynka stanowiąca część koła młyńskiego w młynie tzw. korzecznym, arcu-la lignea, qua rota molaris instruebatur, quam aqua defluens impellit': Item fecimus..., quod rota molen-dini hereditatis Zelona Dambrowa latitudine et alti-tudine fieri debet perpetuis temporibus novem stop wlg. nominat(orum) et schader ipsius rote profun-ditate stabit in aqua mortua, hoc est quando ipsa rota non molabit, quatuor digitorum wlg. na dlony (1421) 1427 *KodWP* VIII 181. ~ *Germanizm.*

Szafarka (o Matce Boskiej, de Matre Dei) 'ta która coś rozdziela, rozdaje, quae dispensat, disponit, dispensatrix': Quia cum esset effecta mater Dei, regina celi... et dispensatrix, *schafarki, graciarium Dei XV *med. GlKazB* III 19.

Szamarchankowy cf. Samarchankowy

Szczerba forma: *ac. sg.* szczerbę 1486 *AGZ* XVII 235.

Znaczenie: 'rodzaj kuszy z lewarem typu niemieckiego w postaci zębatej sztaby i takiegoż koła, tormentum bellicum ad sagittas intendendas mittendas-que talea dentata et rota praeditum': Quia... Nicolaus... emit... bellistam integram al. scerbyą zwpyelnyw (leg. szczerbę zupełnią)... apud... Iacobum 1486 *AGZ* XVII 235.

(Szczerupa) Szczerzupa forma: *g. sg.* szczerzupu XV *med. RRp* XXIII 279.

Znaczenie: 'skorupa żółwia, testudo': Nimirum ex nature providencia tuti corticis, szczerzupy, pon-

dere circumquaque vallata, domum, murum et cli-peum, cum incumbit necessitas michimet ipsa reperi-o XV *med. RRp* XXIII 279.

Szczerzupa cf. Szczerupa

Szczmielnik cf. Trzmielnik

Szczodroblliwość 'hojność, łaskawość, wspaniało-myślność, largitas, benignitas, magnanimitas': Domi-nus Deus servis suis est multum largus, szczo-d(r)oblywosz(ć), retributor et liberalis XV *p. post. GlKazB* IV 149.

Szczodrota forma: *g. sg.* szczodroty 1448 *GlKazB* IV 75.

Znaczenie: 'hojność, szczodroblliwość, largitas, liberalitas': Considera (sc. homo) ergo largitatis, szczodroty, aministracionem, quanta tibi largitus sit ad sustentacionem, quanta ad erudicionem, quanta ad consolacionem 1448 *GlKazB* IV 75.

Szczotczyce pl. tantum, bot. forma: *n.* szczotczyce XV *in. CatCodJagRp* VI 336.

Znaczenie: 'centuria pospolita, Erythraea centa-urium Pers.': Szcotziczce centaurea XV *in. Cat-CodJagRp* VI 336.

Szefelgelt forma: *ac. sg.* szefelgelt 1427 *KodWP* IX 88.

Znaczenie: 'korcowe, opłata, której nazwa związana jest z niemieckim wyrazem Scheffel ozna-czającym korzec, czyli naczynie stanowiące miarę ciał sypkich, coretale, vectigal, cuius nomen cum Scheffel voce Germanica significante coretum, i.e. vas rerum granis minutis constantium, coniunctum esse videtur': Quibus eciam et pretorium..., pensam waznica wlg. dictam, scheffelgelth racione salis proveniens... et quoslibet fructus et utilitates, quos infra et supra pretorium instaurare et procurare poterint..., incor-poramus et annectimus habenda... ac perpetuo possidenda, tali tamen dispositione, quod memo-rati consules ab homine, cui dictum pretorium cum suprascriptis omnibus ipsius usufructibus... aren-dare et convenire duxerint, omnes huiusmodi cen-sus provenientes... tollent et eos pro... reformacio-ne civitatis convertere... tenebuntur 1427 *KodWP* IX 88. ~ *Germanizm.*

!Szegesda cf. Zajezda

!Szegedzanø cf. Zajezdżana

Szkafa cf. Skafa

Szkodliwość forma: *ac. sg.* szkodliwość XV *p. pr. GlKazB* IV 43.

Znaczenie: 'to co przynosi złe, niebezpieczne skutki, id, quod malos et periculosos effectus affert': Tria est iam nos de sompno surgere Ad Romanos XIII. In hiis uerbis tria principaliter potuimus considerari: primo brevitatis nostre uite..., secundo periculum, szkodlyvoszcz, culpe, tercio necessitas salutis, quia surgere XV *p. pr. GlKazB* IV 43.

Szlam cf. Słabina (S II)

!Szłba cf. Szłapać (S II)

Szofol, Szowel *forma: n. sg. szofol ca 1500 GlGn 85; szowel ib.*

Znaczenie: 'jakiś rodzaj widet, quaedam furca seu furcilla': Gabel ssovel, ssofol ca 1500 GlGn 85. ~ Germanizm.

(Szoswerk) Szuswark *forma: g. sg. szuswarku 1491 RKJŁ VII 58.*

Znaczenie: 'dodatkowe wynagrodzenie tygodniowe (poza umówioną zapłatą) za pracę czeladnika, pecunia, quae operae pretio soluto insuper alicui datur': Iesliby kthori thowarziš swyączil ponyedziak lek sswą volyą, thedy then thidzien do svsswarkv nye ma nycz myecz 1491 RKJŁ VII 58.

Szowel cf. Szofol

Szpiegacz *czy Śpiegacz* *forma: n. pl. szpiegacze ca 1500 GlGn 139.*

Znaczenie: 'wywiadowca, szpieg, explorator, speculator': Nam duodecim apostoli sunt duodecim exploratores chasząky (pro lasząky), przebyeszczę, szpyegacze ca 1500 GlGn 139.

Szrabojec *forma: l. sg. (w) szrabojcu 1494 Podol 15.*

Znaczenie: 'łożysko armaty, basis tormenti bellici': Alia machina similis huic minori est in arce al. w baszcie w szrabogycu (var.: wszrabogyen) in lecto 1494 Podol 15.

!Szrodna cf. Brodnia

Szrotwerk *forma: n. sg. szrotwerk (1366) 1367 AGZ VIII 10.*

Znaczenie: 'skład wina i piwa oraz związany z nim przywilej handlowy, na mocy którego przyjezdnych kupców obowiązywała sprzedaż towarów w mieście posiadającym ów przywilej, depositorium (vini et cervisiae) atque ius stapulae, quod vocabatur, ex quo mercatores peregrini ad exponendas merces suas obligabantur': Decernentes omnes et singulos census, qui provenire poterint de omnibus et singulis ortis adiacentibus... civitati Honstath, de camera rasoris panni..., de statione salis in vlg. zalczeys (var.: zalczteys), de deposicione cervisie vel vini, schrotwerc, et de institis..., quos census eidem civitati damus..., asscribinus et incorporamus perpetuis temporibus duraturis (1366) 1367 AGZ VIII 10. ~ Germanizm.

Szubula cf. Szubuła

Szubuła *czy Szubula* 'rodzaj wierzchniej sukni, długiej z rękawami, podbitej futrem, genus longae manuleataeque vestis exterioris quae pellibus munita est' (z fleksją łacińską): Caspar viceadvocatus, nomine suo et Dorothee uxoris sue, insinuat contra Moysen Judeum perfidum pro eo, quia ipse equitans equis calcario conspersit illi szubulam et uxori illius pallium harrasiense et vittam 1500 ŻydKrak 230; Schwedla Judea insinuat contra Michaellem Berszy pro schubula apud eam empta valoris 2 1/2 floreni. Pars respondens dixit, quod per modum cambii dedit illi

schubulam pro schubula et non tenetur sibi quitquam, volens obtinere secundum iuris formam *ib.* 241.

Szurkot cf. Surkot

Szuswark *cf. Szoswerk*

Ściągnierz *czy Ściągnierz* *forma: n. sg. ściągnierz XV p. post. CatCodJag III 59.*

Znaczenie: 'pas ściągający, podtrzymujący spodnie, tu o pasie używanym w Galii Zaalpejskiej do noszonych tu szerokich spodni, cingulum quo braciae constringebantur sustinebanturque, hic de cingulo ad bracas in Gallia Transalpina adhibito dicitur': Bracile eciam dicitur cingulum, sczyagnyerz, Renum, vnde et bractus, qui habet et qui indutus est bracas. Vnde et nomen adiectivum, Bracata dicitur quedam Gallia, sc. que adiacet Reno, quia homines ibi vtuntur laxis bracis XV p. post. CatCodJag III 59.

Ściągnierz cf. Ściągnierz**Ślam** *cf. Ślabina (S II)*

Śledzić *forma: praes. ind. 3. sg. śledzi XV in. GlKazB III 78.*

Znaczenie: (o psie myśliwskim, de cane venatico) 'iść po śladach, tropić, insequi, persequi': Cum venator equitat venatum, recipit secum canem, qui sledzy aves et lepores XV in. GlKazB III 78.

Śmierzenie *cf. Zmirzenie (Sstp)*

Śmildziewie *bot. forma: n. sg. śmildziewie XV in. CatCodJag VI 336.*

Znaczenie: 'jakaś roślina, może z rodzaju gorysz lub kokoryczka, planta quaedam e genere Peucedanum L. vel Polygonatum L.' (?)': Smyldzewe XV in. CatCodJag VI 336.

Śpiegacz *cf. Szpiegacz*

Śpiejacz *forma: n. sg. śpiejacz XV ex. GlGn 54.*

Znaczenie: 'ten kto coś bada, docieka czegoś, qui investigat, exquiri': Qui venatori tribuit, non homini donat, sed arti nequissime, gl. venator spyeyacz vel byedzaczy są XV ex. GlGn 54. ~ Glosa polska nawiązuje do przenośnego znaczenia łac. venator 'badający coś'.

Świętoczarewnik *cf. Świętoczarownik*

(Świętoczarownik) Świętoczarewnik *forma: n. pl. świętoczarewnicy XV ex. GlPozn 39.*

Znaczenie: 'ten kto uprawia czary przy użyciu świętych przedmiotów lub w świętych miejscach, qui rebus sacris adhibitis vel locis sacris incantationem facit': Species incantationum: decantatores, gadacze, incantatores, zacy(nacze), lecowny(cy), augures, ptakoprawczy, arioli, szwyathoczarewny, chirurgi, nawyaszny, aruspices czassoczarewny XV ex. GlPozn 39.

Świętokupieństwo *coll. forma: ac. świętokupieństwo ca 1450 SIOcc XLV 100.*

Znaczenie: 'ogół świętokupców, ludzi kupczących beneficjami i godnościami kościelnymi, simoniaci, ei qui simoniam faciunt': Hinc nota, quod dominus Iesus primo eiecit oues, id est ypocritas... Tercio eiecit munv<scu>larios, id est campsores pecuniarum, id est omnes simoniacos vlg. swanthocupecztwo et vsurarios omnes, intelligendo secularis et spirituales ca 1450 *SIOcc* XLV 100.

Świętomarskie *forma*: n. sg. świętomarskie (1466) *DokPłock* I 264.

Znaczenie: 'opłata, danina składana od posiadłości ziemskiej na świętą Marzę, tu zapewne na święto Wniebowzięcia NMP, vectigal, quod a possessione certe tempore festi Assumptionis BVM duci solvebatur': Ipsos mansos ab omnibus nostris censibus, contributionibus..., solutionibus, collectis swanthomarske, szep, szatwor... et ab omnibus generaliter iuribus nostris ducalibus liberavimus, absolvimus... per praesentes in perpetuum (1466) *DokPłock* I 264.

Świętoprzędajstwo *forma*: n. sg. świętoprzędajstwo XV med. *GIKazB* IV 97.

Znaczenie: 'handlowanie godnościami lub beneficjami kościelnymi, dignitatum vel beneficiorum ecclesiarum commercium, simonia': Genuit (sc. diabolus) ex auaricia quatuor filias. Primam, que simonia, swąthoprzedajstwo, dicitur, spiritalibus contulit XV med. *GIKazB* IV 97.

Ta partykuła wzmacniająca poprzedzający wyraz: Jszem czom wsal troye cony, vosz y schekira, tom wsal w mego pana v szapuszcze, gdzyes ta nykt nye rabi, yedno czo v Brodi przedawa 1430 *Pozn* nr 1348.

Tandeta, Tendeta *forma*: n. sg. tandeta 1442 *KsWójtKr* 30, tandeta 1443 *KsWójtKr* 52.

Znaczenie: 'akt kupna-sprzedaży albo miejsce handlu, mercatura, alicuius rei vendendae emendaeque actus vel forum, mercaturae locus': Dorothea recepit palium in tendeta iure apud Stanislaum Latta de Florencia, sed solus dedit fugam 1442 *KsWójtKr* 30; Lang Hanus debet docere mettercius cum iuratis de tandeta, quod Stanislaus tendler dedit sibi loricam in debito suo 1443 *KsWójtKr* 52. ~ *Germanizm*.

Tarasowanie *forma*: i. sg. tarasowanim ca 1400 *CatCodJagRp* I 195.

Znaczenie: 'ogrodzenie, obwarowanie, szaniec, saepes, agger': Circumdabunt te inimici, gl. romani principes, tui uallo stlupø, parkanem, woyskø, tharassowanim (Luc 19, 43, *R* XXIV 368: obleszenym, *ib.* 348: baschthi, *RRp* XXIV 375: nasspem, *MPKJRp* II 326: naspem abo nasuthym plotem neb plankamy, *MamLub* 275: valem, gorą, przecopem,

GIKazB III 41: walmy, *GIWroc* 68v: sranbem, *GIJag* 93: strzø[zø]bem) ca 1400 *CatCodJagRp* I 195.

Tarnowie *coll. forma*: g. tarnowia 1407 *ArchTerCrac* CCCXI 67, 7.

Znaczenie: 'krzaki cierniste, zarośla cierniste, dumetum, spinetum': Pro viacula, que transit de grodec usque in Lisa Gora usque in semitam recte ad limites tarnovia, exceptis rubetis, et gagia pastna communia utriusque parti 1407 *ArchTerCrac* CCCXI 67, 7.

Tastry '?': Cura dentur trocisci. Recipe mirre..., luporum optime tritorum..., foliorum manham tastry, poley, azofetide aut apium XV p. post. *RRp* LIII 62.

Tendeta cf. **Tandeta**

(Teofania) Teofanija *forma*: n. sg. Teofanija *Rozm* 204.

Znaczenie: 'święto Objawienia Pańskiego, upamiętniające ujawnienie boskiej mocy Chrystusa podczas chrztu w Jordanie, festum Epiphaniae, quo revelata potentia divina Christi in Iordane baptizati commemoratur': Prze troyakye zyavenye svyatosczy (pro svyatlosczy) dzyen ten (sc. oświecenia Jezukrystusowego) troyakym ymyanyem vezvan. Napyrve y (leg. ji 'go') myenya Epyfanya, yesz szye stalo przez gvyazdą..., vtore zową *Teophonya (Theophaniam <vocantes> eam, quae in baptismo, quasi a Deo, id est a Patre factam), yesz szye stalo przy krzsczye bozem *Rozm* 204.

Teofanija cf. **Teofania**

Terabint cf. **Terebint**

Terebint, Terabint *bot. forma*: i. sg. terabintem *BZ* Gen 35, 4; terebintem *BZ* III Reg 13, 14.

Znaczenie: 'gatunek pistacji, drzewo terpentynowe, Pistacia terebintus L.': Tedi ge on (sc. nausznicie Jakob) pokopal pod terabyntem (infodit ea subter terebinthum), ys to gest za myastem Sichem *BZ* Gen 35, 4; Gdisz osyodlaly, wysyadl y gechal za mōszem boszim y nalyazl gy pod terebyntem (invenit eam sedentem subtus terebinthum) *BZ* III Reg 13, 14; ~ z fleksją łacińską, może w funkcji nazwy własnej: Zatim syø tak Saul a lyvdze israhelsci sebraly na tem *wdolyv terebynti (in vallem terebinthi) *BZ* I Reg 17, 2.

Terebiński *forma*: l. sg. neutr. (na) terebińskim *BZ* I Reg 21, 9.

Znaczenie: 'związany z terebintem, tu zarośnięty, porośnięty terebintami, terebinthinus, hic terebinthis vestitus': Oto myecz Golyata fylystynskiego, gegosz zabył na wdoly terebynskem (quem percussisti in valle terebinthi) *BZ* I Reg 21, 9.

Tęgi *forma*: ac. pl. n. tęgie XV p. pr. *GIJag* 82.

Znaczenie: 'naprężony, zeszywniały, twardy, tensus, rigidus, durus': Flecte ramos arbor alta, sklon rosgi drzewo wischoke, tensa laxa viscera (sc. Chri-

sti), tõege oslap (*leg. ostab*) trzewa, et rigor lentescat ille gyõdrzosc sgipczeze XV p. pr. *GlJag* 82.

Tęgoć *forma: n. sg. tęgoć XV med. GlKazB* III 83.

Znaczenie: 'grubość, szeroki przekrój poprzeczny, crassitudo, obesitas, lata sectio transversalis': Notandum, quod Christus integre resurrexit cum omnibus membris... Et cum quatuor dotibus, qui naturam perficiunt et non transmutant... Tercia dos est corporis agilitas..., quarta subtilitas, negrubosc, quia nichil, *thogocz, ei resistere potest, sed omnia corpora quantumcumque grossa sine diminucione penetrat XV med. *GlKazB* III 83.

Tkaczka *forma: n. sg. tkaczka 1497 ŻydKraK* 218.

Znaczenie: 'kobieta zajmująca się tkaniem odzieży, textrix': Zophia tkaczka recognovit, quod invadiavit nomine Barbare... tres tunicas 1497 *ŻydKraK* 218.

Topoli *forma: n. sg. f. topola XV p. post. GlKórn* II 180.

Znaczenie: 'związany z topolą, topolowy, zrobyony z liści, kwiatów czy gniazd nasiennych topoli, populeus, e foliis, floribus vel seminibus populi confectus': Item vngentum de populo al. topolya mascz est ruptum morbi (*sc. apostematis*) XV p. post. *GlKórn* II 180.

Traczowa *forma: n. sg. traczowa 1420 KsKaz* nr 2223.

Znaczenie: 'żona tracza, tj. robotnika zajmującego się pilowaniem drewna, uxor operarii qui truncos serra secat, serrarii uxor': Katherina traczowa tenetur solvere Dobrikin pecuniam querulatum super tercia parte orti Martini pie memorie et est prima ad acceptandum pecunias 1420 *KsKaz* nr 2223.

Tramik cf. **Trawniki** (S II)

Truchnąć *forma: fut. 3. sg. będzie truchnąć XV med. GlKazB* III 82.

Znaczenie: 'murszeć, próchnieć, tu przenośnie, tabescere, marcescere, putrescere, hoc loco translate': Memoria, pamęcza, memor ero et tabescet, będzie truchnąć, in me anima mea (*Thren* 3, 20) XV med. *GlKazB* III 82.

(Trunek) Trunk *forma: n. sg. trunk XV p. post. CatCodJag* III 59.

Znaczenie: 'haust, lyk, ilość płynu, którą można na raz przelknąć, haustus, potus': Hic emistes species est poculi, quod vno spiritu bibitur trunk XV p. post. *CatCodJag* III 59. ~ *Germanizm*.

Trunk cf. **Trunek**

Trycernik cf. **Trycętnik**

Trycerstwo *forma: ac. sg. trycerstwo 1463 DokArchWęg* II 94.

Znaczenie: 'nazwa opłaty, cła uiszczanego trycernikowi przez kupców od sprzedaży towaru, nomen

vectigalis, portorii a mercatoribus ratione rerum vendendarum exactori soluti': Conquirimur super ipsum (*sc. Petrum*), quia ipse... die forensi nostros cives seduxit ad suum predium..., qui apud eos forisando in foro condictaverunt ibidem, quod debuisset solvere exaccionem pro eis al. trycersthwo, quod tamen minime fecit 1463 *DokArchWęg* II 94.

Trycętnik, Trycętnik, Trzcętnik, Trycernik *forma: n. sg. trycętnik 1491 DokArchWęg* III 167; trzcętnik 1481 *DokArchWęg* III 9; trycernik 1463 *DokArchWęg* II 95; ~ *ac. sg. trycętnika 1499 DokArchWęg* III 239; trycernika 1463 *DokArchWęg* II 94; ~ *n. pl. trycętnicy 1488 DokArchWęg* III 118; trzcętniki 1489 *DokArchWęg* III 135; trzcętnice 1481 *DokArchWęg* III 9; ~ *ac. pl. trycętniki 1489 DokArchWęg* III 139, 1499 *ib.* 236; trzcętniki 1492 *DokArchWęg* III 196.

Znaczenie: 'poborca opłat targowych i przewozowych, exactor tributi mercatorii et vecturae': Adhuc commovit (*sc. Peter*) exactorem trycernyka contra nostros homines, quod non solverunt exaccionem eandem 1463 *DokArchWęg* II 94; Ibi coram exactore idem homo noster dixit se habere triginta et duas stubas (*pro stupas*) neti al. przandze, ex ipsius autem induccione exactor trycernik venit et accepit illas triginta stupas et duas racione pristinae non solucionis exaccionis, quam debuit solvere... Peter *ib.* 95; Prudentibus dominis proconsuli dicto rich-tar et consulibus necnon <...> triczathnyk civitatis Bardeyow 1481 *ib.* III 9; Quem (*sc. Johannem*) homines vestri... investigaverunt dicti trzcęthnyce *ib.*; Dmytr... querelatim deposuit, quomodo theoloneatores al. triczethnyczy civitatis vestre eundem sine culpa detinuerunt 1488 *ib.* 118; Propter istos equos ego in audeo Hungariam visitare, quia triczatnyky minantur michi, quod ipsos preter velle ipsorum abduxi 1489 *ib.* 135; Querulose propono et... protestor erga exactores vestros al. triczathnyky, quare... domini mei fuerunt <per> eos minus iuste spoliati vestra in civitate *ib.* 139; Rogamus..., ut velint (*sc. Dymitr et Domankusz*) restituere huic homini Voythan omnia predicta sua, que recepta sibi sunt, quia dum equitare debuit, spondidit sibi prefato Voythan Mathyasch triczathnyk vestre civitatis 1491 *ib.* 167, *sim. ib.*; Conquesto... super dominos al. trzcęthnyky, quia ipsi meo homini non habentes causam aliquam receperunt subam 1492 *ib.* 196; Nicolaus... ad forum nundinarum civitatis vestre ceram ad vendendum apportavit..., que cera per dominos exactores al. triczathnyky ibi in vestra civitate est recepta 1499 *ib.* 236; Expono super dominum exactorem al. na triczath[y]nyka, qui sua voluntate in via pacifica... hominem Yadrzeyko... subditum magnifici domini mei depredavit *ib.* 239.

Trycętnik cf. **Trycętnik**

Trzecieńnista cf. Trzecieńnista

(Trzmielnik) **Szczmielnik** *bot. forma: n. sg.* szczymlnik 1463 *RostRp* s. 71.

Znaczenie: 'melisa lekarska, Melissa officinalis L.': Mellissa vero dicitur myodonka al. szczymlnyk, buglossa similiter 1463 RostRp s. 71.

Trzecieńnik cf. Trycetniak

Trzecieńnista, Trzecieńnista *formy: n. pl. trzecieńniści 1489 DokArchWęg III 138; ~ ac. pl. trzecieńnist 1489 DokArchWęg III 138.*

Znaczenie: 'poborca opłat targowych i przewozowych, exactor tributi mercatorii et vecturae': Insinuavit nobis civis noster..., Ruszek nomine, quomodo familia, trzyczaczynszczy, eundem vestras ad famositates acceperunt nominantes super ipsum vestris coram famositatibus, quomodo minus iuste trzeczyaczny[cz]szth ipse extraheret (pro extraheret) 1489 DokArchWęg III 138; ~ z fleksją łacińską: Petimus vestras famositates..., quatinus homini nostro vestre famositates iusticiam facerent hominemque nostrum eisdem trzeczyaczynszczy opprimere non darent ib.

Tuczeń *bot. forma: n. sg. tuczeń 1478 Rost* nr 2198.

Znaczenie: 'rozchodnik ostry, Sedum acre L.': Crassula minor rozchodnyk al. tuczen vel murzyk 1478 Rost nr 2198.

Tunika *forma: n. sg. tunika 1427 ArchTerCrac CXCVI 8, 19.*

Znaczenie: 'koszula, lekka spodnia szata, interula, subucula': Iohannes... pro XXti marcis, ut dicebatur, domino Dziuiusso pro ipsam fideiussisse et pro tunika, ut dicebatur, apud ipsum recepisse mutuo al. w oddane 1427 ArchTerCrac CXCVI 8, 19.

Turkowski *forma: g. pl. m. turkowskich 1443 KodWP XI 280.*

Znaczenie: 'odnoszący się do miasta Turek, ad urbem Turek pertinens': korzec turkowski 'jednostka objętości ciał sypkich używana w okolicach Turku, mensura rerum granis minutis constantium circum urbem Turek usitata': Pro eclesia... in Grzmischewo..., qui plebanus protunc existens... duo siliginis et duo avene quartalia mesure equalis et non exagitate, videlicet mesure dicte turkowschich korcow,... recipiet 1443 KodWP XI 280.

Tywunczyzna cf. Ciwunczyzna

Ubranie *forma: g. sg. ubrania XV p. pr. WistRp* nr 2645.

Znaczenie: 'zbroja, uzbrojenie, tu przenośnie o cnotach i darach duchowych potrzebnych do walki ze złem, arma, armamenta, hoc loco translate de virtutibus donisque spiritualibus in pugna contra malum necessariis': Nam, ut patet Leuitici 14, leproso exi-

stenti in lepra quoque precipiebantur facere: Primo, ut recederet a socie<ta>te hominum, secundo, ut poneret vestita dissuta, et haberet cap<u>d discoopertum, et haberet os tectum, et ut clamaret se immundum. Omnia haec competunt peccatori. Nam peccator haec quoque mala per peccatum incurrit. Primo enim separatur a Deo et a socie<ta>te angelorum et sanctorum et a socie<ta>te fidelium... Tertio habet caput discoopertum (habebit... caput nudum Lev 13, 45), id est non habet armaturam, vbranya, Dei (Eph 6, 11), quae consistit in virtutibus infusis et donis Spiritus Sancti XV p. pr. *WistRp* nr 2645.

Ugańbienie cf. Uhańbienie

(Uhańbienie) **Ugańbienie** *forma: ac. sg. ugańbienie XV med. GlKazB III 81.*

Znaczenie: 'hańba, ignominia, opprobrium': Sermo de natiuitate Christi... Et bene dicitur hodie, quoniam in hoc benedicto die Deus primo ab hominibus abstulit obprobrium, vganbenye a przeclacze, demonum videlicet id est figura Iosue V: Hodie abstulit obprobrium Egipti (Jos 5, 9) XV med. GlKazB III 81.

Ukojony *forma: ac. sg. ukojonego XV in. GlKazB II 83.*

Znaczenie: 'uładgodzony, dający się zjednać, placabilis, exorabilis': Ista (sc. Maria) est domus gratie et misericordie... Hec domus fecit novum leonem, id est Christum, placabilem, vkoyonego, et mansuetum laskavego XV in. GlKazB II 83.

Ukoronowanie *forma: ac. sg. ukoronowanie ca 1500 SlOcc XII 162.*

Znaczenie: 'nałożenie na głowę korony na znak nadania godności królewskiej, tu o ukoronowaniu cierniem Chrystusa, actus diadema regium capitii imponendi, hic de Christo spina coronato': O Iezv..., racis ('raczyz') vtlvmycz pichę we mnye przez twe vkoronovanye ca 1500 SlOcc XII 162.

Uleczenie cf. Ulekczenie (S II)

Uleczenie *forma: n. sg. uleczenie XV p. post. GlKazB III 92.*

Znaczenie: 'uzdrowienie, sanatio': Omnis inquisicio et omnis curacio vleczenyne, que a divinis et magicis... in idolorum cultura expetitur, mors potius est dicenda, quam vita XV p. post. GlKazB III 92.

Ulichwić *forma: praes. ind. 3. sg. ulichwi 1471 MamKal 137.*

Znaczenie: 'udzielić pożyczki na procent, tu o dobrych uczynkach wobec bliźniego, aby zyskać odpłatę od Boga, faenerare, hic de recte erga proximum factis, ut emolumentum a Deo proficiatur': Vlichwy dwogyako (war. lub.: w lichwa dawa, GlWroc 57r: lichwy Pan<u> Bog<u>) feneratur (faeneratur Domino, qui miseretur pauperis Prov 19, 17) 1471 MamKal 137.

Ułagodzić *forma: praet. 3. sg. m. ułagodził XV p. post. GlKazB IV 101.*

Znaczenie: 'uspokoić, wyciszyć, tu usnąć czujność, przyzwyczać do czegoś, sedare, placare, hic vigilantiam sopire, ad aliquid assuescere': Ita dyabolus vos (sc. pigros et accidiosos) in eis (sc. in peccatis) mansuescerat, vlagodzył, quod non aliud a Deo expectatis, quam ignem eternum XV p. post. GlKazB IV 101.

Ułowienie *forma: ac. sg. ułowienie XV p. post. GlKazB IV 134.*

Znaczenie: 'połów, złowienie, piscatio, captura': Duc in altum et laxate recia vestra in capturam, na wlowyeny (GlKazB III 36: low, EwZam 306: na yaczye, R XXIV 84: abyszczce lowily lud), piscium (Luc 5, 4) XV p. post. GlKazB IV 134.

(Umier-zacz) Umir-zacz *forma: n. sg. umirzacz ca 1470 MamLub 9.*

Znaczenie: 'nazwa spójnika przeciwstawnego, nomen coniunctionis adversativae': Vbi tamen (pro vbitamen? veruntamen Gen 15, 14) pro sed coniunctio aduersatiua wmyrzacz (war. kal.: przeciwna) ca 1470 MamLub 9.

Umir-zacz cf. **Umier-zacz**

Umorek cf. **Odumorek**

Unęcić cf. **Wnęcić**

Unorzyć cf. **Unurzyć**

(Unurzyć) Unorzyc *forma: part. praet. pass. n. sg. m. unorzon XV med. R XXIII 269.*

Znaczenie: 'zanurzyć, pogrążyć, tu przenośnie, demergere, submergere, hoc loco translate': Non pudet te, carissime fili, ita viuere dissolute, sicut *Nacta, homo Romanus, qui consumpsit omne patrimonium in lascivia? Et non mirum, quod ita *Nacta dissolute viuebat, nam sic fuit profundatus, vnorzon, viciis, quod nesciebat iam discernere inter virtutem et viciium XV med. R XXIII 269.

Upotulać się *forma: part. praes. act. adv. upotulając XV med. R XXII 235.*

Znaczenie: 'korzyć się, unizac się, se submittere, demisse se cogitare': Vbogyego ducha albo dusche gest ten,... gen są schom schobye ny wszem nye podoba any chfali, ale są nyzacz (leg. nizacz) na wschem ma [są] przed Bogyem jako zebrał przed krolem, vtopulayacz (pro vpotulayacz) są syerczem y mową, y vczinkyem XV med. R XXII 235.

Uprzednie *'wcześniej, z góry, tu w znaczeniu teologicznym, antea, prius, hic sensu theologico':* Sed dicens apostolus I-a ad Thimotheum 1 dicit: Wlt Deus omnes homines saluos fieri et ad agnitionem sui nominis venire. Et I-a Petri 3-o: Non vlt aliquem perire, sed omnes ad poenitentiam reuertit. Quomodo ergo hunc saluat et illum dampnat? Responsio est multiplex doctorum. Albertus tamen vnam tangit... dicens, quod illa verba apostolorum allegata

debenet intelligi sic: Vult Deus omnes homines saluos fieri antecedenter, vprzedyne, et hoc in duobus intelligitur, quorum vnum est ex parte Dei, quia equaliter se omnibus exhibet... Aliud, vnde hoc intelligitur, est ex parte nostra, quia Deus omnibus naturam rationalem indidit XV p. post. GlKazB III 88.

Uprzestrzenie *forma: part. praet. pass. n. sg. f. uprzestrzeniona XV in. GlKazB IV 42.*

Znaczenie: 'uczynić przestronnym, szerokim, spatiosum, latum facere': Lata et spaciosa, gl. spaciosa vprzestrzonona (pro vprzestrzenona), via est, que ducit ad mortem (Mat 7, 13) XV in. GlKazB IV 42.

Urostek *forma: v. sg. urostek ca 1450 CatCodJagRp VIII 183.*

Znaczenie: 'wrostek, młodzieniec, adulescentulus, iuuenis': Dominus... accessit et tetigit loculum... et ait: Adulescens, vroszlek (GIWroc 79v: mlodenez), tibi dico, surge! (Luc 7, 14) ca 1450 CatCodJagRp VIII 183.

Urzynkowy (?) *forma: g. sg. neutr. urzynkowego 1407 RtGn nr 182.*

Znaczenie: 'ścięty, zżęty, succisus, demessus' (?): <Iaco>m ne wszanl szita vrzincouego 1407 RtGn nr 182. ~ *Może należy poprawić na Wawrzyńcowego.*

Us cf. **Hus**

Usieczny *forma: ac. sg. f. usieczną 1415 Kal nr 496.*

Znaczenie: usieczna rana 'rana zadana bronią sieczną, vulnus ferro acie instructo illatum': Jaco to swatcami, aczby czo Micolay Paulovi vczinil, to vczinil za yego poczanthkem, isz mv pirzveyg Pael *wfszucną raną dal 1415 Kal nr 496.

Ustcy cf. **Ustka**

Ustka, Ustcy *pl. tantum forma: n. ustka ca 1500 WistRp nr 2322; ustcy ca 1500 GlPozn 40.*

Znaczenie: 'usta, wargi, labia': Decem sunt signa, per que cognoscitur infirmus utrum cito morietur corporaliter... Quartum signum est, si nasus contrahitur vel si labia contrahuntur vstczy ssyą czyenczeyą ca 1500 GlPozn 40; ~ *miodkowe ustka 'przenośnie o hipokrycie, który używając słodkich słów, ukrywa wewnętrzne zło, labellum, translate de hypocrita, qui verbis dulcibus adhibitis, malum intus abscondit':* Sciendum, quod XXV sunt genera ypocritarum... Tredecimi dicuntur mel in bucca, myodkowe vszthka, qui vt angeli videantur et dicuntur, vtuntur verbis dulcibus et mansuetis, et tamen seruant venenum in corde ca 1500 WistRp nr 2322.

Ustraszyć się cf. **Wstraszyć się** (Sstp)

(Uszlachcać się) Uslachca *forma: praes. ind. 3. sg. uslachca 1448 GlKazB IV 68.*

Znaczenie: 'stać się znamienitym, znacznym, nobilitari, nobilem fieri': Quando aliqua puella assumitur in sponsam regis, non solum ipsa nobilitatur,

vszlachcza <się>, sed etiam eius fratres 1448 *GlKazB* IV 68.

Uścielić *forma: praes. ind. 3. pl. uściela ca 1470 MamLub 275.*

Znaczenie: 'powaliwszy rozrzucić, prosternendo disicere': *Vczelą (pro vszelą) tobą (war. kal.: polożą, mamotrekt mikułowski: powrhu, *Biblia ołomuniecka:* przillożcie, *GlKazB* III 40: polozan czø, rostranczan, *ib.* 41: polozø czø, potrocza czø, *GlKazB* IV 143: potraczya, *ib.* 144: rowno zyema (leg. z ziemią) cza polożą, *R XXXIII 183:* rosproschv) prosternent (circumdabunt te inimici tui vallo... et coangustabunt te undique, et ad terram prosternent te *Luc 19, 44) ca 1470 MamLub 275.*

Uślachcać się cf. **Uszlachcać się**

Utonienie *forma: g. sg. utonienia XV p. post. GlKazB* IV 149.

Znaczenie: 'utonięcie, utopienie się, actus submergendi, submersio': Nautis liberat homines a submersione, vtonyenyia, maris sic per cruce[m] liberantur omnes a naufragio dyaboli et temptacionum et a submersione mortis eterne *XV p. post. GlKazB* IV 149.

(Uwiędły) Huwiędły *forma: n. sg. m. uwiędły XV p. post. CatCodJag* III 32.

Znaczenie: (o roślinach, de plantis) 'suchy, zeschnięty, aridus, marcidus': Marceo, id est putrere, huwyądnać, et est florum... Unde hec marciditas et marcidulus, aliquantulum marcidus, huwiadli, et marcido, id est marcidum facere *XV p. post. CatCodJag* III 32.

Uwrot cf. **Uwrót**

Uwrót czy **Uwrot** *forma: ac. pl. uwroty (1464) KodTyn 466.*

Znaczenie: 'część gruntu poza wymierzonym tanem, będąca dodatkiem do pola głównego, agri pars agro assignato, qui lan vocabatur, adiuncta': Nobilis Petrus de Wlyna.... renovavit granicies..., transivit per *vaszlobynam usque ad agros ville Smyerdzacza, innitendo pratis, penes agros remanendo dumtaxat extremitates agrorum, aliter wrothy, villae praedictae Smyerdzacza (1464) *KodTyn 466.*

Uzeł *forma: ac. pl. uzły XV p. post. GlKazB* III 104. 105.

Znaczenie: 'węzełek, zawiniątko z wonnościami noszone przy odzieży, nodulus, sarcinula odoramentis impleta, quae iuxta vestimentum gestabatur': In die illa auferet Dominus... perichelides, nyaracznicze, olofactoriales, *wfsly (war. *ib.* 105: wszły), <et> inaures, koluszka v vszv (*Is 3, 20) XV p. post. GlKazB* III 104. ~ *Bohemizm.*

Uzgađać (?) *forma: praes. ind. 3. sg. uzgađca ca 1500 R XLVII 368.*

Znaczenie: 'dogadzać, zaspokajać jakieś wymagania, potrzeby, alicui satisfacere, postulata, necessi-

tates alicuius explere': Quantumcunque ei diligentius seruiet, id est *vszkaca ca 1500 *R XLVII 368.*

Użelny *forma: n. sg. f. użelna XV ex. VergGeorg 81.*

Znaczenie: (o glebie z piaszczystego kamienia wulkanicznego, de glaeba ex arenoso lapide vulcanico factus) 'przepalony, exustus, crematus, concrematus' (?): Et tophus, gl. ille lapis, uszelna (var.: oszelna) terra, scaber et nigris exesa chelidris certat (pro creta), gl. alba terra, negant alios eque serpentibus agros dulcem ferre cibum *XV ex. VergGeorg 81.*

Użgały *forma: n. pl. użgałe 1466 R XXII 17.*

Znaczenie: 'spalony, tu przenośnie, combustus, hoc loco translate': Hic vir et ille senex, inuidie perflata genis, vsty, ignita, gl. accensum sgorzale, wszgałe, doloris flamine fax iuuenem torquet honore senis 1466 *R XXII 17.* ~ *Odczytanie niepewne.*

Wadzisty *forma: n. sg. f. wadzista 1475 RostRp s. 105.*

Znaczenie: 'taki który wadzi, przeszkadza, utrudnia coś, qui impedit, difficile aliquid facit': Contra destructionem pulmonis. Valet, quando non potest bene suspirare. Et hoc evenit, quando quis nimis aceto vtitur, uel magno raffano uel paruo, uel quocumque amaro quod mordet ad linguam, faciunt wlnera intrinseca in pulmone, que vocatur infirmitas wadzista nyemocz, que est incurabilis, eo quod pulmo est cordis ventilabrum propter mobile. Ideo graue est subuenire huic infirmitati 1475 *RostRp s. 105.*

Walecznica *forma: n. sg. walecznica XV med. PF V 71.*

Znaczenie: 'niewiasta walcząca, bellatrix, pugnatric': Tu (sc. Maria) bellatrix, walyecznycza, egregia, omnis ante faciem tuam milicia spiritualium nequiciarum in fugam est conversa *XV med. PF V 71.*

Warman *forma: n. sg. warman 1419 KsKaz 257.*

Znaczenie: 'osoba wstępująca w spór sądowy zamiast pozwanego, pełnomocnik, qui loco citati coram iudice respondere debet, procurator': Katherina... iure acquisiuit domum... contra Bartkonem, quia in termino longiori non statuit suum intercessorem vlg. warman, apud quem ipse dictam domum emerat 1419 *KsKaz 257.* ~ *Germanizm.*

Wartogłówestwo *forma: i. sg. wartogłówestwem XV med. GlKazB* IV 97.

Znaczenie: 'szaleństwo, obłąkanie, furor, insania': Multi nostrum, dum male facimus, velud illi infirmitate vesanie, varthoglowst(w)em, percussi, qui dum ad mortem vel ad aliquam penam transeunt, rident *XV med. GlKazB* IV 97.

Wat *forma: n. sg. wat (1333) 1445 KodWP* VI 129.

Znaczenie: 'rodzaj sieci na ryby, genus quoddam retis piscibus capiendis destinati': Concedimus...

Nicolao et suis heredibus in nostro lacu piscacionem cum gulgistis (*pro* gulgustris)... et cum parvo rete, quod wath nuncupatur (1333) 1445 *KodWP* VI 129.

Wątpiwie (*o interpretacji tekstów biblijnych, referatur ad Scripturae sacrae interpretationem*) 'w sposób ukazujący możliwość dwojakiego rozumienia tekstu, modo ambiguo intelligendo': Sacra Scriptura exponitur sex modis: ...amphibologice wątpywyve vel wątpiwym rozume(m) XV *ex. GlPozn* 70.

Wątpiwy *forma: n. sg. m. wątpiwy ca* 1500 *GlPozn* 40; ~ *i. sg. m. wątpiwym XV ex. GlPozn* 70.

Znaczenia: 1. (*o sprawie sądowej, de iudicio*) 'niemożliwy do jednoznacznego rozstrzygnięcia, quod uno modo diiudicari non potest': Iudicium potest fieri VII modis. Primum dicitur timor ne sequatur malum... Secundum iudicium dicitur incidens suspitio mali... Sextum iudicium est in operibus indifferentibus mediis wątpiwi *ca* 1500 *GlPozn* 40.

2. wątpiwym rozumem (*o interpretacji tekstów biblijnych, referatur ad Scripturae sacrae interpretationem*) 'w sposób ukazujący możliwość dwojakiego rozumienia tekstu, modo ambiguo intelligendo': Sacra Scriptura exponitur sex modis:... amphibologice wątpywyve vel wątpiwym rozume(m) XV *ex. GlPozn* 70.

Wbiegać *forma: praes. ind. 3. pl. wbiegają XV p. post. GlKazB* IV 132.

Znaczenie: 'biegnąc dostawać się do wnętrza czegoś, tu dostawać się do nieba dostępując zbawienia, currendo ad interna alicuius rei pervenire, hic salvationem consequi': Alii autem currunt (*sc. domum Dei*), wbiegaya albo vlascha, per largicionem elemosinarum XV *p. post. GlKazB* IV 132.

Wdający *forma: n. sg. f. wdająca XV med. GlKazB* IV 99.

Znaczenie: 'udzielony, dany, praebitus, datus': Cum iam percipit peccatum per contricionem et confessionem et accipit eum (*sc. Christus peccatorem*) in filium suum, tunc vocatur misericordia infusa wdająca XV *med. GlKazB* IV 99.

Wdawać *forma: part. praes. act. adv. wdawając XV p. post. GlKazB* III 90.

Znaczenie: 'udzielać, dawać, praebere, dare': Sed sic intelligendum est secundum Augustinum, quia facit (*sc. Spiritus Sanctus*) inspirando, wdawiancz, nobis affectum, zandliwoszcz, ut gemamus XV *p. post. GlKazB* III 90.

Wejndhak *forma: ac. sg. wejndhak* 1403 *RachNKorc* 432.

Znaczenie: 'narzędzie do burzenia ścian, instrumentum, quo parietes destruuntur': Fabro pro veyndhac, pro banthi, kylow... I marcam 1403 *RachNKorc* 432. ~ *Germanizm*.

Werwać się *forma: praet. 3. pl. m. werwali XV p. post. GlPolB* 29.

Znaczenie: 'gwałtownie wpaść, wtargnąć, irruere, irrumpere': Cum autem audissent clamores in pomerio famuli domus, irruerunt, verwały szye, per posticum, ut viderent, quidnam esset (*Dan* 13, 26) XV *p. post. GlPolB* 29.

Weskrznienie *forma: ac. sg. weskrznienie XIV ex. MichLit* 218.

Znaczenie: 'zmartwychwstanie, Resurrectio Christi': Pres tve swete weschrznene (*R* XIX 90: zmartwywsthanye) XIV *ex. MichLit* 218.

!Weszene *cf. Wiezienie*

Wezdrwać *cf. Wezrwać*

(Wezrwać) Wezdrwać *forma: praet. 3. sg. neutr. wezdrwało* 1413-4 *JA* XIV 503.

Znaczenie: 'wyrwać, targnąć do góry, rumpere, sursum trahere': Vesdrwało (*pro vesdrwało*) prompumat 1413-4 *JA* XIV 503.

Widomo 'w sposób widoczny, modo aspectabili, evidenter': Secundo Deus comparavit animam fidelem templo propter consecrationem templi, quam facit episcopus, nam quod in vna (*sc. in aede*) exteri, vidomo, gerit, hoc in altera, id est in anima, interius designatur XV *p. post. GlKazB* IV 151.

Wieczrzyć się *forma: praes. ind. 3. sg. wieczrzy* *ca* 1450 *CatCodJag* VIII 183.

Znaczenie: (*tylko w 3. sg.*) 'zmierzczać się przed zbliżającym się wieczorem, ściemniać się, ad occasum vergere, advesperascere': Coegerunt illum (*sc. apostoli Christum*) dicentes: Mane nobiscum, quoniam advesperascit, issche (*leg. iż sie*) ius vyczerzy (*var.: vyczerzy, EwKReg* 42: bocz yws pozdne), et inclinata est iam dies (*Luc* 24, 29) *ca* 1450 *CatCodJag* VIII 183. ~ *Bohemizm*.

Z wieczora *cf. Zwieczorny*

Wielgoświęty *forma: n. pl. m. wielgoświęci* *ca* 1500 *WislRp* nr 2322.

Znaczenie: 'hipokryta, który ostentacyjnie czci święte obrazy, hypocrita qui imagines sacras manifeste et demonstrative adorat': Sciendum, quod XXV sunt genera ypocritarum... Secundi vocantur magnasancti, wyelgoswyaczy, qui frequenter osculantur imagines sanctorum, quasi videantur eas velle commedere *ca* 1500 *WislRp* nr 2322.

Wiezienie *forma: ac. sg. wiezienie* 1394 *RachKrólW* 84.

Znaczenie: 'przewóz, transport, dowóz, portatio, advectio, vectura': Regi ad prandium: pro uno bove vivo XX scotorum,... pro XXX pullis iuvenibus... XI scotorum..., pro boletis, grzyby et weszene, II scotorum II denariorum, pro albo pane... XII scotorum 1394 *RachKrólW* 84.

Wilkojedziec *forma: n. sg. wilkojedziec* 1472 *RostRp* s. 15.

Znaczenie: 'jelen z kozią brodą, w wyobrażeniach średniowiecznych zwierzę fantastyczne jedzące

wilki, cervus cum arunco, in opinione hominum medio aevo viventium animal fabulosum lupos edens: Vylkogedzecz tragelafus 1472 RostRp s. 15.

Wizmut cf. **Bizmut**

Włazić *forma: praes. ind. 3. pl. włazą XV p. post* GlKazB IV 132.

Znaczenie: 'wchodzić do wnętrza czegoś, interiora alicuius rei ingredi': Alii autem currunt (sc. domum Dei), vbiegaya albo vlascha, per largicionem elemosinarum XV p. post GlKazB IV 132.

Włośnik *forma: g. pl. włośników 1471 MamKal* 288.

Znaczenie: 'właściciel, posiadacz, tu o stronie zawierającej umowę, zapis dłużny, dominus, possessor, hic de parte pactionem, cautionem, faciente': Cirographum, id est cautionem, zapisch, debitorum, wlosnikow, vynovaczczew (Col 2, 14) 1471 MamKal 288.

Wnęcić *forma: praet. 3. sg. m. wnącił XV p. post. GlKazB IV 132. 169.*

Znaczenie: 'zachęcając, kusząc wciągnąć, zwabić, exhortando, tentando inducere, illicere': Hodie namque dyabolus homines ad hoc peccatum (sc. ebrietatem) tam dulciter induxit, wnączył, quod iam, heu, non pro vicio, sed pro uirtute tenetur XV p. post. GlKazB IV 169, *sim. ib.* 132. ~ *Wydawczyni* czyta unęcić.

!Woduncza cf. **Wwodnica**

Wojszcze cf. **Zawojszcze**

Wolnik *forma: g. pl. wolników (1430) 1564–5* KodWP IX 210.

Znaczenie: 'kupiec niewpisany do cechu, handlujący na tzw. wolnicy czyli na wolnym targu, mercator, qui merces suas in foro libero exponebat': Nullus vicinus et advena potest emere magnas et parvas cutes, nec sepum circa cutes, sed in alia parte circuli tam vicini, quam sutores, libere et benevole possunt emere, ubi inuenient... Vicini possunt emere cutes tam magnas, quam parvas et sepum apud lanifices et liberos wolników (1430) 1564–5 KodWP IX 210.

!Wównyecz cf. **Wężyniec** (S II)

Wprawiać się *forma: praes. ind. 3. pl. wprawiają XV p. post. GlKazB IV 137.*

Znaczenie: 'wpychać się, wtrącać się, invadere, se immiscere': Attendite a falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ouium (Mat 7, 15)... Tales namque ingerunt se, wmy<a>thayą <się>, wprawayą <się>, ad docendum populum XV p. post. GlKazB IV 137.

Wróżny (?) *'związany z wróżeniem, wróżbami, ad augurium, vaticinium pertinens'*: Ut in omnibus prosperis et adversis recurramus ad Salvatorem nec ad supersticiosos vlg. na wroznii (*pro wroszne*) homines ad inuestigandum futura XV p. pr. GlKazB IV 56.

Wrzeciążek *forma: l. sg. wrzeciążku XV med. GlKazB III 19.*

Znaczenie: 'łańcuszek, catenula': Dedit (sc. Boleslaus) sibi scribere imaginem patris sui in lamina aurea et portavit eam in collo in cathena, wrzeczansku, aurea XV med. GlKazB III 19.

Wspanile *'pięknie, wzniośle, pulchre, magnifice'* (?): Barszo wspanylie XV p. pr. AMP XIII s. XXVIII.

Wsparty *forma: n. pl. m. wsparci XV med. CatCodJag V 217.*

Znaczenie: 'pomagający, wspierający, taki który jest pomocny, adiuvans, utilis': Varro tribunicio auxilio aminiculati wsparczy XV med. CatCodJag V 217.

Wspilować *forma: praes. ind. 3. pl. wspilują 1466 RRp XXII 12.*

Znaczenie: 'zatroszczyć się, curare, curam sustinere': Qui in letis tuis successibus lateri tuo innituntur, gl. satagunt wspylyą, tamquam indiiduum, gl. id est inseparabile nyeroszdzelne, coherere 1466 RRp XXII 12.

!Wszrabogyen cf. **Szrabojec**

!Wtącznik cf. **Rtęcznik**

Wtrzymujący *forma: n. sg. m. wtrzymujący XV p. post. GlKazB IV 120.*

Znaczenie: 'powściągliwy, umiarkowany, temperans, abstinens': Non credo viro, qui diligit mulierum colloquia, ut possit continens, wtrzymuyaczy, esse, quia ferreas mentes libido domat et subinfert XV p. post. GlKazB IV 120.

Wujkowizna *forma: ac. sg. wujkowiznę 1491 AGZ XVIII 309.*

Znaczenie: 'spuścizna, majątek odziedziczony po wujku, bona ab avunculo hereditate relicta': Nobilis Hanula... vendidit totam suam evanculitatem (*pro avunculitatem*) al. boykovyzną (*pro wykovyzną*) et matrimonium fratri suo patrueli 1491 AGZ XVIII 309.

Wwić się *forma: inf. wwić 1402 KsZPozn nr 1032.*

Znaczenie: 'bezprawnie (też przed wyznaczonym terminem) zająć nieruchomość, res immobiles (etiam ante diem indictum) contra legem arripere': Dominus capitaneus fecit terminum inter... Sandiugium... parte ex una et Wincencium... parte ex altera a festo s. Bartholomei proximum venturo ad octo dies pro equitaturis vlg. zayasti. Et inter istis equitaturis homines ex utraque parte non debent se intromittere vlg. wicz sę (*leg. wwić się*) 1402 KsZPozn nr 1032.

Wwodnica *forma: n. sg. wwodnica 1482 DecrMCrac II nr 35.*

Znaczenie: 'ta która urzędowo została wprowadzona w posiadanie majątku, ea quae iure in rerum immobilium possessionem inducta est': Elizabeth eciam fuisset inducta al. wodnicza (*leg. wwodnica*,

var.: wodunca) in bona Stanislai 1482 *DecrMCrac* II nr 35.

Wwodzień *forma: n. sg.* wwodzień 1464 *DecrMCrac* I nr 568. 627, 1478 *ib.* nr 1482, *etc.*

Znaczenie: 'ten kto nabył prawo do nieruchomości, został urzędowo wprowadzony w jej posiadanie, qui in possessionem rerum immobilium publica auctoritate inductus est': Ibi que in sua propositione dixerunt, quendam Swentoslaum, maritum... Margarethe, esse introductorem al. wwodzen, quo mortuo filio suo est admortuus 1464 *DecrMCrac* I nr 568; Quod ex quo Petrus dicit in sua propositione, quod ista bona hereditaria essent matrimonium ipsius, et pater ipsius fuit introductor al. wwodzen in bona eadem, extunc si hoc docere poterit, ut iuris est, tunc prior deus obtinere bona eadem *ib.* nr 627; Ita nos Deus adiuvet..., quod Stanislaus... fuit inductus al. wodzyen in bona uxoris sue 1478 *ib.* nr 1482, *sim. ib.*, *ib.* nr 1500; Ex quo pars adversa cum tribus testibus testificatis, quod si molendinator fuit intrusor al. wodzyen in patrimonium et matrimonium Ursule, et quod N(icolaus)... de hoc partes se nichil scire fatentur..., extunc hoc, quod Nicolaus in registro iuris habet..., circa hoc remanere debet 1489 *ib.* II nr 352.

Wybora *forma: n. sg.* wybora ca 1460 *WislRp* nr 1957.

Znaczenie: 'obranie jednej z możliwości, wybór, electio, iudicium, potestas eligendi': Sed neque electio, sc. ipsa wybora, est voluntas, quoniam electio non est sine iudicio rationis voluntas, *quo non semper est cum iudicio rationis, non enim sit electio sine mora, sed quandoque sit voluntas subito sine mora et cum impetu, ut in ira ca 1460 *WislRp* nr 1957; Neque electio, sc. ipsa wybora, opinio potest esse, quia non possumus eligere impossibile, sed possumus opinari de solis enim possibilibus consiliorum, quod potius eligitur *ib.*

Wydać *forma: praet. 3. sg. m.* wydał 1448 *GIKazB* IV 79.

Znaczenie: 'dać przez technię, tchnąć, efflare, spirare': Vnde Augustinus in sermone de apostolis sic ait: Christus Ihus Petrum et alios apostolos, per quos operatus est salutem in medio terre, non de foro Iustiniani, sed de simplicitate piscatoria legitur assumpsisse. Efflauit, wydał, enim sapientiam huius mundi et legum ventuosam loquacitatem, elegit enim non reges, non senatores..., sed simplices et pauperes 1448 *GIKazB* IV 79.

Wydlawić 'udusić, ściskając za gardło, strangulare' (?): [...] kon, czo gy k zem(i) <...>n gesm ya wydlawi(ł) 1396 *RtKon* nr 15.

Wygladzać *forma: praes. ind. 3. pl.* wygladzają ca 1450 *PF* IV 571.

Znaczenie: 'wyniszczać głodem, postami, fame, ieiuniis emacerare': Exterminant (sc. facies suas) przyszwayan (pro przyszwazayan?), *wycladayan, vynczv[a]jya (cum autem ieiunatis, nolite fieri sicut hypocritae tristes, exterminant enim facies suas, ut appareant hominibus ieiunantes Mat 6, 16, *MamLub* 261: exterminant, id est extra terminos humane conditionis abducunt, id est denotant et devenustant... vyszu[czaya]saya, błędza, pomorzaya, *GIKazB* I 61: vyszvszayv, sgnaczayv, *Rozm* 279: vkazvya, leg. ukażują, *MamKal* 261: vkazągya, *GIWroc* 127r: item exterminant, id est extenuant vel macerant, id est ostendunt wykazują) ca 1450 *PF* IV 571.

Wykazać *forma: praes. ind. 3. sg.* wykaże *Rozm* 329.

Znaczenie: 'ukazać, ogłosić, ostendere, nuntiare' (?): Owa dzyeczye moye myle, ktoregozem vybral..., trzy (pro trczy 'trzciny') pochvyvayaczey szye nye zlomy a rąba gorayaczego albo kvrzaczego nye zgaszy, aly vykaże kv vyczystw swoy sąd (donec eiciat ad victoriam iudicium Mat 12, 20) *Rozm* 329.

Wykładny *forma: n. sg. f.* wykładna XV p. post. *GIKazB* IV 139.

Znaczenie: 'wyjaśniający, explicativus, qui explicandi vim habet': (glosa) wykładna 'typ komentarza do Pisma św. w formie objaśnień wpisanych między wierszami tekstu, *Bibliorum sacrorum commentarium inter lineas textus conscriptum'*: Gloza interlinearis wykładna XV p. post. *GIKazB* IV 139.

Wykopawać *forma: inf.* wykopawać XV p. post. *GIKazB* IV 142.

Znaczenie: 'przez wykopanie oczyszczać z czegoś, tu przenośnie o sumieniu, effodiendo aliquid purgare, hoc loco translate de conscientia': Fodere est conscienciam nostram ligone, mothyką, contricionis extirpare wykopawacz XV p. post. *GIKazB* IV 142.

Wykrawany *forma: g. pl. m.* wykrawanych 1484 *Reg* 709.

Znaczenie: konlerz wykrawany 'kołnierz ozdobiony regularnymi nacięciami wzdłuż brzegu, collare incisuris in margine ornatum': Plaszce y kozuchy albo <maja> (sc. bracia) myeczi bez konlerzow vy<kra>vanych, rozporzyszthe, albo <całe>, albo zschythe, z pągviczami a<lbo> z hafthkami, nye z othkryczym na *pyersyak, yako tho sluscha ku gych vczlyvoszcy (clamides id est palia quoque et pelles absque scollatura, scissas vel integras, affibulatas tamen, non patulas, vt congruit honestati) 1484 *Reg* 709.

Wypazroczyć *forma: inf.* wypazroczyć XV p. pr. *GIKazB* IV 64.

Znaczenie: 'zbadać, poznać, zgłębić, investigare, cognoscere, perscrutari': Certe iste venator Christus habuit bonum venaticum, hoc est predicatorem, ergo et tu habeas huius diuini venaticum, qui

nullus est ita bonus uti uerbum Dei, quia nullus potest ita invenire et indagari, vipasrocicz, melius conscienciam tuam nisi predicacio XV p. pr. *GlKazB* IV 64.

Wyprzikrywać *forma: praet. 3. sg. m. wyprzikrywał ca 1500 GlGn 78.*

Znaczenie: 'pozakrywać, bardzo dokładnie okryć, tegere, diligentissime operire': Vestigia nuda sinistri instituere pedis, crudus tegit, [nye] vy[pr]przycival, altera pero ca 1500 GlGn 78.

Wytknąć *forma: praes. ind. 3. sg. wytknie XV p. post. GlKóm II 179.*

Znaczenie: wytknąć (nogę) 'zwichnąć, wybić ze stawu, extorquere, luxare': Quando equus erigit pedem al. vythknye XV p. post. GlKóm II 179.

Wytluc *forma: imper. 2. pl. wytłuczcie XV med. GlKazB III 20.*

Znaczenie: 'uderzając, tłukąc, tupiąc usunąć coś, contundendo, terram pede pulsando aliquid tollere': Pulverem pedum vestrorum excutite wytłuczcie! (Luc 9, 5) XV med. GlKazB III 20.

Wywiąć *cf. Wywiedzieć (S II)*

Wywiązanie *forma: g. sg. wywiązania XV p. post. GlKazB IV 142.*

Znaczenie: 'pozbawienie funkcji, odwołanie (z zarządzania czymś), muneris privatio, actus e gubernatione aliquem revocandi': Iste villicus iniquus... magis timuit suam deposicionem, vivazana, de villiacione (por. Luc 16, 3) XV p. post. GlKazB IV 142.

Wywinienie *'odwrotnie, przeciwnie, controversim, contrarie' (tu o leczniczym okładzie, hic de emplastro) 'stroną z nałożonym lekarstwem do góry, cum medicamento sursum imposito': Contra przymyoth. Recipe kozołek cum claro ovi, conterre et appone ad wlnus contrauersum placz vyvynyenye XV p. post. GlKóm II 179.*

2. Wyźać *forma: imper. 2. sg. wyźmi ca 1430 ArsKow 172.*

Znaczenie: 'wycisnąć, exprimere, exsucare': Tunc effunde illum acetum de fragis et terge has fragas manibus in olla et exprime vlg. wiszmy per panniculum ca 1430 ArsKow 172.

Wzbór *forma: n. sg. wzbór XV p. post. GlKazB IV 128.*

Znaczenie: 'wspólnota, tu o wspólnocie wierznych, communio, hic de communitate Christifidelium': Tercium ovile est ecclesia sancta militans et communio, wzbór, fidelium XV p. post. GlKazB IV 128.

Wzglądca *czy Względca* *forma: ac. sg. względcę 1438 WistRp nr 2339.*

Znaczenie: 'ten kto bada wnikliwie, zgłębia, investigator, perscrutator, inspector perspicax': Nominant quidem tempus nunccium Dominum, virginem, sponsum, genus amborum, regionem, ciuita-

tem, virginis nomen, omnia propriis designat nominibus. Singula enim sunt celesti dulcedine redundantia plena, si tamen habeant inspectorem, wsglōdczō, qui sugere nouerit mel de petra 1438 *WistRp* nr 2339.

Względca *cf. Wzglądca*

(Wzhardzieć) Zwardzieć *forma: praet. 3. pl. m. zwardzieli XV med. GlWroc 61r.*

Znaczenie: 'okazać brak szacunku, zlekceważyć, wzgardzić, poniżyć, irreverentiam praestare, spernere, minorem facere': Quinto quia alios spernebant, swardzely, et seipsos exaltabant XV med. GlWroc 61r.

(Wziąnica) Żwiąnica *forma: ac. sg. żwiąnicę 1395 Pozn nr 186.*

Znaczenie: 'uprowadzenie, pojmanie, abductio, comprehensio': Jakom ne kasal mym ludzey (pro ludzem) iachacz na Steppanowø dzedzinø czinicz gwalt y swōnicza 1395 Pozn nr 186. ~ Wydawca rektyfikuje na swądnicza.

Wznątrz *'w środku, wewnątrz (w odniesieniu do uczuć), in medio, intus (ad affectus spectat)': Wznątrz robotuye o chwale wyecznyey, wznątrz (SKJ I 97: wnątrz) wsdycha, lka (scimus enim quod omnis creatura ingemiscit et parturit usque adhuc Rom 8, 22) 1449 R XXV 166.*

Wzwiastowanie *forma: ac. sg. wzwiastowanie XV med. ŚlPolW 12.*

Znaczenie: 'podanie do wiadomości, oznajmienie, powiadomienie, manifestatio, publicatio': Iam audistis annunciacionem dampnacionis generis humani, grzesscze (pro gvzesscze?) slysse<li>, ktora przicina bila potapienia rodzagyv czlowieczego, *zet przez wzwastowanie dyabelske sie to stal<o> XV med. ŚlPolW 12.

Wzwierać *cf. Wzwijać*

Wzwijać *forma: praes. ind. 3. sg. wzwija 1466 R XXII 14.*

Znaczenie: wzwijać broń 'podnosić broń, zamachiwać się bronią, arma levare, attolere': Ira (gl. rustici) per anguineum dirigit, gl. mittit, destinat rospuszcza, poklada, wswiā (var.: wswyřą), arma, gl. securim bron, caput, gl. per caput serpentis 1466 R XXII 14.

Zabiły *forma: part. praet. act. II g. sg. f. zabitej Rozm 718.*

Znaczenie: śmierć zabiła 'śmierć przez odebranie komuś życia, przez zabicie, actus necandi, nex': Dostoyen yesth zley smyrczy zabyley (reus est mortis Mat 26, 66) Rozm 718.

Zabudować *forma: part. praet. pass. n. sg. f. zabudowana XV p. post. CatCodJag IX 405.*

Znaczenie: 'zakryć, zasłonić, tegere, velare, occudere': Quicumque eiusce uestigationis iter incedere nititur, continuo uia illi omnis obcluditur, *gl.* zakryta, zabudowana, et ante se nihil nisi deserta loca et inuia conspiciat XV *p. post.* CatCodJag IX 405.

(Zacimiać) **Zacimiać** *forma*: *praes. ind. 3. sg.* zaczyrnia XV *med.* RRp XXIII 279.

Znaczenie: 'zaciemniać, obscurare': An forte putabas me (sc. tu vulpes corvum) nimis sentire esuriem? Cum et magis crapula grauat, sobrietas, alleuiat, ebrietas tollit mentem magis quoniam ut arguam nimis obfuscatur, *gl.* obtenebrat, obnubilat zaczyrnia, prudentiam fraus furibunda XV *med.* RRp XXIII 279.

(Zacieniać) **Zacieniać** *forma*: *praes. ind. 3. sg. f.* zacinia XV *med.* R XXII 241.

Znaczenie: rozum zaciniać 'pozbawiać rozsądku, oszalać, ratione privare, attonare': Aczcole duscha y czyżalo caszdi grzech masze a comudzi, a od Boga y gego poznanya otcziska, osobnye czyelna nyczystosz, ta prosczye rozum wigimuge a zacznia XV *med.* R XXII 241.

Zacimiać *cf.* **Zacimiać**

Zacieniać *cf.* **Zacieniać**

Zadbać (Rozm 792) *cf.* **Zagnać** (Sstp XI 74, zn. 4.)

Zadość 'pełnia, plenitudo': Liqueat igitur esse beatitudinem statum bonorum omnium congregatione perfectum, *gl.* completum zadoszcz ca 1500 *GI*Pozn 33.

Zagarnąć *forma*: *praet. 3. sg. m.* zagarnał XV *p. post.* *GI*KazB IV 133.

Znaczenie: 'objąwszy zgromadzić, zebrać, amplectendo colligere': Omnis Sacram Scripturam exponens duo presertim habere debet: vitam irreprehensibilem et humilitatem... Secundam, sc. humilitatem, docet... beatus Petrus in figura, quando in piscando comprehendit, zagarnal, multitudinem piscium (*por.* Luc 5, 6) XV *p. post.* *GI*KazB IV 133.

Zagata *formy*: *n. sg.* zagata XV *p. post.* CatCodJag III 59; ~ *l. sg.* (w) zagacie 1420 *Kal* nr 985.

Znaczenie: 'przeźródlenie między ścianami dwóch sąsiadujących budynków, spatium inter duos parietes aedificiorum vicinorum situm': Yaco Pyotr h nye wyednal (*leg.* ujednal) szą sz kmezcem o krową..., yansz kmyecz v nyego zabithą nalaszl w zagacze 1420 *Kal* nr 985; Et nomen commune capedo, id est ingenium uel studium, uel spacium, vnde per compositionem nomen commune intercapedo, zagatha, distancia localis, ut inter duos parietes XV *p. post.* CatCodJag III 59.

Zagum *forma*: *n. sg.* zagum 1409 *ArchTerCzchov* I 236, 10.

Znaczenie: 'pole uprawne znajdujące się za gumnem, stodolą, ager cultus post horreum aut allo-

dium vsitus': Veniens coram nobis... domina Swanthochna... sana mente unam nywam..., quod ipsa domina exemit apud Petrum, fratrem suum, et retro allodium, *vlg.* zagum, unam nywam... obligavit et resignat 1409 *ArchTerCzchov* I 236, 10. ~ *Może należy rektyfikować na zagumnie.*

(Zajazda) **Zajejda** *forma*: *ac. sg.* zajejdzę ca 1430 *GI*KazB II 25.

Znaczenie: jawna zajejda 'podatek, cło, pobierane z urzędu dla panującego za przejazd, przewóz, vectigal, tributum, quod a mercibus advehendis evehendisve et transitu terrae domino publice solvebatur': Tunc vidit Matheum hominem sedentem in theoloneo (Mat 9, 9)... Sed ubi vidit eum? Nota: sc. in quo officio, na szlusbe, wrødze? Respondet: Sedentem in theoloneo, id est in domo vel in loco, ubi publica vectigalia, yawna szegesda (*pro* szagesda), szegesdzanø (*pro* szagesdzanø), congregantur ca 1430 *GI*KazB II 25.

Zajazdka *forma*: *n. sg.* zajazdka (1437) XVI *KodWP* X 72.

Znaczenie: 'rodzaj sieci używanej do połowu ryb z łodzi, rete quoddam quo pisces e cymba capiebantur': Praefato... domino Joanni... et ipsius posteritati adiudicavimus..., quod debet piscare pisces cum rethe dicto *vlg.* zaiastka cum una cimba navigando al. zaiejdzacz per octo annos... et ibi non debent fieri stramina nec alia instrumenta dicta klepi, solum prout spectat ad dictum rethe zaiastka (1437) XVI *KodWP* X 72.

Zajejda *cf.* **Zajazda**

Zajejdząć *forma*: *part. praes. act. adv.* zajejdzając (1437) XVI *KodWP* X 72.

Znaczenie: 'pływać łodzią, scafa navigare': Praefato... domino Joanni... et ipsius posteritati adiudicavimus..., quod debet piscare pisces cum rethe dicto *vlg.* zaiastka cum una cimba navigando al. zaiejdzacz (1437) XVI *KodWP* X 72.

Zajejdzana *forma*: *ac. sg.* zajejdzaną ca 1430 *GI*KazB II 25.

Znaczenie: 'podatek, cło, pobierane z urzędu dla panującego za przejazd, przewóz, vectigal, tributum, quod a mercibus advehendis evehendisve et transitu terrae domino publice solvebatur': Tunc vidit Matheum hominem sedentem in theoloneo (Mat 5, 9)... Sed ubi vidit eum? Nota: sc. in quo officio, na szlusbe, wrødze? Respondet: Sedentem in theoloneo, id est in domo vel in loco, ubi publica vectigalia, yawna szegesda (*pro* szagesda), szegesdzanø (*pro* szagesdzanø), congregantur ca 1430 *GI*KazB II 25.

Zakała *forma*: *g. sg.* zakały XV *med.* *GI*KazB IV 98.

Znaczenie: 'grzech, peccatum': Multi tamen de quolibet statu negligunt surgere, quod contingit ex tribus: primo ex fomitis infectione zakali (*leg.* z zakały) ganyebny XV *med.* *GI*KazB IV 98.

Zakole *forma: l. sg.* (na) zakolu 1476 *StPPP* II nr 4175.

Znaczenie: 'półkolisty zakręt drogi, rzeki, semi-circulatus flexus viae, fluminis': Jacobus... de Bantkonicze... stayanko roley swey, ktora lyezi na schokolu (*pro* schokolu, *leg.* zakolu) podlyja Janowicz niw konczem a podlyja brata Woythka... Andree... obli-gauit 1476 *StPPP* II nr 4175. ~ *Może już nomen proprium.*

Zakrawać *forma: inf.* zakrawać (1443) 1515 *KodWP* X 330.

Znaczenie: 'przycinać, wykrawać, succidere, excidere': Item idem frater cum iam calceos... incidere debet al. zakrawacz, extunc eodem tempore debet statuere fratribus duo manualia cervisie al. czwyerczy pywa (1443) 1515 *KodWP* X 330.

Zalccejs *forma: n. sg.* zalccejs (1366) 1367 *AGZ* VIII 10.

Znaczenie: 'komora celna, w której pobierano opłaty z tytułu handlu solą, teloneum, in quo pecunia pro sale vendendo percipiebatur': Decernentes omnes et singulos census, qui provenire poterint de omnibus et singulis ortis adiacentibus... civitati Honstath, de camera rasoris panni..., de statione salis in vlg. zalczceys (*var.:* zalczceys)..., quos census eidem civitati damus..., asscribimus et incorporamus perpetuis temporibus duraturis (1366) 1367 *AGZ* VIII 10. ~ *Germanizm.*

!Zalczteys *cf.* **Zalccejs**

Zalecować *forma: part. praes. act. adv.* zalecuję ca 1470 *MamLub* 140.

Znaczenie: 'latać, unosić się w powietrzu, volare, in aere alis ferri': Zaleczuyą (*mamotrekt* muzealny: zaleczuge) transmigrans (sicut avis transmigrans de nido suo, sic vir, qui derelinquit locum suum *Prov* 27, 8) ca 1470 *MamLub* 140. ~ *Bohemizm.*

Zalubować (?) *forma: praet. 1. sg. m.* zalubowałem 1471 *MamKal* 256.

Znaczenie: 'pokochać, obdarzyć gorącym uczuciem, adamare, zelare': Zelatus sum zal(ub)ovalem aut zamylovałem (*war. lub.:* zamilował ssem; *mamotrekt* mikułowski: zamilował sem; haec dicit Dominus exercituum: Zelatus sum Sion zelo magno *Zach* 8, 2) 1471 *MamKal* 256. ~ *Wydawcy czytają błędnie* załowalem.

(Zamierzchnienie) Zamirzknienie *forma: n. sg.* zamirzknienie XV *p. pr. WistRp* nr 2645.

Znaczenie: 'ciemność, mrok, tenebrae, obscuritas': Tempore obscuritatis et claritatis Christus circa opera insinuatur, cum dicitur: Haec in proverbii locutus sum. Quod obscuritas, zasmurziło zamirzknene, et claritas potest... considerari, primo comparando Vetus Testamentum ad Novum, quia in Vetere Testamento omnia sunt praefigurata in quadam nube et caligine XV *p. pr. WistRp* nr 2645.

Zamirzknienie *cf.* **Zamierzchnienie**

Zaplecny *forma: i. pl.* zaplecnimi 1492 *DecrMCrac* II nr 433.

Znaczenie: (świadek) zaplecny 'świadek powołany nie przez sąd, lecz przez stronę, testis non a iudicio sed a parte vocatus': Ex quo actor querulavit cum testibus al. zaplecznemy, et pars adversa exaudita querela statim voluit responere non auditis testibus, extunc super ipsius propositionem respondere debet 1492 *DecrMCrac* II nr 433.

Zapłoszać *forma: part. praes. act. adv.* zapłoszając XV *in. GlKazB* IV 40.

Znaczenie: 'odpędzać, wypędzać, oddalać, abigere, expellere': Secundum malum in statu culpe est ipsa pena, a quo eciam liberamini per ministerium angelicum, et hoc tripliciter: primo confortando..., secundo prelia minando, *gl.* minando zaganayęc, zapłoszayęc, zapądzayęc, sicut patet Dan III (angelus... Domini... excussit flammam ignis de fornace Dan 3, 49, *R XXV* 179: wypadzyl, *R XXIV* 359: *why-parzil, *MamLub* 236: wyrzyl) XV *in. GlKazB* IV 40.

Zapomniały *forma: n. sg. m.* zapomniwały XV *p. pr. GlKazB* IV 49.

Znaczenie: 'taki który zapomniął się w tym, co robi, uporczywie coś robiący, zapamiętały, aliqua re attonitus, aliquid obstinate faciens, insanus': Per istum mutum (*Luc* 11, 14) significatur peccator obstinatus, zapomniawali, et peccatis induratus XV *p. pr. GlKazB* IV 49.

!Zaprzisnewem *cf.* **Przyznanie** (S II)

Zarzyca *forma: v. pl.* zarzyce ca 1500 *R XXIV* 332.

Znaczenie: (w formule zamawiania, in cantatione) 'zorza, blask na niebie poprzedzający wschód słońca, aurora, diei clarescentis exordium': Zarze, zar(z)ycze, trzy szyestr(z)ycze! ca 1500 *R XXIV* 332.

Zastłonie *cf.* **Zastłona** (S II)

Zasmurzyły *forma: n. sg. neutr.* zasmurzyło XV *p. pr. WistRp* nr 2645.

Znaczenie: 'zachmurzony, zaciemniony, tu przenośnie, nubibus obductus, tenebrosus, hoc loco translate': Tempore obscuritatis et claritatis Christus circa opera insinuatur, cum dicitur: Haec in proverbii locutus sum. Quod obscuritas, zasmurziło zamirzknene, et claritas potest... considerari, primo comparando Vetus Testamentum ad Novum, quia in Vetere Testamento omnia sunt praefigurata in quadam nube et caligine XV *p. pr. WistRp* nr 2645.

Zator *forma: n. sg. m.* zator 1430 *KodWP* IX 252.

Znaczenie: 'miejsce spiętrzenia wody na skutek zatrzymania jej swobodnego przepływu przez jakąś przeszkodę, locus quo fluminis aqua elevatur cum obstaculo aliquo retenta libere fluere inhibetur': Quos palos... in... memoriam perpetuam habendam... infi-

ximus. In casu vero, quo contingerit palum unum vel plures..., extunc sub... pena vallata centum marcarum... alios inponent sexta die ante Purificacionem Virginis Marie et non alio tempore mensurando super una virga octo ulnarum aut pranth a profunditate incipiendo, que vlg. dicitur zathor 1430 *KodWP IX 252*.

Zawianie *forma: i. sg. zawianim XV p. post. CatCodJag IX 405*.

Znaczenie: 'podmuch, powiew, motus aeris, flatus': Quis unquam hoc uidit? Quis audiuit, ut pulvis modicus, tesz prochu krechkyego, fragilis in pelagus descenderit ad perscrutandum omne maris profundum? Qui leni flatu uentorum, który puch [...] zavyanym, ubique dispergitur substantiam non habens neque uirtutem uentorum uel tenuissimo flatui resistendi? Natura item stipule uim ignis explorare pergit XV *p. post. CatCodJag IX 405*.

Zawojeszcze (?) *forma: l. sg. (na) zawojeszcze XV in. GlKazB III 78*.

Znaczenie: 'teren, miejsce, pole bitwy, locus pugnae': Sic eiam nos sumus in loco belli na s(a)wojszczu, quia pugnamus cum mundo, carne propria et dyabolo XV *in. GlKazB III 78*. ~ *Wydawczyni czyta na wojszczu*.

Zadnie *cf. Sądnie*

Zdali wprowadza pytanie niezależne zdali nie 'czyż nie, nonne': Zdaly nam nye powyessz (*war. kal.: azaly, mamotrekt kapitulny: zdali*) nonne indicabis nobis? (*Ezech 37, 18*) *ca 1470 MamLub 231*. ~ *Bohemizm*.

Zdychanie *forma: n. sg. zdychanie 1475 RostRp s. 105*.

Znaczenie: 'jakaś choroba nóg, aegritudo quaeam pedum': Contra sdychanye pedum. Contra infirmitatem pedum vlg. zdychanye accipe flores, qui in piscinis crescunt albi vlg. narza szye et sicca bene et asperge super loca infirma 1475 *RostRp s. 105*.

Zdziałanie *forma: n. sg. działywanie 1414 CatCodJagRp IX 480*.

Znaczenie: 'wykonanie, wypełnienie, effectio, perfectio': Deinde enim dicit: Cum venisset, ergo ponitur primorum et nouissimorum comissionis, poleczenya, executio działywane 1414 *CatCodJagRp IX 480*.

Zeceyje *forma: ac. sg. zeceyje 1403 RachNKorc 430*.

Znaczenie: 'dłuto kamieniarskie, caelum, quod ad lapicidam pertinet': Johanni fabro pro bantis, gunfis, pro XII katheris et pro zoczyze (*pro zeczyze*) XVI scotos 1403 *RachNKorc 430*. ~ *Germanizm*.

Zekrwawienie *cf. Skrwawienie*

Zelwica *forma: ac. sg. zelwica ca 1450 CatCodJag VIII 183*.

Znaczenie: 'zona syna, synowa, nurus, uxor filii': Veni enim separare hominem aduersus patrem

suum et filiam aduersus matrem suam, et nurum, szelucza, aduersus socrum suam (*Mat 10, 35*) *ca 1450 CatCodJag VIII 183*.

Zetkanie *forma: l. sg. (na) zetkaniu ca 1500 GlKazB I 37*.

Znaczenie: 'spotkanie (na drodze), wyjście naprzeciw, occursus, obuiam itio': Secundum seruicium vel honorem exhibuerunt ei (*sc. Christi*) in obuiacione, na sszethkanyv, honesta *ca 1500 GlKazB I 37*.

Zgarstka *forma: ac. sg. zgarstkę BZ III Reg 17, 12*.

Znaczenie: 'tyle ile można objąć garścią, pugilus, quantum pugillo capi potest': Żyw gest Pan Bog twoy, ysze nye mam chleba, geno zgarstkø møki we ssødze *BZ III Reg 17, 12*.

Zgniłość *forma: l. sg. (w) zgniłości XV p. post. CatCodJagRp IX 405*.

Znaczenie: ('o ranach, de vulneribus) 'zepsucie, rozkład, zakażenie, putor, caries, gangraena': Quis talia unquam audiuit aut quis aspexit curata uulnera annis plurimis putrida, w zgnyloczy bądących, ipsum uero sanatum per summam uesaniem in medicum fuisse contumeliosum XV *p. post. CatCodJagRp IX 405*.

Zjadny *forma: n. pl. neutr. zjadne XV p. pr. CatCodJag III 301*.

Znaczenie: 'złośliwy, obraźliwy, zjadliwy, malignus, contumeliosus, molestus': Thocz zyadne szlowszka XV *p. pr. CatCodJag III 301*.

(Złotowierz) **Złotowirzb** *bot. forma: n. sg. złotowirzb XV in. CatCodJag VI 337*.

Znaczenie: może 'wierzba biała złotocha, salix alba v. vitellina L.': Slotowirzb laurus XV *in. CatCodJag VI 337*.

Złotowirzb *cf. Złotowierz*

Zmarzłek *forma: n. sg. zmarzłek XV p. post. CatCodJag III 59*.

Znaczenie: 'opad atmosferyczny w postaci kawateczków lodu, grad, może też pojedynczy kawatek takiego lodu, gelus, grandinis casus, fortasse frustum glaciei pendentis': Item gelu convenitur cum cado et hoc gelicidium, smarslek (*var.: smarslak*), id est gelu cadens XV *p. post. CatCodJag III 59*.

Zmyśloność *cf. Zmyśloność*

(Zmyśloność) **Zmyśloność** *forma: g. pl. zmyśloności ca 1500 GlPozn 33*.

Znaczenie: 'celne myślenie, rozumowanie, trafny osąd, sententia, opinio, cogitatio': Itaque paulo post: O, inquam, summum lapsorumque solamen animorum, quantum me vel sententiarum, gl. szmyszlenoszczy, pondere (quam tu me vel sententiarum pondere, vel canendi etiam iucunditate refovisi) *ca 1500 GlPozn 33*.

Znamienny *forma: n. sg. m. znamienny ca 1500 GlPozn 40*.

Znaczenie: 'związany ze znakiem, śladem, ad signum, vestigium pertinens': (sąd) znamienny: 'proces oparty na poszlakach, causa quae in vestigiis nixa est': Iudicium potest fieri VII modis... Tertium iudicium est, quod contingit ex leuibus signis, znamyeni... septimum iudicium est ex euidencia facti pewni ca 1500 *GI*Pozn 40.

Znany formy: n. pl. m. znani *Rozm* 660; ~ g. pl. m. znanych ca 1500 *GI*Gn 60; ~ d. pl. m. znanym *Fl* 30, 14; ~ ac. pl. m. znane *Fl* i *Puł* 87, 8, 18, *Rozm* 117.

Znaczenie: 'taki którego się dobrze zna, znajomy, bliski, notus, pernotus, intima familiaritate coniunctus': Vczinon iesm... boiazn znanim (*Puł*: znayomym) mogim (notis meis) *Fl* 30, 14; Daleco vczinil ies znane moie (notos meos) ote mne *Fl* 87, 8, *sim. Puł, sim. Fl* i *Puł* 87, 18; Qui habet multos amicos in curia regis et familiares towarzyssof, znanych spraszacz ca 1500 *GI*Gn 60; Zezvawschy (sc. Jozef) svoje znane a schaszady svoje (notos et vicinos suos) *Rozm* 117; Zvolenyeczy vczyekaya, znany y przyczylye precz byezą *ib.* 660.

!Znige cf. Zwiije

!Zoczeyze cf. Zeceyje

Zwardzieć cf. Wzhardzieć

Zwiczerny cf. Zwiczerny

(Zwiczerny) Zwiczerny **forma:** n. sg. f. zwiczernza ca 1500 *GI*Gn 65.

Znaczenie: zwiczernza gwiazda 'gwiazda wieczorna, Hesperus': Vesper,... vesperus,... vesperugo nomina sunt unius eiusdemque stelle, que in nocte post solem apparet et in mane ante solem. Unde in mane dicitur vel phosphoros, gl. dicitur mane yvtrzena gwaszda, dicitur nocte *swyeczarz(n)a gwaszda ca 1500 *GI*Gn 65. ~ *Możliwa też lekcja z wieczora lub zwierzęca* (gwiazda).

Zwierzcy cf. Zwiczerny

Zwiije **forma:** n. sg. zwiije ca 1450 *GI*Jag 96.

Znaczenie: 'księga w postaci zwoju (papierusowego, pergaminowego), volumen (papyraceum, membraneum)': Zuige (var.: znige) liber ca 1450 *GI*Jag 96. ~ *Wydawczynie rektyfikują na kniga.*

Zwonecznik cf. Dzwonecznik

2. (Żreb) Żrzeb **forma:** n. sg. żrzeb (1367) 1512 *KodPol* II 751.

Znaczenie: 'danina składana z gospodarstwa chłopskiego może w postaci żrebiecia, tributii genus, quod olim fortasse vivo pullo equino solvebatur': Demum prefata bona eorum... libertamus et absolvimus ab omnibus nostris regalibus dacionibus et iuribus, ut puta a solucione contribucionum, dacionum nostrarum regalium, necnon sryjep: porco, bove, vacca, ove, stanowe (1367) 1512 *KodPol* II 751.

Żrzeb cf. 2. Żreb

Żwiąnica cf. Wziąnica

Żabi **forma:** n. sg. m. żabi 1472 *RostRp* s. 23.

Znaczenie: 'pochodzący od żaby, związany z żabą, ranaceus, ad ranam pertinens': Ruptela, gl. rustus zaby krzek 1472 *RostRp* s. 23. ~ Cf. Koper (S II).

Żabinek **bot. forma:** n. sg. żabinek XV in. *CatCodJagRp* VI 256. 337.

Znaczenia: 1. 'kąkol polny, *Agrostemma githago* L.': Gith ad quod nigella szabinek XV in. *CatCodJagRp* VI 337; Szabinek nigella *ib.*

2. 'ostróżeczka polna, *Delphinium consolida* L.': Szabinek herba, quod calcar militis insuentis contra glaiuam videlicet in Polonico XV in. *CatCodJagRp* VI 256.

Żałować cf. Żalubować

Żarzyna **forma:** d. sg. żarzynie 1428 *ArchTerCzchov* III 40, 8; ~ ac. sg. żarzynę 1428 *ArchTerCzchov* III 40, 8.

Znaczenie: 'teren po wypaleniu lasu, pogorzelsko, silvae exustae area': Septem ar(vos sie)dlyska sui assignat: *unum aream in graniciem residuum..., secundum arvum magn(um in vi)lla vlg. przez dział, que continet rurs(um ad) villam et finem vlg. zżaryne (*ib. gl.* zżarynø), (tert)ium arvum in superiori vlg. działowe ad graniciem in Gnoynik et vlg. in stawysska, que stawyssko est in fin(e) dicte arwi vlg. nywy 1428 *ArchTerCzchov* III 40, 8.

Żebraczek **forma:** n. pl. żebraczkowie ca 1500 *WistRp* nr 2322.

Znaczenie: 'ironicznie o hipokrycie udającym biedaka, człowieka obojętnego dla rzeczy doczesnych, ironice de hypocrita pauperem simulante et terrestria contempnente': Sciendum, quod XXV sunt genera ypocritarum... Duodecimi dicuntur pouerelli, szebraczkowy, qui maximam pauper(ta)tem pretendunt in vestitu. Cum tamen ullam indigenciam paciantur, omnia videntur contempnere, vt omnia habeant. Alios hortantur ad contemptum verum, vt eis dispensentur ca 1500 *WistRp* nr 2322.

Żup **forma:** n. sg. żup 1357 *KodWP* III 70.

Znaczenie: 'warsztat wytapiający żelazo, officina ferraria': Goszczancin cum medio theloneo pontis et cum fabrica ferri szup dicta 1357 *KodWP* III 70.

Żyhawice **bot. forma:** n. sg. żyhawice 1475 *RostRp* s. 105.

Znaczenie: 'pokrzywa żegawka, *Urtica urens* L.': Contra dolorem tibiarum. Recipe *camomulam... et vrticam, que vlg. dicitur zyhaucze et comurre et fac ex eis aquam in equo 1475 *RostRp* s. 105. ~ *Bohemizm.*

Errata

<u>strona</u>	<u>jest</u>	<u>ma być</u>
VIII w. 8	w umieścić	umieścić w
IX w. 4d	zwróci uwagę	zwróci
X w. 4d	latynistyczne	latynistyczne
XII w. 18	<i>ZabPlesz</i>	<i>ZapPlesz</i>